

Теодор

райзер

Стоїк

Теодор

райзер

Стоїк

Харків
«Фоліо»
2018

УДК 821.111(73)
Д72

TEODORE DREISER
The Stoic

Переклад з англійської
О. А. Юдіна

Художник-оформлювач
О. А. Гугалова

ISBN 978-966-03-8042-4

© О. А. Юдін, переклад
українською, 2018
© О. А. Гугалова, художнє
оформлення, 2018

РОЗДІЛ 1

Після нищівної поразки у довгій боротьбі Френка Ковпервуда за поновлення п'ятирічної концесії, перед ним постали дві проблеми, що найбільше його непокоїли.

По-перше, це його вік. Йому невдовзі мало виповнитися шістдесят. І, хоча він відчував себе так само енергійним, як і раніше, він розумів, що в компанії молодих і не менш спритних фінансистів йому нелегко буде швидко заробити таку саму купу грошей, яку йому гарантовано давала б ця концесія. Власне, йшлося про п'ятдесят мільйонів доларів.

Другою і навіть важливішою проблемою, як він не міг не визнати, було те, що він досі так і не досяг престижу в суспільстві, не проник до кола людей з визначним соціальним статусом. Звісно, йому дуже зашкодило колишне ув'язнення у Філадельфії, відігравали свою роль також романи з жінками, невдале одруження з Ейлін, яка не могла надати йому справжньої суспільної підтримки, і врешті його власний неприборканий і переконаний індивідуалізм відштовхнув від нього багатьох, з ким у нього могли б скластися приязні стосунки.

Адже Ковпервуд був не з тих, хто заводить друзів менш енергійних, менш гнучких і врешті менш успішних, ніж він сам. Це здавалося йому безглуздим самоприниженням чи принаймні марною витратою часу. З іншого боку, виявилось, що затоваришувати з людьми сильними, хитрими і справді

поважними нелегко. Особливо тут, у Чикаго, де йому довелося боротися з багатьма з них за положення і владу. Натомість вони вирішили об'єднатися проти нього і не тому, що його мораль і його методи були для них неприйнятними, а радше тому, що він, чужинець, зазіхнув на фінансові утіддя, що вони вважали своїми, і здобув більше багатства й влади, ніж вони, та ще й за короткий термін. Ба більше — він завоював почуття жінок та дочок деяких зі своїх конкурентів, тож вони поставили собі за мету вигнати його з чиказького суспільства й майже досягли її.

У стосунках з жінками він завжди цінував свободу і ні за що б від неї не відмовився. Водночас у душі він завжди мав надію, що, можливо, колись зустрине жінку настільки надзвичайну, що всупереч собі прийде — звісно, не до абсолютної вірності, такої можливості щодо себе він ніколи не припускав — але до справжньої єдності почуттів і взаєморозуміння [справжнього союзу сердець і розуму]. І ось уже вісім років він відчував, що знайшов такий ідеал у Береніс Флемінг. Її ж, вочевидь, не засліплювали ні його особистість, ні його слава, ані його вміння завойовувати жінок. І саме це, а також глибоке враження, яке її краса справляла на його чуттєвість, привело його до переконання, що вона, з її молодістю, вродою, тактом і впевненістю у собі, могла б створити відповідне суспільне тло для його могутності й багатства; звісно, за умови, що він мав би свободу й міг би одружитися з нею.

На жаль, попри всю свою непохитність у стосунках з Ейлін, йому не вдавалося звільнитися від неї. Вона твердо вирішила не віддавати його нікому. А одночасно воювати з нею за свободу і вести важку боротьбу за залізничні концесії в Чикаго було для нього надто обтяжливим. До того ж і з боку Береніс він не бачив і натяку на прихильність. Її погляд, схоже, спрямовувався на чоловіків не тільки молодших від нього, але й наділених певними соціальними перевагами, які він був не в змозі їй запропонувати. Він вперше по-справжньому відчув гіркоту любовної невдачі. Інколи по декілька годин він сидів у себе в кабінеті, занурений у переживання

безнадійності поразки у своїй боротьбі за збільшення капіталу і за кохання Береніс.

Та раптом несподівано вона прийшла до нього і приголомшила, заявивши, що віднині належить йому. Він відчув себе знову молодим і, як і раніше, рішучим, повним ідей. Нарешті він завоював любов жінки, що може стати справжнім помічником на його шляху до могутності, слави й суспільного престижу.

Однак, хоча пояснення Береніс, чому вона прийшла до Ковпервуда, було щирим і прямим — «Я подумала, що саме зараз я вам по-справжньому потрібна... і я зважилася» — в ній відчувалася якась ураженість. Життя, суспільство встигли поранити її, і вона прагнула відплати за ті жорстокі образи, яких зазнала в ранній юності. Те, що вона насправді думала і чого Ковпервуд, захоплений її несподіваним приходом, не розумів, було: «Ти — вигнанець і я також. Світ не хотів відчинити перед тобою двері, а мене він намагався викинути з тієї царини, до якої я — за своєю вдачею і всією суттю — відчуваю себе належною. Ти обурений, і я також. Тож по руках: укладемо союз краси і сили, розуму й відваги, але рівний з обох боків, без панування одного з нас. Бо якщо ми не гратимемо чесно, він довго не протримається». Приблизно такими були думки Береніс, що привели її тепер до Ковпервуда.

І хоча він зумів углядіти силу й витонченість Береніс, ці її мотиви були йому невідомі. І коли вона — така чудова й розпашіла з морозу — ввійшла до нього в той зимовий вечір, він ні за що б не сказав, що вона все детально обдумала і зважила. Та й годі було чекати цього від такої юної, усміхненої, веселої і просто незрівнянної дівчини! А проте — ось вона стояла перед ним, зухвало тримаючись, але потай трішки хвилюючись. Ніщо не давало приводу підозрювати підступні наміри з її боку; радше це було кохання, якщо бажання бути з ним і належати йому до кінця своїх днів на цих умовах можна назвати коханням. З його допомогою і поруч з ним вона досягне жаданої перемоги, і вони обоє віддано й чуйно підтримуватимуть одне одного.

Отже, у той перший вечір Ковпервуд, поглянувши на неї, сказав:

— І все-таки, Беві, мені хотілося б знати, що вас привело до такого несподіваного рішення? Лишень подумати, ви прийшли до мене саме зараз, коли я вдруде в житті зазнав такої невдачі!

Погляд її синіх очей огорнув його, наче теплим ефіром.

— Я думала про вас і читала, що про вас пишуть, уже не перший рік. От лише минулого тижня в Нью-Йорку я натрапила на цілих дві сторінки про вас у «Сан». І вони, здається, допомогли мені краще вас зрозуміти.

— Справді? Газети?

— І так і ні. Звісно, не те, що вони вас лаяли, але факти, якщо, звісно, це факти, які вони зібрали. А ви справді ніколи не любили свою першу дружину?

— Не знаю. Спочатку мені здавалося, що любив. Але ж я був зовсім молодий, коли одружився з нею.

— А вашу теперішню дружину?

— Ах, Ейлін, так. Я справді був закоханий у неї колись... — признався він. — Вона багато для мене тоді зробила, а я не належу до невдячних людей, Беві. До того ж вона здавалася мені дуже вродливою, і я сильно захопився нею. Щоправда, я був дуже молодий, не такий вимогливий як зараз. Це не її провина. Це просто помилка за браком досвіду.

— Мені стає легше, коли я чую це від вас. Ви зовсім не такий безжальний, як про вас пишуть. Але ж я набагато молодше за Ейлін. І мені здається, що якби не моя зовнішність, мій розум навряд чи мав би для вас значення.

Ковпервуд посміхнувся.

— Справді. Не буду виправдовуватися в тому, що я такий, який є, — сказав він. — Розумно це чи нерозумно, але я в житті керуюся егоїстичними інтересами і, правду кажучи, не бачу іншого керівника. Можливо, я помиляюся, але думаю, що більшість із нас діють так само. Не знаю, може, існують якісь інші інтереси, що стоять вище за індивідуальні, та, як

правило, приносити користь собі означає також приносити користь іншим.

— Що ж, мабуть, я згодна з такою точкою зору.

— Утім, я хотів би, що ви зрозуміли одну річ, — продовжував Ковпервуд, з ніжністю дивлячись на неї. — Я не намагаюся применшити чи замовчати жодної образи, що я, можливо, комусь заподіяв. Біль, схоже, є частиною життя, що постійно змінюється. Я лише хочу чесно розповісти про себе, щоб ви могли зрозуміти мене.

— Дякую, — відповіла Береніс і щиро розсміялась, — але ви не повинні почуватися, наче ви свідок на суді.

— Справді, майже так я себе й почуваю. І все ж таки дозвольте мені пояснити вам дещо стосовно Ейлін. Вона натура емоційна, що живе любов'ю, але ж що стосується її розуму, то вона не та людина і ніколи не була тією, яка мені потрібна. Я цілком її розумію і вдячний їй за все, що вона зробила для мене у Філадельфії. Вона була поруч зі мною всупереч осуду суспільства. Тому і я досі не залишив її, хоча вже не можу її кохати, як колись. Вона носить моє ім'я, живе в моєму домі. Вона вважає, що їй по праву належить і те, і те.

Він зупинився, трохи завагавшись щодо того, як це сприйме Береніс.

— Ви, звісно, розумієте це? — запитав він.

— Так, так! — вигукнула Береніс. — Звісно, розумію. І, маю сказати, я аж ніяк не хотіла б завдавати їй прикрість. Я прийшла до вас не для цього.

— Ви дуже шляхетні, Беві, але ви несправедливі до себе, — сказав Ковпервуд. — Я хочу, що ви знали, як багато ви значите для мого майбутнього. Можливо, ви цього ще не розумієте, але я стверджую це тут і зараз. Недарма я пильнував за вами впродовж восьми років. Це тому, що я кохаю вас і кохаю глибоко.

— Я знаю, — м'яко відповіла вона, анітрохи не вражена цим зізнанням.

— Усі ці вісім років я бачив перед собою ідеал, — продовжував він. — Цей ідеал ви.

Він зупинився. Йому захотілося обійняти її, але він відчував, що зараз цього не слід робити. Потім він витяг із кишені жилета тоненький золотий медальйон, не більше срібного долара, відкрив його й простягнув їй. На його внутрішній стороні було фото Береніс — дванадцятилітня дівчинка, тоненька, тендітна, гордовита, стримана, зібрана — така сама, якою вона була і зараз.

Поглянувши на неї, Береніс одразу пізнала його. Це було фото з того часу, коли вони з матір'ю ще жили в Луїсвіллі, її мати була людиною поважною і статечною. Як все змінилося, і скільки їй довелося пережити через це! Вона дивилася на знімок, і їй ввижались приємні спогади.

— Звідки це у вас? — врешті спитала вона.

— Я побачив це фото на письмовому столі вашої матері в Луїсвіллі й одразу взяв собі. Звісно, не в цьому медальйоні; його я зробив потім.

Він обережно закрит медальйон і поклав назад у кишеню.

— Відтоді він завжди був зі мною.

Береніс посміхнулася.

— Сподіваюся, його ніхто не бачив. Але ж я зовсім дитина тут.

— Тим не менше ця дитина стала моїм ідеалом. І зараз більш ніж будь-коли. Звісно, я знав чимало жінок і поводився з ними відповідно до своїх поглядів і обставин. Але попри все я завжди мав певне уявлення про те, що насправді мені потрібно. Я завжди мріяв про сильну чуйну дівчину з поетичною натурою, як ви. Думайте про мене, що хочете, але судіть мене віднині за моїми вчинками, а не за моїми словами. Ви сказали, що прийшли до мене, бо подумали, що потрібні мені. Так от: ви мені потрібні.

Вона поклала свою руку на руку йому.

— Я вирішила, — спокійно сказала вона. — Найкраще, що я можу зробити з моїм життям, це допомогти вам. Але ж ми... я... ніхто з нас не може робити тільки те, чого бажає. Ви самі знаєте.

— Авжеж, я хочу, щоб ви були щасливою зі мною, і хочу бути щасливим з вами. І, звісно, це неможливо, якщо вас щось хвилюватиме. Тут у Чикаго, особливо зараз, мені слід бути дуже обережним, і вам так само. Тому ви зараз повернетесь до свого готелю. Але завтра об одинадцятій я чекатиму на ваш дзвінок. І тоді ми, сподіваюся, про все поговоримо, як слід. Ще тільки одне.

Він взяв її за руку і повів до своєї спальні. Зачинивши двері, він хутко підійшов до красивої кованої скрині, що стояла в кутку, і відкрив її. Звідти він дістав три таці з колекцією стародавніх грецьких та фінікійських обручок і, поставивши їх перед Береніс, сказав:

— Обирайте, якою ви хотіли б обручитися зі мною?

Поблажливо і навіть трохи байдуже, не зраджуючи собі — бо вона завжди лише дозволяла просити себе і ніколи не просила сама — Береніс деякий час роздивлялася й перебирала обручки, інколи вигукуючи, коли якась викликала її цікавість. Нарешті вона промовила:

— Цирцея, мабуть, обрала б цю срібну змійку, що згорнулася. А Єлена — цей віночок квітів із зеленої бронзи. Я думаю, Афродіті сподобалися б ця зігнута рука, що тримає камінчик. Але я обираю не тільки красу. Я візьму цю потьмянілу срібну стрічку. Тут є сила, а не тільки краса.

— Ви вмієте зробити свій вибір і, як завжди, несподіваний! — вигукнув Ковпервуд. — Беві, ви неповторні!

Він ніжно поцілував її і надягнув обручку їй на палець.

РОЗДІЛ 2

Прихід Береніс до Ковпервуда у важкий для нього момент відродив у ньому віру в несподіване, ба більше, в його власне щастя. Адже в ній він бачив індивідуальність амбіційну, врівноважену, іронічну, але менш грубу й більш поетичну за нього. Там, де він прагнув грошей заради влади, якою він міг би користуватися, як йому заманеться, Береніс радше прагнула

привілею виразити свою багатогранну натуру і виразити так, щоб це відповідало її естетичного ідеалу. При цьому їй хотілося не просто виразити себе в якійсь уже наявній формі мистецтва, але ж так, щоб саме її життя і її індивідуальність постали як мистецька форма. Вже не вперше вона замислювалась над тим, що, якби вона мала багато грошей і великі можливості... скільки в неї ідей, як ними скористатися! Вона б ніколи не викидала гроші на великі будинки, землі чи розкіш напоказ, а натомість створила б навколо себе вишукану й надихаючу атмосферу.

Та про це вона поки що нікому не говорила. Радше це жило в ній, у глибині її натури, яку Ковпервуд далеко не завжди розумів правильно. Тендітна, вразлива, мінлива, загадкова, ефемерна — такою вона була для нього. А тому він завжди був готовий споглядати її так само, як ніколи не набридає споглядати природу: початок нового дня, раптовий подих вітру, зміна погоди. А яким буде завтра? Якою буде Береніс, коли він побачить її наступного разу? Він не міг передбачити. Але ж і сама Береніс, свідомо цієї схильності дивувати, їй притаманної, не змогла б пояснити її ні йому, ні комусь іншому. Просто вона була такою, якою була. І нехай Ковпервуд чи хто інший приймають її такою, як вона є.

І, крім того, він бачив властивий їй аристократизм. Її спокій і впевненість у собі справляли невідпорне враження й викликали повагу у всіх, з ким їй доводилося стикатися. І Ковпервуд, котрий одразу впізнав у ній це почуття вищості, те саме, яке він завжди хотів бачити в жінці, відчув себе винагородженим за довге очікування. Така молода, вродлива, розумна, врівноважена — справжня леді! Він відчув це вже тоді — на фото дванадцятирічної дівчинки в Луїсвіллі вісім років тому.

Але тепер, коли Береніс нарешті прийшла до нього, його непокоїла одна річ. Це його захоплені слова, цілком щирі в той момент, про те, що відтепер він повністю належить їй і тільки їй. Та чи справді це так? Після свого першого шлюбу, особливо після появи дітей і одноманітного сімейного життя,

він з усією ясністю зрозумів, що буденні устої подружнього існування не для нього. Доказом був його роман з молодою і красивою Ейлін, жертвність і відданість якої він винагородив, одружившись із нею пізніше. Так, це була вдячність не менше, ніж кохання. Та у подальшому він вважав себе повністю вільним і нікому непідзвітним у своїх почуттях.

Він ніколи не відчував потреби і тим більше не прагнув постійних стосунків. Однак вже вісім років він упадав навколо Береніс. І тепер він замислився над тим, як йому чесно розповісти про себе. Вона дуже розумна й прониклива. Брехня, якою можна принаймні заспокоїти, якщо не обманути, звичайну жінку, тут йому не на поміч.

Справу ускладнювало те, що саме в цей час у нього були стосунки з такою собі Арлет Вейн, що почалися лише рік тому. Зараз вона перебувала в Німеччині, у Дрездені, а тоді жила в невеличкому містечку в Айові й жадала будь-що вирватися з того середовища, де її талант гинув. Вона надіслала йому листа, в який уклала фото зі своїм вродливим личком. Але, не отримавши відповіді, змушена була позичити гроші й постала перед ним власною особою в його чиказькому офісі. І там, де фото не спрацювало, жива Арлет з її сміливістю і впевненістю у собі досягла успіху. Ковпервуду подобалися жінки з таким темпераментом. До того ж з її боку тут були не тільки міркування зиску. Вона глибоко захоплювалася музикою, мала гарний голос. Переконавшись у цьому, він вирішив допомогти їй. Арлет привезла з собою наочні свідчення свого стану: фото невеличкого будиночка, в якому вона жила з вдовою матір'ю, що займалася дрібною торгівлею, і зворушливу історію про те, як мати билася над тим, аби не тільки прогодувати їх, але підтримати її прагнення чогось досягти у житті.

Звісна річ, ті декілька сотень доларів, яких вона потребувала, були ніщо для Ковпервуда. Амбітність у будь-якій формі йому завжди імпонувала, і тепер, зворушений безпосереднім враженням від неї, він узявся влаштувати її майбутнє. Спочатку він забезпечить їй найкращу освіту, яку могло

запропонувати Чикаго, а потім, якщо вона справді виявиться вартою того, він відправить її за кордон. Але для того, аби не почуватися зв'язаним, він призначив їй певне утримання, на яке вона мала жити, і ця угода продовжувала діяти. Він також порадив їй привезти до Чикаго свою матір. Тож Арлет винайняла невеличкий будинок, де вони влаштувалися з матір'ю, і невдовзі Ковпервуд став у них частим відвідувачем.

І оскільки Арлет виявилася розумною, щирою у своїх прагненнях — у неї не було жодних намірів скомпрометувати його, — тож їх взаємоповага і взаємна приязнь укріпилися. А зовсім незадовго до приїзду Береніс до Чикаго, Ковпервуд переконав Арлет відправитися до Берліна, бо зрозумів, що йому не святкувати перемогу в Чикаго. І якби не Береніс, то, ймовірно, зараз він гостював би в Арлет у Німеччині.

Однак тепер, порівнюючи її з Береніс, він уже не відчував до неї ніякого потягу. Натомість захоплення Береніс поглинало його все більше й більше. Щоправда, його продовжувала цікавити Арлет як художня натура, він вболівав за її успіх і мав намір допомагати їй далі, та зі свого особистого життя її було б краще викреслити назавжди. Це невелика втрата. Її день минув. Краще почати цілковито нове життя. Якщо Береніс вимагатиме від нього повної вірності під загрозою розриву, він докладе всіх зусиль, аби піти назустріч її бажанням. Вона справді варта серйозних жертв з його боку. З далекої юності він не перебував у такому піднесеному стані душі — мрійливому і відкритому обіцянкам майбутнього.

РОЗДІЛ 3

Наступного ранку після десятої Береніс зателефонувала Ковпервуду, і вони домовилися зустрітися в його клубі.

Увійшовши приватними сходами до його апартаментів, вона побачила, що він уже чекає на неї. У вітальні й спальні були квіти. Однак він і досі був настільки не впевнений

у своїй перемозі, що, коли вона повільно піднімалася сходами, він з тривогою невідривно дивився на її обличчя, шукаючи ознаки зміни намірів. Та, щойно вона переступила поріг і дозволила себе обійняти, пригорнути її до себе, він знову повірив у те, що сталося.

— Ви прийшли! — радісно вигукнув він, водночас із деяким ваганням оглядаючи її.

— А ви думали, не прийду? — відповіла вона, сміючись над виразом його обличчя.

— Хіба я міг бути впевнений? — сказав він. — Адже ви ніколи не йшли назустріч моїм бажанням раніше.

— Справді. Але ж ви знаєте чому. Тепер все інакше, — і вона подалась назустріч йому для поцілунку.

— Якби ти тільки знала, що для мене твій прихід, — продовжував він схвильовано. — Я не спав ані хвилини цієї ночі. І почувуюся так, наче вже ніколи не хотітиму спати... О, твої перлисті зубки... твої сині-сині очі... твої червоненькі вуста, — захоплено промовляв він, цілуючи її очі. — А твоє волосся, воно горить, наче сонце, — і він у захваті провів рукою по її волоссю.

— У хлопчика з'явилася нова іграшка!

У нього перехопило подих, коли він побачив її проникливу, але ласкаву посмішку; він обійняв її й підхопив на руки.

— Френку! Облиш! Моя зачіска... ти її геть зіпсуєш!

Вона пручалася зі сміхом, коли він поніс її до спальні, де по стінах мерехтіли відблиски полум'я каміна. Але він був настійливий, і вона дозволила роздягнути себе, забавляючись його нетерпінням.

Було вже далеко по полудню, коли він нарешті втамував свій голод і, як висловилася Береніс, «прийшов до тями», так що з ним стало можливо говорити. Вони всілися за чайним столиком перед каміном. Вона сказала йому, що дуже хотіла б залишитися в Чикаго, аби якомога довше бути поруч із ним, але вони мають подбати про те, щоб не привертати уваги. Тут він погодився. Про нього тепер тільки й говорять, і варто йому з'явитися з такою привабливою дівчиною як

вона, це викличе зливу пліток, тим більше що Ейлін живе в Нью-Йорку. Так, справді, їх не повинні бачити разом.

— Адже зараз, — додав він, — ця справа з подовженням концесії чи фактично радше з її невдачею, не означає, що я припиняю працювати й втрачу свою мережу міського транспорту, яку будував стільки років. Її акціями володіють тисячі інвесторів, і ніхто їх не відніме ні в мене, ні в моїх інвесторів без судового процесу. Тепер, Беві, — вів він далі, — конче потрібно знайти якогось фінансиста, ба навіть групу чи корпорацію, щоб продати всі ці акції за чесну ціну. І, звісно, таке не робиться нашвидкуруч. На це можуть піти роки. І насправді, я певен, що навряд чи хтось прийде з такою пропозицією, доки я сам не потурбуюся про це як про особисту послугу для мене. Всі знають, як важко вести справи з міським транспортом і мати від нього прибуток. А ще ці судові тяганини, яких не уникнути, навіть якщо мої вороги чи якісь прийдешні концерни будуть готові за це взятися.

Він сидів біля неї і вів розмову так, наче вона була одним із його інвесторів або фінансистів. І хоча її зовсім не цікавили практичні подробиці його фінансового світу, вона відчувала, наскільки глибоко його розум захоплений цими інтересами.

— Так чи так, я знаю одну річ, — втрутилася вона в хід його думок, — це те, що тебе ніхто не переможе. Ти надто розумний і надто хитрий.

— Можливо, — відповів він, улещений її оцінкою. — Та в будь-якому разі це потребує часу. Можуть знадобитися роки, перш ніж вдасться позбутися цих трамвайних ліній. Одначе така затримка може мені дещо зашкодити. Скажімо, якщо я захочу зайнятися новою справою, відповідальність за них зв'яже мені руки.

Тут він хвилину помовчав, і погляд його великих сірих очей застиг на одній точці.

— Чого б мені хотілося найбільше тепер, коли в мене є ти, — задумливо промовив він, — це забути про справи й вирушити з тобою у подорож хоча б на якийсь час. Я стільки

працював. Ти важиш для мене більше за гроші, незрівнянно більше. Дивно, але я раптом відчув зараз, що я надміру працював усе життя.

Він посміхнувся й притягнув її до себе. І його слова викликали в Береніс відчуття гордості за свою владу, та водночас і ніжності.

— Це точнісінько так, любий. Ти наче такий собі великий паровоз, що летить кудись на повній швидкості, а куди й сам точно не знає.

І вона грайливо скуйовдила його волосся й ніжно провела йому долонею по щоці.

— Я багато думала про твоє життя і про все, чого тобі вже вдалося досягти. Я думаю, тобі варто було б поїхати кудись за кордон на якийсь час, подивитися на Європу. Не уявляю собі, що ще ти можеш тут зробити, окрім як ще заробити грошей. Врешті, Чикаго — не надто цікаве місце. Як на мене, воно жахливе.

— Ну, я б цього не сказав, — відповів Ковпервуд, ставши на захист Чикаго. — У нього є свої принади. Я приїхав сюди, маючи на меті заробити грошей, і аж ніяк не можу нарікати.

— Це я знаю, — сказала Береніс, яку розважило його заступництво, попри гіркоту всіх негараздів, яких йому довелося тут зазнати. — Але ж, Френку... — вона зупинилася, ретельно зважуючи свої слова, — знаєш, я думаю, ти набагато значніший за все це. Я завжди так думала. Чи ти не вважаєш, що тобі варто було б відпочити, подивитися на світ, просто так, не тому, що цього вимагає бізнес? Ти міг би знайти щось нове, якийсь новий проект, що приніс би тобі визнання й славу, а не тільки гроші. Ти міг розпочати нову справу в Англії чи Франції. Мені б так хотілося пожити з тобою у Франції. Чому б не поїхати туди, не запропонувати їм щось нове? Що ти думаєш про те, аби зайнятися міським транспортом у Лондоні? Або деінде? У будь-якому разі, давай поїдемо з Америки.

Він схвально посміхнувся.

— Знаєш, Беві, — сказав він, — хоч є в цьому щось неприродне — вести таку ділову розмову і при цьому дивити-

ся в твої сині очі, бачити твоє золоте волосся, але ж усе, що ти говориш, цілком розумно. У середині наступного місяця, а можливо й раніше, ми вирушимо за кордон — ти і я. А там уже, думаю, я зможу знайти щось, що буде тобі до вподоби, адже менше ніж рік тому мені пропонували щось, пов'язане з підземною залізницею в Лондоні. Тоді я був надто заклопотаний справами тут і не мав часу на щось інше. Але тепер... — і він поплескав її по руці.

Уже встигло поночіти, коли вона вийшла від нього, спокійна, стримана, усміхнена, й сіла до екіпажа, який Ковпервуд викликав для неї.

Через декілька хвилин і сам Ковпервуд, наче окрилений, вийшов на вулицю, думаючи про те, як завтра викличе юриста й доручить йому влаштувати зустріч із мером і деякими впливовими людьми міста, аби обговорити — у який спосіб і на яких умовах він позбавиться від своїх різноманітних і величезних активів. А потім... потім буде Береніс. Одна велика мрія його життя здійснилася. То й що, як він зазнав поразки! Врешті, нема ніякої поразки! Життя — це любов, а не тільки гроші.

РОЗДІЛ 4

Пропозиція, про яку згадав Ковпервуд у розмові з Береніс, була зроблена йому близько року тому двома англійськими підприємцями, містером Філіпом Геншо та містером Монтег'ю Гривзом. Вони надали йому листи від декількох добре відомих банкірів та маклерів з Лондона й Нью-Йорка, що рекомендували їх як підрядників з великим досвідом у будівництві залізниць, міського транспорту та заводів в Англії та інших країнах.

Деякий час тому вони інвестували десять тисяч фунтів стерлінгів у Електротранспортну компанію (англійська компанія, організована з метою розвитку залізничних підприємств) у будівництво підземної залізниці довжиною чоти-

ри-п'ять миль, що мала пройти від Чаринг-Крос — в центрі Лондона — до Гемпстеда, що віднедавна почав перетворюватися на великий житловий район. Обов'язковою умовою цього проекту було те, що майбутня лінія мала забезпечити пряме сполучення між Чаринг-Крос (кінцева станція Південно-Східної залізниці, що обслуговувала південні і південно-східні узбережжя Англії і була однією з головних артерій сполучення з континентом) і Юстон-стейшн, кінцевою станцією Лондонської і Північно-Західної залізниці, що обслуговувала північно-західні райони й доходила до Шотландії.

Містер Гривз і містер Геншо повідомили Ковпервуду, що Електротранспортна компанія мала капітал у тридцять тисяч фунтів стерлінгів. Їй вдалося провести через обидві палати парламенту акт, що давав їм право на будівництво й експлуатацію цієї залізничної лінії, а також повне володіння нею. Однак задля цього, всупереч суспільній думці англійців про свій парламент, компанії довелося витратити чималеньку суму грошей — причому не на підкуп певної групи. Тут, як натякнули містер Гривз і містер Геншо (і хто як не Ковпервуд міг їх цілком зрозуміти), слід різними шляхами шукати прихильність певних поважних осіб, що здатні вплинути на думку комітету. Натомість пряме звернення від сторонньої особи має мало шансів на успіх, тим більше, що в Англії право на таке володіння надається довічно. З цією метою довелося звернутися до юридичної фірми «Райдер, Баллок, Джонсон і Чанс», що являла собою втілення юридичних талантів, технічної поінформованості й мала найкращу репутацію, якою тільки могла похвалитися столиця імперії. Ця відома фірма мала численні зв'язки з окремими акціонерами й головами різних підприємств. Вона справді знайшла людей, що могли не тільки переконати членів парламентського комітету підтримати акт про залізничну лінію, але й уже після того як акт був прийнятий, а від тридцяти тисяч фунтів майже нічого не лишилося, залучила до цієї справи Гривза й Геншо, котрі близько року тому взяли за дворічний підряд на будівництво лінії Чаринг-Крос — Гемпстед й витратили десять тисяч фунтів стерлінгів.

Умови акта були прописані доволі жорстко. Вони вимагали від Електротранспортної компанії внести шістдесят тисяч фунтів стерлінгів як заставу задля забезпечення того, що пропонувані роботи будуть виконані згідно з умовами акта й закінчені частково чи повністю до визначеної дати. Проте, як ці двоє підприємців пояснили Ковпервуду, нескладно знайти банк чи фінансову групу, що за звичний процент будуть готові внести потрібну кількість цінних паперів у визначений умовами акта банк. Натомість парламентський комітет, звісно, якщо правильно підійти до справи, без сумніву, погодиться подовжити термін закінчення будівництва.

Однаке після півтора року зусиль, після того як було витрачено вже сорок тисяч фунтів і внесено шістдесят тисяч під заставу у вигляді цінних паперів, гроші на будівництво самої підземної залізниці (за оцінками на це потрібно було мільйон шістсот тисяч фунтів) знайти і досі не вдалося. Причина полягала в тому, що — хоча в Лондоні вже функціонувала і доволі успішно цілком сучасна лінія підземної залізниці, Сіті — Південний Лондон, — англійських капіталістів тим не менше було важко переконати в тому, що нова залізнична лінія, до того ж довша й відповідно дорожча, приносить прибуток. Дві інші наявні лінії міської залізниці — Районна залізниця у п'ять миль довжиною та Метрополітен до двох миль — були напівпідземними. На них використовувалися паровози, що ходили почасти по поверхні, почасти по тунелях. Між ними діяла угода про наскрізний рух по обох лініях. Проте, оскільки тут використовувалася парова тяга, тунелі й платформи були брудними, нерідко покритими кіптявою і фактично збитковими. Тож, позаяк ніхто ще не довів, що залізниця, будівництво якої обійдеться в мільйони фунтів, зможе окупити себе, англійські капіталісти не виявляли цікавості до такого проєкту. Звідси виникла необхідність пошукати грошей в інших країнах світу, що й привело містера Геншо й містера Гривза — через Берлін, Париж, Відень і Нью-Йорк — до Ковпервуда.

Ковпервуд, як він уже пояснював Береніс, був на той момент настільки заклопотаний своїми чиказькими проблемами,

що вислухав містера Геншо й містера Грівза не надто уважно. Однак тепер, після того як він зазнав невдачі у боротьбі за концесію, а особливо після того як Береніс запропонувала залишити Америку, він згадав про їхню пропозицію. Насправді, було схоже, що цей проект надто обтяжений витратами, так що бізнесмен з його досвідом не візьметься за нього; а проте, можливо, варто було б познайомитися ближче з тим, як у Лондоні ідуть справи з підземною залізницею, і взятися за якесь широкомасштабне будівництво, до того ж, імовірно, обійтися без того шахрайства, до якого він був змушений вдаватися в Чикаго, хай навіть і без надприбутку. Він уже мультимільйонер, то навіщо йому продовжувати цю гонитву за грошима аж до кінця свого життя?

Крім того, його минуле і його теперішня діяльність були так спотворені пресою і його ворогами. Було б гарно зажити доброї слави, особливо в Лондоні, де начебто дотримуються бездоганних стандартів у комерційних справах. Це принесе йому таке суспільне положення, якого йому ніколи не досягти в Америці.

Картина, що поставала в його уяві, надихала. А нашттовхнула його на думку саме Береніс, ця дівчинка без певного серйозного досвіду. Вона має природний дар кмітливості, що підказав їй таку можливість. Як дивно, що все це, ця ідея з Лондоном і з усім, що може принести йому союз із нею в майбутньому, почалася з легковажної пригоди дев'ять років тому, коли він у компанії з полковником Натаніелем Джилісом з Кентуккі завітав до цієї жалюгідної Гетті Стар, матері Береніс! І хто сказав, що зло ніколи не приводить до добра?

РОЗДІЛ 5

У міру того як перша радість від нових стосунків з Ковпервудом відходила у минуле, Береніс почала обдумувати складнощі й небезпеки, пов'язані з новим становищем. Вона

не забула про них, коли врешті зважилася піти до Ковпервуда, але тепер вона відчувала, що має, не зволікаючи, підготуватися до них.

По-перше, це Ейлін, ревнива, емоційна дружина, що не зупиниться ні перед чим, аби знищити Береніс, лише дізнається про любов Ковпервуда до неї. Потім — газети. Вони миттєво нададуть розголосу їхньому зв'язку, якщо їх помітять разом. І врешті — її мати, якій доведеться пояснити своє рішення; а ще брат Ролфі, якого вона тепер сподівалася якось влаштувати в житті за допомогою Ковпервуда.

Все це означало, що їй доведеться бути постійно обережною, дипломатичною, впевненою в собі, але разом із цим готовою йти на жертви і компроміси.

Ковпервуда також непокоїли подібні думки. Оскільки Береніс тепер стала центром його життя, його турбувало те, як вберегти її від негараздів, на які вона наражалася поруч із ним. І на наступному побаченні він одразу заговорив з нею про всі ці справи.

— Знаєш, Беві, — сказав він, — ця твоя ідея щодо Лондона мені дуже подобається. Тут відкриваються цікаві можливості.

І він розповів їй про свої думки та про історію з двома англійцями.

— Тепер треба було б, — продовжував він, — послати когось до Лондона, щоб дізнатися, чи ця пропозиція лишається в силі. Якщо так, то ніщо не перешкоджає нам здійснити твій план.

І він тепло посміхнувся на знак схвалення її вигадливості.

— З іншого боку, нам є чого стерегтися. По-перше, це газетний розголос, і по-друге, Ейлін. Вона надто романтично налаштована й надто емоційна; нею завжди керують почуття, а не розум. Я багато років уже намагаюсь пояснити їй свій погляд на речі: як людина може, сама того не бажаючи, змінитися. Але вона нічого не хоче розуміти. Вона думає, що люди змінюються тільки з певною метою.

Він зробив паузу й посміхнувся.

— Вона належить до тих жінок, що назавжди пов'язують своє життя з одним чоловіком.

— А тобі це не подобається? — спитала Береніс.

— Навпаки, по-моєму, це прекрасно. Єдина річ у тому, що досі я таким ніколи не був.

— І не будеш, чи не так? — спробувала Береніс його трохи подразнити.

— Облиш! — попросив він. — Не будемо сперечатися! Дозволь я закінчу, люба. Вона просто не розуміє, чому я не можу продовжувати любити її так, як це було раніше. Їй боляче, ба більше! Боюся, її біль тепер перетворився майже на ненависть. Принаймні вона так намагається думати. Але найгірше в усьому цьому те, що бути моєю дружиною — для неї гордість. Вона завжди прагнула виблискувати в світі, власне, і я сам цього прагнув спочатку. Я думав, що це буде нашою спільною перемогою. Та невдовзі я переконався, що Ейлін багато чого не вистачає, вона просто недостатньо розумна. І я відмовився від думки про те, щоб осісти в Чикаго. Нью-Йорк — ось справжнє місто для людини зі статками. Тож я вирішив спробувати щастя там. Я все більше схилявся до думки про те, що не завжди житиму з Ейлін, і, хочеш вір мені, хочеш ні, але вперше ця думка промайнула в мене, коли я побачив твій портрет в Луїсвіллі — той самий, що тепер завжди зі мною. Лише після цього я вирішив збудувати будинок у Нью-Йорку, який був би водночас галереєю мистецтва і моїм домом. Я думав, що якщо ти колись звернеш на мене увагу...

— Отже, цей чудовий особняк, в якому мені ніколи не доведеться жити, був збудований для мене, — задумливо промовила Береніс. — Як дивно!

— Таке життя, — відповів Ковпервуд. — Але ми можемо бути щасливими.

— Так, можемо, — погодилася вона. — Я тільки подумала, як це дивно. Та мені ні за що не хотілося б засмутити Ейлін.

— Я знаю, що ти незаздрісна й кмітлива. Можливо, ти навіть краще за мене зумієш знайти вихід.

— Думаю, що зумію, — спокійно промовила Береніс.

— Але, окрім Ейлін, треба ще пам'ятати про газети. Вони скрізь переслідують мене. І варто їм дізнатися про цю ідею з Лондоном — якщо я, скажімо, справді візьмусь за це — який тут піднімуть галас! А якщо твоє ім'я десь спливе поруч із моїм, вони накинуться на тебе, мов шуліки. Можливо, слід удочерити тебе, або, коли ми поїдемо до Лондона, виступити твоїм опікуном. Це дало б мені право бути поруч із тобою так, ніби я є розпорядником твого майна. Що ти про це думаєш?

— Що ж, — подумавши, відповіла вона, — іншого виходу я не бачу. Тут потрібно все ретельно обміркувати. І я дбаю не тільки про себе.

— Я в цьому певен, — сказав Ковпервуд, — і якщо нам трохи пощастить, ми подужаємо. Нам слід уникати того, щоб нас бачили разом. Та насамперед, слід придумати, як відволікти увагу Ейлін, адже вона знає про тебе все. Оскільки я часто бував у вас у Нью-Йорку, вона довго підозрювала, що між нами є зв'язок. Звісно, я не міг про це тобі розповісти. Я був тобі, здається, не надто до вподоби.

— Просто я не знала тебе достатньо, — поправила Береніс. — Ти був для мене великою загадкою.

— А тепер?

— Боюся, анітрохи не менше й зараз.

— Не думаю. Одначе щодо Ейлін щось нічого не спадає на думку. Вона надто підозрілива. Поки я живу тут й лише зрідка навідуюся до Нью-Йорка, вона начебто не заперечує. Та якщо я залишу Америку й оселюся в Лондоні, а газети про це писатимуть... — він не закінчив і замислився.

— Ти боїшся, що вона дасть поштовх пліткам? А може, навіть поїде за тобою й влаштує сцену?

— Важко передбачити, що їй спаде на думку і що вона може утнути. Якби її відволікти якоюсь справою, вона, може, нічого б не робила. З іншого боку, особливо враховуючи те, що вона почала прикладатися до пляшки останнім часом, від неї можна чекати чого завгодно. Декілька років тому, коли вона перебувала у поганому настрої та ще й напилася, вона

навіть намагалася вчинити самогубство. (Риси обличчя Береніс напружилися.) Добре, що я встиг цьому перешкодити: вибив двері й поговорив з нею, можна навіть сказати, нагримав на неї.

Він змалював у подробицях, як все відбувалося, але трошки пом'якшив враження від своєї поведінки.

Отримавши свідчення того, якою нестямною є любов Ейлін, Береніс почала розуміти, що вона додає ще один шип до тернового вінця, якій тій доводиться носити. Хоча, міркувала вона, Ейлін все одно не вдалося б змінити Ковпервуда. Що ж до неї самої, то їй важливо помститися суспільству... ну, і, звісно, вона також любить його. І вона справді його любила. Він діяв на неї, наче якийсь сильний засіб. Своєю силою духу, фізичною привабливістю він справляв невідпорне враження. Отже, справа була лише в тому, щоб побудувати з ним стосунки і не завдати при цьому додаткових страждань Ейлін.

Після деяких роздумів вона сказала:

— Авжеж, це справді проблема. Але в нас є час подумати. Давай повернемося до цього за два-три дні. Вона не йде в мене з голови.

У задумі вона подивилася на Ковпервуда приязним поглядом, і на її губах грала м'яка, привітлива усмішка.

— Удвох щось обов'язково придумаємо.

Вона встала зі свого крісла у каміна і, підійшовши до нього, сіла йому на коліна й попестила його волосся.

— Виявляється, на світі є не тільки фінансові проблеми, — сказала вона жартома, цілуючи його в лоба.

— Звісно, — відповів він весело, підбадьорений її розумінням і впевненістю.

І, щоб якось розважитися, він запропонував скористатися тим, що напередодні випало чимало снігу, й поїхати кататися на санях упродовж цілого вечора. Він знав затишний готельчик на Норс-Шор, де можна повечеряти, дивлячись на озеро в місячному сяйві.

Повернувшись додому вже пізно вночі, Береніс ще довго сиділа перед каміном, обмірковуючи їхні плани. Вона вже

відіслала телеграму матері, в якій закликала її швидше приїхати до Чикаго. Вона збиралася зняти для них обох номер у готелі на Північній стороні. Коли мати буде тут, можна буде спокійно обговорити всі їхні спільні з Ковпервудом задуми.

Але найбільше її думки линули до Ейлін, самотньої у великому нью-йоркському будинку, — Ейлін, молодість якої вже позаду й назавжди, й хоч колишньої вроди вона не втратила, але, як помітила Береніс, вже добряче обважніла і, схоже, це її не турбувало. Її туалети вражали розкішшю, але їм бракувало справжнього смаку. Роки, зовнішність, вузькість поглядів не залишали їй ніяких шансів проти Береніс. Але Береніс пообіцяла собі, що ніколи не буде жорстокою до Ейлін, навіть якщо остання захоче їй помститися. Ні, радше вона прагнути-ме бути якомога великодушною, і також з боку Ковпервуда не допустить жорстокості, якщо вчасно її помітить. Насправді, їй було шкода Ейлін, дуже шкода. Береніс здогадувалася, скільки скорботи мало накопичитися в її душі, адже попри свою молодість, на її долю разом з матір'ю випало немало гіркоти. І ці рани ще не загоїлися.

Отже, вирішила вона, її роль у житті Ковпервуда має бути настільки непомітною і прихованою, наскільки це можливо. Вони зустрічатимуться, оскільки він дуже сильно цього бажає і навіть потребує, але так, щоб їх ніхто не зміг упізнати. Якби тільки можна було знайти якийсь спосіб відволікти Ейлін від її теперішнього стану, щоб не дозволити їй плекати її ненависть до Ковпервуда, а якщо вона раптом про все дізнається, і до неї.

Спочатку вона подумала про релігію, чи радше, про якогось проповідника або духівника, чиє релігійне наставляння було б корисним для Ейлін. Завжди знайдеться серед пастирів душ такий благодійник, що й про себе не забуває і за щедрю винагороду чи згадку в заповіті, залюбки опікуватиметься її душевним спокоєм. Вона пригадала, що в Нью-Йорку є така людина — преподобний Вілліс Стіл, настоятель єпископального приходу Св. Свізіна. Вона декілька разів була в тій церк-

ві, не стільки для того щоб помолитися, скільки для того аби помріяти у тиші під звуки служби. Преподобний Вілліс, привітна, доброзичлива людина середнього віку, приємної зовнішності, не міг похвалитися значними статками, попри вишукані манери з претензією на високий суспільний статус. Береніс згадала, як одного разу він пробував наставляти її, але у подальшому згадка про нього завжди викликала в неї посмішку, і тому вона відмовилася від цієї ідеї. Але когось, хто б займався Ейлін, треба знайти обов'язково.

Раптом вона подумала про тих світських невдах з чудовими манерами, що їх так багато у Нью-Йорку, один з яких за певну винагороду міг би ввести Ейлін у приємне, якщо й не достатньо високе, суспільне середовище і таким чином розважити її принаймні на якийсь час. Але як знайти таку людину і як звернутися до неї з такою пропозицією?

Береніс вирішила, що ця ідея може здатися надто хитрою і надто цинічною, якщо Ковпервуд почує її від неї. Однак була надто вдалою, і нею потрібно було скористатися. А якщо її мати скаже про це декілька слів Ковпервуду? Адже йому варто лише натякнути, а він уже швидко збагне, як тут узятися до справи.

РОЗДІЛ 6

Генрі де Сото Сіппенз — так звали людину, яку Ковпервуд вирішив послати до Лондона, аби розвідати реальний стан справ і фінансові можливості побудови лондонського метрополітену. Він відкрив Сіппенза багато років тому, і той виявився дуже корисним у боротьбі за контракт на проведення газу в Чикаго. З грошима, заробленими на цій справі, Ковпервуд прорвався у галузь міського транспорту, і він також залучив до цього Сіппенза, оскільки той мав справжній талант здобувати потрібну інформацію і вести справи, пов'язані з суспільно корисними проектами. Щоправда, він через схильність нервувати й навіть дратівливість не завжди

вмів повестися дипломатично. Крім того, йому був властивий прямолінійний американізм, що іноді псував враження. А проте він був людиною вірною, тож на нього можна було повністю покластися.

Сіппенз вважав, що цього разу Ковпервуд отримав майже фатальний удар, втративши концесії. Він не уявляв собі, як тепер можна розрахуватися з місцевими фінансистами, що вклали гроші в Ковпервуда і, як виявилось, марно. Від того самого вечора, коли справу було остаточно програно, Сіппенз не міг отямитися і боявся зустрічі з Ковпервудом. Що йому сказати? Як можна виразити співчуття людині, що лише тиждень тому здавалася непереможним фінансовим гігантом?

Однак уже на третій день після краху Сіппенз отримав телеграму від одного з секретарів Ковпервуда із запрошенням прийти до нього. Зайшовши до кабінету й побачивши веселого, енергійного Ковпервуда, що просто-таки випромінював гарний настрій, Сіппенз ледве повірив своїм очам.

— Як справи, шефе? Радий бачити вас у такому чудовому гуморі.

— Справді, ніколи не почувався краще. А як ви, де Сото? Чи можу я і далі розраховувати на вас?

— Ви ж знаєте мене, шефе. Я завжди був з вами. Тож все, що скажете.

— Я був упевнений в цьому, де Сото, — відповів Ковпервуд з посмішкою.

Справді, любов Береніс винагородила його за всі невдачі, і тепер він відчував, що найзначніші сторінки його життя ще тільки попереду, а тому був сповнений надій і приязно ставився до всього на світі.

— Маю для вас певне завдання, де Сото. Я послав за вами, оскільки тут слід все зберігати в таємниці, а вам я можу довіряти.

На мить його губи щільно стислися, і в очах з'явився той холодний, непроникний металевий блиск, що змушував неприємно почуватися тих, хто не любив або боявся Ковпервуда. Сіппенз розпрямився й увесь перетворився на слух. Це

був маленький чоловічок, не вище п'яти футів на зріст, але він носив взуття на великих підборах, високий циліндр, який знімав тільки перед Ковпервудом, і широке довге пальто, підбите ватою на грудях, що, на його думку, мало візуально додавати йому зросту й поважності.

— Дякую, шефе, — сказав він, — самі знаєте, для вас я готовий хоч зараз до пекла.

Губи в нього навіть тремтіли, так сильно він був схвилюваний не тільки довірою і похвалою Ковпервуда, але й усім тим, що йому довелося пережити впродовж останніх декількох місяців і врешті за роки їхнього союзу.

— Та цього разу обійдемося без пекла, де Сото, — сказав Ковпервуд, розслаблено посміхаючись. — Досить ми натерпілися в Чикаго. Знову не поліземо. Зараз поясню чому. Тепер, де Сото, мова у нас ітиме про Лондон, точніше, лондонський метрополітен і про те, які він відкриває перед нами можливості.

Тут він зупинився і жестом запропонував Сіппензу сісти на стілець поруч із ним. Натомість Сіппенз майже задихнувся, приголомшений настільки несподіваним поворотом.

— Лондон! Не може бути, шефе! Грандіозно. Просто слів не знаходжу. Я був впевнений, що ви щось придумаете, шефе! Я знав це!

Його обличчя сяяло, руки тремтіли від хвилювання. Він піднявся зі стільця, потім знову сів, потім напівзамислено потягнув свого закрученого вуса і втупився в Ковпервуда повним захватом поглядом.

— Дякую, де Сото, — нарешті промовив Ковпервуд. — Я знав, що це вас зацікавить.

— Зацікавить мене, шефе! — вигукнув Сіппенз. — Та ви ж просто одне з чудес світу, шефе! Отаке. Ви ледве відбилися від цих чиказьких шулік і от знову готові взятися за нову справу та ще й яку! Це ж просто чудо. Я завжди знав, що вас ніхто не зможе звалити, та після цієї останньої халепи, признаюся, я був готовий до того, що ви трошки пригальмуєте. Але це не про вас. Вас ніщо не може зупинити. Ні, ви

надто могутній. Я б після такого просто б зламався. Це правда, маю визнати. А ви знову у формі. Тож готовий до будь-якого завдання, шефе, наказуйте. Все зроблю. І ніхто ні про що не дізнається, можете бути спокійні, шефе.

— Так, це одна з найважливіших умов, де Сото, — відповів Ковпервуд, — секретність і ваше чудове чуття успіху. І мій задум, якщо вам вдасться його здійснити. І ніхто з нас, звісно, від цього в збитку не залишиться.

— Нема про що говорити, шефе! — замахав руками де Сото. — Я вже заробив більш ніж треба завдяки вам, навіть якщо я не отримаю більше ні цента. Ви тільки поясніть мені, що вам потрібно, а я вже зроблю все, на що здатен. А якщо не вдасться — так прямо вам і скажу: не вийшло.

— Такого я ще від вас ніколи не чув, де Сото, і сподіваюся, що й не почую. Отож, якщо коротко: приблизно рік тому, коли ми тут займалися цією концесією, до мене приїхали два англійці з Лондона, агенти якогось синдикату. Потім я вам усе розповім докладно, а зараз тільки саму суть справи...

І він коротко переказав Сіппензу розмову із Грівзом і Геншо та деякі власні міркування на цей рахунок.

— Вони вже витратили надто багато грошей на цей контракт, де Сото. Майже півмільйона доларів, а показати нема чого — крім цього самого контракту або підряду на будівництво лінії завдовжки в чотири-п'ять миль. І все! Але й цю лінію треба ще якось зв'язати із двома іншими лініями, перш ніж буде якийсь результат. Вони це самі визнали. Отож, що мене в цій справі цікавить, де Сото: насамперед не тільки вся нині діюча система лондонського підземного транспорту, але й значне її розширення, якщо це можливо. Ви мене, звичайно, розумієте: нові підземні лінії, що принесуть прибуток, якщо їх продовжити на ділянки, до яких поки що ні в кого не дійшли руки. Розумієте?

— Звісно, шефе!

— Крім того, — продовжував Ковпервуд, — мені потрібна карта — загальний план з докладним описом міста, план наземної мережі й підземної, щоб видно було, де починаютьсяся

і де кінчаються всі лінії. А також спробуйте знайти геологічні карти й відомості щодо ґрунту. Також щодо сусідніх районів, куди доходять лінії, треба з'ясувати, хто там живе чи ким їх планують заселяти. Розумієте?

— Цілком, шефе!

— Також мені потрібно знати все про концесії на нині діючі підземні дороги — контракти, здається, так вони їх називають. Строки, довжина ліній, імена власників, імена найбільших акціонерів, який вони отримують дохід, як іде експлуатація. Одне слово, все, що можна дізнатися, не привертаючи до себе зайвої уваги і, звісно, жодного слова про мене. Ви, певно, розумієте чому?

— Авжеж. Цілком розумію, шефе!

— Потім, де Сото, мене цікавить платня службовців та експлуатаційні витрати.

— Так, так, шефе, — повторював Сіппенз, що в думках уже планував, як тут узятися до справи.

— Ще одна річ — вартість підземних робіт, витрати на устаткування, також можливі збитки й витрати, при переведенні ліній з парової тяги — що, наскільки я знаю, вони досі використовують — на електрику та переобладнанні «третьою рейкою», що, як я чув, уже працює на новому метрополітені в Нью-Йорку. Ви знаєте, в англійців зовсім інший погляд на ці речі, і було б дуже добре, якби ви дізналися все, що тільки можна про це. І останнє: треба поцікавитися ціною на земельні ділянки, — адже ціни можуть піднятися, і можливо, варто купити деякі ділянки заздалегідь, як ми це з вами робили в Лейк-В'ю та в інших місцях. Пам'ятаєте?

— Авжеж, шефе! — відповів Сіппенз. — Все зрозуміло. Будьте певні, дізнаюся все, що вам потрібно, шефе, а може, й більше. Але ж це просто чудово! Не можу виразити, який я гордий і щасливий через це доручення. Коли, на вашу думку, я маю виїхати?

— Негайно, — відповів Ковпервуд. — Тож вам, якомога скоріше, треба знайти кого-небудь, щоб передати ваші справи в передмісті.

Йшлося про приміську залізничну мережу, де Сіппенз був президентом.

— Я думаю, найкраще підходить Кітередж; скажіть, що збираєтеся провести зиму в Європі або в Англії. І, якщо можливо, треба уникнути будь-яких згадок про ваш від'їзд у пресі, принаймні, зробіть вигляд, що цікавитеся чим завгодно, тільки не транспортом. І якщо почуєте, що хтось із місцевих власників залізниць хоче зайнятися будівництвом метрополітену або якимось пов'язаний із цією справою і має сенс із ним домовитися, негайно повідомте мені. Адже ясно, де Сото, що це буде не американське підприємство, а англійське від початку до кінця, тож пам'ятайте про це. Англійці, ви знаєте, не люблять американців, і мені не потрібні ці антиамериканські демарші.

— Все ясно, шефе! Маю до вас лише одне прохання: якщо я зможу бути корисним для вас якимось і надалі, тож згадайте про мене. Я вже стільки років з вами працюю, шефе, тож навіть не можу собі й уявити, що б я робив, якби...

Він зупинився, благально дивлячись на Ковпервуда. Той відповів йому приязним та водночас непроникним поглядом.

— Гаразд, гаразд, де Сото! Знаю і розумію. І зроблю, що зможу, коли буде нагода. І, звісно ж, я про вас не забуду.

РОЗДІЛ 7

Після того, як Ковпервуд віддав всі належні інструкції Сіппензу й з'ясував, що для ліквідації справ у Чикаго йому доведеться відправитися до Нью-Йорка, щоб обговорити з певними фінансистами питання реалізації хоча б частини своїх акцій, думки його знову повернулися до Береніс: як би влаштувати їхню подорож, уникнувши при цьому розголосу.

Звісно, він набагато ясніше, ніж Береніс, розумів, якими міцними узами довгого спільного життя, разом пережитих подій, він був зв'язаний з Ейлін. Цього Береніс була не в змозі

повністю усвідомити, особливо через його палке почуття до неї. Однак для нього самого було цілком очевидно, що, аби уникнути скандалу, слід триматися єдиної можливої тактики — дипломатії та умиротворення. Ризик був надзвичайно великим, особливо, якщо починати цю справу в Лондоні, тим більше після цього галасу у зв'язку зі створеними ним компаніями й методами боротьби за концесії в Чикаго. Адже його звинувачували в хабарництві й ледве не в підриві суспільних підвалів. І спровокувати зараз обвинувачення в аморальності або загрозу якихось публічних витівок з боку Ейлін, — наприклад, інтерв'ю газетяркам про його стосунки з Береніс, — це вже зовсім ні до чого.

Крім того, Ковпервуда турбувала ще одна обставина, що також могла стати причиною негараздів між ним і Береніс: його стосунки з іншими жінками. Деякі з його колишніх зв'язків ще не зовсім пішли в минуле. З Арлет Вейн, можна було вважати, справа покінчена. Але залишалася ще Керолайн Хенд, дружина Хосмера Хенда, крупного чиказького акціонера залізничної й м'ясо-консервної компаній. Керолайн, коли Ковпервуд тільки що познайомився з нею, була зовсім дівчиною і мало нагадувала заміжню даму. Хенд розлучився з нею через Ковпервуда, але залишив Керолайн непоганий капітал. І вона досі плекала певні почуття до Ковпервуда. Він купив їй будинок у Чикаго, і в роки своєї запеклої боротьби за місце серед чиказьких ділків нерідко навідувався до неї; адже тоді він був цілком впевнений, що Береніс ніколи не стане його жінкою.

І саме зараз Керолайн збиралася перебратися до Нью-Йорка, аби бути ближче до нього, коли він врешті вирішив залишити Чикаго. Керолайн була кмітливою жіночкою і не ревнивою — принаймні явно — і вельми вродливою, щоправда, вбиралася доволі зухвало. Весела, дотепна, вона завжди вміла розважити його. Їй минуло тридцять, але на вигляд їй можна було дати не більше ніж двадцять п'ять, а за жвавистію характеру — навіть двадцять. До самої появи Береніс і навіть ще й тепер (Береніс, звісно, цього не знала)

дім Керолайн був завжди відкритий для Ковпервуда, а також для тих, кого він бажав запросити туди. Саме про цей будиночок на Північній стороні й згадувалося в чиказьких газетах, коли в пресі піднялася кампанія проти Ковпервуда. Керолайн завжди говорила йому, що якщо він коли-небудь її розлюбить, він має просто сказати їй про це, і вона не намагатиметься його втримати.

Обмірковуючи тепер свої взаємини з нею, Ковпервуд подумав піймати її на слові, відверто з нею поговорити й припинити їхні стосунки. Одначе, хоч як він любив Береніс, прямої необхідності в такому кроці не було. Можливо, врешті якось вдасться порозумітися з обома. У всякому разі, ніщо не повинно затьмарювати його відносини з Береніс, якій він пообіцяв бути вірним, наскільки це було в його силах.

Одначе він постійно повертався думкою до Ейлін. Йому мимоволі пригадувалися початок їхніх стосунків і ті події, що їх поєднали. Та бурхлива, шалена любов у Філадельфії, що стала однією з причин, ба навіть головною причиною його першого фінансового краху. Весела, нерозважлива, закохана Ейлін тих днів, що палко віддавала йому всю себе, певно, сподіваючись на вічну вірність з його боку, гарантію, якої любов на своєму руйнівному шляху ще нікому не давала! І навіть тепер, після стількох років і всяких любовних історій і в його, і в її житті, вона так і не змінилася і все ще любить його.

— Знаєш, любя, — сказав він Береніс, — мені справді шкода Ейлін. Одна в цьому величезному будинку в Нью-Йорку, без знайомих, гідних довіри. Поруч лише якісь нікчеми, що хочуть тільки одного — випити й погуляти за її гроші. Я це знаю від слуг, які досі зберігають мені вірність.

— Так. Звісно, це дуже сумно, — відповіла Береніс. — Але я розумію її.

— Мені зовсім не хочеться бути жорстоким до неї, — вів далі Ковпервуд. — Адже, по суті, це повністю моя провина. Знаєш, я от думаю, якби підшукати якогось приємного чоловіка з нью-йоркського вищого світу, чи принаймні дотич-

ного вищих кіл, котрий би за певну винагороду узявся б її розважити. Звісно, я маю на увазі суспільні розваги.

І він із сумом подивився на Береніс.

Одначе вона зробила вигляд, що не надає ваги його словам, і лише по тому, як застиг на якусь мить її погляд, і ледь здригнулися куточки губ, можна було здогадатися про її задоволення почутим, адже задум Ковпервуда цілком узгоджувався з її власною ідеєю.

— Не знаю, — обережно відповідала вона, — можливо, є такі молоді люди.

— Певен, що таких чимало, — діловито продовжив Ковпервуд. — Звісно, це має бути американець. Ейлін не любить іноземців, зокрема чоловіків іноземців, я маю на увазі. Певен лише, якщо ми хочемо спокійно залишити Америку, слід обов'язково щось придумати і якомога скоріше.

— Мабуть, я знаю таку людину, — задумливо промовила Береніс. — Його звуть Брюс Толліфер. Він з Віргінських і Південно-Каролінських Толліферів. Можливо, ти також знаєш його.

— Ні. А він справді такий, який мені потрібен.

— Ну, він молодий, привабливий, якщо ти це маєш на увазі, — продовжувала Береніс. — Я з ним не знайома, бачила його раз у Нью-Джерсі в Данії Мур на тенісному корті. Едгар Бонсиль тоді ж і розповів мені, що це жалюгідний паразит, який постійно живе за рахунок якоїсь багатой жінки, як, наприклад, Данія Мур.

Береніс розсміялася й додала:

— Мені здається, Едгар побоювався, що я можу закохатися в цього Толліфера. Він і справді гарно виглядає.

І вона посміхнулася так, наче це все, що вона знає про цього молодика.

— Звучить цікаво! — зауважив Ковпервуд. — Певно, він добре відомий у Нью-Йорку.

— Так. Пам'ятаю, Едгар говорив, що він часто зустрічає його на Волл-стрит. Але насправді він навряд чи займається якимись фінансовими справами, просто робить вигляд, що належить до цих кіл.

— Справді? — вигукнув Ковпервуд, дуже задоволений цією новиною. — Отже, таких багато, і мені самому доводилося таких зустрічати.

— Як на мене, приємного тут мало, — сказала Береніс. — Шкода, що нам доводиться говорити про такі речі. І мені здається, тобі слід якось убезпечити Ейлін, аби той, кого ти обереш для цієї справи, не втягнув її у якусь халепу.

Він замовк і питально подивився на Береніс. І вона так само сумно подивилася на нього у відповідь.

— Мені потрібен хтось, хто допоміг би їй розважитися. А я готовий заплатити за це. І добре заплатити.

— Ну, гаразд, побачимо, — сказала Береніс і, ніби бажаючи припинити цю неприємну розмову, змінила тему: — Завтра близько першої я чекаю на маму. Я вже зняла номер у готелі «Брендінгем». Та я хотіла б поговорити з тобою відносно Ролфі.

— Що трапилось?

— Він такий нездара. Нічого не вміє. Я думала, добре б знайти для нього якусь справу.

— Про це можеш не турбуватися. Я попрошу когось із моїх компаньйонів подбати про нього. Нехай приїздить сюди, знайдемо йому місце секретаря. Я попрошу Кітереджа написати йому.

Береніс поглянула на нього з вдячністю за те, як легко він приходив їй на допомогу і вирішував будь-які її проблеми.

— Ти маєш знати, я дуже вдячна тобі, Френку! Ти такий добрий до мене.

РОЗДІЛ 8

У той самий час, коли Береніс розповідала Ковпервуду про Брюса Толліфера, цей нікчема з привабливою зовнішністю, відпочивав і тілом — вже дещо зношеним — і душею — а душа в нього була вельми примхлива — в одній із малесеньких кімнат мебльованого пансіону місіс Сельми

Хол на П'ятдесят третій вулиці у східній частині Нью-Йорка. Колись це був доволі фешенебельний квартал, але нині він знайшов своє місце серед тісних рядів похмурих коричневих будинків. У роті в Толліфера лишився огидний смак після пиятики й безсонної ночі, але під рукою в нього, на розхитаному табуреті, стояла пляшка віскі, сифон із содовою водою й валялася пачка цигарок. А поруч із ним на дивані лежала гарненька молода акторка, яка ділила з Толліфером свій заробіток, кімнату і все, що їй належало.

Вони обоє ще дрімали, хоча вже було майже одинадцять. Але за кілька хвилин Розалі Харриген розплющила очі. Оглянувши доволі скромну кімнату з потемнілими шпалерами, що вже втратили первісний палевий колір, свій низенький туалетний столик із потрійним дзеркалом і старенький комод, вона вирішила, що час вставати й прибрати розкидані на підлозі різні інтимні принадлежности дамського й чоловічого туалету. Кімната слугувала водночас кухнею й ванною. Праворуч від табурета стояв письмовий стіл, який правив також за їдальню, коли їм траплялося їсти вдома.

Навіть у своєму вже потертому халаті Розалі виглядала чарівним створінням. Чорне кучеряве волосся, маленьке біленьке личко з маленькими, допитливими темними очима, червоні губки, трошки кирпатий носик, граціозна, з округлими формами фігурка — все це разом тримало — хоч ненадовго — в полоні непостійного, безпутного красеня Толліфера. Вона подумала, що треба змішати йому склянку віскі з содовою й дати цигарку. А потім, якщо він захоче, зварити каву й пару яєць. Але якщо він продовжуватиме удавати сплячого і не звертати на неї уваги, то їй, мабуть, краще скоріше вдягтися і йти на репетицію, що мала початися о дванадцятій. А вже потім, повернувшись додому, можна спокійно сидіти й чекати, коли йому набридне лежати в ліжку. Розалі була безтямно закохана.

Дамський підлабузник за своєю природою, Толліфер ледь помічав ці ніжні турботи. Навіщо? Йому — нащадку тих самих знаменитих Вірджинських і Південно-Каролінських Толлі-

ферів! Адже його місце по праву мало б бути у вищому світі! Таж біда в тому, що коли б не Розалі або ще якась інша подібна їй дівчина, він не мав би й центу в кишені, гірше того, він би пив без упину й загруз у боргах. Одначе, попри все це, Толліфер був справжній магніт для жіночих сердець. Щоправда, після двадцяти з гаком даремно витрачених років він так і не добився вигідної партії, а тому з кожною закоханою жертвою поводився зневажливо, саркастично, як справжній тиран.

Толліфер походив з південної родини великих землевласників, що колись була заможною і мала поважний статус у місцевій спільноті. У Чарльстоні понині збереглася чудесна стародавня садиба, у якій жили останні нащадки цього колись знатного роду, що пережили Громадянську війну. Вони й досі зберігали тисячні заставні й облігації позик часів Конфедерації, повністю знецінені війною. Брат Толліфера, Вексфорд Толліфер, служив капітаном в армії і вважав Брюса ледарем і нікчемою.

Інший брат перебрався з Півдня на Захід і влаштувався в Сан-Антоніо, в Техасі. Він став успішним фермером, одружився, народив дітей і на домагання Брюса знайти собі місце в нью-йоркському вищому світі дивився як на суцільну дурість. Адже якби Брюс справді міг чогось досягти, — одружитися з багатою спадкоємицею, — то чому він не зробив цього багато років тому? Щоправда, інколи його ім'я траплялося в газетах. Якось навіть пішли чутки, що він от-от має одружитися з однією заможною нью-йоркською дівцею, та ж після того минуло вже десять років, коли він мав лише двадцять вісім років! Тож нічого не вийшло! Відтоді його брати, та й уся родина махнула на Брюса рукою. Пропаща людина! І більшість його колишніх знайомих і приятелів з нью-йоркського суспільства починали думати так само. Прагнучи тільки задоволення власних бажань, він поступово знецінив власне ім'я і репутацію. І тепер дійшов до того, що жоден з його колишніх друзів не позичив би йому ні цента.

І однак знаходилися інші, чоловіки й жінки, молоді й не дуже, що, зустрівши його де-небудь випадково, коли він був

тверезий і пристойно одягнений, мимоволі жалкували, що йому не вдалося вигідно одружитися й повернути собі місце у вищому світі. З його приємним південним акцентом і чарівною посмішкою він все ще міг справляти невідпорне враження.

З Розалі Харриген він зійшовся лише два місяці тому, і вже починав нудитися нею. Проста хористка, Розалі заробляла тридцять п'ять доларів на тиждень. Вона була весела, симпатична, чуйна дівчина, але Толліфер відчував, що їй бракує наполегливості, аби пробитися в житті. Лише її зваблива фігурка, її пристрасність і кохання ще утримували його разом з нею.

І от сьогодні, дивлячись на його скуйовджену чорну голову, на його гарні тонко окреслені губи й підборіддя, Розалі мліла від блаженства, — і разом з тим відчувала непереборний страх, передчуваючи, що його в неї віднімуть. Вона знала: зараз він прокинеться невдоволений, почне лаятися, наказувати. І все ж таки вона бажала лише одного — сидіти біля нього годинами, аби мати змогу хоч інколи торкнутися його волосся.

Тим часом у свідомості Толліфера, що потроху приходив до тями, починали мерехтіти передчуття всіх неприємностей майбутнього дня. Адже, крім тих грошей, які він може взяти в Розалі, він більше нічого не має. А вона йому, по суті, уже порядком набридла. Знайти б якусь багату жінку, ні в чому себе не обмежувати (нехай навіть для цього довелося б одружитися), він показав би всім цим нью-йоркським вискочкам, що тепер зверхньо дивляться на нього, що значить бути Толліфером, багатим Толліфером!

Невдовзі після свого приїзду до Нью-Йорка, він зробив спробу викрасти безтямно закохану в нього дівчину, дочку багатих батьків, але ті встигли відправити її за кордон. Історія наробила багато галасу в газетах, його називали «мисливцем за посагом» і застерігали проти нього всі респектабельні родини, що бажать своїм спадкоємцям щастя й благополуччя у шлюбі. Ця невдача, чи помилка, а потім пияцтво, карти,

безпутне життя поступово зачинили для нього всі двері, в які він так прагнув увійти.

Прокинувшись остаточно, Толліфер почав одягатися й відразу накинувся на Розалі за те, що вона вчора затягла його на цю вечірку, де Толліфер напідпитку принижував і висміював усіх присутніх, так що ті були раді його позбутися.

— Ну й потолоч! — кричав він. — Чому ти мені не сказала, що там будуть ці газетні писаки? Актори ще туди-сюди, але ж ці мерзенні типи, що скрізь винюхують гаряченьке, яких притягла з собою твоя приятелька! Чорт забирай!

— Але ж хіба я знала, що вони прийдуть, Брюсе! — виправдовувалася бліда Розалі, водночас намагаючись обсмажити на сковорідці хліб. — Я думала, вечірку влаштовують лише для наших зірок.

— Зірки! Ти називаєш їх зірками! Якщо це зірки, то я ціле сузір'я! (Це порівняння не справило ніякого враження на Розалі, оскільки вона не мала й гадки, про що він говорить.) Шльондри! Та ж ти гасовий каганець від зірки не відрізниш.

Потім він позіхнув і знову невдоволено подумав: коли ж він нарешті зважиться покінчити з усім цим? Як низько ще він може опуститися! Жити на гроші дівчат, що самі ледь заробляють собі на хліб, пиячити, грати в карти з їхніми приятелями, не маючи ні цента в кишені.

— Ні, з мене досить! — вирвалося в нього. — Треба з цим покінчити! Не можу більше жити в цій дірі. Боже, як це принизливо!

Він крокував туди-сюди по кімнаті, засунувши руки в кишені, а Розалі мовчки дивилася на нього. Від страху вона наче втратила здатність говорити.

— Ти чуєш, що я кажу! — вигукнув він. — Так і стоятимеш, наче лялька? Що з вас взяти з жінок! То б'ються, мов кішки, то слова від них не діждешся. Господи, якби мені тільки пощастило знайти жінку, яка мала б хоч краплю здорового глузду! Я б... я б...

Розалі підняла на нього погляд, намагаючись посміхнутися. Губи її тремтіли.

— І що б ти тоді зробив? — тихо запитала вона.

— Я б її не кинув... Можливо, навіть покохав би її. Та ж який сенс про це говорити! О Господи! Навіщо я стирчу в цій дірі? Що мені тут робити? Це не мій світ. Я хочу повернутися туди, де мені належить бути. І повернуся. Час нам з тобою розійтися. Нічого не поробиш. Не могу я так більше жити!

І після цих слів він підійшов до вішалки, схопив капелюха, пальто й рушив до дверей. Але Розалі встигла перехопити його й, охопивши його руками, притулилася щочкою до його обличчя.

— Брюсе, благаю тебе! Ну що я такого зробила? Невже ти мене зовсім розлюбив? Адже я для тебе на все, на все готова. Я ж нічого в тебе не прошу. Брюсе, любий, не йди — ти ж не залишиш мене, правда?

Але Толліфер, відштовхнувши її, вирвався з її обіймів.

— Годі, Розалі, годі! — прикрикнув він на неї. — Терпіти цього не могу, ти ж знаєш! Цим мене не втримати. Я йду, тому що мені треба піти.

Він відчинив двері, але Розалі знову кинулася вперед і стала перед ним на порозі.

— О Брюсе, ти не можеш так піти! — закричала вона. — Заради бога, благаю тебе! Послухай мене, Брюс, повернися! Я все, все для тебе зроблю, обіцяю тобі. Дістану ще грошей; знайду іншу роботу. Ми переїдемо на іншу квартиру. Я все влаштую, Брюсе! Ну, будь ласка, повернися! Якщо ти мене кинеш, я вб'ю себе.

— Облиш, Розі! Не кажи дурниць. Я знаю, що ти цього не зробиш. І ти сама це чудово знаєш. Візьми себе в руки. Заспокойся, я повернуся ввечері, або завтра. Але я мушу знайти собі якусь справу, от і все. Зрозуміло тобі?

Розалі раптом якось знесиліла від його погляду. Вона раптом відчула, що це кінець. Вона не зможе його втримати, якщо він захоче піти.

— Не йди, Брюсе! — у розпачі повторювала вона, притискаючись до нього всім тілом. — Я тебе не пущу! не пущу! не пущу! Ти не можеш отак взяти й піти!

— Не можу? — засміявся він. — А ну подивимося!

Він відштовхнув її і, переступивши поріг, швидко почав спускатися сходами. Розалі стояла не рухаючись і з жахом чекала, як ляснуть вниз, зачинившись за ним, важкі вхідні двері. Потім вона повернулася до кімнати й, зачинивши за собою двері, притулилася до них спиною.

Уже був час іти на репетицію, та вона навіть і подумати про це не могла й лише тремтіла всім тілом. Тепер усе втрачено сенс. Ніщо, ніщо не мало значення... хіба що... може, він ще повернеться... хоча б для того, аби забрати свої речі...

РОЗДІЛ 9

Ідея, що саме спала на думку Толліферу, полягала в тому, аби влаштуватися агентом у якій-небудь маклерській фірмі або в нотаріальній конторі, що відає опікою й справами багатих удів або дочок багатих батьків. Однак її здійсненню перешкоджало те, що він зовсім відірвався від кола спритних молодиків, які мали доступ до самого серця нью-йоркського вищого світу. Такі люди були не тільки корисні, а інколи і просто необхідні дамам з грошима, але без зв'язків, що мріють зайняти положення в суспільстві, а також переспілим дівицям, які прагнуть його зберегти.

Для такого роду діяльності вимагалось багато чинників, включаючи гарне американське походження, приємну зовнішність, світський лиск, велику ерудицію з різних видів спорту — яхти, перегони, теніс, поло, верхова їзда, гонки на автомобілях, а також стосовно розваг: опера, театри й усілякі видовища. Ці люди їздили з багатіями до Парижа, Біаррица, Монте-Карло, Ніцци, Швейцарії, Ньюпорта, на Палм-Біч, для них були відчинені всі двері — і таємних осередків на півдні й різних аристократичних клубів. У Нью-Йорку вони

крутилися переважно в шикарних ресторанах, в опері та в інших театрах. Звісно, вони мали бездоганно і відповідно до етикету вдягатися, мати спритність доставати найкращі місця на перегони, на тенісні й футбольні матчі й на всі модні прем'єри. Бажано було, щоб вони могли скласти партію в карти й ознайомити з правилами й тонкощами гри недовідченого партнера, а при нагоді ще й дати корисну пораду стосовно дамських убрань, ювелірних виробів і оздоблення кімнат. Але насамперед, вони мали турбуватися про те, щоб імена їхніх патронес якомога частіше з'являлися на сторінках газет у відділі світської хроніки.

Звісно, ці корисні молоді люди так чи так отримували пристойну винагороду — також в очах суспільства — за свої зусилля, а інший раз навіть жертви: адже вони мали простояти всіляким спокусам, зокрема спокусам юності, оскільки їхні послуги були потрібні передусім старіючим дамам, таким, що, подібно до Ейлін, нудилися на самоті, не знаючи куди себе діти.

Толліфер чимало років попрацював на цій ниві, але на тридцять другому році свого життя відчув, що це починає йому набридати. І від нудьги й відрази він все частіше знаходив утіху в пияцтві та в обіймах якоїсь красуні-акторки, що дарувала його справжньою палкою любов'ю. Але зараз він знову подумував повернутися в ці ресторани, бари, розкішні готелі та інші місця, де товчуться багаті люди, з яких він міг поживитися. Він візьме себе в руки, кине пити, знайде трошки грошей, може, навіть у Розалі, дасть собі раду — і, звісно, йому ще випаде нагода показати себе в світі.

А тоді... тоді вони всі побачать!

РОЗДІЛ 10

У цей час у Нью-Йорку Ейлін, що вже майже в усьому зневірилася, даремно намагалась придумати, як влаштувати своє життя. Хоча маєток Ковпервуда, як його тепер називали,

був одним із найкрасивіших і розкішних будинків у всьому Нью-Йорку, для Ейлін він був просто порожньою шкаралупою, навіть могилою її кохання і її світських успіхів.

Тепер вона зрозуміла, скільки зла заподіяла вона першій дружині Ковпервуда і його дітям. Тоді вона, звісно, не уявляла, яких страждань їй завдала. Але тепер їй самій довелося відчувати всю ту гіркоту. Адже вона принесла Ковпервудові в жертву й свою родину, і друзів, і становище у суспільстві, і репутацію, — а тепер їй не лишилося нічого, крім розпачу. Інші жінки, жорстокі, безжальні, відняли в неї Френка й тримаються за нього не тому, що вони його люблять, а просто через його багатство, через його славу. А його, звичайно, вабить їхня молодість, краса, хоча лише якихось два-три роки тому вони не могли зрівнятися з нею! Але ж — вона не відпустить його! Ніколи! Жодна з цих жінок не називатиметься місіс Френк Алджернон Ковпервуд! Вона зв'язана з ним нерозривними узами любові, шлюбу — і цього в неї ніхто ніколи не відніме. Він ніколи не насмілиться відкрито розірвати з нею або розлучитися. Надто багато вона про нього знає, та й інші теж, і вона вже подбає, щоб це стало відомо всім, хай тільки спробує почати справу про розлучення. Вона не забула його відвертого зізнання про те, що він любить цю гарненьку юну Береніс Флемінг. Цікаво, де вона тепер? Імовірно, з ним! Але вона ніколи не буде його дружиною. Ніколи!

Але як жахливо бути самотньою! Цей розкішний будинок, ці величезні кімнати з мармуровими підлогами, ліпні стелі, прикрашені різьбленням двері й обвішані картинами стіни! І ці слуги, що, ймовірно, шпигують за нею. Принаймні так їй здавалося. І ніяких занять, ніяких знайомих, нікого, хто був би радий її бачити! Мешканці всіх цих пишних маєтків уздовж авеню навіть не помічали ні її, ні Ковпервуда, попри все їхнє багатство!

Біля неї крутилися декілька залицяльників, яких вона ледве терпіла, і час від час навідувався хтось із родини, зокрема два її брати, що жили у Філадельфії. Це були заможні люди з суспільною вагою, дуже релігійні; їхні дружини й діти не

схвалювали поведінки Ейлін, а тому й брати рідко її відвідували. Зазвичай вони приїжджали до обіду або до сніданку й навіть, траплялося, лишалися на ніч, коли справи затримували їх у Нью-Йорку, але ніколи не привозили з собою когось зі своєї родини. А потім вони знову надовго зникали. І вони, і вона розуміли, в чому тут справа.

Окрім цього, в неї не було нікого. Подеколи несподівано з'являлася компанія акторів і шалапутів, звісно, лише для того, аби погуляти на її гроші, тоді як насправді вони цікавилися лише своїми молоденькими подругами. Та чи могла б вона після Ковпервуда закохатися в кого-небудь із цих жалюгідних шукачів пригод? Хіба що віддатися хвилинному бажанню. Але ж після довгих годин самотності й болісних думок варто їй випити кілька келихів вина, і вона здатна кинутися в обійми кого завгодно, аби тільки забути, відчутти себе жаданою, слухати ніжну любовну балаканину. Ох, це життя! Ця самотність! Старість! Марність усіх зусиль, всіх колишніх мрій і сподівань!

Яка насмішка — цей чудовий палац з його картинними галереями, скульптурами, gobеленами! Адже Ковпервуд, її чоловік, так рідко тепер навідується сюди. А коли він тут, то завжди поводить себе стримано і холодно, хоч і удає перед слугами турботливого чоловіка. А вони плазують перед ним, адже він тут хазяїн, він розпоряджається всім і всі від нього залежать. Якщо ж вона, не витримавши, намагалася висловити йому своє обурення, він одразу ставав таким уважним, ласкавим, гладив її по руці й говорив: «Послухай, Ейлін! Ти маєш пам'ятати: ти завжди була й будеш місіс Френк Ковпервуд, а отже, не забувай про нашу угоду».

І якщо в обуренні вона починала кричати або плакати, так що в неї тремтіли губи, навіть вибігала з кімнати, він ішов слідом за нею й умовляв так м'яко й переконливо, що вона врешті погоджувалася на все. Якщо ж йому цього не вдавалося досягти, він надсилав їй квіти, запрошував увечері до опери — і такі вчинки незмінно перемагали її впертість і слабкість. Адже з'являтися з ним на людях, хіба це не означало, принаймні почасти, що вона його дружина і господарка його будинку?

РОЗДІЛ 11

Де Сото Сіппенз, прибувши до Лондона з декількома потрібними йому помічниками, зняв будинок у Найтсбріджі й одразу почав збирати різні відомості, що, на його думку, могли знадобитися Ковпервудові.

Перше, що вразило його, був той факт, що дві старі підземні лондонські лінії — Метрополітен і Районна, тобто внутрішнє кільце, як її називали — утворювали петлю, подібну до тієї, якою так вигідно для себе скористався Ковпервуд при будівництві міської вуличної мережі в Чикаго і що завдало таких збитків його конкурентам і обурило їх проти нього. Ці лондонські лінії першої підземної залізничної дороги у світі, дуже погано обладнані, що й дотепер користуються паровою тягою, фактично охоплювали й включали у свою мережу всі головні ділові центри. Таким чином, вони являли собою ключ до всієї мережі підземних залізниць у Лондоні. Вони йшли паралельно одна одній приблизно на відстані милі, замикаючись кінцями, щоб потяги тієї й іншої лінії могли робити наскрізні рейси, й обслуговували весь район, починаючи з Кенсінгтона й Падінгтонського вокзалу на заході, аж до Олдгейта біля Англійського банку на сході. Отож усі головні вулиці, діловий центр, квартали, де перебували магазини, театри, найбільші й розкішні готелі, вокзали й будинок парламенту — все було охоплено цими лініями.

Сіппенз швидко з'ясував, що ці лінії через зношене обладнання й недолуге керівництво ледве окупають витрати на них. Але їх можна зробити набагато більш дохідними, оскільки, окрім омнібусів, ніякого іншого зручного сполучення між цими районами не було.

Більше того, застаріла система парової тяги на підземних залізницях викликала все більше й більше невдоволення публіки; і молоді фінансисти, що цікавилися будівництвом підземки, схоже, мали бажання переобладнати лінії, пустити електричні потяги й повністю їх оновити. Одним із них був лорд Стейн, про якого Сіппенз чув ще від Ковпервуда, — ве-

ликий акціонер Районної підземної дороги і досить помітна людина у вищому лондонському світі.

Ця ситуація, описана в довгому листі Сіппенза, сколихнула Ковпервуда. Ідея з використанням центральної петлі, якщо узятися за діло негайно й отримати концесію на будівництво гілок, дасть йому саме те, що йому потрібно, — контроль за всією майбутньою системою підземних доріг.

Однак, якщо не вивернути власні кишені, звідки він дістане таку суму готівкою? Мабуть, не менше ста мільйонів доларів! Навряд він може зараз кого-небудь захопити своєю ідеєю, щоб одержати фінансову підтримку, тим більше що нині діючі лондонські лінії ледь окупають себе. Зважитися на таке підприємство зараз, звісно, справа вкрай ризикована. Їй має передувати дуже тонка рекламна кампанія, яка б представила його в найвигоднішому світлі.

Ковпервуд подумки перебрав у пам'яті всіх визначних американських фінансистів, їхні установи й банки — особливо на сході, — де він, спираючись на свої колишні угоди, міг би знайти партнерів. Треба переконати їх, що в цій справі він прагне аж ніяк не надприбутків, а насамперед суспільного визнання. Береніс, звичайно, права: це остання й найбільша з усіх його фінансових справ, — звісно, якщо з цього щось вийде! — безсумнівно має відрізнитися від усіх його колишніх авантур, аби стерти пам'ять про всі його старі гріхи й шахрайства.

У глибині душі він, звісно, не збирався зовсім відмовлятися від тих старих трюків, до яких він удавався в організації й експлуатації міської залізничної мережі. Радше він розраховув, оскільки його прийоми були не так широко відомі в Англії, як у своїй країні, на можливість заснувати кілька акціонерних компаній — для кожної окремої ділянки і кожної окремої проєктованої гілки або підземної мережі, що потребує переустаткування. Довірлива публіка однаково кинесться купувати ці «розведені» акції. Звичайний прийом. Публіці завжди можна нав'язати що завгодно, якщо тільки переконати її, що справа є респектабельною і надійною. Звіс-

но, все залежить від репутації, солідності й рентабельності підприємства, — тут не обійтися без певних зв'язків. Обдумавши цей план, Ковпервуд відіслав телеграму Сіппензу з подякою і наказом залишатися в Лондоні до подальших його розпоряджень.

Тим часом мати Береніс приїхала до Чикаго й вони тимчасово влаштувалися по-сімейному. Береніс і Ковпервуд, кожен по-своєму, пояснили їй ситуацію і плани, які мали поєднати їх у подальшому житті. Хоча місіс Картер спочатку й у розмові з Береніс, звісно, дала волю сльозам, шкодуючи, як завжди, про своє минуле, що, як вона не без підстави вважала, було головною причиною, яка штовхнула її дочку на цей ризикований крок, — однак вона була зовсім задавлена горем, як їй іноді здавалося у хвилини каюття. Адже Ковпервуд все ж таки видатна людина, і, крім того, він сам запевнив її, що Береніс не тільки отримає за заповітом значну частину його капіталу, але й навіть, якщо Ейлін помре або коли-небудь погодиться на розлучення, він обов'язково одружиться з Береніс. Тож поки нехай усе залишається як і раніше: він друг місіс Картер і опікун її дочки. І що б не сталося, які б плітки не виникали з цього приводу, слід наполягати на цьому поясненні. Звичайно, не слід занадто часто з'являтися разом на публіці і взагалі триматися суспільних умовностей. Що б вони з Береніс не задумали, це буде їхньою приватною справою, але вони ніколи не подорожуватимуть в одному потязі чи одним пароплавом і не зупинятимуться в одному готелі.

У Лондоні ж, як вважав Ковпервуд, має бути активне світське життя, до якого вони зможуть долучитися, а якщо вдасться встановити зв'язки з високими фінансовими колами, то Береніс і її мати допоможуть йому в організації зустрічей з фінансовими магнатами й ділками у своєму будинку. Тут він покладався на вміння місіс Картер створити таку домашню обстановку, що цілком відповідатиме становищу заможної вдови, яка подорожує зі своєю дочкою.

Береніс — адже, власне, це було її ідеєю — була в захваті. І навіть місіс Картер, забувши про те, що Ковпервуд видавав-

ся їй безжальним егоїстом, що ніколи не поступиться своїми інтересами й комфортом, слухаючи його, майже готова була повірити, що все йде на краще. Береніс представила їй ситуацію з Ковпервудом суто з практичного боку:

— Я дуже люблю Френка, мамо, — сказала вона. — І я буду поруч із ним, наскільки це можливо. Він ніколи не намагався завоювати мене — ти знаєш. Я прийшла до нього сама, і сама запропонувала. Справді, мені вже давно, відтоді, як ти сама мені зізналася, здавалося нечесним, що ми живемо на його гроші. Це значить усе брати й нічого не давати взамін. Одначе я виявилася такою самою боягузкою, як і ти колись, занадто розніженою і непристосованою, щоб зважитися жити без засобів до існування. А саме так би й було, якби він нас залишив.

— Ах, я знаю, ти права, Беві! — сказала її мати, наче вибачаючись. — Будь ласка, не дорікай мені. Я так від цього страждаю. Дуже тебе прошу! Адже я завжди думала тільки про одне — про твоє майбутнє.

— Ну, годі, мамо, і я тебе прошу! — намагалася втішити її Береніс, яка все ж таки любила свою матір, хоч якою недолугою й нерозсудливою вона могла бути. Щоправда, коли Береніс була ще школяркою, вона трохи презирливо ставилася до смаків, думок і суджень своєї матері. Одначе тепер, дізнавшись про все, вона подивилася на неї іншими очима; і, хоч не виправдовувала її цілковито, але вибачала й співчувала їй. Більше вона не дозволяла собі зверхньо поводитися з нею, а навпаки, намагалася бути ласкавою, уважною, наче намагаючись утішити її, допомогти забути всі негаразди, що випали на її долю.

Тож і зараз Береніс заговорила з нею ласкаво й ніжно:

— Ти згадай, мамо, адже я намагалася пробитися власними силами, але дуже швидко зрозуміла, що я не підготовлена до тих перешкод, з якими мені довелося б стикнутися. Мене надто пестили, берегли. І я в цьому не звинувачую ні тебе, ні Френка. Але ж я не мала ніяких шансів на успіх, принаймні в цій країні. Тож краще, що я можу зробити — це поєднати

своє життя з життям Френка, бо це єдина людина, яка справді може мені допомогти.

Місіс Картер, погоджуючись, кивала головою й задумливо посміхалася. Вона знала, що мусить підкоритися бажанням Береніс. У неї немає власного життя, ані коштів, і їй нема на кого розраховувати, окрім Ковпервуда і своєї дочки.

РОЗДІЛ 12

За деякий час після того, як вони порозумілися й дійшли згоди, Ковпервуд і Береніс із матір'ю відправилися до Нью-Йорка: спочатку дами, а трохи пізніше слідом за ними і Ковпервуд. Його метою було з'ясувати настрої американських інвесторів, а також встановити зв'язки з якоюсь міжнародною маклерською фірмою, яка подбала б про те, щоб ці лондонські ділки з їхньою пропозицією щодо лінії Чаринг-Крос знову звернулися до нього; це для того, аби ніхто не дізнався про його інтерес до цієї справи.

Звичайно, він мав своїх нью-йоркських і лондонських маклерів і комісіонерів: Джаркінс, Клурфейн і Рендольф, але в такій надзвичайній справі він не міг на них цілком покластися. Джаркінс, головна постать в американському відділенні фірми, хоч і дуже спритний і корисний ділок, однак надто турбувався власними інтересами, а крім того, багато балакав. Однак звертатися до невідомої маклерської фірми могло вийти ще гірше. Зрештою, розсудив він, найрозумніше — підслати якусь вірну людину до Джаркінса й натякнути йому, що непогано було б, якби Гривз і Геншо спробували ще раз звернутися до Ковпервуда.

І тут він згадав, що серед рекомендаційних листів, які Гривз і Геншо вручили йому під час першого візиту, був лист від такого собі Рафаеля Коула, колись крупного нью-йоркського банкіра, що відійшов від справ. Кілька років тому Коул намагався зацікавити його нью-йоркським транспортом, але Ковпервуд був надто зайнятий своїми справами,

аби навіть обдумати цю пропозицію. Проте ця розмова мала наслідком дружні відносини з Коулом, і той згодом зробив певні інвестиції в деякі з його чиказьких підприємств.

Тепер він думав про те, щоб не тільки залучити Коула з його капіталом до цього лондонського підприємства, але й вплинути через нього на Джаркінса, аби підштовхнути Гривза й Геншо знову звернутися до нього. Він вирішив запросити Коула пообідати до себе на П'яту авеню, до речі й Ейлін матиме нагоду виступити в ролі хазяйки. Отже, він зробить приємність Ейлін і на Коула справить враження зразкового чоловіка. Адже Коул був людиною консервативною. А для того аби мати успіх у цій лондонській справі, потрібно неодмінно заздалегідь створити враження респектабельності, щоб запобігти будь-якій критиці. Береніс теж перед самим від'їздом у Нью-Йорк сказала йому: «Не забудь, Френку, що чим більше ти показуватимеш уваги й люб'язності до Ейлін на людях, то краще буде для всіх нас». І вона так подивилася на нього своїми незворушними синіми очима, що йому здалося, немов у цьому погляді світиться вся споконвічна жіноча мудрість.

Тому по дорозі до Нью-Йорка Ковпервуд, пам'ятаючи про пораду Береніс, відправив Ейлін телеграму, сповіщаючи її про приїзд. І тут йому згадався такий собі Едвард Бінгхем, агент з розповсюдження акцій, що колись часто до нього навідувався, — той мав велике коло знайомих, і, напевно, через нього можна буде дещо дізнатися про цього Толліфера.

І, склавши собі дорогою повну програму дій, Ковпервуд по приїзді до Нью-Йорка одразу зателефонував Береніс, у будинок на Парк-авеню, який він їй нещодавно подарував. Домовившись про побачення пізніше, він подзвонив Коулу, потім до себе в контору, у готель «Незерлендс», де поміж іншим дізнався, що Бінгхем уже цікавився, коли йому можна буде побачити Ковпервуда. І в гарному настрої він відправився до себе додому. Тепер це була зовсім не та людина, яким його бачила Ейлін кілька місяців тому.

Коли він увійшов до неї в спальню, вона відразу по його ході, по очах відчула, що він чимось дуже задоволений і готує їй приємний сюрприз.

— Ну, як справи, моя люба? — привітав він її таким приятним тоном, якого вона вже давно від нього не чула. — Сподіваюся, ти отримала мою телеграму?

— Так, — спокійно, але трохи насторожено, відповіла Ейлін. І нишком подивилася на нього з цікавістю, бо в її почутті до Ковпервуда було стільки ж любові, скільки й обурення.

— О! Читаєш детективні романи! — жартівливо зауважив він, заглядаючи в книжку на столику біля її ліжка й подумки порівнюючи її обмежені інтереси із кругозором Береніс.

— Так! — відповіла Ейлін різко. — А по-твоєму, мені що читати? Біблію? Чи, може, твої балансові звіти? Або каталоги живопису?

Вона була обурена й ображена через те, що, займаючись своїми чиказькими проблемами, він жодного разу їй не написав.

— Правду кажучи, люба, — продовжував він усе так само м'яко й незворушно, — я стільки разів збирався написати тобі, але мене замучили до смерті. Справді. Крім того, я знаю, що ти читаєш газети. А вони, здається, всі про мене писали. Але я отримав твою телеграму. Дуже люб'язно з твого боку. І мені здавалося, що я відповів. Я добре пам'ятаю, що збирався відповісти.

Він говорив про телеграму Ейлін зі словами підтримки, яку вона надіслала йому наступного дня після його скандального провалу з концесією.

— Гаразд, — сухо перебила Ейлін. — Припустимо, ти збирався. Що ще?

Було одинадцять ранку, а вона тільки взялася за свій туалет.

Він звернув увагу на її білосніжний мереживний капот — це був її улюблений колір, він так добре відтіняв її руде волосся, яким він колись так захоплювався. Він також помітив, що вона густо напудрена. І зі смутком подумав, що тепер без

цього вже не обійтися, і певно їй самій від цього ще більш сумтно. Час! Час! Час! Його невпинна руйнівна робота. Вона старіє, старіє, старіє! І вона нічого не може зробити, тільки засмучуватися, тому що вона чудово знає, як він ненавидить ці страшні ознаки старості в жінок, хоча він ніколи не говорив їй про це і вдавав, що не зважає на них.

Йому було дуже шкода її, і він намагався бути з нею якомога ласкавіше. Дивлячись на неї, він подумав, що Береніс, по суті, ставиться до неї без упередження, тож чому б на додачу до цього позірною примирення з Ейлін не влаштувати їй подорозж за кордон. Звичайно, не обов'язково, щоб вона їхала з ним, але приблизно в цей самий час, аби створити враження, що в його подружньому житті все гаразд. Навіть якщо вона поїде з ним на одному пароплаві, — можливо, вже вдасться домовитися з тим Толліфером або ще з кимсь і цим самим збути її з рук. І було б добре, якби ця людина, що візьметься розважати її, була би при ній не тільки тут, але й за кордоном, щоб вона там не заважала йому з Береніс.

— Маєш якісь плани на вечір? — люб'язно запитав він.

— Нічого такого, — холодно відповіла вона, відчуваючи, що за його люб'язністю криється бажання щось від неї домогтися, але що саме, вона не могла здогадатися. — А ти маєш на думці тут пожити якийсь час?

— Так, трошки. У всякому разі час від часу навідуватимусь. Маю певні плани і, можливо, доведеться з'їздити ненадовго за кордон; саме про це і хочу з тобою поговорити.

Він замовк, не впевнений щодо того, як повести далі розмову. Усе це було так складно і важко.

— І я прошу би тебе допомогти мені влаштувати прийом для деяких гостей. Ти не проти?

— Ні, — коротко відповіла вона, почувуючи, що все це не має ніякого відношення до неї особисто. Вона бачила, що він зовсім не думає про неї, навіть тепер, після того як вони стільки часу не бачилися. Раптом вона відчула себе вкрай стомленою: який сенс дорікати йому.

— Хочеш піти сьогодні ввечері до опери? — запитав він.

— Що ж, якщо ти справді хочеш... — Врешті, якась втіха від того, що він тут, поруч із нею, хоч і ненадовго.

— Звісно, хочу. І хочу, щоб ти пішла зі мною! — відповів він. — Зрештою, ти моя дружина. І це твій дім. І як би ти до мене не ставилася, ми все-таки маємо справляти враження благополучного подружжя. Нікому з нас це не зашкодить, а корисним може бути для обох. Розумієш, Ейлін, — приязно продовжував він, — після всіх цих історій у Чикаго мені тепер лишається одне з двох: або припинити всяку діяльність в цій країні і відійти від справ, що мені, правду кажучи, зовсім не до вподоби, або спробувати зайнятися чимось іншим й десь подалі звідси. І мені зовсім не хочеться зотліти заживо.

— Тобі? Зотліти заживо? — вигукнула Ейлін, дивлячись на нього жвавіше. — Це тобі не загрожує! По-моєму, ти будь-якого мерця на ноги піднімеш!

Ковпервуд посміхнувся.

— Ну, так чи не так, — продовжував він, — все, про що я поки що чув і що могло б мене зацікавити, це будівництво метрополітену в Парижі, та це мене не надто вабить, — а та-кож...

Тут він замовк і задумався. А Ейлін уважно дивилася на нього, намагаючись здогадатися, чи говорить він правду.

— ...і щось подібне в Лондоні. Отож я думаю туди поїхати, аби на місці побачити, як у них там ідуть справи з підземкою.

Не встиг він закінчити, як Ейлін, сама не знаючи чому, — чи тут телепатія або гіпноз, — раптом пожвавішала й прося-яла, немов відчувши щось цікаве для себе.

— Справді! — сказала вона. — Звучить дуже привабливо. Але якщо ти дійсно хочеш зайнятися новою справою, сподіва-юся, цього разу ти постарайся заздалегідь забезпечити себе від усіляких неприємностей і скандалів. Бо, за що б ти не взяв-ся, ти наче сам їх для себе створюєш, чи то сам їх заводиш, чи то вони виникають самі собою.

— Так, — продовжував Ковпервуд, не зважаючи на її останні слова, — отож, думаю, якщо мені не трапиться ні-

чого більш привабливого, я, мабуть, спробую щось зробити в Лондоні. Щоправда, я чув, англійці не дуже доброзичливі до всяких американських підприємств. Якщо це справді так, то мені навряд чи вдасться там зачепитися, особливо після цієї халепи в Чикаго.

— Ну! Чикаго! — вигукнула Ейлін, уже готова встати на захист Ковпервуда. — Чи варто звертати на це увагу! Будь-яка людина, що має краплю здорового глузду, знає, що ці чиказькі ділки — просто згряя шакалів. По-моєму, Лондон — чудове місце, аби почати нову справу. Тільки слід про все домовитися заздалегідь, щоб не було потім клопоту з концесією, як у Чикаго. Мені завжди здавалося, Френку, — продовжувала Ейлін, зважившись на відвертість (не сподіваючись на подяку, а просто тому що довгі роки життя з ним давали їй на це право), — що ти надто зневажаєш думки інших людей. Хто б вони не були, для тебе вони просто не існують! У цьому і є причина всіх цих зіткнень. І так буде завжди, якщо ти не пересиши себе й не будеш уважнішим до людей. Звичайно, я не знаю твоїх планів, але я певна, що якщо ти зараз почнеш якусь нову справу й хоч трошки зважатимеш на людей, тебе із твоєю винахідливістю і вмінням переконати будь-кого ніщо не зупинить. Ось і все!

І вона замовчала, вичікуючи, що він їй на це відповідь.

— Дякую, — промовив він. — Мабуть, ти права. Не знаю. У всякому разі я всерйоз подумую про цю лондонську підземку.

Ейлін, відчуваючи, що він для себе вже щось вирішив, продовжила:

— Звичайно, що стосується нас з тобою, я знаю, що ти мене більше не любиш і вже не любитимеш. Тепер я це бачу. Але я також добре знаю й відчуваю, що я все-таки щось значила у твоєму житті, і хоча б через одне те, через що мені довелося пройти з тобою у Філадельфії й у Чикаго! — ти не можеш так просто викинути мене геть, наче старе взуття. Це несправедливо! І врешті тобі самому це не принесе добра. Я завжди вважала і вважаю, що ти маєш поводитися як слід

зі мною хоча б для вигляду: приділяти мені хоч трошки уваги й не залишати мене тут у повній самотності день за днем, місяць за місяцем без жодного слова, жодного листа...

І тут він знову — як уже багато разів у минулому — побачив, як вона немов задихається, а її очі наливаються сльозами. Вона відвернулася, не в змозі більше говорити. І водночас Ковпервуд зрозумів: Ейлін готова піти на поступки, про що він мріяв відтоді, як Береніс прийшла до нього в Чикаго. Це ясно. Але до якої міри вона готова поступатися, цього він ще збагнув.

— Зараз мені треба підшукати для себе щось нове, — сказав він, — і також знайти для цього капітал. Тому я й думаю пожити тут якийсь час і нехай все виглядатиме так, наче все йде як раніше. Це справить гарне враження. Ти знаєш, були часи, коли я серйозно подумував про розлучення. Але якщо ти справді здатна поставити хрест на минулому і задовольнитися тим, що я тобі пропоную, і не сперечатися зі мною через моє особисте життя, я думаю, ми могли б дійти певної згоди. Певен, що могли б. Я вже не такий молодий, як раніше, і якщо я зберігаю за собою право розпоряджатися своїм особистим життям, то не бачу, чому це заважає нам зберігати гарні стосунки, ба навіть ми могли б їх покращити. Ти згодна зі мною, хіба не так?

І оскільки Ейлін вже не мріяла ні про що інше, як тільки лишатися його дружиною, і попри всю несправедливість його поводження з нею, бажала йому успіху в справах, — вона відповіла:

— А що ж іще мені лишається? У тебе всі карти в руках. А в мене що? Справді, що?

І тут Ковпервуд зважився заговорити про подорож. Він сказав, що має поїхати й, оскільки Ейлін вважає, що для суспільства виглядатиме краще, якщо вона поїде з ним, то в нього немає заперечень і навіть він згоден на повідомлення в пресі, що засвідчать мир і гармонію у їхньому подружжі, звісно, якщо Ейлін не наполягатиме на повсякденних формальних речах і не втручатиметься в його особисте життя.

— Ну що ж, якщо ти так хочеш... У всякому разі я нічого від цього не втрачаю, — відповіла Ейлін, думаючи, однак, що за всім цим має стояти якась жінка і ймовірноше за все, це дівчисько Береніс Флемінг? І якщо так, то ні на які поступки вона не піде. Ні, ніколи вона не допустить такої ганьби, щоб він відкрито зв'язався із цією нахабною й хитрою вискокчою! Ніколи, ніколи!

Цікаво, що в той час як Ковпервуд вважав, що домогся значного успіху і так швидко, Ейлін теж святкувала певний вигравш: і хоч як важко їй було душити свої почуття, та що більше Ковпервуд привселюдно приділятиме їй увагу, то очевидніше буде для всіх, що він належить їй, і тим більшим буде її суспільний, хоч і не особистий, триумф.

РОЗДІЛ 13

Зацікавити Коула дати поштовх лондонській справі через Гривза й Геншо було не складно. Приємна вечірка за столом, і Коул сам висловив думку, що Лондон для такої людини, як Ковпервуд, безсумнівно може запропонувати набагато більше можливостей, ніж Чикаго. І тоді він, звісно, був би радий почути про можливість для інвестицій.

Ковпервуд лишився так само задоволений і своєю розмовою з Едвардом Бінгхемом, від якого почув потрібну інформацію щодо Брюса Толліфера. За словами Бінгхема, Толліфер зараз знаходиться у жалюгідному стані. Колись це була людина з гарними зв'язками й заможна, та тепер він втратив і те, і те. Він і досі лишився вродливим, хоча був потертим життям. Донедавна його нерідко бачили серед гравців, кар'єрів та інших осіб поганої репутації; більшість його колишніх знайомих й приятелів, імовірно, давно викреслили його зі свого життя.

Однак останнім часом, Бінгхем мав визнати, Толліфер, здається, узявся за розум і якимось намагається реабілітувати себе. Зараз живе один, у скромному, так званому холостяць-

кому пансіоні «Альков» на П'ятдесят третій вулиці і навіть іноді з'являється в найкращих ресторанах. Напевно шукає нагоди якось влаштуватися: або підчепити заможну даму, що буде рада заплатити за його послуги, або знайти місце агента в якійсь маклерській фірмі, що, беручи до уваги його колишні зв'язки, може запропонувати йому пристойну платню.

Цей критичний висновок Бінгхема викликав у Ковпервуда посмішку, адже він саме мав на меті скористатися послугами Толліфера.

Ковпервуд подякував Бінгхему й негайно зателефонував Толліферу в «Альков». У той самий час цей джентльмен лежав напіводягнений у себе в номері, у похмурому настрої, чекаючи, поки проб'є п'ята година і знову він пуститься в «похід», як він називав свої блукання по ресторанах, клубах, театрах і барах з метою обмінятися привітанням з кимось із старих знайомих, всіляко намагаючись відновити колишні зв'язки, а при нагоді й зав'язати нові.

Стояв прохолодний лютневий день. Була лише третя година, коли Толліфера покликали до телефону і він, шаркаючи зношеними нічними пантофлями, скуйовджений, з цигаркою у руці, зійшов до вестибюля.

Ледь почувши: «Говорить Френк Ковпервуд...», Толліфер відразу виструнчився і внутрішньо зібрався. Адже це ім'я постійно миготіло на перших сторінках газет.

— Так, містере Ковпервуд! Чим я можу бути вам корисним? — голос Толліфера являв суміш зосередженості, розуміння й готовності виконати будь-яке прохання.

— Маю до вас ділову пропозицію, яка, думаю, вас зацікавить, містере Толліфер. Буду радий вас бачити, якщо ви заглянете до мене в контору завтра о пів на одинадцятю. Можна чекати вас о цій годині?

У голосі Ковпервуда, як відзначив про себе Толліфер, не було зверхності вищого стосовно нижчого, але в ньому звучала владність і звичка наказувати. Толліфер, при всій своїй винятковій зарозумілості, був украй заінтригований і навіть схвильований.

— Звісно, містере Ковпервуд. Неодмінно буду, — негайно відповів він.

Що б це могло означати? Напевно, розповсюдження якихось акцій? Якщо так, він із задоволенням візьметься за таку справу. Сидячи у себе в номері, Толліфер роздумував про цей несподіваний телефонний дзвінок і намагався пригадати, що він читав про Ковпервудів. Писали про їх намагання проникнути до нью-йоркського вищого світу, потім були якісь чутки про їхній провал. Але думки Толліфера самі собою поверталися до ідеї про роботу, до можливості нових знайомств, і його охоплювало дивне почуття радісного хвилювання. Він почав роздивлятися своє обличчя й постать в цілому; потім оглянув свої костюми. Треба буде поголитися й вимити голову в перукарні, а костюм віддати в чистку й випрасувати. Сьогодні ввечері, мабуть, вже не варто виходити. Краще відпочити, аби завтра виглядати свіжішим.

Наступного ранку він з'явився до Ковпервуда в контору виголений, освіжений і люб'язний, яким він уже давно не був. Адже, можливо, це обіцяло новий початок у житті! Принаймні так він сподівався, коли увійшов до кабінета і побачив перед собою визначну людину, що сиділа за неосяжним письмовим столом з палісандрового дерева. Одначе тут Толліфер відразу скис, почуваячись доволі непевно, бо людина, що сиділа перед ним, хоча їй ніяк не можна було дорікнути в нечемності, і навіть виказувала певну привітність, була надто недосяжна. Толліфер одразу відзначив про себе привабливість, силу і владність Ковпервуда. Ці великі, магнетичні й водночас непроникні сині очі, і руки сильні, гарні, що так невимушено лежали на столі, а на правій руці, на мізинці, проста золота каблучка.

Цю каблучку багато років тому подарувала Ковпервуду Ейлін. Він тоді сидів у філадельфійській в'язниці і знаходився на найнижчій точці усього свого висхідного життєвого шляху. Ейлін подарувала йому цю каблучку на знак своєї невмирущої любові, і відтоді Ковпервуд ніколи її не знімав. І от тепер він збирається найняти цього молодика, цього

денді й доручити йому розважати свою дружину, щоб вона не завадила йому, Ковпервуду, спокійно насолоджуватися товариством іншої жінки. Хіба це не форма морального за-непаду! Він повністю це усвідомлював. Але що ще він мав робити? Адже все це впливає з обставин, створених самим життям, обставин, що підкоряють собі і його, й інших людей, і тут нічого не можна змінити. Занадто пізно. Тож треба діяти рішуче, зухвало, нещадно, аби змусити всіх прийняти твої методи й вчинки як щось неминуче. Подивившись на Толліфера спокійним холодним поглядом, Ковпервуд, вказуючи йому на стілець, сказав:

— Сідайте, будь ласка, містере Толліфер. Я зателефонував вам тому, що хочу доручити вам одну справу, для якої потрібна людина з великим тактом і світським досвідом. Деталі я поясню пізніше. Маю сказати, що перш ніж подзвонити вам, я поцікавився вашим минулим і вашим нинішнім становищем; я зробив це не з метою зашкодити вам, запевняю вас. Навпаки. Думаю, я можу бути вам корисний, якщо ви, зі свого боку, зможете зробити послугу мені.

І тут він привітно посміхнувся Толліферу, так що Толліфер, хоч і трохи непевно, так само привітно посміхнувся у відповідь.

— Сподіваюся, що ви не дізналися нічого, що б настільки говорило проти мене, аби відмовитися від цієї розмови, — несміливо сказав він. — Маю визнати, що не завжди вів цілком благопристойне життя. Боюся, що я для цього не створений.

— Дуже ймовірно, це правда, — надзвичайно люб'язно й співчутливо відгукнувся Ковпервуд. — Однак, перш ніж ми поговоримо про це, я хочу попросити вас цілком щиро й відверто розповісти мені все про себе. Справа, яку я маю на увазі, вимагає, щоб я знав усе про вас.

Він дуже привітно поглянув на Толліфера, і той, підбадьорений, коротко, але цілком чесно, розповів всю історію свого життя від самого дитинства. Після чого Ковпервуд, який слухав його з цікавістю, дійшов висновку, що цей тип, мабуть,

навіть трохи краще, ніж він думав спочатку, не дуже розважливий — щирий і нерозбірливий гульвіса, проте аж ніяк не підступна і своєкорислива людина. Тому Ковпервуд вирішив, що може говорити з ним набагато відвертіше, ніж збирався спочатку.

— Отже, якщо говорити про фінанси, ви зараз на міліні?

— Більш-менш так, — криво посміхнувшись, відповів Толліфер. — Думаю, я насправді завжди був на цій міліні.

— Що ж, на ній завжди товчється багато народу. Але скажіть мені, чи останнім часом ви дійсно намагалися зібратися з силами й знову повернутися в ті кола, до яких колись належали?

Ковпервуд помітив, як гірка тінь, наче хмара, промайнула по обличчю Толліфера.

— Так. Намагався, — із зусиллям вимовив він.

І на його губах знову з'явилася та сама іронічна, майже безнадійна посмішка.

— І як іде справа?

— Відверто кажучи, зараз похвалитися, по суті, нема чим. У тому колі, до якого я раніше належав, треба мати значно більше грошей, ніж я маю тепер. Я розраховував влаштуватися агентом у якийсь банк або маклерську фірму, де працюють люди, яких я знав у Нью-Йорку. Тоді я міг би дещо заробити для себе і для банку, а також зайти в стосунки з людьми, що могли б бути мені справді корисними...

— Зрозуміло, — сказав Ковпервуд. — Але оскільки ви розгубили ваші зв'язки, здійснити цей план не дуже просто. А ви справді думаєте, що, знайшовши таку роботу, зуміли б знову завоювати колишнє положення?

— Не знаю. Стверджувати не можу. Сподіваюсь, що так.

Легка нотка сумніву, що пролунала в тоні Ковпервуда, сильно похитнула впевненість Толліфера. Але він зробив над собою зусилля й продовжував:

— Я ще не такий старий і вже не настільки опустився; на світі чимало людей, що їх життя викидало на узбіччя, але

вони повертались на шлях. Головна біда — це те, що в мене мало грошей. Якби я мав достатньо грошей, я б уже ніколи не збився з дороги. Проблема в бідності і більше ні в чому. Але ж я себе не вважаю пропашою людиною, навіть зараз. Я ще спробую, і завжди є завтра.

— Мені до вподоби такий настрій, — сказав Ковпервуд. — Сподіваюся, ви не помиляєтесь. У всякому разі влаштувати вас у маклерську контору, думаю, буде нескладно.

Толліфер відразу пожвавішав.

— Я б цього дуже хотів, — сказав він серйозно і майже з сумом. — Для мене це справді було б можливістю почати все спочатку.

Ковпервуд посміхнувся.

— Гаразд, — сказав він, — я думаю, що це можна влаштувати без проблем. Але за однієї умови: віднині не вплутуватися ні в які історії. Це дуже важливо, беручи до уваги характер справи, яку я маю намір вам доручити. Справа ця ніяк не накладає на вас зобов'язань стосовно вашого особистого життя, але вона означає, що принаймні деякий час вам доведеться приділяти особливу увагу одній дамі, тобто робити те саме, про що ви мені щойно розповідали. Отже, вам доведеться приділяти увагу доволі привабливій жінці дещо старше за вас.

Щойно Ковпервуд сказав це, у Толліфера одразу майнула думка, що це, імовірно, якась багата літня дама, знайома Ковпервуда, з якою він пов'яже серйозні фінансові плани, а Толліферу відводиться роль принади.

— Звичайно, — відповів він, — якщо я можу бути вам цим корисний, до ваших послуг, містере Ковпервуд.

Тут Ковпервуд, відкинувшись на спинку крісла й задумливо постукуючи кінчиками пальців, дивився на Толліфера холодним поглядом, явно його оцінюючи.

— Жінка, про яку я говорю, містере Толліфер, моя дружина, — коротко, із цинічною незворушністю сказав він. — Уже багато років ми з місис Ковпервуд перебуваємо... не те, щоб у поганих стосунках, це не зовсім вірно, — але в певному віддаленні одне від одного.

Тут Толліфер кивнув, наче запевняючи, що він цілком розуміє, але Ковпервуд швидко продовжував:

— Це не означає, що ми завжди в такому стані. Або що я хочу отримати які-небудь докази проти неї для суду. Ні. Вона має право розпоряджатися своїм особистим життям, хоч, звісно, не виходячи за певні рамки. Я не потерплю ніякого публічного скандалу й не дозволю нікому вплутати її в якусь брудну історію.

— Я розумію, — вставив Толліфер, збагнувши, що тут треба бути надзвичайно обережним і в жодному разі не переступати певних меж, якщо він хоче мати зиск з цієї пропозиції.

— Думаю, що не зовсім розумієте, — сухо заперечив Ковпервуд, — але постараюся пояснити так, щоб ви зрозуміли. Місіс Ковпервуд колись була надзвичайно вродливою, однією з найкрасивіших жінок, яких мені довелося бачити. Вона й зараз ще дуже гарна собою, хоча вже в літах. Але могла б бути ще краще, якби не віддавалася всіляким похмурих думкам. Причина полягає в нашому розриві, і це цілком моя провина, я її ні в чому не звинувачую, — сподіваюсь, ви це добре засвоїли...

— Так, — відповів Толліфер, що слухав з напруженим інтересом.

— Місіс Ковпервуд дозволила собі трохи опуститися, не стежить за своєю зовнішністю, ні з ким не зустрічається — вона, звісно, вважає, що має виправдання цьому, але насправді це не так. Вона ще надто молода й попереду в неї багато, заради чого варто жити, що б вона не думала.

— Мені здається, я розумію її почуття, — знову перебив Толліфер, наче не зовсім погоджуючись, що Ковпервуду сподобалося. Адже свідчило про деяку чуйність і розуміння.

— Можливо! — сухо відповів Ковпервуд. — Справа, яку я мав намір вам доручити і для якої, звісно, забезпечу вас потрібними коштами, полягатиме в наступному: ви маєте докласти зусиль, аби зробити її життя цікавішим і яскравішим, ніж зараз, — не обов'язково про все мені доповідати; а дружина моя в жодному разі не повинна нічого знати про нашу з вами розмову. Вона надто багато часу проводить на

самоті. Знайомих у неї мало, і до того ж це не ті люди, з якими варто зустрічатися. Отже, я звернувся до вас, щоб почути, чи можете ви, маючи відповідні можливості, не виходячи з рамок життєвих світських умовностей, розширити якимось чином її інтересів, познайомити її з людьми, які більше відповідають її положенню й характеру? Мушу додати, що не маю на увазі вищі кола суспільства, — ні їй, ні мені це не потрібно. Але є проміжні верстви, де можна зав'язати цікаві знайомства, приємні для неї, та й для мене. Отже, якщо ви розумієте, що я маю на увазі, то, можливо, у вас є якісь ідеї.

У відповідь Толліфер з усією можливою докладністю окреслив ті можливості, які б дозволили урізноманітнити життя Ейлін. Ковпервуд слухав його уважно й, схоже, лишився задоволений тим, як Толліфер схопив суть ситуації.

— І ще одне, містере Толліфер, — сказав він. — Майте на увазі, що вашою роботою в маклерській фірмі, яку я для вас влаштую, керуватиму я сам. Сподіваюся, ми добре зрозуміли один одного?

— Так, містере Ковпервуд! — відповів з посмішкою Толліфер, піднімаючись зі стільця.

— Гарзд. Можливо, ми тепер з вами не скоро побачимося знову, але ви отримаєте від мене вказівки. Я подбаю про те, щоб на ваше ім'я був відкритий рахунок. Думаю, це все. До побачення!

Це прощання, що супроводжувалося спокійним відстороненим поглядом, знову змусило Толліфера ще раз гостро відчувати, яка глибока прірва відокремлює його від цієї людини.

РОЗДІЛ 14

Ця несподівана розмова надзвичайно підбадьорила Толліфера. Вийшовши з контори Ковпервуда, він негайно відправився на П'яту авеню подивитися на його розкішний палац. Оглянувши з усіх боків цей італійський палаццо з його чудовою архітектурою і ліпними прикрасами й відчуваючи

присмак якоїсь дивної пригоди, він гукнув кеб і поїхав до ресторану «Дельмоніко», на розі П'ятої авеню й Двадцять сьомої вулиці. У години сніданку цей ресторан наповнювали найамбітніші представники нью-йоркського суспільства: театральні зірки, художники, адвокати, журналісти та інші знаменитості сходилися тут, аби подивитися на інших і показати себе. Толліфер пробув там недовго, але встиг перемовитися щонайменше з шістьма помітними представниками цього світу, а завдяки своїй жвавій і самовпевненій поведінці привернув до себе увагу й багатьох інших.

Тим часом Ковпервуд віддав розпорядження в Центральне акціонерне кредитне суспільство, де він був акціонером і одним із директорів, повідомити певного Брюса Толліфера, що проживає в пансіоні «Альков» на П'ятдесят третій вулиці біля Парк-авеню, що він прийнятий на роботу до спеціального розрахункового відділу і, якщо він негайно з'явиться, йому будуть дані інструкції у зв'язку з покладеним на нього дорученням. З'явившись того ж дня за викликом і отримавши аванс місячної платні з розрахунку двісті доларів на тиждень, Толліфер відчув себе на сьомому небі. Він вирішив почати з того, щоб ознайомитися з біографією Ковпервуда й особливо з його життям у Нью-Йорку, і взявся обережно довідуватися не тільки серед журналістів і репортерів, але й серед завсідників шикарних ресторанів і кабачків на Бродвеї та на Сорок другій вулиці — в «Джилсі-Хаус», в «Мартініці», в «Мальборо», в «Метрополітені» — цій Мецці світських гульвіс.

Дізнавшись, що Ейлін інколи бачили в товаристві того чи іншого актора в деяких ресторанах, на перегонах або в інших громадських місцях, він вирішив, що спочатку треба завести знайомства в тих компаніях, де вона може з'явитися: бути представленим їй за всіма правилами — звісно це найкращий можливий успішний початок.

А Ковпервуд, вирішивши для себе проблему соціального ескорту для Ейлін, відчув нарешті полегкість і отримав змогу спокійно зайнятися ліквідацією своїх чиказьких підприємств чи хоча б деяких із них. Водночас він чекав результату пере-

говорів Коула із представниками лінії Чаринг-Крос. Тут його головною метою було тягнути час, поки він зможе розраховувати на вигідні для себе умови.

Тому, коли до нього прийшов Джаркінс і повідомив, що Гривз і Геншо дуже хочуть знову побачитися з ним, Ковпервуд зробив вигляд, що це його мало цікавить. Якби вони справді готові були зробити йому вигідну пропозицію, а не просто потеревенити, як минулого разу, і якщо вони зможуть прийти впродовж наступних десяти днів...

Джаркінс після цієї розмови одразу телеграфував своєму лондонському партнерові Клурфейну, що треба негайно діяти. За двадцять чотири години містер Гривз і містер Геншо вже сиділи в каюті океанського пароплаву, що прямував до Нью-Йорка. Після приїзду вони провели кілька днів у кабінеті із Джаркінсом і Рендольфом, обговорюючи умови пропозиції, з якою вони можуть виходити на Ковпервуда. Домовившись про день зустрічі і навіть не здогадуючись, що все йде за сценарієм Ковпервуда, вони постали перед ним у супроводі Джаркінса й Рендольфа, що так само й гадки не мали стосовно своєї ролі в цій партії.

Ковпервуд знав, що Гривз і Геншо мають великий досвід у будівництві й солідну репутацію в Англії. Це були доволі заможні люди, як повідомив йому Сіппенз. Окрім того контракту, що вони уклали з Електротранспортною компанією на прокладання тунелів і будівництво станцій нової підземки, вони нещодавно відкупили в неї за тридцять тисяч фунтів стерлінгів право на придбання парламентської ліцензії на все підприємство.

Однак було очевидно, що Електротранспортна компанія переживала зараз скрутні часи. Серед її акціонерів знаходилися Райдер, лорд Стейн, Джонсон, дехто з їхніх друзів — усі люди досить солідні, досвідчені щодо різних юридичних і фінансових тонкощів, однак ніхто з них не мав жодного уявлення про те, як фінансувати і як налагодити подібне підприємство. До того ж своїх коштів для фінансування цієї справи в них не було. Лорд Стейн свого часу вклав значну суму у дві

центральні лінії — Районну й Метрополітен, але прибутку так і не отримав. Звідси його бажання відскіпатися від лінії Чаринг-Крос і пропозиція переуступити право власності на неї Гривзу й Геншо за тридцять тисяч фунтів стерлінгів понад ті десятки тисяч, які вони внесли раніше за підряд на прокладання й устаткування тунелів. Природно, що Ковпервуд, маючи на думці проект нової кільцевої лінії, був зовсім не проти приборати до рук лінію Чаринг-Крос, яку можна було б експлуатувати самостійно, а у випадку, якби йому вдалося захопити контроль над старими лініями, — створити єдину мережу старих і нових ліній. Тож для нього це була чудова зачіпка.

Тим не менше, коли Гривз і Геншо, у супроводі Джаркінса й Рендольфа, що доклали чимало зусиль, аби влаштувати цю зустріч, з'явилися у кабінеті Ковпервуда, вони наштовхнулися на досить прохолодний прийом. Гривз був людиною високої і міцної статури, що випромінювала впевненість у власній значущості. Геншо — теж високий, але блідий, худий, справляв враження людини більш світської. Переглянувши плани й документи, які вони розклали перед ним на столі, і ще раз уважно вислухавши всю історію, наче він чув її вперше, Ковпервуд поставив їм лише кілька питань.

— Гарзд, джентльмени, припустимо, що я зацікавлюся цією справою настільки, що захочу познайомитися з нею якомога детальніше, — сказав він, — скільки часу ви могли б надати мені на її вивчення? Адже, наскільки я розумію, ви пропонуєте мені ваш контрольний пакет акцій разом із контрактом на будівництво дороги, чи не так?

При цих словах обличчя Гривза і Геншо витягнулися, тому що нічого подібного вони не мали на думці. Вони поспішили пояснити, що пропонують йому купити за тридцять тисяч фунтів стерлінгів половину акцій. Інші п'ятдесят відсотків і контракт на будівництво вони хотіли б лишити за собою. Однак — наївно пояснювали вони — за цю частку вони готові використати свій вплив для збуту акцій ціною по сто доларів, на загальну суму у вісім мільйонів; акції ці були випущені Електротранспортною компанією, проте вона не змогла їх

розпродати й поступилася їм своєю половиною. Вони також додали, що така людина, як Ковпервуд, безсумнівно, зуміє організувати фінансування й експлуатацію дороги так, щоб вона давала дохід. У відповідь Ковпервуд лише посміхнувся: не будівництво чи експлуатація нової лінії цікавили його, він мріяв про контроль над усією мережею підземних залізниць.

— Та ж наскільки я зрозумів з нашої бесіди, ви маєте отримати неабиякий дохід від будівництва дороги для вашої компанії, не менш десяти відсотків за моєю оцінкою? — запитав Ковпервуд.

— Ми розраховуємо на звичайний при будівельних підприємствах прибуток, не більше того, — відповів Грівз.

— Цілком можливо, — люб'язно зауважив Ковпервуд. — Але якщо я правильно вас розумію, ви двоє, джентльмени, очікуєте заробити щонайменше п'ятсот тисяч доларів на будівництві дороги, не враховуючи доходів, які ви одержите як акціонери тієї самої компанії, для якої ви виконуєте підряд?

— Але ж за наші п'ятдесят відсотків ми сподіваємося залучити до справи деякі англійські капітали, — пояснив Геншо.

— І який саме англійський капітал? — обережно запитав Ковпервуд, бо йому спало на думку, що якби йому вдалося роздобути п'ятдесят один відсоток акцій Чаринг-Крос, про це варто було б подумати.

Але з їхньої відповіді стало зрозуміло, що вони й самі ще не знали, яку суму складе цей капітал. Тож якщо Ковпервуд увійде до справи, візьме на себе зобов'язання внести необхідну заставу в державних цінних паперах і надати всьому підприємству певності, то, можливо, що двадцять п'ять відсотків усіх витрат вдасться покрити за рахунок продажу акцій публіці.

— Але чи можете ви це гарантувати? — поцікавився Ковпервуд. — Інакше кажучи, згодні ви обумовити вашу участь у справі зобов'язанням мобілізувати цей капітал, перш ніж отримаєте акції?

Ні, звичайно, цього вони не можуть. Але якщо виявиться, що вони не зберуть необхідну суму, тоді, мабуть, їм доведеться поступитися, і вони залишать за собою менше п'ятдесяти відсотків акцій, скажімо, тридцять або тридцять п'ять, але за умови, що підряд на будівництво залишиться за ними.

Тут Ковпервуд знову посміхнувся.

— Мене от що цікавить, джентльмени, — сказав він, — ви так добре обізнані у всьому, що стосується інженерної, технічної сторони справи, але чомусь фінансову сторону вважаєте менш складною. А насправді це зовсім не так. Так само, як вам довелося багато років учитися, а потім довго працювати, перш ніж ви досягли того положення й тієї репутації, які дають вам можливість отримувати такі підряди, як нинішній, — так само й мені, фінансистові, довелося пройти довгий шлях. І, звісно, даремно ви думаєте, що якийсь підприємець, хоч який багатий, погодиться викласти зі своєї кишені гроші на будівництво й експлуатацію такої великої дороги. Це надто великий ризик. Будь-який фінансист змушений буде діяти зовсім так само, як збираєтесь діяти ви: змусити інших людей вкласти свої капітали. І жоден фінансист не візьметься шукати гроші на будь-який проект, перш ніж не забезпечить прибуток для себе, а вже потім для вас — для тих, чий капітал він вклав у цю справу. А для цього він має забезпечити собі значно більше, ніж п'ятдесят відсотків акцій.

Грівз і Геншо промовчали у відповідь, і він продовжив:

— А ви не тільки хочете, щоб я вклав капітал, або у всякому разі більшу частину необхідної суми, що дасть вам можливість зібрати решту, — ви хочете, щоб я заплатив вам ще за будівництво, а після всього цього експлуатував збудовану на мої гроші дорогу разом з вами. Якщо ви маєте на думці саме це, то нам більше нема про що говорити. Мене це не може зацікавити. Натомість я міг би купити у вас ваш опціон¹, за який ви заплатили тридцять тисяч фунтів стерлінгів, якщо це

---

¹ Опціон — право на переважне придбання випуску акцій, що передається за винагороду.

передасть у мої руки контрольний пакет акцій, і тоді, мабуть, можна було б залишити за вами вашу частку в десять тисяч фунтів стерлінгів і контракт на будівництво, — але не більше. Адже крім усього цього, наскільки я знаю, там ще гарантійних паперів на шістдесят тисяч фунтів, за якими теж треба виплачувати чотири відсотки.

Джаркінс і Рендольф відчули, що вони чогось не додумали в цій справі. А Грівз і Геншо дивилися один на одного з сумнівом, розуміючи, що вони все зіпсували в ситуації, де могли отримати зиск.

— Гаразд, — вимовив нарешті Грівз, — вам, звісно, краще знати, як вам діяти, містере Ковпервуд. З нашого боку, ми можемо запевнити вас, що розумнішою пропозиції за нашу не може бути. Лондон — ідеальне місце для будівництва підземної залізничної дороги. У нас немає єдиної підземної мережі, і такі лінії, як ця, безумовно, необхідні; її так чи так будуватимуть, і гроші обов'язково знайдуться.

— Можливо, — відповів Ковпервуд, — але що стосується мене, я волю почекати; якщо ви за якийсь час, зваживши ваші можливості, переконаєтеся, що вам із цією справою не впоратися, і у вас виникне бажання звернутися за моєю підтримкою, ви можете повідомити мене про це письмово — і я подумаю. Але мушу заздалегідь сказати: ви можете розраховувати на мою участь у цій справі тільки в тому випадку, якщо умови диктуватиму я. Зрозуміло, це не значить, що я втручатимусь в умови вашого контракту на будівництво. Це, я думаю, можна залишити, як воно є, за умови, звичайно, що ваші кошти-риси на устаткування виявляться задовільними.

Він замовк і забарабанив пальцями по столу, немов налякаючи, що розмова закінчена; але коли англійці піднялися й почали прощатися, він додав:

— Оскільки ми тут ні про що серйозне не домовилися, я був би вам вельми вдячний, джентльмени, якби ця наша сьогоднішня розмова залишилася між нами.

Потім він зробив знак Джаркінсу почекати й, коли всі вийшли, повернувся до нього й сказав:

— Джаркінсе, ваша проблема в тому, що ви не можете довести справу до кінця, навіть коли успіх уже майже у вас у руках. От і сьогоднішня справа. Ви приводите до мене людей, що, за вашими і за їхніми словами, мають на руках великий підряд на будівництво метрополітену в Лондоні. Адже якщо за це взятися з розумом, то кожен з нас міг би мати з такого підприємства величезний зиск. Проте ці люди приходять до мене, не маючи жодного уявлення про те, як я веду справи. Але ж вам це чудово відомо: я безумовно маю отримати контроль, повний контроль. Я не певен, що вони навіть зараз зрозуміли, який я маю величезний досвід і як би я міг розвернутися, отримавши такий чудовий підряд. А вони гадають, що я можу спокуситися половиною прибутку, а контроль залишиться в них і їхніх друзів. Попереджаю вас, Джаркінсе, — тут Ковпервуд так подивився на нього, що в Джаркінса пішов мороз поза шкірою, — якщо ви хочете бути мені корисним, не витрачайте час на безглузду пропозицію й потурбуйтеся про те, аби представити мені докладну й вичерпну інформацію про лондонську підземну мережу й пов'язані з нею можливості. А будь-які ваші особисті міркування з приводу мене й моїх справ можете залишити при собі. Якби ви, перш ніж привести до мене цих людей, навідалися б до Лондона і з'ясували на місці все, що про них потрібно знати, ви б не змусили ні мене, ні їх марнувати час.

— Так, сер! — відповів Джаркінс. Цей гладкий чоловічок років сорока, з чорними швидкими очима, маленьким гострим носом і м'якими пухкими губами, одягнений, наче модель із вітрини, зараз від сильного хвилювання увесь обливався потом. Він завжди мріяв про якусь велику і вдалу аферу, яка одразу зробила б його архімільйонером і знаменитістю, яку всі пізнають на прем'єрах, спортивних матчах, собачих виставках та інших великосвітських видовищах. У Нью-Йорку і в Лондоні у нього численні знайомства.

Ковпервуд знав це й розумів, що Джаркінс йому ще може стати в нагоді; однак зараз він не бачив потреби розкривати перед ним карти й обмежувався тільки натяками, вважаючи

що цього цілком достатньо, аби спонукати Джаркінса кинутися навздогін за Грівзом і Геншо й знайти з ними спільну мову. Можливо, він навіть вирушить до Лондона... що ж, кращого рекламного агента годі й шукати.

РОЗДІЛ 15

І справді, не минуло й декількох днів після від'їзду містера Грівза й містера Геншо, як Джаркінс уже поплив слідом за ними до Лондона і просто не міг дочекатися того, аби стати безпосереднім учасником грандіозної авантюри, яка нарешті принесе йому омріяні мільйони.

Хоча перший крок, зроблений Ковпервудом на шляху до придбання лінії Чаринг-Крос, а саме, його розмова з Грівзом і Геншо, не приніс тих результатів, на які він, начебто, розраховував, це аж ніяк не вплинуло на його рішучість продовжувати справу. Враховуючи інформацію, отриману від Сіппенза, Ковпервуд твердо вирішив добитися концесії на будівництво підземної лінії в Лондоні, навіть якщо в нього нічого не вийде з лінією Чаринг-Крос. У зв'язку із цим у нього вдома відбувалися наради, влаштовувалися звані обіди, і в Ейлін створювалося враження, що вони з Ковпервудом потроху повертаються до колишнього способу життя, до того колишнього життя в Чикаго, про яке вона зберігала найщасливіші спогади. Вона іноді запитувала себе: а чи не могла ця чиказька катастрофа, — немов чудесний поворот долі, — змусити Ковпервуда тверезіше поглянути на життя і повернутися, хоча б позірно, до колишніх стосунків з нею. Хай навіть вона для нього вже нічого не значить, для неї це все одно втіха.

Насправді ж Ковпервуд з кожним днем усе більше відкривав для себе Береніс. Їй була властива певна грайливість, навіть примхливість, що у поєднанні з її розсудливістю і поетичністю натури надавали їй надзвичайної чарівності в його очах.

Одна з її витівок, що глибоко вразила Ковпервуда, стала ще в Чикаго. Якось увечері вони поїхали вечеряти

в готель, де вже були кілька днів тому. Перед тим Береніс запропонувала йому пройти до лісу поблизу, і там, на узліссі серед посипаних снігом сосен і дубів, він раптом побачив виліплена зі снігу фігуру, яка виявилася трохи карикатурною, але точною копією його самого. Береніс на-вмисно приїхала сюди вранці, аби зліпити цього сніговика. Замість очей вона вставила два блискучі голубувато-сірі камінчики, а ніс і рот зробила із соснових шишок, дуже вдало підбравши їх за формою й величиною. Ще напередодні вона поцупила в Ковпервуда один із його капелюхів, який тепер підкреслював подібність сніговика з Ковпервудом. Несподівано угледівши серед дерев цього двійника, освітленого проміннями вечірнього вогненно-червоного сонця, Ковпервуд навіть здригнувся.

— Оце так, Беві! Вмієш здивувати! І коли тільки ти встигла? — Й він розреготався. Сніжний Ковпервуд, з дещо надмірним носом, дивився на нього, зіщулившись, зовсім як живий.

— Сьогодні вранці. Приїхала сюди одна й виліпила мого любого сніговичка.

— Просто копія мене! — з подивом сказав Ковпервуд. — Мабуть, витратила чимало часу?

— Напевно, годину. Не більше.

Вона відступила на крок і з гордістю подивилася на свою роботу. Потім, вихопивши в Ковпервуда тростину, приставила її збоку до однієї з позначених дрібними камінчиками кишень.

— Хіба не красень! Увесь зі снігу, шишок і кам'яних гудзичків.

Вона піднялася навшпиньки й поцілувала сніжне опудало в губи.

— Беві! Якщо ти хочеш цілуватися... — Ковпервуд схопив її в обійми, і йому видавалося, що він тримає в руках якогось лісового ельфа. — Береніс! Ти мене з розуму зводиш! Ти людина чи лісова фея, чаклунка?

— А ти не знав?

І вона відкинулася й потягнулася до нього обома руками.
— Так, я чаклунка, — вона розчепірила пальці рук. —
І можу перетворити тебе на сніг і лід.

— Береніс! Господи! Знаєш, інколи мені здається, що ти сама зачарована. Але ти можеш чаклувати наді мною, скільки завгодно. Тільки... не залишай мене!

І, міцно пригорнувши її до грудей, він поцілував її.

Але Береніс вирвалася з його обіймів і знову підбігла до сніжної фігури.

— Ну от! — вигукнула вона. — Ти все зіпсував. Виявляється, він — не справжній. А я намагалася зробити його зовсім живим. Він був такий великий, холодний. І стояв тут і чекав на мене. А тепер треба його знищити, щоб ніхто не бачив його й не знав, крім мене.

І, схопивши тростину Ковпервуда, вона вдарила нею із усього розмаху й розвалила фігуру.

— Тож бачиш: я тебе створила, і я ж тебе й зруйную.

І вона, сміючись, розкидала сніг своїми затягнутими в рукавички ручками. А Ковпервуд дивився на неї із замишланням.

— Ходімо, Беві, кохана! Кажеш, ти мене створила, ти мене знищиш? Гарзд, я згоден, тільки не залишай мене. Знаєш, з тобою я наче переносуюся в невідомий світ, точно ти переді мною його відкриваєш — чудесний, незрозумілий, твій власний! І яке це щастя! Ти мені віриш, Беві?

— Звичайно, любий, звичайно, — відповіла Береніс таким спокійним і розважливим тоном, наче це не вона щойно грала цю виставу зі сніговиком. — Так і має бути. І так буде.

Вона взяла його під руку, і вони пішли. Вона наче прокинулася від сну, повернулася на землю з якогось свого дивного світу, і йому хотілося розпитати її про цей світ, але його наче щось утримувало, — він відчував, що цього не можна робити.

І це почуття й водночас радісна впевненість, що от вона тут, із ним, що він може доторкнутися до неї, бачити, чути її,

так захопило його, немов йому тільки тепер нарешті відкрилося те, заради чого варто було жити.

Тож хіба можливо, щоб він коли-небудь захотів покинути її? Ніколи в житті йому ще не доводилося зустрічатися з таким дивно різноманітним, таким надзвичайно мінливим і разом з тим розважливим і тверезим, з таким незвичайним створінням! Скільки в ній винахідливості. Найвигадливіша й найчарівніша з жінок, яких він зустрічав.

І навіть у хвилини інтимної близькості вона завжди вміла його здивувати. Вона не просто віддавалася йому, завмираючи в його обіймах, підкоряючись шаленству його чоловічої пристрасті, не була просто інструментом задоволення бажання. Ні, вона завжди лишалася свідомою своїх чар: чар вогненного волосся, магнетичного погляду синіх темних очей, солодоців її губ, на яких завжди грала посмішка.

І коли він потім, після бурхливих побачень залишившись один, згадував ці чудесні хвилини, він відчував, що це зовсім не схоже на все пережите раніше. Не Береніс, а він сам був упійманий душею і тілом, захоплений її екзотичною уявою, зверненою у майбутнє їх союзу.

РОЗДІЛ 16

Розуміючи, що йому доведеться хоча б інколи зустрічатися з Толліфером, аби досягти потрібних результатів з Ейлін, Ковпервуд вирішив повідомити її, що він за два-три тижні планує подорож до Лондона і що якщо вона бажає, то може поїхати з ним. А також він сповістить про це Толліферу, від якого чекає, що той розважатиме Ейлін, щоб вона не мучила себе через відсутність уваги з боку чоловіка, як це було досі. Ковпервуд був зараз у чудовому настрої. Нарешті, після стількох років важкої психологічної напруги, він знайшов спосіб полегшити їй життя, заспокоїти її і створити якусь видимість мирних стосунків.

Коли він увійшов до неї — бадьорий, сяючий, впевнений, з гарденією в петличці, у сірому капелюху, у сірих рукавичках і з тростиною в руці, — Ейлін довелося зробити над собою зусилля, аби стримати мимовільну приємну посмішку, якої він, на її думку, не заслуговував. Він одразу почав розповідати їй про свої справи. Вона вже читала сьогодні газети? Чи звернула вона увагу на новину про смерть одного з його найзапекліших чиказьких ворогів? Однією турботою менше! А що сьогодні на обід? Гарно було б, якби Адріана приготувала морський язик під соусом маргери, якщо ще не пізно. Він надзвичайно зайнятий. Їздив до Бостона, до Балтимора, а за кілька днів доведеться їхати в Чикаго. А щодо цієї лондонської справи... він уже думав про це, й, імовірно, невдовзі доведеться відправитися туди. Чи не хоче вона скласти йому компанію? Звичайно, він там буде дуже зайнятий, але вона може поїхати до Парижа або Біаррица, а він може до неї навідуватися на вікенд.

Це було так несподівано, що Ейлін не стрималася, і її очі запалали радістю. Але наступної миті, згадавши про свої стосунки з чоловіком, придушила свій порив і відкинулася назад у кріслі. Вона стільки натерпілася від нього, стільки бачила зрад і обманів, що тепер не наважувалася йому повірити. Однак вирішила принаймні удати, що вірить.

— Дуже добре, — сказала вона. — А ти справді хочеш, щоб я поїхала?

— Звісно. Навіщо б я став тобі пропонувати? Я збираюся зробити серйозний крок. Це може успіх, а може й ні. У всякому разі, — і Ковпервуд відверто збрехав (мета виправдовує засоби), не посоромившись зачепити найглибші почуття Ейлін, — адже ти була зі мною тоді, коли я починав і перше, і друге своє підприємство. Мені здається, ти маєш бути зі мною і тепер, коли я задумав третє, чи не так?

— Так, Френку. Я, звісно, хотіла б бути з тобою, якщо ти справді так думаєш. Це було б просто чудово. Я буду готова, як тільки ти скажеш. Коли їдемо? Яким пароплавом?

— Я скажу Джеймісону, він про все дізнається, і тобі повідомлю.

Ейлін підійшла до дверей і подзвонила Карру, щоб розпорядитися щодо обіду. Вона точно ожила, наче відчула подих колишнього життя, коли вона ділила з Ковпервудом його успіх, і відразу наказала Карру дістати валізи й оглянути їх.

Потім Ковпервуд висловив турботу щодо стану тропічних птахів, яких він привіз для оранжереї. І він запропонував Ейлін піти разом. Ейлін, сяючи, попрямувала з ним до оранжереї і не зводила з нього очей, поки він роздивлявся двох папуг з Оріноко й підсвистував їм, намагаючись розбурхати самця, аби почути його крик. Раптом він обернувся до Ейлін і сказав:

— Як ти знаєш, Ейлін, я завжди мріяв перетворити цей будинок на справжній музей. Я продовжую купувати деякі речі й певен, що колись це буде одна з найкращих приватних колекцій. Останнім часом я багато думав, що треба погодити з тобою, аби після моєї смерті, — адже рано чи пізно це станеться, — цей будинок зберігся не просто як пам'ять про мене, а приносив би радість людям, справжнім поціновувачам. Я збираюся скласти новий заповіт — і хотів би це внести туди.

Ейлін була спантеличена. Про що це він?

— Мені вже скоро виповниться шістдесят, — спокійно продовжував він, — і хоч я ще не збираюся вмирати, все ж потрібно навести лад у справах. Трьома виконавцями мого заповіту — всього їх буде п'ять — я збираюся назвати містера Долана з Філадельфії, містера Коула та Центральне акціонерне кредитне товариство. Долан і Коул чудово розуміються на фінансовій і формально-юридичній стороні справи, і вони зуміють виконати всі мої розпорядження. Але оскільки я збираюся залишити тобі цей будинок у довічне користування, я думаю, чи не назвати мені й тебе разом з Доланом і Коулом, і тоді ти зможеш або сама відкрити будинок для відвідувань публіки, або подбати про те, щоб це було зроблено згодом.

Мені вдалося створити красивий будинок, і я хотів би, щоб він залишився таким і після моєї смерті.

Ейлін слухала його схвильовано, відчуваючи гордість за цю несподівану важливу роль, до того ж у такій важливій справі? Їй це надзвичайно лестило. Можливо, він справді трохи одумався, став зваженішим?

— Знаєш, Френку, — сказала вона, намагаючись якось впоратися зі своїми почуттями, — я завжди дуже переймаюся твоїми справами, навіть дріб'язковими. У моєму житті не було нічого, крім тебе — і зараз також мені без тебе нічого не треба, хоч в тебе, звісно, інші почуття. Отож що стосується будинку, — залишиш ти його мені чи вкажеш одним із виконавців твого заповіту, — можеш бути цілком спокійний, я все зроблю, як ти хочеш. Я ніколи не вдавала, що я розуміюся на таких речах, маю такий самий смак, як у тебе, але ти можеш бути впевнений, що твоє бажання для мене святе.

Поки Ейлін говорила, Ковпервуд тикав пальцем у зеленувато-жовтогарячого папугу макао, різкий крик якого у поєднанні зі строкатим забарвленням, звучав наче глузування над урочистим тоном цієї сцени. Але Ковпервуд справді був розчулений словами Ейлін, він повернувся до неї й поплескав її по плечу.

— Я знаю це, Ейлін. Мені тільки хотілося б, щоб ми з тобою могли одними очима дивитися на життя. Але оскільки нам це не вдається, я готовий на компроміси, адже я пам'ятаю, що ти мене любиш, попри все, що сталося, і, мабуть, любитимеш далі. І хочеш вір, хочеш ні, якщо я можу відплатити тобі за це все, то справді хотів би це зробити. Тому я й заговорив про будинок і маю на думці обговорити з тобою згодом ще деякі інші речі.

За обіднім столом він розповів Ейлін про свою ідею побудувати гарну лікарню й обладнати її різними дослідницькими лабораторіями, і взагалі він має на думці вкласти гроші в певні благодійні установи. Тому йому доведеться часто навідуватися до Нью-Йорка, і йому було б зручно, якби вона жила

тут, щоб він завжди міг приїхати до себе додому. Хоча, звісно, іноді вона теж подорожуватиме за кордон.

І з мірою того, як Ейлін веселішала, Ковпервуд подумки поздоровляв себе із тим, як він вдало схилив її прийняти його умови. Якби так було і далі, то все було б добре.

РОЗДІЛ 17

У цей час в Лондоні містер Джаркінс намагався переконати свого партнера Клурфейна, що великий Ковпервуд, вочевидь, всерйоз зацікавився всією лондонською підземкою! Він докладно переказав йому все, що говорив Ковпервуд, і водночас пожалкував про їхню помилку, адже вони не здогадалися, що ділок такого надзвичайного масштабу, звичайно, не стане витратити час заради однієї маленької гілки. Смішно думати, що Грівз і Геншо гадали, що зможуть спокусити його половиною пакета свого підприємства. Їхня пропозиція не мала жодного шансу. Менше п'ятдесят одного відсотка годі й пропонувати! Одначе, як вважає Клурфейн, чи є ймовірність, що Грівзу й Геншо удасться знайти на цю лінію гроші в Англії?

Клурфейн, товстий, огрядний голландець, спритний у всіляких практичних дрібницях, був абсолютно позбавлений широти фінансового бачення й сміливості.

— У жодному разі! — відповів він. — У нас тут безліч цих контрактів. Стільки всіляких компаній гризуться між собою через одну якусь незначну лінію. І жодна не прагне об'єднатися з іншою й забезпечити людей зручним наскрізним транспортом за доступну плату. Я відчув це на собі. Скільки вже років доводиться їздити Лондоном від краю до краю. Та ви самі подумайте, — на весь Лондон лише дві лінії — Метрополітен і Районна. Вони обидві охоплюють тільки діловий центр... — і він дуже докладно почав пояснювати Джаркінсу всю непрактичність і недоцільність подібної системи й усі незручності і збитки, що з цього випливають. — А вони нездатні

ані прокласти нові лінії, ані хоча б переобладнати й електрифікувати старі. Так і ходять ці паровички, де в тунелях, а де просто по насипу. Єдина компанія, яка будувала з розумом, це акціонерна компанія Сіті і Південний Лондон, — вона проклала лінію від центру до Клефем-Коммон і пустила по ній електричні поїзди із третьою рейкою; гарне освітлення, чіткий ритм роботи і це єдина гілка, що добре обслуговується. Проте вона занадто коротка; доводиться робити пересадку й знову платити за проїзд по кільцю. Так, Лондону справді потрібна саме така людина, як Ковпервуд або група англійських фінансистів, які були б здатні домовитися між собою і взятися спільно за розширення мережі.

Що ж до нових ліній, на які Ковпервуд міг би одержати концесію, то був такий собі Ебінгтон Скерр, який отримав підряд на будівництво підземної лінії від Бейкер-стрит до Ватерлоо. Але відтоді минуло вже близько півтора року, і нічого досі не зроблено. Ходять чутки, що Районна теж збирається будувати нові гілки. Та, вочевидь, в обох випадках не вистачає капіталу.

— Тож гадаю, — підсумував Клурфейн, — якщо Ковпервуд дійсно захоче одержати Чаринг-Крос, він зможе цього добитися без значного клопоту. Електротранспортна компанія вже два роки тому відмовилася фінансувати цю справу. Підряд перебрали ці інженери, але, наскільки мені відомо, крім цих переговорів з Ковпервудом, ніяких можливостей у них немає. Власне кажучи, вони навіть і не фахівці з транспорту, і якщо їм не пощастить знайти таку людину і з таким капіталом, як у Ковпервуда, сумніваюся, що вони взагалі коли-небудь подужають цю справу.

— Отже, за це можна не турбуватися, чи не так? — відрігував Джаркінс.

— Думаю, що так, — підтвердив Клурфейн. — Але, мабуть, нам варто було б зв'язатися з кимось із акціонерів, які володіють двома головними кільцевими лініями — Районної й Метрополітен, — або поговорити з тутешніми банкірами на Треднідл-стрит. Може вдасться щось дізнатися від них. Ви

знаєте Кроушоу з фірми «Кроушоу й Воукс»? Вони намагалися знайти гроші для Грівза й Геншо відтоді, як ті отримали підряд. Та ж, звісно, з цього нічого не вийшло, так само як і раніше в Електротранспортної компанії. Надто багато їм потрібно.

— Електротранспортна? — перепитав Джаркінс. — Тобто та сама компанія, що першою отримала концесію на цю лінію? А що там вони за люди?

Клурфейн почав із несподіваною жвавістю розповідати все, що колись чув і знав про цю компанію. Це було менше, ніж уже встиг розвідати Сіппенз, але виявилось доволі цікавим для обох. З пам'яті Клурфейна виплили імена Стейна, Райдера, Буллока й Джонсона. Головна роль належала Джонсону і Стейну. Вони першими висунули проект лінії Чаринг-Крос — Гемпстед. Стейн, великий акціонер у компаніях Районної й Сіті — Південний Лондон, належав до самої верхівки англійського аристократичного суспільства. Джонсон, радник Стейна й разом з тим юрисконсульт Районної й Метрополітен, був акціонером обох компаній.

— А чому б нам не спробувати поговорити з цим Джонсоном? — запитав Джаркінс, котрий після прочухана від Ковпервуда намагався схопитися за будь-яку можливість. — Він має бути добре обізнаний.

Клурфейн стояв біля вікна й дивився на вулицю.

— Блискуча ідея! — вигукнув він. — Справді? Чому ні? Тільки от... — він зупинився і з сумнівом подивився на Джаркінса. — А це буде етично? Адже ми з вами, наскільки я розумію, не маємо повноважень діяти від імені Ковпервуда? Ви ж, здається, самі сказали, що він тільки тому й погодився зустрітись з Грівзом й Геншо, коли вони приїжджали в Нью-Йорк, що ми з вами його про це просили? Ніяких доручень він нам не давав?

— Але гадаю, все-таки було б непогано розпитати цього Джонсона, — заперечив Джаркінс. — Ми можемо йому від себе сказати, що от, наприклад, Ковпервуд чи якийсь інший відомий американський мільйонер цікавиться підземними

дорогами й зокрема проектом розширення лондонської підземної мережі, а отут можна буде перевести розмову на Чаринг-Крос й натякнути, що, якби їхня компанія повернула собі цю лінію, її можна було б вигідно перепродати американцеві. А тоді ми, як агенти, що звели їх разом, могли б розраховувати на порядні комісійні! Якщо нам ще пощастить скупити акції та перепродати їх тій самій Електротранспортній компанії або Ковпервуду, то ми навіть закрипилися б у цьому підприємстві як агенти покупки й продажу. Чому б і ні?

— Непогана ідея, — пожвавішав Клурфейн. — Спробую зараз зателефонувати йому.

Він пішов у глиб контори й навіть взявся за слухавку, але зупинився й подивився на Джаркінса:

— Найпростіше, я думаю, попросити його про консультацію щодо фінансових проблем, які не можна обговорювати по телефону. Він подумає, що отримає плату за це, тож нехай думає, поки ми не пояснимо, у чому справа.

— Гаразд, — сказав Джаркінс. — То дзвоніть.

Після доволі обережної розмови Клурфейн поклав слухавку й сказав:

— Каже, що готовий зустрітися з нами завтра об одинадцятій.

— Чудово! — вигукнув Джаркінс. — Певен, ми з вами на вірному шляху. У всякому разі ми зрушили з місця. І навіть якщо він сам не зацікавиться, він може вказати нам, до кого звернутися.

— Вірно. Цілком вірно, — повторив Клурфейн, котрий у цей момент думав тільки про належну винагороду, співмірну з його внеском у цю справу. — Я дуже радий, що подумав про нього. Це може стати найбільшою справою, що ми колись реалізували.

— Вірно, вірно! — підхопив йому в тон Джаркінс, що теж перебував у піднесеному стані, хоча був би ще більш радий, якби впорався з цим сам. Адже Джаркінс уявляв себе не тільки мозком, але й рушійною силою цієї чудової комбінації.

РОЗДІЛ 18

Контора фірми «Райдер, Буллок, Джонсон і Чанс», так само як і контора лорда Стейна, знаходилася в одному із найтемніших закутків Сторі-стрит поруч із будинками адвокатських корпорацій. Вірогідно, увесь цей квартал, окрім будинків адвокатських корпорацій, усякому американцеві здався б зовсім невідповідним місцем для контори юристів з таким відомим ім'ям. Маленькі трьох- або чотириповерхові будиночки, що неодноразово перебудовувалися, явно колишні склади й дрібні торговельні заклади, тепер перетворилися на контори, кабінети для консультацій, архіви й бібліотеки, де знайшли притулок близько дюжини юристів з усіма своїми стенографістками, клерками, посильними й іншими службовцями.

Сторі-стрит була настільки вузькою, що тротуаром навряд чи змогли би пройти два приятелі під руку, натомість бруківкою, мабуть, могли б роз'їхатися два ручні візки, але аж ніяк не два солідні екіпажі. І однак у цей тісний провулок зранку прямував потік робітників і тих, хто користався ним, аби зрізати шлях до Стренду та інших прилеглих кварталів.

Фірма «Райдер, Буллок, Джонсон і Чанс» займала всі чотири поверхи будинку № 33 по Сторі-стрит, фасад якого був не більш двадцяти трьох футів, але в глибину його довжина складала п'ятдесят футів. Нижній поверх, що колись був приймальнею й вітальнею самотного старого судді, тепер перетворився на загальну приймальню й архів. Лорд Стейн займав невеликий кабінет у глибині бельетажу. На другому поверсі знаходилися кабінети трьох головних представників фірми — Райдера, Джонсона й Буллока. Чанс зі своїми численними помічниками займав увесь третій поверх. У самій глибині другого поверху містилися контора Елверсона Джонсона, вікна якої виходили на крихітне бруковане подвір'я, що колись було частиною стародавнього римського подвір'я, але велич цієї стародавності стала надто звичною і втратила свій блиск для тих, кому доводилося бачити його щодня.

Ліфта (слівце, вживане англійцями) у будинку не було. Доволі велика витяжна труба піднімалася з середини другого поверху й виходила на дах. У кожному кабінеті в стіні були старовинні вентиляційні отвори, що мали забезпечувати циркуляцію повітря. Крім того, у кожному кабінеті був камін, який у мрячні, непогожі зимові дні топили сирим кам'яним вугіллям, що робило незвично затишну атмосферу цього зручного приміщення ще більш затишною. У кабінеті в кожного адвоката стояли великі міцні письмові столи й стільці, а камін був прикрашений мармуровою полицею з книжками й статуетками. На стінах висіли потьмянілі гравюри видатних англійських юристів минулого або якісь англійські пейзажі.

Джонсон, владний і амбіційний у фінансових справах член фірми, був насамперед людиною практичною; він вів справи незалежно від своїх компаньйонів і в більшості випадків діяв цілком самостійно, керуючись переважно своїми власними інтересами. Однак у якомусь маленькому куточку його свідомості лишалося місце для думок про релігію й навіть співчуття поширенню нонконформістських догматів. Він любив міркувати про лицемірство й духовну злиденність англіканської церкви, а також не тільки про земну, але й про небесну велич таких знаменитих сектантів, як Джон Нокс, Вільям Пенн, Джордж Фокс і Джон Віслі. У його надзвичайно заплутаному і дивному уявленні про світ уживалися вельми суперечливі і навіть цілковито несумісні поняття. Він уважав, що у світі має існувати правлячий клас, який має триматися при владі за допомогою бажаної, хай і не завжди виправданої, хитрості. Оскільки в Англії цей клас уже спирається на закони про власність, про спадкування, про первородство, це має вважатися важливим, правильним і непорушним. Тому вбогим духом, а також і матеріальними надбаннями, не лишається нічого іншого, як смиренність, слухняність, праця й віра в Батька Небесного, який, врешті, мабуть, подбає про них. З іншого боку, величезна прірва між не завжди безталанною бідністю й незаслуженим багатством

видавалася Джонсону чимось жорстоким і навіть гріховним. Така точка зору живила його ревні релігійні настрої, що іноді межували з ханжеством.

Виходець із низів, із середовища знедолених і принижених, Джонсон усе життя прагнув підтягтися ближче до верхівки, де якщо не він, то його діти — два сини й дочка — здобудуть непорушний добробут, як і ті люди, якими він так захоплювався і яких водночас жорстко критикував. Потай для себе він мріяв здобути титул: для початку скромного «сера», а якщо пощастить, то згодом і більш істотні знаки королівської уваги. Але щоб досягти цього, як він добре розумів, потрібно було мати не тільки набагато більший капітал, ніж він мав зараз, але й покровительство тих, хто вже має гроші й титули. Тому він інстинктивно направляв свою діяльність на благо й процвітання цієї привілейованої верхівки.

Він був маленький, але дуже витривалий, тримався поважно й владно. Батько його, тесля з Саутворка, ледь зводив кінці з кінцями, намагаючись прогодувати родину з семи осіб. Джонсон ще хлопчиком найнявся до пекаря розвозити хліб по будинках. Один із клієнтів, робітник друкарні, оцінивши старанність підлітка, взяв його до себе в помічники, навчив грамоті й порадив йому підшукати собі якесь вигідне заняття, аби вибитися з убогості й стати на ноги. Джонсон виявився здібним учнем. Розвозячи преїскуранти й оголошення різним комерсантам і підприємцям, він познайомився з молодим адвокатом, Лютером Флетчером, що балотувався у члени ради Лондонського графства, проводив виборчу кампанію в Саутворку. Той несподівано виявив у юному Джонсоні, котрому не було й двадцяти років, задатки майбутнього юриста. Його допитливість і працьовитість так вразили Флетчера, що той відправив його до вечірньої юридичної школи.

Відгоді справи Джонсона пішли в гору. Фірма, до якої він врешті потрапив на стажування, швидко переконалася в його винятковому юридичному чутті; незабаром йому по-

чали доручати підготовчу роботу з різних правових питань, з якими фірмі доводилося зустрічатися: контракти, документи на право володіння, заповіти, заснування компаній. Двадцяти двох років він здав усі належні іспити й одержав звання адвоката. Рік по тому він познайомився з містером Байроном Чансом з адвокатської фірми «Буллок і Чанс» і за якийсь час отримав від них пропозицію стати їхнім компаньйоном.

Буллок, що мав численні знайомства серед судових адвокатів, дружив з таким собі Велінгтоном Райдером, який мав, мабуть, ще впливовіші знайомства. Він вів справи багатьох великих землевласників, у тому числі й лорда Стейна, а також був юрисконсультом в акціонерній компанії Районної підземної дороги. Райдер теж оцінив Джонсона й мав на думці навіть переманити його від Буллока. Однак деякі особисті міркування, а також дружба з Буллоком спонукали його вдатися до іншого способу, який давав йому можливість користуватися послугами Джонсона. Поговоривши з Буллоком, він увійшов компаньйоном до їхньої фірми, і відтоді ця співдружність юристів існувала вже десять років.

Разом із Райдером до фірми вступив лорд Гордон Родерік Стейн, старший син пера Англії графа Стейна. Стейн тоді саме закінчив Кембридж, і батько його вважав, що цього цілком достатньо для старшого нащадка, щоб стати гідним спадкоємцем батьківського титулу, главою знатного роду й спадкоємцем родових маєтків. Але хлопець мав свої схильності, впертий характер і цікавився далеко не стільки історичними, скільки набагато більш практичними життєвими питаннями. Він вступив у життя в ту пору, коли блиск і велич титулу значно поблякли перед фінансовим генієм. У Кембриджі Стейн захоплювався політичною економією, соціологією та іншими політичними науками і навіть був не проти послухати й соціалістів фабіанської школи, аж ніяк не втрачаючи при цьому впевненості у своїх незаперечних спадкоємних правах. Познайомившись із Райдером,

що цікавився виключно діяльністю великих акціонерних компаній, справи яких він вів, Стейн дуже швидко засвоїв його тверезий практичний погляд на речі, — Райдер не сумнівався, що майбутнє належить фінансистам. Світ потребує збільшення матеріальних і технічних засобів — і фінансист, який присвятить себе цій справі й задовольнить цей попит, буде, безсумнівно, головною рушійною силою в розвитку суспільства.

Під впливом цих поглядів Стейн засів за вивчення англійського права в застосуванні до практики великих акціонерних компаній. Фірма «Райдер, Буллок, Джонсон і Чанс» виявилася чудовим прикладом для практичного освоєння цієї науки. Найближчі стосунки в Стейна склалися з Елверсоном Джонсоном. Він цінував у ньому проникливого ділка, який, вибившись із самих низів, твердо й рішуче піднімається на соціальний верх, натомість Джонсон дивився на Стейна, як на власника й спадкоємця суспільних і матеріальних благ, котрий, однак, вирішив здобути знання й навички у практичних справах.

І Джонсон, і Стейн від самого початку здогадалися, які широкі перспективи й великі можливості обіцяє розвиток підземного залізничного транспорту в Лондоні. Їхній інтерес до цієї справи виявився не тільки у заснуванні Електротранспортної компанії; вони гаряче підтримали проект будівництва лінії Сіті — Південний Лондон, залучивши до цієї справи деяких своїх друзів і самі вклали в нього чимало грошей, розраховуючи на те, що нову лінію можна буде приєднати до двох старих ліній — Метрополітена і Районної, що охоплювали діловий центр Лондона. Подібно до Демосфена, що звертався до афінян, Джонсон відстоював думку, що той, хто знайде капітал на те, щоб скупити акції цих двох ліній і забезпечить собі контрольний пакет, може вважати себе повним хазяїном усієї підземної мережі й розпоряджатися лондонським метро, як йому заманеться.

Після смерті батька Стейн з деякими зі своїх друзів, а також із Джонсоном намагався здобути контроль над Районною

підземною дорогою, сподіваючись поширити його на обидві лінії; але це виявилось їм не під силу. Занадто багато акцій розійшлося по руках, і їм не вдалося зібрати потрібний капітал. І оскільки експлуатація дороги відбувалася по-старому й акції не приносили доходу, вони перепродали більшу частину того, що придбали.

Що ж стосується досі незбудованої лінії Чаринг-Крос, з метою будівництва якої вони й організували Електротранспортну компанію, тут їм ніколи не вдавалось зібрати необхідну суму або розпродати випущені ними акції, аби мати необхідний для будівництва капітал, а саме мільйон шістсот шістьдесят тисяч фунтів стерлінгів. Зрештою вони залучили до цієї справи Гривза й Геншо, розраховуючи знайти з їх допомогою якогось капіталіста або групу підприємців, які б перекупили в них лінію Чаринг-Крос або, об'єднавшись із ними, допомогли їм здійснити їхню давню мрію: захопити у свої руки всю центральну мережу, тобто лінії Метрополітен і Районну.

Однак досі нічого із цього не вийшло. Джонсону на цей час виповнилося вже сорок сім років, а лордові Стейну — сорок. Обоє стали значно обережнішими і все більше сумнівалися в можливості здійснення цього грандіозного плану.

РОЗДІЛ 19

Так ішли справи, коли містер Джаркінс і містер Клурфейн прийшли до контори Елверсона Джонсона за консультацією з вельми важливого питання, що стосувалося містера Гривза й містера Геншо, які — як, імовірно, відомо містерові Джонсону — тільки що відвідали Нью-Йорк, де вели переговори із клієнтом їхньої фірми містером Френком Ковпервудом, про якого містерові Джонсону, безперечно, відомо.

Джонсон, здається, дещо про нього чув. А чим він, власне, може бути корисний джентльменам?

Був сонячний, чудесний весняний ранок, що не часто трапляються в Лондоні. Сонце лилося на давньоримське подвір'я. Джонсон, коли вони ввійшли, перебирав купи документів, пов'язаних із позовом проти компанії дороги Сіті — Південний Лондон. Він був у відмінному настрої — гарний сонячний день, акції Районної трошки піднялися, а його промову, з якою він виступив напередодні в методистській лізі Епворта, сьогодні схвально згадували принаймні у двох ранкових газетах.

— Намагатимусь бути якомога коротшим, — почав Джаркінс. На ньому був сірий костюм, сіра шовкова сорочка, яскрава, біла із синім, краватка, циліндр «дербі» і тростина в руці. Він уже встиг дуже уважно оглянути Джонсона й вирішив про себе, що перед ним складне завдання. Джонсон, вочевидь, був хитрим типом.

— Ви, звісно, розумієте, містере Джонсон, — продовжував Джаркінс із найкращою зі своїх посмішок, — що ми прийшли до вас без будь-яких повноважень від містера Ковпервуда, але я сподіваюсь, що ви зумієте оцінити всю важливість нашого візиту. Як ви знаєте, Гривз і Геншо пов'язані з Електротранспортною компанією, де ви, наскільки мені відомо, є консультантом.

— Одним із консультантів, — обережно вставив містер Джонсон. — Але компанія вже давно не зверталася за моїми послугами.

— Так, так! — продовжував Джаркінс. — Але, гадаю, вас це має цікавити. Річ у тім, що саме наша фірма виступила посередником у переговорах між Гривзом і Геншо й містером Ковпервудом. Як вам відомо, містер Ковпервуд є надзвичайно багатю людиною. Він фінансував в Америці всілякі види транспорту. Подейкують, що він під час ліквідації своїх чиказьких підприємств отримав щонайменше двадцять мільйонів доларів.

Почувши цю цифру, містер Джонсон насторожився. Транспорт — це транспорт, хоч у Чикаго, хоч у Лондоні або ще де-небудь. І людина, яка зуміла вичавити з нього двадцять

мільйонів доларів, певно, добре знається на цій справі. Джаркінс одразу помітив зацікавленість Джонсона.

Але містер Джонсон спробував удати, що це його не вражає.

— Можливо, — відповів він, — але не розумію, яке це може мати відношення до мене? Не забувайте, що я всього лише один із консультантів Електротранспортної компанії й не маю нічого спільного ні з містером Гривзом, ні з містером Геншо.

— Але ви пов'язані з лондонською підземною мережею, так я, принаймні, чув від містера Клурфейна, — продовжував Джаркінс. — Інакше кажучи, — дипломатично додав він, — ви представляєте людей, зацікавлених у розвитку підземного транспорту.

— Справді, містере Джонсон, — втрутився Клурфейн, — я хочу згадати той факт, що вас нерідко згадують у газетах саме як представника акціонерних компаній Метрополітен, Районної, Сіті — Південний Лондон і Центральної Лондонської.

— Це правда, — холодно й незворушно відповів Джонсон. — Я дійсно представляю як юрист інтереси цих компаній. Але ж я не зовсім розумію, чим я, власне, можу допомогти вам. Якщо мова йде про покупку або продаж чого-небудь, пов'язаного з лінією Чаринг-Крос — Гемпстед, то вам безумовно слід звертатися не до мене.

— Я просив би вас приділити мені ще хвилинку уваги, — наполягав Джаркінс, нахилиючись всім корпусом до Джонсона. — Справа ось у чому. Містер Ковпервуд зараз ліквідує всі свої чиказькі транспортні підприємства, і, тільки-но він із цим покінчить, він не матиме ніяких справ. Але ж він не така людина, щоб зовсім кинути бізнес. Він займався транспортом у Чикаго більше двадцяти п'яти років. Я не маю на увазі, що він у пошуках можливостей вкладення капіталу. Містер Гривз і містер Геншо переконалися, що це не так. Саме наша фірма «Джаркінс, Клурфейн і Рендольф» привела їх до містера

Ковпервуда. Містер Клурфейн є главою нашого відділення в Лондоні.

Джонсон кивнув; тепер він слухав уважно.

— Зрозуміло, — продовжував Джаркінс, — ні містер Клурфейн, ні я жодною мірою не вповноважені говорити від імені містера Ковпервуда. Однак ми вважаємо, що нинішня ситуація з лондонським транспортом така, що якщо належна особа поінформує про нього належним чином містера Ковпервуда, це може мати дуже й дуже цінні наслідки для всіх, хто зацікавлений у справі. Мені точно відомо: містер Ковпервуд відхилив пропозицію щодо лінії Чаринг-Крос аж ніяк не з тих міркувань, що вона не окупить себе, а тільки тому, що йому не запропонували п'ятдесят один відсоток акцій, а це його постійна умова. Крім того, йому здалося, що це дуже невелика гілка, яка в загальній системі не може мати ніякого серйозного значення, її можна експлуатувати як невелике окреме підприємство. Але містера Ковпервуда можна зацікавити не інакше як всією мережею міського транспорту.

— І тоді я попросив містера Клурфейна, — у голосі Джаркінса з'явився відтінок улесливості, — познайомити мене з такою людиною, яка, знаючись на цьому питанні, могла б оцінити, як важливо зацікавити в цій справі містера Ковпервуда. Адже якщо ми вірно уявляємо собі ситуацію, — тут він багатозначно поглянув на Джонсона, — вже давно пора об'єднати й модернізувати вашу підземну мережу, а містер Ковпервуд, як усім відомо, справжній геній у тому, що стосується транспорту. Він скоро має бути в Лондоні. І ми вважаємо своїм обов'язком підготувати ґрунт для того, щоб він міг зустрітися й поговорити з такою людиною, яка могла б його переконати в тому, що у Лондоні він дійсно необхідний.

— Якщо ж ви, містере Джонсон, самі не цікавитесь цією справою, — тут Джаркінс згадав про Стейна і його впливових друзів, — ви, імовірно, могли б нам порадити, до

кого саме нам звернутися. Адже ви розумієте, ми маклери, і нам важливо зацікавити містера Ковпервуда, для того аби мати змогу отримати свою частку комісійних за посередництво.

Джонсон сидів за своїм письмовим столом, не дивлячись ні на Джаркінса, ні на Клурфейна, а розглядаючи підлогу.

— Еге ж... — почав він, — містер Ковпервуд — американський архімільйонер... У нього великий досвід у справах міського транспорту й надземних залізниць як у Чикаго, так і в інших містах. Ви чекаєте від мене, що я маю зацікавити його в розв'язанні проблеми нашого підземного транспорту. І якщо я це зроблю, я, очевидно, повинен буду заплатити вам — або у всякому разі подбати про те, щоб вам заплатили — за те, що містер Ковпервуд допоможе декому з наших лондонців, що цікавляться транспортом, нажитися на цій справі.

Він підняв брови й подивився на Джаркінса. Джаркінс у відповідь дивився на нього з розумінням у погляді, але не промовив ані слова.

— Вельми практично, маю зізнатися, — продовжував Джонсон, — і я не сумніваюся, що дехто може на цьому нажитися, а може й ні. Проблема лондонського підземного транспорту — це надзвичайно складна проблема. Існує стільки всяких проектів, стільки різних компаній, які потрібно якось узгодити! Стільки підрядів роздано різним спекулянтам і прожектерам без жодного шилінга за душею.

Він похмуро подивився на своїх відвідувачів.

— Тут знадобиться сила-силенна грошей. Мільйони фунтів. Не менше двадцяти п'яти мільйонів фунтів, я думаю.

І він стиснув руки майже засмучено: такий великий був тягар неминучих витрат.

— Звісно, містер Ковпервуд людина відома, ми про нього дещо чули. Якщо не помиляюся, у Чикаго проти нього були висунуті найрізноманітніші звинувачення. Я готовий пого-

дитися, що всі ці звинувачення не повинні створювати перешкод і гальмувати таку велику суспільну справу, яку ви, джентльмени, маєте на увазі, — однак, беручи до уваги консерватизм нашої англійської публіки...

— Ах, ви говорите про ці політичні випадки в Чикаго проти його фінансових методів? — з обуренням у голосі вставив Джаркінс. — Чиста політика, робота його фінансових суперників, що зазрили його успіху.

— Знаю, знаю! — так само похмуро перебив Джонсон. — Люди з фінансових кіл, звичайно, розуміють усі ці прийоми конкурентів. Але ж і тут теж у нього знайдеться чимало супротивників. У нас тут на острові свій дуже згуртований і дуже консервативний світ. І ми не дуже любимо чужинців, які приїждять до нас улаштовувати наші справи за нас. Можливо, як ви зауважили, містер Ковпервуд справді дуже досвідчена й винахідлива людина. Але чи захоче наша публіка працювати з ним — цього я не можу сказати. Однак я можу сказати, що навряд чи в нас знайдуться люди, які погодилися б віддати йому повний контроль у такому підприємстві, яке це.

Тут він піднявся й ретельно отряхнув з піджака й брюк уявлювані смітинки.

— Ви кажете, він відхилив пропозицію Грівза й Геншо? — запитав він.

— Так, відхилив, — відповіли в один голос Джаркінс і Клурфейн.

— А чого ж вони, власне, хотіли?

Джаркінс пояснив.

— Ясно, ясно. Залишити за собою контракт і п'ятдесят відсотків акцій. Що ж, спочатку мені треба подумати й порадитися з моїми компаньйонами, без цього я нічого не можу сказати вам із цього приводу. Але так чи так, — помовчавши, додав він, — можливо, дехто з наших великих акціонерів і захоче поговорити з містером Ковпервудом, коли він приїде.

Фактично, Джонсон уже вирішив про себе, що ці люди підіслані самим Ковпервудом, щоб розвідати ситуацію. Утім,

йому справді здавалося сумнівним, що цьому американцеві Ковпервуду, нехай він архімільйонер, удасться урвати в місцевих власників транспорту хоча б 50 відсотків. Взятися за цю справу для нього — дуже складне завдання. Але з іншого боку, якщо згадати їхні зі Стейном втрати, і от тепер ця Чаринг-Крос знову лягає на Електротранспортну компанію, а це нові збитки для всіх, хто вклав у неї гроші.

Наче закінчуючи розмову, він сказав:

— Мені треба добре все обдумати, джентльмени. Зайдіть до мене ще раз у вівторок або в середу, і тоді я вже зможу твердо сказати, чи зможу чимось вам допомогти.

Він підійшов до дверей і подзвонив конторському хлопчикові, щоб той провів їх до виходу. Залишившись сам, він підійшов до вікна, що виходило на стародавнє римське подвір'я, залите проміннями яскравого квітневого сонця. У Джонсона була звичка, коли він замислювався, закладати язик за щоку й притискати долоню до долоні, немов на молитві. Так він постояв ще деякий час, дивлячись у вікно.

А Джаркінс і Клурфейн у цю мить крокували по Сторістрит, розмовляючи між собою:

— Чудово! Який же хитрун цей... але ж він явно зацікавився! Це ж для них вихід, якщо вони тільки хоч щось розуміють.

— А ця чиказька історія! Я так і знав, що вона впливе! Вічно йому пригадують це його перебування в тюрмі у Філадельфії і його слабкість до жінок. Ніби це має якесь відношення до справи.

— Дурість! Неймовірна дурість! — обурювався Клурфейн.

— Але потрібно з цим щось робити! Доведеться нам з вами якось попрацювати з тутешньою пресою! — заявив Джаркінс.

— От що я вам скажу, — підсумував Клурфейн. — Якщо хто-небудь із тутешніх багатіїв увійде в справу з Ковпервудом, вони самі миттю припинять усю цю газетну балаканину. Адже тут у нас дещо інші закони, ніж у вас. І ніхто нічого не

скаже, якщо тільки хтось із найповажніших не захоче, щоб це було сказано. Імовірно, у вас все по-іншому. Але я знаю більшість тутешніх газетярів і редакторів, тож якщо потрібно навести спокій, це можна буде влаштувати.

РОЗДІЛ 20

Результати візиту Джаркінса і Клурфейна до Джонсона скоро далися взнаки в розмові, що відбулася в той самий день між Джонсоном і лордом Стейном у кабінеті Стейна на другому поверсі будинку на Сторі-стріт.

Слід сказати, що лорд Стейн цінував Джонсона насамперед за його комерційну чесність і виняткову практичність. Джонсон в очах Стейна був уособленням глибокої релігійності й моральної прямоти, яка не дозволяла йому переступати певної межі у своїх хитромудрих, але цілком законних махінаціях, який би успіх це йому не обіцяло. Затятий охоронець закону, він завжди вмів відшукати в ньому лазівку й використати її на свою користь і на шкоду супротивнику. «Піклуючись про свою честь, він акуратно зводить баланс, але ця турбота дозволяє йому виключати з нього великі боргові зобов'язання», — сказав про нього одного разу хтось із знайомих. І лорд Стейн цілком із цим погодився. Він звик до Джонсона; йому подобалися навіть його дивацтва, і він щиро потішався над його палкою прихильністю до ліги Епворта, з усією її прописною мораллю недільної школи, і над його ревністю й повною відмовою від будь-яких спиртних напоїв. Джонсон не проявляв ніякої дріб'язковості в грошових справах. Він щедро жертвував на церкви, недільні школи, лікарні й активно опікувався будинком для сліпих у Саутворку, де був одним із директорів і безкоштовним юрисконсультом.

За дуже скромну винагороду Джонсон займався справами Стейна, його внесками, страховками й допомагав йому розбиратися у всіляких складних юридичних питаннях. Вони часто

розмовляли про політику, міжнародні справи, і Джонсон, на думку Стейна, завжди виявляв реалістичність у своїх оцінках. Але стосовно мистецтва, архітектури, поезії, белетристики, жінок та різних соціальних розваг, що не обіцяють ніяких вигід, Джонсон був невігласом. Він колись відверто зізнався Стейну ще в молоді роки, що він нічого не розуміє в таких речах. «Я ріс у таких умовах, які не дозволяли мені цікавитися подібними предметами, — сказав він. — Мені, звісно, приємно, що мої сини в Ітоні, а дочка в Бедфорді, і я особисто нічого не маю проти того, щоб вони розвинули прийнятні у суспільстві смаки. Але ж я лише повірений, з мене досить і того, чого я досяг».

І Стейн посміхався, слухаючи Джонсона: йому подобався грубуватий реалізм його слів. Та водночас він уважав цілком природним, що вони з Джонсоном існують на різних щаблях суспільних сходів і він лише зрідка запрошує Джонсона до свого маєтка в Трігезал або до свого чудового старовинного будинку на Берклі-сквер. Але майже завжди у справі.

Того дня Джонсон застав Стейна, коли той відпочивав, відкинувшись на високу спинку зручного чиппендейлівського крісла з круглими ручками. Стейн лежав, витягнувшись у весь свій довгий ріст і закинувши ноги на величезний письмовий стіл цінної деревини. На ньому був гарно зшитий вовняний костюм піщаного кольору, кремова сорочка й темна помаранчева краватка; часом він ліниво струшував попіл із цигарки, що димілася в його руці. Він переглядав звіт акціонерної компанії «Південноафриканські алмазні копальні Де Бірс», компанії, у справах якої він був безпосередньо зацікавлений. Двадцять вчасно придбаних акцій приносили йому щорічно близько двохсот фунтів чистого доходу. Стейн мав довге жовтувате обличчя, великий ніс, з ледь помітним горбочком, пронизливі темні очі під низьким чолом, великий рот із прихованою в куточках лукавою посмішкою й трохи випнуте підборіддя.

— А, це ви! — вигукнув він, коли Джонсон, тихенько постукавши, увійшов до кабінету. — Ну, що у вас нового, пане благочестивий методист? До речі, я щось читав сьогодні вранці із приводу вашого виступу у Стікні, здається?

— Ах, це, — відповів Джонсон, якому чимало полестило те, що Стейн чув про це. Від хвилювання він навіть почав застібати гудзики свого робочого сюртука із чорної шарудливої матерії. — У нашому приході стався диспут між священиками двох церков, отож мені довелося їх мирити. А потім мене попросили виступити з промовою. І я скористався нагодою, аби прочитати їм маленьке наставляння. — І, згадавши це, він гордо випрямився і прийняв поважний вигляд. Стейн, звісно, помітив його настрій.

— Вам би, Джонсоне, у парламенті виступати або в суді, — жартівливо сказав він. — І, якщо хочете знати мою думку, я б порадив вам почати з парламенту. Ви надто потрібні нам тут, аби відпустити вас до суду.

І він, добродушно і приязно посміхаючись, подивився на Джонсона, котрий увесь просяяв від задоволення.

— Що ж, як ви знаєте, я давно вже подумую про парламент. І наші справи від цього значно б виграли. Райдер і Буллок постійно про це говорять. А Райдер просто-таки наполягає, щоб я виставив свою кандидатуру в його окрузі на вересневих виборах. Він вважає, що я неодмінно виграю, якщо декілька разів виступлю з промовою.

— Чому б і ні? Краще вас кандидата не знайти. І Райдер, як ви знаєте, має великий вплив. Я вам серйозно раджу. І якщо я або хтось із моїх друзів зможемо вам чимось допомогти, вам варто лише сказати. Я з приємністю все зроблю.

— Дуже люб'язно з вашого боку, і, повірте, я дуже вам вдячний. До речі, сьогодні у мене в конторі... — і тут Джонсон одразу притишив голос і перейшов на конфіденційний тон, — відбулася певна розмова, що має вас зацікавити.

Він замовк, витяг носову хустку й висякався. Стейн дивився на нього із цікавістю.

— Ну, що там за таємниці?

— До мене щойно приходили двоє: американець Віллард Джаркінс і Віллем Клурфейн, голландець. Агенти, маклери: Клурфейн — у Лондоні, а Джаркінс — у Нью-Йорку. Розповіли мені дещо досить цікаве. Пам'ятаєте опціон на акції Чаринг-Крос, який ми продали за тридцять тисяч Гривзу й Геншо?

Стейн напівзацікавлений і трохи розважений таємничим тоном Джонсона, відклав звіт, який тримав у руках, зняв ноги зі столу й пильно подивився на свого компаньйона.

— Знову ця клята Електротранспортна! Що там таке?

— Очевидно, вони тільки-но їздили до Нью-Йорка, — продовжував Джонсон, — і вели там переговори з цим архімільонером Ковпервудом. Схоже, вони запропонували йому половину свого тридцятитисячного опціону за те, щоб він дістав гроші на будівництво дороги. — Джонсон презирливо посміхнувся. — А крім того, він потім мав був би сплатити їм ще сто тисяч фунтів за їхні будівельні роботи.

Обоє не втрималися від сміху.

— Звісно, він відмовився, — продовжував Джонсон. — Однак він, очевидно, не проти придбати Чаринг-Крос, за умови, що одержить повний контроль, тобто все або нічого. Судячи з того, що розповідають ці двоє, він начебто цікавиться такою реорганізацією транспорту, про яку ми з вами тут думаємо от уже десять років. Із Чикаго, як ви знаєте, його витіснили.

— Так, це я знаю, — сказав Стейн.

— Між іншим, я тут прочитав про нього статтю, яку ці добродії лишили мені. Ось вона. — І, витягнувши із кишені сторінку «Нью-Йорк сан», Джонсон розгорнув її: усю середину якої займав величезний, зроблений пером і дуже вдалий портрет Ковпервуда.

Стейн розправив сторінку й почав уважно розглядати портрет.

— Цей хлопець непогано виглядає, — сказав він, переводячи погляд на Джонсона. — По обличчю видно, що людина вольова...

І знову уткнувшись у газету, він швидко продивився очима таблички й схеми, що стосувалися чиказьких підприємств Ковпервуда.

— Двісті п'ятдесят миль... і все це впродовж двадцяти років. — Потім він прочитав стовпчик із описом його нью-йоркського будинку. — Схоже, знається на мистецтві.

— Там далі щодо його проблем в Чикаго, — сказав Джонсон, — політично-суспільного забарвлення, як на мене.

Він замовк, чекаючи, коли Стейн закінчить читати.

— Оце так гризня! — вигукнув Стейн, відкладаючи газету. — Отже, я бачу, його капіталовкладення оцінюються у двадцять мільйонів.

— Саме це говорили і ці маклери. Але що найцікавіше: вони кажуть, що він сам приїздить сюди тижні за дві. Тому вони до мене й прийшли — щоб я з ним зустрівся й поговорив, і не тільки щодо лінії Чаринг-Крос, — між іншим, вони, очевидно, якимось рознюхали, що нам доведеться її взяти назад, — але й також щодо загальної системи підземного транспорту, яку ми мали на думці.

— А хто такі ці Джаркінс і Клурфейн? — поцікавився Стейн. — Друзі Ковпервуда?

— У жодному разі! — поспішив пояснити Джонсон. — Вони самі говорять, що вони просто агенти банківських справ. І розраховують на комісійні — або від Гривза й Геншо, або від Ковпервуда, або від нас із вами, або від будь-кого, кого вони можуть у цій справі зацікавити. А ще краще, якщо від усіх одразу. Принаймні, вони не є його представниками.

Стейн іронічно знизав плечима.

— Очевидно, вони якимось пронюхали, — продовжував Джонсон, — що ми з вами цікавимося проектом об'єднання ліній, от їм і хочеться, щоб я зібрав акціонерів і рекомендував їм Ковпервуда на роль, сказати б, головного директора, хазяїна всієї справи, та представив би йому цю нашу з вами ідею так, щоб його зацікавити. І, звісно, вони хочуть одержати за це комісійні.

Стейн дивився на нього зі здивуванням.

— Спритно придумано! — посміхнувся він.

— Звісно, я відхилив цю пропозицію, — обережно продовжував Джонсон, — але ж мені спало на думку, що тут справді криються серйозні можливості, яких так відразу не роздивишся. Цілком можливо, що Ковпервуд дійсно зацікавлений цією справою, і ми з вами могли б цим скористатися. Адже ця Чаринг-Крос, мов камінь, так і висить у нас на шиї. Звичайно, я прекрасно розумію, ніхто в нас тут не допустить, щоб американські мільйонери втручалися в наші справи й розпоряджалися нашою підземкою. Але, можливо, він міг би об'єднатися з групою з нашого боку, скажімо, ви, лорд Еттіндж, Геддонфілд — і створити разом зручну форму спільного контролю.

Він замовк і очікувально подивився на Стейна.

— Вірно, вірно, Елверсоне, — сказав Стейн. — Якщо серед наших акціонерів є люди, які все ще цікавляться цією проблемою, як кілька років тому, їх безумовно можна буде залучити до справи. А без їхньої допомоги Ковпервуд не зможе зачепитися.

Він піднявся і підійшов до вікна, а Джонсон продовжував говорити. Джаркінс і Клурфейн мають прийти до нього за кілька днів за відповіддю. Мабуть, слід змусити їх поводитися обережніше. Якщо вони розраховують мати справу з ним або з кимось, кого він порекомендує, нехай тримають це в суворій таємниці й залишать ініціативу йому, Джонсону.

— Вірно! — погодився Стейн.

— Адже тут мова йде не тільки про Чаринг-Крос, — продовжував Джонсон, — але й про Електротранспортну компанію, оскільки вона, по суті, і є власником цієї лінії, або принаймні її агентом. І коли вони зі Стейном дізнаються думку Геддонфілда, Еттінджа та інших, тоді можна буде вирішити, чи можлива така угода. І якщо вони між собою домовляться, зрозуміло, Ковпервуд краще матиме справу зі Стейном, Джонсоном і їх друзями, ніж із цими Джаркінсами, Клурфейнами, Гривзами й Геншо. Врешті, вони просто дрібні торговці, і їх можна викинути зі справи.

І з цим також Стейн повністю погодився. Так вони розмовляли до темряви. За вікном згустився сірий лондонський туман. Стейн згадав, що його чекають на чай, а Джонсонові вже був час іти на засідання. І вони попрощалися — обоє в піднесеному настрої.

За три дні, тривалість, що, на думку Джонсона, була необхідна для того, аби справити враження на цих маклерів, він запросив до себе Джаркінса і Клурфейна й повідомив їм, що говорив про їхню справу з деякими зі своїх друзів і що вони не проти познайомитися із проектами й пропозиціями Ковпервуда. Тож він готовий зустрітися й поговорити з ним, але після особистого запрошення від Ковпервуда і не інакше. Одначе, за його умовою, Ковпервуд до зустрічі з ним у жодному разі не повинен вступати в будь-які переговори чи ділові відносини ні з ким іншим. Адже люди, яких він, Джонсон, намагається зацікавити, крупні інвестори, які, звісно, не дозволять грати з собою.

Одразу після зустрічі Джаркінс і Клурфейн кинулися до найближчого телеграфного відділення. Вони разом склали телеграму, в якій повідомляли Ковпервуда про блискучі результати, яких вони досягли, і переконували його приїхати до Лондона і в край шанобливих виразах просили його відкласти будь-які інші переговори до приїзду сюди, тому що майбутня нарада, якщо її вдасться організувати, матиме всебічний характер.

Телеграма викликала у Ковпервуда посмішку, нагадавши його сувору розмову з Джаркінсом. Він телеграфував у відповідь, що зараз дуже зайнятий, розраховує виїхати в середині квітня й тоді охоче побачиться з ними й обговорить їхню пропозицію. Одночасно він відправив шифровану телеграму Сіппензу про те, що скоро буде в Лондоні, що відхилив пропозицію Грівза й Геншо, але нехай Сіппенз постарається зробити так, щоб до них дійшли чутки про його приїзд до Лондона, оскільки отримав, окрім їхньої, іншу велику і всебічну пропозицію щодо підземного транспорту, що не має нічого спільного з лінією Чаринг-Крос. Ця звістка

має привести до тями Грівза й Геншо і змусити їх прийти до нього з такою пропозицією, яку він зможе прийняти, перш ніж йому запропонують щось інше. Тоді він матиме в руках зброю, за допомогою якої змусить своїх нових партнерів бути поступливішими.

І весь цей час Ковпервуд також улаштовував справи з Береніс, Ейлін і Толліфером, готуючи їхні ролі у планах на майбутнє.

РОЗДІЛ 21

Хоч у глибині душі Ейлін все ще жили темні сумніви, раптова зміна, що сталася з її чоловіком, не могла не справити на неї враження. Натхнений своїми лондонськими проектами, близькістю Береніс і майбутньою подорожжю, Ковпервуд і справді став уважнішим до Ейлін. Його бажання, щоб вона поїхала з ним у Лондон, його заповіт, у якому він доручив їй опіку його будинку і призначив одним із своїх виконавців, — усе це вона пояснювала собі як очевидний наслідок чиказької катастрофи. Життя, думала Ейлін, завдало йому жорстокого удару і саме тоді, коли його кар'єра складалася напрочуд вдало, що змусило його твезо поглянути на себе. І він повернувся до неї або у всякому разі на шляху до того, щоб повернутися. Цього було майже досить, аби відновити в ній віру в любов і цінність людських почуттів.

Вона із захопленням зайнялася своїми туалетами, готуючись до майбутньої подорожі. Накупила чудових валіз; цілими днями роз'їжджала по магазинах, ательє, модних майстернях. Вона знову, як колись, дала волю надмірній вірі в показну розкіш і зовнішній блиск — на задоволення собі, чим викликала звичне сум'яття у Ковпервуда. Дізнавшись, що їм відведені найкращі каюти на океанському лайнері «Кайзер Вільгельм», що відходив найближчої п'ятниці, Ейлін заходилася готувати собі гарнітури білизни, що личать хіба що нареченій, хоча

чудово знала, що ні про які інтимні стосунки між нею і Ковпервудом не може бути й мови.

У той же час Толліфер, усі спроби якого познайомитися з Ейлін поки що виявилися безуспішними, з великою полегкістю знайшов у своїй поштовій скриньці рекомендований лист, у ньому — план того самого лайнера, свій квиток і — найприємніше, — три тисячі доларів готівкою. Ентузіазм і ревність Толліфера до виконання його нового завдання миттєво зросли. Він вирішив докласти всіх зусиль, аби справити гарне враження на Ковпервуда, — ось людина, яка, вочевидь, добре знає, як брати від життя те, чого хочеш. Швидко проглянувши кілька останніх газет, Толліфер переконався, що подружжя Ковпервудів відправляється до Європи на тому ж «Кайзері Вільгельмі», що відходить у п'ятницю.

Береніс, знаючи від Ковпервуда про хід усіх справ, вирішила виїхати з матір'ю двома днями раніше лайнером «Саксонія». Вони домовилися з Ковпервудом, що чекатимуть на нього в Лондоні в готелі «Кларидж», де вони вже зупинялися під час минулої подорожі.

Ковпервуд, якому репортери не давали спокою з питанням про його плани, повідомив, що він із дружиною відправляється до Європи на все літо, що з Чикаго його тепер ніщо не зв'язує і що на найближче майбутнє він не має жодних планів і не цікавиться жодними підприємствами. Ця заява викликала доволі жваву реакцію, в газетах з'явилися численні коментарі стосовно його кар'єри, його називали генієм й уважали нерозумним його рішення піти від справ, враховуючи його капітал, досвід і талант фінансиста. Ковпервуд нічого не мав проти цього газетного галасу, оскільки, по-перше, цього разу він був йому на користь, а по-друге, служив відмінною ширмою для його справжніх планів і в такий спосіб давав йому можливість діяти не кваплячись.

Врешті, настав день відплиття. Ейлін прогулювалася на палубі з таким виглядом, ніби бути на виду поруч із Ковпервудом для неї цілком звична річ.

Що ж стосується Толліфера, що також був на борту лайнера і для якого тепер настав час реальних справ, він внутрішньо зібрався й почував себе в повній бойовій готовності. Ковпервуд, коли вони траплялися один одному на очі, не звертав на нього ніякої уваги й, зрозуміло, удавав, що не знає його. Розуміючи, що так і має бути, Толліфер намагався тримати себе якомога невимушеніше: зустрічаючись на палубі з Ейлін, він нишком поглядав на неї і помічав, що вона теж поглядає на нього не без зацікавлення. Йому не подобалися її кричущі туалети, відсутність стриманості, смаку, вона здалася йому трохи вульгарною. Його каюта перебувала на палубі Б, але обідав він за капітанським табльдотом. Подружжя Ковпервудів обідали разом у власній каюті. Однак капітан, якому лестила присутність на його кораблі таких пасажирів, як подружжя Ковпервудів, жадав зробити із цього рекламу для себе й свого пароплава. Оцінивши компанійську вдачу і жвавність Толліфера у спілкуванні, він спробував викликати в нього інтерес до своїх знаменитих пасажирів і запропонував познайомити його з ними.

Отже, на другий день плавання капітан Генріх Шрайбер послав довідатися про самопочуття містера й місіс Ковпервуд і запитати, чи може він бути їм чимось корисним. Можливо, Ковпервуд хотів би оглянути корабель? Серед пасажирів є його палкі шанувальники (у тому числі й сам капітан), котрі, якщо містер Ковпервуд не заперечує, воліли б бути йому представленими.

Ковпервуд, відчуваючи тут закулісну участь Толліфера, передав цю пропозицію Ейлін і відповів, що вони дуже раді і з приємністю приймуть капітана й пасажирів, що бажають з ними познайомитися. Капітан, відрекомендувавшись Ковпервудам, представив їм містера Вілсона Стайлза, драматурга, містера Куртрайта, губернатора штату Арканзас, і представників світського нью-йоркського суспільства: містера Брюса Толліфера й міс Алассандру Гівенс, що направляєтся в Лондон до сестри. Толліфер, помітивши серед пасажирів гарненьку Алассандру й пригадавши, що її батько — поважна людина

в суспільстві, представився їй другом когось із її знайомих, і Алассандра, зачарована Толліфером, легко купилася на цю вигадку.

Цей несподіваний прийом гостей Ейлін дуже сподобався. Коли вони ввійшли, вона піднялася з крісла й, відклавши журнал, який гортала перед цим, зайняла місце поруч із чоловіком, аби привітати відвідувачів. Ковпервуд одразу відзначив Толліфера і його супутницю, витончену міс Гівенс, у якій він з першого погляду вгадав дівчину з вищого світу. Ейлін також виділила Толліфера, котрий представився Ковпервуду так, наче ніколи його не бачив.

— Радий познайомитися з дружиною такої визначної людини, як містер Ковпервуд, — сказав він, дивлячись їй в очі. — Гадаю, ви прямуєте на континент?

— Ми спочатку зупинимося в Лондоні, — відповідала Ейлін. — А потім уже поїдемо до Парижа і далі. У мого чоловіка завжди знаходиться маса фінансових справ, куди б він не поїхав.

— Судячи з того, що пишуть про містера Ковпервуда, інакше й бути не може, — чарівливо посміхнувшись, підхопив Толліфер. — Бути подругою такої багатогранної людини — це воістину велика справа, місіс Ковпервуд. Далєбі, це майже місія.

— Ви цілком праві, — підтвердила Ейлін. — Це майже місія. — І влещена цим визнанням її великої ролі, вона вдячно посміхнулася йому у відповідь.

— Чи не збираєтеся ви провести декілька днів у Парижі? — поцікавився він.

— Так, звісно. Я ще не можу сказати, які плани будуть у мого чоловіка, коли ми приїдемо до Лондона, але сама я думаю поїхати до Парижа, — може статися, на кілька днів.

— А я прямую до Парижа на перегони. Можливо, ми там з вами побачимося. І якщо ви будете там у той же час і не матимете ніяких справ, ми могли б зустрітися й провести вечір.

— Ах, це було б чудово! — Ейлін був так приємний інтерес до себе, що в неї навіть очі заблищали. Адже увага такої

чарівної людини, певно, додасть їй ваги й в очах Ковпервуда. — Але ж ви, здається, ще не поговорили з моїм чоловіком. Ходімо до нього.

І в супроводі Толліфера вона попрямувала туди, де стояв Ковпервуд, розмовляючи з капітаном і містером Курт-райтом.

— Послухай, Френку, — весело сказала вона, — от ще один із твоїх шанувальників, — і, звернувшись до Толліфера, додала: — Не можу претендувати на таку саму увагу до себе, містере Толліфер.

Ковпервуд повернувся до Толліфера із самою люб'язною посмішкою й сказав жартівливо:

— Шанувальників ніколи не буває надто багато. А вас, містере Толліфер, очевидно, теж можна вважати одним із учасників нашої весняної міграції на континент?

Ковпервуд тримав себе з такою невимушеністю, що Толліфер, мимоволі наслідуючи його прикладу, посміхнувся й так само жартівливо відповів:

— Так, схоже, що так. У мене багато друзів у Лондоні й у Парижі, а потім я думаю відправитися кудись ближче до моря. Один із моїх приятелів живе в Бретані. — І, повернувшись до Ейлін, він додав: — До речі, вам слід обов'язково побувати у Бретані, місіс Ковпервуд! Це чудесне місце!

— Ну що ж, я не проти, — сказала Ейлін, дивлячись на Ковпервуда. — Як вважаєш, Френку, ми не могли б включити Бретань у план нашої літньої подорожі?

— Мабуть. За себе, звісно, я не можу поручитися, справи... Утім, можна було б ненадовго з'їздити, — люб'язно додав він. — Ви надовго до Лондона, містере Толліфер?

— Поки ще мої плани доволі непевні, — незворушно відповів Толліфер. — Можливо, на тиждень чи трошки довше.

У цю хвилину Алассандра, якій набридло слухати містера Стайлза, що безуспішно намагався справити на неї враження, підійшла попрощатися з Ковпервудами, вирішивши покласти кінець візиту.

— А ви не забули наші плани на сьогодні, Брюсе? — запитала вона Толліфера.

— Ах, так, так! Будь ласка, вибачте нас, нам справді вже пора. — І, звернувшись до Ейлін, він додав: — Сподіваюся, місіс Ковпервуд, ми з вами ще не раз побачимося?

Ейлін, вражена холодним, самовпевненим тоном надто миловидної юної Алассандри, відгукнулася з перебільшеною люб'язністю:

— Так, звичайно, містере Толліфер, я буду дуже рада, — і відразу, перехопивши зневажливу усмішку на губах місіс Гівенс, додала: — Шкода, що вам час їти, міс...

— Міс Гівенс, — поспішив підказати Толліфер.

— Так, так... — відгукнулася Ейлін. — Я не розібрала імені.

Але Алассандра відреагувала на цей укол, лише трохи піднявши свої тонкі брови, взяла Толліфера під руку й, посміхнувшись на прощання Ковпервуду, направилася до дверей.

Ейлін, залишившись наодинці з Ковпервудом, перестала стримуватися.

— Ах, як я ненавиджу цих світських вискочок, — обурено вигукнула вона, — адже в них немає нічого за душею, крім їхніх сімейних зв'язків, але ж скрізь лізуть уперед!

— Не варто, Ейлін, — заспокоював її Ковпервуд. — Скільки разів я казав тобі — кожен намагається скористатися тим, що має. В її випадку це її соціальне становище, от вона ним і хизується. Адже сама вона нічого собою не являє, просто дурненьке дівчисько. То навіщо дратуватися через неї? Заспокойся, будь ласка.

Та водночас він подумки порівнював Ейлін з Береніс. З якою гідністю зуміла б Береніс поставити на місце цю Алассандру!

— Але у всякому разі, — запально сказала Ейлін, — містер Толліфер дуже милий і уважний. І, наскільки я можу судити, його становище анітрохи не гірше за неї. Чи не так?

— Я, звісно, не маю підстав думати інакше, — відповів Ковпервуд, мимоволі посміхаючись про себе над простотою

і наївністю Ейлін — не стільки іронічно, скільки з жалем. — У всякому разі міс Гівенс, здається, у захваті від містера Толліфера, і якщо ти вважаєш, що вона щось являє собою в світі, то і йому не можна в цьому відмовити.

— Одначе йому не бракує такту, аби триматися ввічливо, на відміну від неї, хоча, можливо, так завжди буває, коли жінка зустрічається з жінкою.

— Біда з жінками в тому, Ейлін, що вони всі зайняті одним. Чоловіки, точніше, їхні інтереси відрізняються більшою різноманітністю.

— Хай там як, але містер Толліфер мені подобається, а це дівчисько анітрохи.

— Так ти можеш просто не зважати на неї. А що стосується Толліфера, ніщо не заважає нам бути з ним люб'язними, якщо тобі цього хочеться. Не забудь, я хочу зробити тобі приємність цією поїздкою. — І він приязно посміхнувся.

Спостерігаючи за нею нишком за годину по тому, коли вона переодягалася перед дзеркалом для передобідньої прогулянки по палубі, Ковпервуд не міг не відзначити, наскільки вона пожвавішала й виглядала задоволеною. Просто дивно, подумав він, як багато можна зробити з людиною, якщо правильно скористатися її смаками, слабкостями і мріями.

Але, може статися, Береніс поводить себе так само з ним самим? Вона цілком здатна на це. Що ж, тоді в нього буде ще більше підстав аби захоплюватися нею, ніж для того, аби захоплюватися собою, як це він щойно робив.

РОЗДІЛ 22

Останні декілька днів на пароплаві Толліфер провів, придумуючи й здійснюючи різні плани з метою завоювати прихильність Ейлін. Поміж іншого він влаштував два вечори з грою в карти, завбачливо не включивши в партію міс Гівенс. Натомість він запросив одну доволі відому акторку, молодого

банкіра із Заходу, який був також не проти познайомитися з дружиною Ковпервуда, і молоденьку вдовицю з Буффало, яка вважала, що спілкування з людиною таких світських манер і приємною зовнішністю, як у Толліфера, піднімає її на вищий суспільний рівень.

Сказати, що нові суспільні розваги й особливо явна увага до неї Толліфера підняли настрої Ейлін, — означало б значно применшити правду. Тим більше, що, хоча Ковпервуд і не брав у цьому участі, він, очевидно, цілком схвально ставився до її нових знайомих. Він уже сказав їй, що коли вони прибудуть до Лондона і влаштуються в готелі «Сесіль», вона може, якщо їй хочеться, запросити Толліфера і його друзів на чашку чаю або навіть до обіду; а якщо він матиме час, то, можливо, й сам ненадовго до них завітає. Ейлін радо захопилася за цю можливість, і не стільки тому, що їй подобався Толліфер і вона дорожила його товариством, а тому, що їй хотілося показати Ковпервуду, що вона здатна підтримувати контакти, що можуть бути приємними йому.

Можна віддати належне Толліферу за його винахідливість, думав натомість Ковпервуд. Він, схоже, доволі кмітливий, має такт і, безсумнівно, вміє тримати себе в суспільстві. Хоча, якщо він зайде так далеко, аби спробувати всерйоз запаморочити голову Ейлін і підкорити її та заволодіти виділеною їй частиною... Утім, навряд чи це йому вдасться. Ейлін така віддана дружина, вона нездатна закохатися в будь-кого посправжньому.

Що ж до Толліфера, то його інколи гнітило те, що він бере участь у цій лицемірній справі, та разом з тим він усвідомлював, що це найкраща нагода, яка випала йому впродовж усього його зруйнованого життя. І якщо вже він не соромився жити на мізерний заробіток жалюгідних хористок, як ще зовсім недавно, то тепер йому нема чого соромитися — він отримує гроші за те, що взяв на себе нелегкий обов'язок виступати в ролі світського ментора, супутника й приятеля цієї жінки. Звісно, вона не вміє себе тримати, від неї постійно чекаєш якоїсь незграбності, а, крім того, вона надто явно бажає по-

добатися. Її слід би одягнути зі смаком, дечому навчити, аби вона почувала себе впевненіше. Але у всякому разі вона ставиться до нього приязно, вдячна йому, і цілком можливо, що він насправді зможе для неї дещо зробити.

Перш ніж відправитися в цю подорож, Толліфер поцікавився й довідався, що Ейлін за відсутності Ковпервуда проводила час у дуже сумнівній компанії, і хоч вона не займала ніякого положення в суспільстві, це все-таки компрометувало як її, так, звісно, й Ковпервуда. Як Ковпервуд міг таке допустити? — запитував себе Толліфер. Але, познайомившись із Ейлін і пригадавши все, що він чув і знав про Ковпервуда, він почав схилитися до думки, що зрештою Ковпервуд обрав найрозумнішу лінію поведінки. Адже там, де справа стосується почуттів, Ейлін, вочевидь, здатна на все, і якби Ковпервуд спробував відвоювати собі волю, вона не зупинилася б ні перед чим, каменю на камені не залишила б, аби захиститися або навіть якось зашкодити йому.

З іншого боку, можливо, Ковпервуд одного дня знайде привід, справжній чи штучно створений, аби звинуватити його в інтимному зв'язку з Ейлін і в такий спосіб позбутися її. Однак, якщо Толліфер зуміє довести, що Ковпервуд сам найняв його для цього, подібне викриття буде для нього, напевно, так само малоприємним, як і для Толліфера. Тож, по суті, він нічим не ризикує. Треба лише постаратися налагодити такі відносини з Ейлін, аби уникнути можливих звинувачень з боку її чоловіка.

А він справді може бути їй корисним. Так, він помітив, що вона не проти випити зайве. Слід застерегти її від цієї слабкості. Потім ця її жаклива манера одягатися. У Парижі знайдуться першокласні кравці, які раді будуть віддячити йому, якщо він надасть їм можливість одягти її належним чином. Нарешті, з її грішми, звісно, можна влаштувати стільки різних розважальних поїздок — до Екс-Ле-Бена, Біаррица, Дьєпа, Канн, Ніцци, Монте-Карло, звісно, якщо завоювати її довіру. Можна буде запросити старих друзів, розплатитися з боргами, завести нові знайомства!

Лежачи в себе в каюті з цигаркою в руці й час від часу потягуючи віскі з содовою, Толліфер обдумував усі ці можливості. Ця шикарна каюта! І двісті доларів на тиждень! А ще цілих три тисячі!

РОЗДІЛ 23

Туманного квітневого ранку «Кайзер Вільгельм» прибув до Саутгемптона; сонячні промені ледь пробивалися крізь щільний англійський туман. Ковпервуд в елегантному сірому костюмі стояв на верхній палубі й дивився на небагатолюдну набережну та непримітні будиночки, що стояли на березі.

Ейлін у своєму найрозкішнішому весняному туалеті стояла поруч із ним. Біля них метушилися її покоївка Вільямс, лакей Ковпервуда й особистий секретар Ковпервуда містер Джеймісон. Унизу на пристані стояли Джаркінс із Клурфейном і декілька репортерів, що жадали почути з вуст Ковпервуда підтвердження чуток, розпущених Джаркінсом, про те, що американський мільйонер приїхав до Англії, щоб купити знамениту колекцію картин, яка належать якомусь англійському перові, про якого Ковпервуд навіть ніколи не чув.

Толліфер в останню хвилину повідомив, — і Ковпервуд подумки оцінив це як доволі тактовний хід, — що він не зійде з пароплава, а проїде далі до Шербурга і звідти до Парижа. Однак він одразу поміж іншим додав так, щоб чула Ейлін, що, мабуть, навідається до Лондона на початку наступного тижня, в понеділок або у вівторок, і сподівається, що ще матиме задоволення побачити подружжя Ковпервудів до їхнього від'їзду на континент. Ейлін поглянула на чоловіка, шукаючи його схвалення, й, отримавши його, сказала Толліферу, що вони будуть раді бачити його в себе в готелі «Сесіль».

У цю мить Ковпервуд надзвичайно гостро відчував значущість й повноту життя навколо себе. Тільки-но вони зйдуть на берег і він улаштує Ейлін, він одразу ж відправиться до Береніс; вона з матір'ю чекає його в готелі «Кларидж». Ков-

первуд почував себе молодим, бадьорим — Улісс, що відправляєтья в нове, невідоме плавання! Це радісне відчуття ще посилилося, коли до нього несподівано підійшов посильний і подав йому телеграму іспанською мовою:

«Сонце сходить над Англією, коли ти сходиш на її берег. Срібні врата відкриваються перед тобою на шляху до великих діянь і до великої слави. Море було сірим без тебе, *Oro del Oro*».

Звісно, це Береніс, і він посміхнувся, подумавши, що він от-от побачить її.

Тут його з усіх боків обступили репортери. Куди містер Ковпервуд має намір направитися звідси? Чи правда, що він ліквідував усі свої чиказькі підприємства? У Лондоні пішла чутка, що він приїхав сюди з метою купити знамениту картинну галерею. Це вірно? На всі ці питання він відповідав стримано, обережно, але досить привітно, з люб'язною посмішкою. По правді сказати, він почав цю подорож з метою гарненько відпочити, він давно вже не мав справжнього відпочинку. Ні, він не ліквідував свої чиказькі підприємства, а лише реорганізує їх. Ні, він приїхав до Лондона не для того, щоб купити колекцію лорда Фербенкса. Він колись бачив її й надзвичайно захоплювався нею, але йому ніколи навіть на думку не спадало, що її можна купити.

Упродовж усієї цієї церемонії Ейлін стояла поруч із Ковпервудом, з гордістю усвідомлюючи свою велич, що повернулася до неї. Художник від «Ілюстрейтед ньюз» зробив з неї ескіз.

Коли репортери дещо вгомонилися, Джаркінс із Клурфейном протиснулися вперед і, засвідчивши Ковпервуду свою повагу, попросили його не оголошувати своїх намірів, доки він не надасть їм можливості поговорити з ним.

— Гарзд, якщо вам так завгодно, — відповів на це Ковпервуд.

Після цього, уже в готелі, Джеймісон приніс йому телеграми на його ім'я і повідомлення про те, що містер Сіппенз

чекає в номері 741, коли йому можна буде прийти до містера Ковпервуда, також лорд Геддонфілд, з яким містер Ковпервуд зустрічався ще багато років тому в Чикаго, просить подружжя Ковпервудів завітати до нього в садибу на вікенд, а якийсь відомий південноафриканський банкір — барон з євреїв, що перебуває зараз проїздом у Лондоні, просить містера Ковпервуда поснідати з ним: він має обговорити з містером Ковпервудом важливу справу, яка стосується Південної Африки. Німецький посол вітає містера Ковпервуда в Лондоні й просить завітати на обід у посольство. З Парижа телеграма від філадельфійського банкіра Долана:

«Якщо ви проїдете через це містечко, не повеселившись в моїй компанії, я вас затримаю на кордоні. Не забудьте, я знаю про вас не менше, ніж ви про мене».

Він чув помаху крил богині долі над своєю головою.

Заглянувши до Ейлін і переконавшись, що вона чудово влаштувалася у відведених їй апартаментах, Ковпервуд послав за Сіппензом, який виклав усе, про що дізнався. Поза сумнівом, повідомив Сіппенз, у новому весняному пальті, метушливий, схожий на птаха, Грівз і Геншо остаточно потрапили у безвихідне становище. Кращої зачіпки, ніж ця концесія на лінію Чаринг-Крос, що в них у руках, для Ковпервуда й бути не може. Містер Ковпервуд вже завтра може поїхати з ним оглянути цю проектовану гілку. Звісно, здобути контроль над центральною кільцевою лінією було б значно важливіше, — тоді можна було б планувати будь-яке об'єднання мережі. Але Чаринг-Крос дуже зручно приєднати до кільця, і, якщо вона вже буде в нього в руках, це дасть йому безсумнівну перевагу для будь-яких операцій щодо центральної або будь-якої іншої лінії. Крім того, тут багато всяких концесій, або контрактів, що скуплені спекулянтами у розрахунку на перепродаж за більші гроші яким-небудь будівельникам або акціонерам. Все це можна розвідати докладніше.

— Питання в тому, як за це взятися! — задумливо сказав Ковпервуд. — Ви говорите, Гривз і Геншо в безвихідному становищі, але до мене вони більше не зверталися. А тим часом Джаркінс встиг, схоже, переговорити із цим Джонсоном з Електротранспортної компанії, і той, за умови, що я поки нічого не робитиму, обіцяв скликати групу акціонерів, зацікавлених у центральній лінії, — туди начебто входить і цей ваш Стейн, про якого ви мені писали. Отож, Джонсон планує звести мене з ними, очевидно, для того, щоб ми разом могли обговорити цю проблему об'єднання у загальну систему підземного транспорту. І це значить, що я поки що маю утримуватися від будь-яких переговорів із Гривзом і Геншо й примиритися з тим, що ця лінія Чаринг-Крос, через брак коштів, знову потрапить до рук Електротранспортної. А це мені зовсім не до вподоби. Це дасть їм у руки палицю, якою вони вимахуватимуть у мене над головою.

Тут Сіппенз підскочив, мов ужалений.

— Не допускайте цього, шефе! — зривистим голосом закричав він. — У жодному разі не допускайте! Ви потім пошкодуєте. Ця тутешня публіка тримається одне за одного, наче клей! Між собою вони гризуться, сваряться, але варто з'явитися іноземцю, вони об'єднуються, і вам буде важко з ними впоратися. Краще почекайте до завтра або до післязавтра, можливо, Гривз і Геншо ще дадуть про себе знати. Вони ж сьогодні в газетах прочитають про ваш приїзд, і, закладаюся, вони неодмінно прийдуть, бо нічого не виграють, якщо тягнутимуть із цією справою. Скажіть Джаркінсу, щоб він не квапився зустрічатися з Джонсоном, а самі поки займайтеся іншими справами, але спочатку давайте подивимось зі мною цю лінію Чаринг-Крос.

У цей самий момент Джеймісон, що займав номер поруч із апартаментами Ковпервуда, увійшов з листом, який йому щойно вручив розсильний.

Прочитавши ім'я відправника на конверті, Ковпервуд посміхнувся, потім швидко пробіг лист і передав його Сіппензу.

— Так і є, де Сото, — сміючись сказав він. — Ну, і що ж нам тепер із цим робити?

Лист був від Грівза й Геншо:

«Дорогий містере Ковпервуд!

Ми довідалися із сьогоднішніх газет про Ваш приїзд до Лондона. Якщо Вам зручно і якщо Вас це цікавить, ми хотіли б зустрітися з Вами в понеділок або у вівторок на наступному тижні для обговорення питання, про яке ми розмовляли з Вами 15 березня в Нью-Йорку. Вітаємо Вас із благополучним прибуттям і бажаємо приємного перебування.

Щиро віддані Вам Грівз і Геншо».

Сіппенз тріумфально клацнув пальцями.

— Ось! Що я говорив вам! — радісно вигукнув він. — Отже, вони йдуть на ваші умови. Це найважливіша ділянка в Лондоні. А коли вона у вас буде в руках, ви зможете спокійно вичікувати, особливо якщо вдасться підчепити ще й деякі концесії, тому що, варто лише цим спекулянтам пронюхати про вас, вони самі прийдуть до вас. А цей Джонсон! У нього вистачає нахабності вимагати від вас нічого не робити, поки з ним не побачитесь! — сказав Сіппенз з обуренням, тому що він уже чув, що Джонсон владна й самовпевнена людина, і він уже задалегідь був налаштований проти нього.

— Звісно, в нього є певні зв'язки, — продовжував він. — І в цього Стейна — також. Але без вашого капіталу й досвіду, без вашої винахідливості що вони можуть зробити? Навіть цю Чаринг-Крос не змогли пустити в хід, не кажучи вже про інші лінії. Нічого в них без вас не вийде.

— Мабуть, ви маєте рацію, де Сото, — сказав Ковпервуд, щиросердно посміхаючись своєму відданому помічникові. — Я побачуся з Грівзом і Геншо, імовірно, у вівторок. І можете бути впевнені, я цю справу не випущу з рук. Ну, а щодо Чаринг-Крос, то можемо поїхати завтра? По-моєму, варто було б відразу оглянути не тільки цю, але й обидві головні лінії.

— Чудово, шефе! О першій вам буде зручно? Я вам усе покажу, і до п'ятої ви вже повернетесь сюди.

— Гарзд! І ще одне: ви пам'ятаєте Геддонфілда? Лорда Геддонфілда, який декілька років тому приїздив до Чикаго й викликав так страшенний галас? Палмери, Філди, Лестери — так і ходили довкола нього, пам'ятаєте? Я приймав його в своєму замиському будинку. Такий жвавий, самовпевнений тип.

— Аякже! Звичайно, пам'ятаю, — сказав Сіппенз, — він, здається, тоді хотів увійти в пакувальний бізнес?

— Так, і до моїх підприємств також хотів долучитися. Я вам про це ніколи не розповідав?

— Ні, не розповідали, — сказав Сіппенз зацікавлений.

— Отож, сьогодні вранці отримав від нього телеграму: запрошує до себе в маєток, у Шропшир, здається. На суботу й неділю.

Ковпервуд узяв телеграму зі столу.

— Маєток Беритон, Шропшир.

— Цікаво! Адже він пов'язаний з компанією Сіті — Південний Лондон. Акціонер чи навіть директор. До завтра я для вас все про нього дізнаюся. Можливо, він теж зацікавлений у розширенні лондонської підземки й хоче поговорити з вами про це? Ну, якщо це так і він налаштований дружньо — то він може бути вам корисним. Для іноземця в чужій країні, самі розумієте...

— Так, так, ясно, — відповів Ковпервуд. — Можливо, тут справді пощастило. Треба поїхати. А ви спробуйте з'ясувати все, що можна, і завтра о першій приїжджайте за мною.

Виходячи, Сіппенз зіткнувся у дверях із Джеймісоном, який ніс ще цілу купу листів і телеграм, але Ковпервуд відмахнувся від нього.

— Ні, ні, Джеймісоне. Більше нічого до понеділка. Напишіть Грівзу й Геншо, що я радий буду бачити їх у себе у вівторок вранці об одинадцятій. І ще зв'яжіться із Джаркінсом і скажіть йому, щоб він поки нічого не робив до моїх розпоряджень. Телеграфуйте лордові Геддонфілду, що містер і місіс Ковпервуд із задоволенням приймають його запрошення, довідай-

теся, як туди дістатися, і замовте квитки. Якщо ще щось без мене прийде, покладіть до мене на стіл. Я завтра подивлюся.

І він залишив кабінет, спустився в ліфті й, вийшовши на вулицю, гукнув екіпаж. Хоча спочатку він назвав кучеру Оксфорд-стрит, але, проїхавши два квартали, він підняв віконечко й крикнув:

— Кут Оксфорд та Юбері-стрит, поверніть ліворуч.

І, вийшовши з екіпажа, Ковпервуд через провулки рушив до готелю «Кларидж».

РОЗДІЛ 24

Ковпервуд ставився до Береніс водночас і як до жінки, і як до дитини. Молодість Береніс, її обдарованість і краса незмінно викликали в нього почуття замилювання, бажання захистити її, надати можливість розвинутися цій багатій натурі. Водночас в його ставленні було так само багато чуттєвості, як і в неї, хоч інколи це його мимоволі бентежило — такою дивною видавалося йому поєднання його шістдесяти років з її юністю. З іншого боку, її твереза завбачливість, її розсудливість — а в цьому вона подеколи не поступалася йому самому — наповнювали його гордістю і додавали впевненості в своїй силі. Її самостійність і енергія спонукали його не стільки до нарощування капіталу, скільки до того, аби надати їй усі можливості виявити себе, забезпечити їй положення в суспільстві. Саме цим пояснювався його приїзд до Лондона, і це надавало йому такого важливого значення. І тепер, побачивши її веселою, сповненою життя, він схопив її у свої обійми і водночас немов відчув, як йому передається її радісна впевненість.

— Ласкаво просимо до Лондона! Отже, Цезар перейшов Рубикон! — привітала вона його.

— Дякую, Беві, — сказав він, випускаючи її. — Я отримав твою телеграму й тепер зберігаю як коштовність. Але ж дай мені подивитися на тебе! Походи по кімнаті!

Він дивився на неї з неприхованим замилюванням, коли вона з іронічною посмішкою відійшла в інший кінець кімнати, а потім повільно пішла до нього, позуючи наче модель, і, врешті, зупинилася з реверансом і сказала: — Прямісінько від мадам Сарі! А ціна просто-таки — таємниця! — і надула губки.

Вона вбралася у темно-синє оксамитове плаття, оздоблене дрібними перлинами в комірі й на поясі.

Ковпервуд узяв її за руку й підвів до маленького дивана, на якому було місце тільки для двох.

— Чудово! — сказав він. — Не можу сказати, який я радий, що знову з тобою.

Він поцікавився здоров'ям її матері, а потім продовжував:

— Знаєш, Беві, для мене це якесь зовсім небувале відчуття. Ніколи мені, зізнатися, не подобався цей Лондон, але цього разу, знаючи, що ти тут, я так зрадив, коли побачив його!

— І ще щось?

— І, звісно, тебе! — і він став цілувати її очі, волосся й губи, поки вона не відсторонилася, сказавши, що любов можна поки що відкласти. Змушений підкоритися, він коротко розповів їй про те, що сталося по приїзді.

— Ейлін зі мною в готелі «Сесіль». Її щойно малювали для газети. А твій приятель Толліфер, треба сказати, справді намагався щосили розважати її в дорозі.

— Мій приятель! Так я з ним навіть незнайома!

— Звісно, ні! Але у всякому разі він виявився кмітливим хлопцем. Бачила б ти, яким він прийшов до мене першого разу в Нью-Йорку і який це був блискучий кавалер на пароплаві! Аладін і чарівна лампа, яка називається гроші. До речі, він поплив до Парижа, імовірно, щоб замести сліди. Я, звісно, подбав, щоб він мав достатньо грошей.

— А ти з ним зустрівався на пароплаві? — поцікавилася Береніс.

— Так, його нам представив капітан. Одначе, він така людина, яка й сама вміє все влаштувати. У нього просто

талант подобатися жінкам. Він прямо-таки монополізував усіх найгарніших.

— У твоїй присутності! Хочеш, щоб я тобі повірила?

— Маю визнати, це просто чудо. Він наче справді відчуває, що від нього треба. І хоч я його мало бачив, але на Ейлін він справив таке враження, що вона хоче запросити його до нас на обід.

Він урочисто подивився на Береніс, і вона, наче вітаючи, посміхнулася йому у відповідь.

— Я рада за Ейлін, — сказала вона помовчавши. — Справді рада. Їй просто необхідна така зміна. І вже давно.

— Згоден, — відповів Ковпервуд. — Якщо я не можу бути для неї тим, ким би вона хотіла мене бачити, чому не знайти для цієї ролі когось іншого. У всякому разі, я сподіваюся, що він має голову на плечах. Ейлін уже планує поїхати до Парижа, походити по крамницях. Тож все йде, здається, як має йти.

— Чудово! — сказала Береніс посміхаючись. — Схоже, поки що наші плани потроху здійснюються. А хто у всьому винний?

— По-моєму, ні ти, ні я. Просто це одна з тих речей, що мають статися — як твій прихід до мене на Різдво, коли я найменше цього очікував.

Він знову спробував її поцілувати, але вона, занурившись у свої думки, відсторонилася від нього.

— Ні, ні, почекай, спочатку розкажи мені про Лондон, а потім я тобі теж дещо розповім.

— Лондон? Поки що все обіцяє чудові перспективи. Я тобі, здається, говорив у Нью-Йорку про цих англійців, Гривза й Геншо? Про те, як я відхилив їхню пропозицію? Тож щойно, коли я виходив з готелю, мені подали від них лист. Вони просять про зустріч, і я вже призначив час. Що ж до більших проєктів, то тут є група акціонерів, з якими я планую провести переговори. Тільки-но вималюється щось більш-менш певне, я одразу ж тобі розповім. А поки що мені хотілося б кудись поїхати з тобою. Ми могли б дати собі маленький перепочинок, перш ніж я порину в ці справи. Звісно, треба пам'ятати

про Ейлін. Поки вона тут... — він помовчав. — Звісно, я постараюся переконати її поїхати до Парижа. Тоді ми могли б з тобою поїхати до Нордкапу або на Середземне море. Один із моїх агентів говорив мені про яхту, яку можна було б орендувати на літо.

— Яхта, яхта! — вигукнула Береніс у захваті, але водночас піднесла палець до губ. — Ні, ні, ти вже втручаєшся в мої плани. Це влаштовуватиму я, а не ти. От бачиш...

Але перш ніж вона закінчила, він закрив їй рот поцілунком.

— Який же ти нетерплячий! — сказала вона ніжно. — Почекай...

І вона повела його до сусідньої кімнати, де перед відкритим вікном був накритий стіл.

— Дивися, мій володарю! Сьогодні ми бенкетуємо вдвох; тебе запрошує твоя рабіня. Якщо ти зараз сядеш і сидітимеш спокійно, ми вип'ємо з тобою по келихові вина, і я тобі розповім про себе. Хочеш вір, хочеш ні — але я все вирішила.

— Все! — засміявся Ковпервуд. — І так швидко? Якби ж мені так навчитися.

— Ну, майже все! — сказала вона й, узявши зі стола графин з його улюбленим вином, налила два келихи. — Річ у тім, що, як це ні дивно, я тут на самоті міркувала. А коли я міркую...

Вона ророчисто підняла очі до неба.

Він вихопив келих у неї з рук і кинувся цілувати її, — вона тільки цього й чекала.

— Стримуйся, Цезарю! — дражнилася вона. — Почекай, ще не час пити. Сідай отам. А я сяду тут. І зараз я тобі розповім усе. Моя сповідь.

— От бісеня! Беві, годі глузувати!

— Та я в житті своєму не була серйознішою. Тож слухай, Френку! Було так. На пароплаві з нами їхало з півдюржини англійців, старих і молодих, усяких, один гарніше іншого; принаймні ті, з якими я фліртувала, були дуже недурні.

— Не сумніваюся, — добродушно проронив Ковпервуд з легкою ноткою сумніву в голосі. — І що далі?

— А далі, якщо ти виявиш деяку великодушність, я зізнаюся тобі, що фліртувала я винятково заради тебе. До речі, все було цілком безневинно — хоч ти, звісно, можеш і не вірити. Наприклад, я дізналася про одне чарівне місце в передмісті, Бовіні, — це на Темзі, усього в якихось тридцяти милях від Лондона. Мені розповів про нього симпатичний холостяк Артур Тевісток. Він там живе з матусею, леді Тевісток. Він певен, що мені вона дуже сподобається. А сам він дуже сподобався моїй матінці! Тож бачиш...

— Гм... бачу, що ми житимемо в Бовіні: я і твоя мати, — посміхнувся Ковпервуд не без сарказму.

— Саме так! — у тон йому відповіла Береніс. — І це інше важливе питання — ти й мати. Віднині ти маєш приділяти увагу насамперед їй. І якомога менше мені. Але, звісно, ти зберігаєш за собою всі обов'язки опікуна.

І вона вщипнула його за вухо.

— Іншими словами, містер Ковпервуд — опікун і друг родини! — вимовив він із досить кислою посмішкою.

— Цілком вірно! — підтвердила Береніс. — Отож далі. Незабаром я маю відправитися з Артуром подорожувати на човні. А крім того... — отут вона не стрималася й фиркнула, — він обіцяє дістати чарівний плавучий будиночок, саме те, що потрібно для нас із мамою. Ні, ти тільки уяви собі: місячна ніч... або спекотний літній день — коли моя мама і його мама сидітимуть й в'язатимуть або прогулюватимуться по саду, а ти читатимеш із сигарою в руці, — а ми з Артуром...

— Так, справді, чудесне життя — плавучий будиночок, коханий, весна, матуся, опікун! Ідеал літнього відпочинку!

— Краще й бути не може — з жаром вигукнула Береніс. — Він навіть розписав, які в нас там будуть тенти — червоні й зелені! І хто з його друзів приїде, і які вони!

— Теж, мабуть, червоні й зелені?

— Саме так, адже це кольори спортивних і гребних костюмів! Усе як слід. Так він розповів мамі. У нього маса друзів, і він збирається з усіма нас познайомити.

— А коли ж запрошення на весілля?
— У червні, не пізніше. Можу обіцяти!
— І я буду посадженим батьком?
— Так, це думка! — серйозно сказала вона.
— Чорт забирай! — голосно зареготав Ковпервуд. — Я бачу, в тебе була надзвичайно вдала подорож!

— І це лише маленька частка! — вигукнула Береніс. — От ще поїздка у Мейденхед — мені навіть ніяково зізнаватися.
— Он як? Запам'ятаю!

— А ще я тобі не розповіла про полковника Гоксбері. З королівської гвардії або щось таке, не пам'ятаю! — глузуючи, продовжувала вона. — Ну, один із таких блискучих військових. У нього є приятель офіцер, у якого є кузен, а в цього кузена є котедж десь там у парку на Темзі...

— Тож уже два котеджі й два плавучі будиночки! Чи може, у тебе в очах двоїться?

— У всякому разі котедж, про який я зараз кажу, майже ніколи не здається. Цією весною ледь чи не вперше. І це справжня мрія! Якщо його коли-небудь і здавали, то лише близьким друзям. Але мамі й мені...

— То ми маємо намір стати дочкою полку?

— Ну, гаразд. Залишимо полковника. Ще є якийсь Вілтон Брайтуейн Райотслі — вимовляється: Ротслай. У нього чудові маленькі вусики, а зріст рівно шість футів і...

— Слухай-но, Беві! Усі ці подробиці! У мене починають виникати підозри!

— Тільки не з Вілтоном! Ніколи, клянуся тобі! З полковником — якимось так, але з Вілтоном — ні! — і вона розреготалася. — Ну, щоб не перераховувати всіх, скажу тобі коротко, що я довідалася не тільки про чотири плавучих будиночки на Темзі, але й про чотири прекрасно мебльованих, комфортабельних особняки у найкращих кварталах Лондона, — і всі їх можна зняти на сезон, на рік або назавжди, якщо ми вирішимо з тобою залишитися тут навіки.

— Тільки-но скажи, любя моя, — відповів він. — Але ж ти акторка!

— И всі ці особняки, — продовжувала Береніс, пропускаючи повз вуха його вигук, — мені негайно покажуть — будь-який із шанувальників на вибір — або всі одразу, варто мені тільки дати свою лондонську адресу, чого я ще поки не зробила.

— Браво, браво! — вигукнув Ковпервуд.

— Отож, поки ще ніяких обіцянок нікому, ніяких домовленостей, але ми з мамою погодилися поїхати подивитися один будиночок на Гросвенор-сквер, та інший — на Берклі-сквер. А там побачимо.

— А тобі не здається, що краще було б все-таки порадитися із твоїм старим опікуном, скажімо, щодо оренди і такого іншого?

— Що стосується оренди — звичайно. Ну, а щодо іншого...

— Ну, гаразд. Щодо іншого — охоче відступаю. Я вже досить розпоряджався за своє життя, подивимося тепер, як це в тебе вийде!

— Отож, — продовжувала вона, усе ще глузуючи, — припустімо, для початку я сяду от сюди...

І, сівши до нього на коліна, вона взяла зі столу келих з вином і доторкнулася до нього губами.

— Дивися — я загадала бажання! — сказала вона й надпила половину. — А тепер ти! — І вона простягнула йому келих і дивилася, поки він не допив до дна. — А тепер ти маєш розбити його о стіну — через моє праве плече — щоб уже більше ніколи ніхто з нього не пив. Це давній звичай датчан і норманів. Ну...

І Ковпервуд кинув келих.

— А тепер поцілуй мене — і все збудеться. Адже ти знаєш, що я чаклунка й можу зробити так, щоб усе збулося.

— Я готовий цьому повірити! — гаряче сказав Ковпервуд і врочисто поцілував її.

Після обіду вони почали обговорювати плани на найближче майбутнє. Береніс поки не хотілося нікуди їхати з Англії. Зараз весна, а вона завжди мріяла оглянути всі ці міста з кафедральними соборами — Кентербері, Йорк, з'їздити до Уельса, глянути на руїни римських лазень у Баті, відвідати

Оксфорд, Кембридж та різні старовинні замки. Добре б відправитися в таку подорож удвох! Зрозуміло, він спочатку владнає все зі своїм лондонським проектом. А вона тим часом подивиться ці згадані котеджі. І тільки-но все це влаштується, вони одразу зможуть вирушити у їхню спільну подорож.

А зараз треба піти побачитися з мамою, що останніми днями дещо засмучена. Чогось боїться, а чого — і сама не знає. Ну, а потім він повернеться сюди — і тоді...

Ковпервуд обійняв її й пригорнув до грудей.

— Гаразд, гаразд, моя Мінерво! — сказав він. — Може, й справді вдасться все влаштувати так, як тобі хочеться. Не знаю. Але одне можу сказати напевно — якщо тут усе затягнеться надовго, ми з тобою не будемо вичікувати, а вирушимо подорожувати світом. З Ейлін я якось владнаю. А якщо вона не погодиться, що ж, однаково поїдемо. Вона мені завжди погрожує розголосом, та з цим, я певен, якось можна буде впоратися. У всякому разі дотепер мені це завжди вдавалося.

Він ласкаво поцілував її і, втішений, пройшов до місіс Картер. Він застав її за читанням роману Марії Кореллі. Причепурена, напудрена, місіс Картер сиділа біля відкритого вікна, очевидно чекаючи на нього і зустріла його своєю найоптимістичнішою посмішкою. Тим не менше він відчув її занепокоєність — очевидно, вона побоювалася, що вся їхня затія є небезпечною. У її очах, схоже, була якась напруга й пригніченість. Обмінявшись декількома зауваженнями про те, як приємно буде провести весну в Англії, він сказав їй немов між іншим, але досить відверто:

— На вашому місці, Гетті, я б не став ні про що турбуватися. Ми з Беві чудово розуміємо одне одного. І я думаю, що вона сама себе добре розуміє. Вона не тільки красива, але й кмітлива, і я люблю її. Якщо навіть із нами й трапиться якась неприємність, я думаю, ми знайдемо вихід. Тож спробуйте просто гарно провести час. Я, імовірно, буду дуже зайнятий і навряд чи зможу до вас приїжджати так часто, як мені цього б хотілося. Але пам'ятайте, що я завжди напоготові. І вона теж. Тож не турбуйтеся.

— Я не турбуюся, Френку! — сказала місіс Картер, майже вибачаючись. — Звичайно, я знаю, що Беві — дівчина рішуча, спритна, і знаю, як ви турбуєтеся про неї. І сподіваюся, все буде так, як ви плануєте. Вона справді дуже підходить вам, Френку. Така талановита, чарівна. Шкода, що ви не бачили, як чудово вона тримала себе на пароплаві! Як вона вміє бути приємною людям і водночас гідно себе поводити. Ви трошки затримаєтеся у нас? Я дуже рада. Мені щось нездужається, але ми ще побачимося з вами пізніше.

Вона проводила його до дверей, наче господиня, що проводжає важливого гостя — яким, власне, вона його і вважала. Коли він вийшов і зачинив за собою двері, вона підійшла до дзеркала й, сумно подивившись на себе, трохи підрум'янила щоки — на випадок, якщо загляне Береніс, — потім дістала пляшку бренді з валізи й налила собі невеличкий келих.

РОЗДІЛ 25

Приїхавши за запрошенням лорда Геддонфілда до його замку в Беритон, подружжя Ковпервудів опинилися у вишуканому колі його гостей. Це був прикметний взірць англійської архітектури XVI століття посеред маєтку, що зберігся у чудовому стані, на південному сході Гардаун-Гіс. На заході до нього примикала відкрита, схожа на безкрає море рівнина, яка густо поросла вересом, зарості якого, хвилюючись на вітрі, тяглися на багато миль. Вони вже пережили чимало сторіч, і з ними не міг упоратися ні плуг, ні сівач, ні будівельник. Їхня головна цінність як для багатія, так і для бідняка полягала у тому, що на цій рівнині знаходилося місце для зайців, оленів та іншої дичини, а також це було улюблене місце полювання для компаній з псарями в червоних фраках, з гончими й хортицями. На заході, куди дивився головний фасад замка, розкинулися поля, покриті лісами схили, серед яких виднілися очеретяні дахи невеликого ярмаркового села — Літлберитон, що все разом справляло враження привітного сільського куточка.

Геддонфілд зустрів подружжя Ковпервуд на станції Беритон. Це був такий самий веселий, трохи цинічний джентльмен, з яким Ковпервуд познайомився п'ять років тому. Він зберіг приємні спогади про Америку і був дуже радий бачити своїх заокеанських друзів. Дорогою до замку, показуючи Ейлін чудові газони й тінисті алеї, він сказав:

— Я побоювався, місіс Ковпервуд, що наша вересова рівнина здасться вам і вашому чоловікові сумним видовищем. Тому я розпорядився приготувати для вас кімнати з вікнами в сад. У вітальні саме п'ють чай, тож прошу, якщо ви хочете підкріпитися після дороги.

Хоча чудовий нью-йоркський особняк Ковпервуда з безліччю слуг був набагато розкішнішим за цей замок, а його власник Геддонфілд значно поступався багатством Ковпервуду, у Ейлін — принаймні в першу хвилину — він викликав заздрість. Ах, якби мати такий маєток, таке солідне становище і такі блискучі зв'язки, як ця людина! Звільнитися від необхідності відвойовувати собі місце в суспільстві, жити в повному спокої. Проте Ковпервуд, хоч теж із задоволенням оглядав усе навкруги, анітрохи не був приголомшений ані блиском титулу, ані багатством, що дісталось без усяких зусиль. Він, Ковпервуд, сам створив собі багатство і славу.

Гості лорда Геддонфілда, що з'їхалися до нього на вікенд, являли собою різноманітне, але вишукане товариство.

Напередодні з Лондона приїхав сер Чарльз Стоунледж, знаменитий лондонський артист, світило театрального світу, найвищою мірою претензійний і пихатий суб'єкт, що хапався за всіляку можливість потрапити в коло аристократів. Він привіз із собою артистку міс Констанс Гетевей, що нині грала у популярній п'єсі «Почуття».

Різкий контраст до цієї пари являли собою лорд і леді Еттіндж. Він — крупний акціонер у залізничних і судноплавних компаніях — високий на зріст і здоровий на вигляд владного виду чоловік, любитель випити, дотепний напідпитку і, навпаки, уривчастий і не схильний підтримувати розмову у тверезому стані. Леді Еттіндж, навпаки, була особою найви-

щою мірою дипломатичною, і лорд Геддонфілд, надсилаючи їй запрошення, просив її цього разу взяти на себе роль господині в його замку. Добре знаючи звички й настрої свого чоловіка, леді Еттіндж ставилася до них доволі терпимо, але при цьому не допускала жодних ущемлень власної особи. Це була висока, могутньої статури дама з рум'яними щоками, поцяткованими синіми жилками, і холодними блакитними очима. Колись вона була дуже привабливою, як усяка свіженька дівчина в шістнадцять років, — очевидно, вона й досі не забула про це, так само, як і лорд Еттіндж. Він свого часу дуже домагався її руки. Леді Еттіндж, безсумнівно, виявляла більше практичного розуміння життя, ніж її чоловік. Старший нащадок старовинного багатого роду, лорд Еттіндж цінував титул і спадкоємні права вище за будь-які особисті досягнення, що не заважало йому успішно брати участь у різних комерційних операціях. Його дружина, не поступаючись йому знатністю походження, значно уважніше спостерігала за зміною сил серед грошової знаті, і щиро захоплювалася такими нетитулованими гігантами, як Ковпервуд.

Також серед гостей були лорд і леді Бозвайк, молода, весела пара, що викликала загальну симпатію. Вони обоє захоплювалися всіма видами спорту, відвідували перегони, могли скласти партію в карти й завдяки своїй заразливій веселості й жвавості були бажаними гостями в будь-якому товаристві. Вони нишком посміювалися над парою Еттіндж, але водночас з належною повагою ставилися до їхнього високого становища й тримали себе з ними украй люб'язно.

По-справжньому важливим гостем в очах Геддонфілда, а також і подружжя Еттіндж, був містер Ебінгтон Скерр. Особа доволі темного походження, — ні титулу, ні рідні, — він, однак, зумів створити собі ім'я у фінансовому світі. За чотири роки містер Скерр нажив неабиякий капітал, організувавши велику скотарську компанію в Бразилії. Акціонери цієї компанії вже одержували досить непогані прибутки. Зараз він займався вівцями в Африці, де завдяки якимсь нечуваним концесіям, отриманим від уряду, і власним методам збива-

ти ціни й захоплювати ринки, на нього дивилися, як на без п'яти хвилин мільйонера. Різка критика його ризикованих авантур поки що не набула ваги і ніяк не загрожувала його планам. Геддонфілд і навіть Еттіндж відкрито захоплювалися його успіхами, але розсудливо утримувалися від участі в його справах. Їм не раз траплялося вигідно скористатися акціями компаній Скерра. Але вони завжди намагалися якомога швидше збути їх з рук. Зараз Скерр узявся за нову справу, однак цього разу йому чомусь не так пощастило, як у колишніх його авантюрах: він задумав побудувати нову лінію підземної залізничної дороги на ділянці Бейкер-стрит — Ватерлоо й зумів отримати на це парламентську ліцензію. Тому приїзд Ковпервуда викликав у нього певний інтерес.

Через те, що Ейлін дуже довго порпалася зі своїм туалетом, намагаючись одягтися як можна вишуканіше, подружжя Ковпервуд зійшли до обіду трохи пізніше, ніж належить. Усі гості вже зібралися у вітальні, щоб звідти пройти до їдальні, і в багатьох на обличчях було видно явне невдоволення, що їх змушують чекати. Еттіндж уже вирішив про себе, що він просто не буде звертати уваги на цих Ковпервудів. Але коли вони ввійшли й Геддонфілд зустрів їх радісним вітанням, усі повернулися в їхню сторону, почали посміхатися, і американські гості відразу заволоділи увагою всього товариства. Еттіндж, коли їх знайомили, повільно піднявся зі стільця й манірно уклонився, але при цьому уважно оглянув Ковпервуда. А леді Еттіндж, яка читала всі замітки про американського мільйонера, що з'являлися в англійських газетах, відразу вирішила про себе, що, за винятком її чоловіка, Ковпервуд безсумнівно найвизначніша людина в цьому товаристві. Вона навіть вибачила йому Ейлін — напевно, він одружився дуже молодим і потім уже філософськи вирішив користуватися кращим, що йому може дати цей шлюб. Що ж до Скерра, то він був досить проникливою людиною, щоб зрозуміти, що знаходиться у товаристві господаря фінансового світу.

Ейлін, після довгої вимушеної самотності в Нью-Йорку, потрапивши до такого блискучого товариства, почувалася

трохи ніяково; вона з усієї сили намагалася видаватися природною, але домоглася лише враження надмірної люб'язності, майже ревності, тому що вона посміхалася всім підряд. У кожному її слові відчувалася непевність у собі. Ковпервуд помітив це, але вирішив, що зрештою він якось упорається за двох, і з властивою йому дипломатичністю звернувся до леді Еттіндж як до найстаршої і, вочевидь, найповажнішої з присутніх дам.

— Я фактично вперше в англійській садибі, — сказав він просто. — Але, маю визнати, навіть те, що я встиг побачити сьогодні вдень, цілком виправдовує загальне захоплення, з яким про неї говорять.

— Справді? — сказала леді Еттіндж, якій було доволі цікаво дізнатися про його смаки й схильності. — Ви знаходите привабливим наше сільське життя?

— Так, і, мабуть, я навіть можу пояснити чому. Це, так би мовити, джерело всього, що є найкращого у моїй країні в цей час. — Вона помітила, що він наголосив на словах «в цей час». — Візьмемо, наприклад, італійську культуру, — продовжував він. — Ми цінуємо її, як культуру нації, цілковито відмінної від нас. І те саме, думаю, можна сказати про культуру Франції й Німеччини. Але тут ми цілком природно, як щось своє, пізнаємо джерела нашої власної культури й розвитку, причому навіть ті з нас, хто не зовсім англійського походження.

— Ви якось аж надто люб'язні щодо Англії, — сказала леді Еттіндж. — А ви самі з англійців?

— Так. Мої батьки були квакери. Мене виховували строго, у суворій простоті, як водиться в англійських квакерів.

— Боюся, що не всі американці ставляться до нас так приязно.

— Містер Ковпервуд добре обізнаний про будь-яку країну, — сказав, посуваючись ближче, лорд Геддонфілд. — Він витратив чимало років і чималий капітал, збираючи зразки мистецтва всіх країн.

— Моя колекція дуже скромна, — посміхнувся Ковпервуд, — я дивлюся на неї як на лише початок.

— І ця чудова колекція перебуває в найчудовішому музеї, який мені доводилося бачити, — продовжував лорд Геддонфілд, звертаючись до леді Еттіндж, — у будинку містера Ковпервуда в Нью-Йорку.

— Я випадково мав задоволення чути розмову про вашу колекцію, коли я востаннє був у Нью-Йорку, містере Ковпервуд, — втрутився Стоунледж. — Чи правда, що ви приїхали сюди, щоб поповнити її? Здається, я щось читав про це нещодавно в газетах.

— Ні, це безпідставні чутки, — відповів Ковпервуд. — Я зараз не збираю нічого, крім вражень. І в Англії я просто зупинився ненадовго, оскільки їду на континент.

Сповнена відчуття тріумфу від того, що її чоловік у центрі уваги, Ейлін так пожвавилася за обідом, що Ковпервуд кілька разів кидав у її бік виразний погляд — йому дуже важливо було залишити сприятливе враження. Він, звичайно, уже заздалегідь дізнався, якими фінансовими операціями займаються Геддонфілд і Еттіндж, а тепер він застав тут ще цього Скерра, котрий, як він чув, мав намір будувати підземну лінію. Стосовно лорда Еттінджа він хотів дізнатися, наскільки корисними для нього можуть бути зв'язки і вплив англійця, і тут його намагання увінчалися успіхом, оскільки леді Еттіндж цілком відверто розповіла йому про можливість чоловіка в парламенті. Він був торі, досить тісно пов'язаний з лідерами цієї партії, і зараз його кандидатура розглядалася у зв'язку з важливим призначенням в Індію. Це залежало від деяких змін у політичній обстановці, пов'язаних з бурською війною, щоб на той час лихоманила Англію. Англійці в ній уже зазнали великих втрат, але нова кампанія була націлена на те, щоб змінити цей нещасливий розвиток подій. І Ковпервуд з дипломатичних міркувань погодився з цими сподіваннями.

Невимушено підтримуючи розмову, люб'язно перекидаючись фразами з різними гостями, Ковпервуд запитував себе, хто з них може бути корисним йому й Береніс. Леді Бозвайк запросила його до свого будинку в Шотландії. Скерр, після

того як дами залишили їдальню, сам підійшов до нього й запитав, чи довго він має намір пробути в Англії. І якщо так, то чи не зробить він йому честь завітати до нього в гості, у Келс. Навіть Еттіндж до кінця обіду настільки пом'якшав, що завів з ним бесіду про американську політику й міжнародні справи.

Ці гарні стосунки за два дні зміцнилися, а особливо в понеділок під час полювання, коли Ковпервуд несподівано виявив неабияку майстерність. Тож, коли настав час від'їжджати, Ковпервуд встиг завоювати прихильність усіх гостей лорда Геддонфілда, хоч цього не можна було сказати в повній мірі про Ейлін.

РОЗДІЛ 26

Повернувшись із маєтку Беритон, Ковпервуд одразу ж відправився до Береніс і застав її за зборами й приготуванням до поїздки за місто. Вона мала намір дивитися котедж, який полковник Гоксбері радив їй зняти на літо, запевняючи, що це саме те, що потрібно для неї і її матінки. За її словами, він був розташований на Темзі, між Мейденхед і Марлоу.

— І знаєш, хто власник? — з таємничим виглядом запитала вона.

— Навіть не уявляю, поки я ще не навчився читати твої думки.

— А ти спробуй!

— Ні, де мені! Занадто важко! Але хто ж це?

— Не хто інший, як той англійський лорд, про якого писав тобі містер Сіппенз, якщо тільки не існують два лорди, що мають одне й те саме ім'я. Лорд Стейн.

— Невже? — здивовано запитав Ковпервуд. — То розкажи мені все. Ти вже познайомилася з ним?

— Ні. Але полковник Гоксбері страшенно розхвалює цей котедж, він говорить, що це зовсім близько від Лондона,

і потім таке сусідство: «Поруч я і моя сестра», — важливо додала вона, передражняючи полковника.

— Якщо так, мабуть, справді варто подивитися, — задумливо простягнув Ковпервуд, оглядаючи захопленим поглядом витончений костюм Береніс — довгу спідницю, яка щільно облягала жакет темно-зеленого кольору, оброблений золотим шнуром, і маленьку зелену шапочку із червоною пір'їнкою, кокетливо зсунутою набік.

— Мені б хотілося познайомитися зі Стейном, і, можливо, саме тут випадє нагода, — продовжував він. — Але нам треба бути вкрай обережними, Беві. Я чув, що це дуже впливова і дуже багата людина. Якби нам удалося зацікавити його ввійти у справу на наших умовах...

— Саме це я і маю на увазі, — сказала Береніс. — Тому, можливо, краще тобі зараз не їхати зі мною? Мамі сьогодні щось нездужається, і вона лишається вдома.

Береніс, як завжди, говорила жартівливо, трошки глузливо, і Ковпервуду дуже подобалася ця її манера — у ній проявлялася властива Береніс сила, спритність, її оптимізм, що ніколи їй не зраджував.

— Неможливо відмовитися від задоволення супроводжувати молоду леді в такому чарівному костюмі, вже не кажучи про все інше! — сміючись, сказав він.

— Авжеж, — у тон йому відповідала Береніс, — я так і говорю всім, що я нічого не можу вирішити остаточно без згоди мого опікуна. Готові ви приступити до своїх обов'язків? — запитала вона, оглядаючи його лукавим, глузливим поглядом.

Ковпервуд підійшов до неї й тихенько обійняв її за плечі.

— Це для мене нова справа, зізнатися, але я спробую, — сказав він, цілуючи її.

— А я з свого боку зроблю все, щоб тобі це полегшити. Я вже погодила з агентом з аренди, що він зустріне нас у Віндзорі. А потім ми зможемо відправитися в який-небудь заатишний старовинний готель і поспідати там.

— Чудово, тільки спочатку привітаюся з твоєю матінкою. — І він швидко попрямував до місис Картер.

— Добрий день, Гетті, — привітав він її. — Як справи? Як вам подобається славна бабуса Англія?

У порівнянні з веселою, квітучою Береніс, її мати здалася йому пригніченою і навіть трохи змарнілою. Місис Картер досі не могла отямитися. Перехід від її уявного раю соціальної надійності до авантюри, яка з розкішшю й багатством зараз, але небезпекою попереду, стався надто швидко. Яка складна штука життя! Так, її дочка талановита і самостійна, але така ж уперта й свавільна, якою вона сама була в її роки. І тому ніяк не вгадаєш, як повернеться її доля. І хоча Ковпервуд давно вже, а не тільки тепер, підтримував і виручав їх і порадами й грішми, але зараз місис Картер не могла звільнитися від страху. Те, що він привіз їх до Англії, куди приїхав завойовувати прихильність англійських ділків, добитися суспільного визнання, у супроводі дружини, спантеличувало її. Береніс запевняє, що це було необхідно, хоча й не зовсім нормально.

Однак таке пояснення не зовсім задовольняло місис Картер. Вона у своєму житті колись спробувала ризикнути — і програла. І думка про це невідступно переслідувала її, і серце її стискувалося від страху — адже й Береніс теж може програти. Причиною цього може бути й Ейлін, і мінливість Ковпервуда, і цей безжалісний світ, який нікого не щадить і нікого не виправдовує. Потихеньку від Береніс вона знову почала пити й лише за кілька хвилин до приходу Ковпервуда осушила до дна повний келих бренді, щоб підкріпитися для зустрічі з ним.

— Мені дуже подобається в Англії, — сказала вона, привітавшись із Ковпервудом. — А Беві так просто зачарована всім. Ви, напевно, поїдете з нею подивитися ці котеджі? Адже отут треба головним чином мати на увазі, чи багато народу ви збираєтеся приймати в себе або, вірніше, кого вам треба остерігатися й не приймати, щоб вас не бачили вдвох?

— Схоже, ви розмовляєте з Беві, а не зі мною, — засміявся Ковпервуд. — Вона у вас справжній магніт. Але ви якось негарно виглядаєте, Гетті. Що з вами? — Він заглянув їй в очі допитливим, але разом з тим співчутливим поглядом. — Годі, годі, Гетті, не дозволяйте нервам брати над собою гору. Я розумію, що все це не так просто. Вам важко далася ця подорож, ви втомилися. — Він нахилився й приязно поклав руку їй на плече й відразу відчув запах бренді. — Послухайте, Гетті, — сказав він, — адже ми з вами давно знаємо одне одного й вам має бути добре відомо, що хоч я багато років був закоханий у Беві, я жодного разу за весь цей час, доти поки вона сама не прийшла до мене в Чикаго, не дозволяв собі ні єдиного жесту, ні єдиного слова, нічого, що могло б якось скомпрометувати її. Хіба це не правда?

— Правда, Френку.

— Адже ви знаєте, поки мені здавалося, що вона не любить і ніколи не полюбить мене, єдиним моїм бажанням було забезпечити їй положення в суспільстві, видати її заміж, допомогти вам зняти з себе турботу про неї.

— Так, знаю.

— Звісно, ви можете винуватити мене в тому, що трапилося в Чикаго, але й отут я вже не винний, тому що вона прийшла до мене в той час, коли я дійсно потребував її. Якби не це, мабуть, я не погодився б на це навіть тоді. Та, як би там не було, усі ми тепер в одному човні — разом впливемо або разом потонемо. Ви вважаєте цю авантюру безнадійною. Я це прекрасно бачу. Але я думаю інакше. Не забувайте, що Беві винятково обдарована, розумна дівчина, і ми в Англії, а не в Сполучених Штатах. Тут люди вміють цінувати розум і красу, не так як у нас в Америці. Якщо ви тільки візьмете себе в руки, Гетті, і ввійдете гарненько у свою роль, усе буде гаразд.

Він знову поплескав її по плечу й заглянув їй в очі, аби побачити вплив своїх слів.

— Ви ж знаєте, я постараюся зробити все, що можу, Френку, — сказала вона.

— І от що, Гетті. Є одна річ, якої ви не повинні робити, — це пити. Ви знаєте цю вашу слабкість. Подумайте, що буде, якщо про це довідається Беві! Це може її приголомшити й зіпсує все, що ми з нею намагаємося налагодити.

— Гаразд, Френку, я зроблю все, що в моїх силах, все, аби хоч якось виправити те, що я зробила в минулому!

— От і чудово! — сказав Ковпервуд, посміхнувшись, немов підбадьорюючи місіс Картер, і пішов до Береніс.

РОЗДІЛ 27

У вагоні поїзда Ковпервуд заговорив з Береніс про страхи її матері. Береніс запевняла, що все це дрібниці, просто на неї подіяла раптова зміна. Після перших успіхів вона почуватиметься краще.

— Якщо і слід чекати неприємностей, то радше від заїжджих американців, а ніяк не від англійців, — додала вона задумливо, дивлячись у вікно на мальовничі види, яких вони майже не помічали. — А я, звісно, не збираюся ні знайомитися з американцями, ні зустрічатися з ними тут, у Лондоні, якщо цього можна буде уникнути.

— Маєш рацію, Беві. Це найрозумніше, що тут можна зробити.

— Саме ця публіка і лякає маму. Знаєш, американці народ невихований, у них немає ні такту, ні терпимості, притаманної англійцям. Я принаймні відчуваю себе тут як удома.

— Тобі подобається їхня більш давня культура, їхнє вміння тримати себе, — сказав Ковпервуд. — У них немає цієї нашої грубуватої відвертості, вони не квапляться одразу робити висновки. Ми, американці, захопили дикий континент і зовсім небагато часу намагаємося його цивілізувати, тоді як англійці культивують свій маленький острівцець уже тисячу років.

У Віндзорі їх зустрів містер Ворбертон, агент з аренди, якому хотілося розказати якомога більше про будинок, який вони приїхали дивитися.

— Чудова вілла, у винятково мальовничій місцевості, на самому березі ріки. Лорд Стейн жив тут багато років, і лише кілька останніх перестав приїжджати сюди влітку. Після смерті батька, — довірливим тоном повідомив агент, — він став їздити на літо у свій родовий маєток Трігезал. Минулого літа він здавав цю віллу відомій артистці, міс Констанс Гетевей, але цього року вона їде до Бретані, і от тільки два місяці тому лорд Стейн сказав мені, що він згоден здати котедж, якщо найдуться підходящі люди.

— А чи великий маєток у Трігезалі? — запитав Ковпервуд.

— Один із найбільших в Англії, сер, — відповів агент. — Близько п'яти тисяч акрів. Чудова садиба! Але він там подовгу не живе.

Раптом Ковпервуду спала на думку неприємна річ. Хоча він постійно давав собі слово, що ніколи знову не буде ревнувати, йому тепер доводилося зізнатися, що відтоді як у його життя ввійшла Береніс, він уже не раз відчув уколи ревності. Вона надто багато значила для нього. Чи не може вийти так, що за таких обставин вона віддасть перевагу молодшому і, як кажуть, розумному й винахідливому лордові Стейну. Чи може він сподіватися зберегти її прихильність, якщо вона познайомиться з такою людиною, як Стейн? Ця думка вносила в його почуття до Береніс щось нове, чого він дотепер за собою не помічав.

Вілла Прайорс-Коув виявилася справді чарівною. Будинок, що стояв у глибині тінистого парку, був збудований більше ста років тому, але всередині він являв собою цілком споряджений особняк з усіма сучасними зручностями. Гарний строгий будинок під купою вікових дерев велично здіймався серед пишних газонів, квітників, посипаних піском доріжок і квітучих огорож. До задньої його сторони, що виходила на південь, прилягали службові будівлі, пташиний двір, стайні та великий біговий майданчик зі штучними перешкодами, огорожами і воротами, що спускався просто до ріки. Містер Ворбертон сказав їм, що коні, екіпажі й усе господарство —

городи, пташник і вівці зі сторожовими собаками знаходяться у розпорядженні того, хто тут поселиться, і за всім слідкують конюхи, садівники й фермери, що обслуговуватимуть своїх тимчасових хазяїв.

Ковпервуд, як і Береніс, був зачарований цією буколічною атмосферою: дзеркальна гладінь Темзи, що повільно текла у напрямку Лондона, зелені схили, що спускалися до ріки, плавучий будиночок, пришвартований до берега, з яскравим тентом і фіранками, що розвивалися на вітрі, крісла, столики. Він задивився на сонячний годинник, що стояв посередині доріжки, яка вела до пристані. Як швидко спливає час! По суті, він уже літня людина. І от Береніс познайомиться тут із цим лордом, що набагато молодше за нього і може їй сподобатися. Коли вона кілька місяців тому прийшла до нього в Чикаго, вона сказала йому, що сама за себе відповідає, сама розпоряджається своєю долею і прийшла до нього з власної волі. А якщо їй захочеться піти, вона піде. Певна річ, йому не слід знімати цю віллу й не слід вести фінансових справ зі Стейном. Знайдуться інші люди, інші можливості, хоча б цей Ебінгтон Скерр і лорд Еттіндж. Однак не можна піддаватися страху поразки! Він завжди жив повним життям і так і житиме надалі, що б не сталося.

Береніс, як він зауважив, була в повному захваті від красоти цього куточку. Не здогадуючись про думки Ковпервуда, вона із цікавістю думала про власника цієї вілли. Мабуть, лорд Стейн ще не старий, адже він тільки-но вступив у володіння своїм родовим маєтком після смерті батька. Але ще більше вона цікавилася власниками сусідніх вілл, про яких їй уже встиг повідомити містер Ворбертон. Найближчими їхніми сусідами будуть Артур Гарфілд Райотслі Гоул, суддя Королівської лави, сер Гебермен Кайпс із акціонерної компанії «Бритіш тайлз енд паттернз», високоповажний Рансімен Мейнз із міністерства колоній, а також багато інших більш чи менш поважних серів і їхніх господинь з різноманітними титулами й відзнаками. Ковпервуд, уважно слухаючи балакучого Ворбертона, мимоволі питав себе, як почуватимуться в цьому оточенні

Береніс і її мати. Навесні й улітку тут, напевно, дуже весело, припускала Береніс, влаштовуються пікніки, з Лондона приїздять різні державні діячі, міністри, з'їжджається різноманітна світська публіка, артисти, художники, тож, якщо мати досить широке коло знайомств, усі двадцять чотири години на добу будуть заповнені.

— Справді, — відгукнувся Ковпервуд, — атмосфера найсприятливіша для того, аби піднятися або опуститися, причому і те, і те швидко й несподівано.

— Саме так, — сказала Береніс, — але ж я саме намагатися піднятися.

І він знову був мимоволі зачарований її оптимізмом і сміливістю.

Тут агент, який відійшов оглянути, чи у порядку огорожа, повернувся, і Ковпервуд звернувся до нього:

— Я щойно сказав міс Флемінг, що я охоче даю свою згоду на те, щоб вона з матір'ю зняла цю віллу, якщо вона їм подобається. Ви можете надіслати всі необхідні документи моєму повіреному. Звісно, це лише формальність, але, самі розумієте, це частина моїх обов'язків як опікуна міс Флемінг.

— Звісно, містере Ковпервуд, — сказав агент, — але документи можна оформити не раніше, ніж за декілька днів, можливо, в понеділок або у вівторок, оскільки агент лорда Стейна, містер Бейлі, до цього часу у від'їзді.

Ковпервуд зрадів, почувши, що лорд Стейн не займається особисто деталями аренди. Відтак поки що про його участь у цій справі не буде відомо Стейну. Що ж до подальшого, то можна подумати про це пізніше.

РОЗДІЛ 28

Після поїздки із Сіппензом і ретельного огляду всіх ділянок знову проєктованих підземних ліній, під час якої Ковпервуд остаточно переконався в необхідності отримати

концесію на Чаринг-Крос як першого кроку, він з нетерпінням очікував у себе в конторі Грівза і Геншо. Розмову почав Грівз:

— Ми хотіли б знати, містере Ковпервуд, чи погодитесь ви взяти п'ятдесят один відсоток акцій лінії Чаринг-Крос, за умови, що ми внесемо пропорційно до нашої частки капітал для будівництва лінії.

— Пропорційно? — перепитав Ковпервуд. — Це залежить від того, що ви маєте на увазі під цим. Якщо вартість будівництва становитиме мільйон фунтів стерлінгів, чи можете ви гарантувати, що внесете приблизно чотириста п'ятдесят тисяч?

— Ну, — трохи нерішуче відповів Грівз, — не з нашої власної кишені. Ми знаємо певних людей, які приєднаються до нас і нададуть капітал.

— Наскільки я пам'ятаю, у вас не було таких людей, коли ми з вами бачилися в Нью-Йорку, — сказав Ковпервуд. — Тому я вважаю, що тридцять тисяч фунтів стерлінгів за п'ятдесят один відсоток акцій компанії, яка не має на руках нічого, крім концесії і боргів, — це гранична сума, яку я можу запропонувати. Як я за цей час з'ясував, у вас тут надто багато всіляких компаній, що мають права і нічого, крім прав, а натомість жебракують, збираючи капітал. Якби ви дали мені певну гарантію внести чотириста п'ятдесят тисяч, інакше кажучи, приблизно сорок дев'ять відсотків вартості всього будівництва, я б, мабуть, ще подумав про вашу пропозицію. Але оскільки ви просто хочете, щоб я взяв п'ятдесят один відсоток, поклавшись на те, що ви потім зберете відсутній капітал і додасте ваші сорок дев'ять відсотків, це мене аж ніяк не влаштовує. Адже ви, по суті, нічого не можете мені запропонувати, крім ваших прав. А за такого стану речей мова може йти тільки про передачу повного контролю. Тому що тільки контрольний пакет акцій дасть мені можливість дістати той величезний капітал, який потрібен на цю справу. І ви, джентльмени, певно, маєте розуміти це краще за будь-кого іншого. Тому, якщо ви ще не вирішили, що пристає на

мою остаточну пропозицію, тобто тридцять тисяч фунтів за ваш опціон зі збереженням за вами контракту на будівництво дороги, — я не бачу сенсу продовжувати обговорення цього питання.

З цими словами він дістав із кишені годинник, цим красномовним жестом ясно показуючи Грівзу й Геншо, що якщо вони тут і зараз не приймуть рішення, розмову закінчено. Вони переглянулися, і тоді заговорив Геншо:

— Припустимо, що ми погодимося віддати вам контроль, містере Ковпервуд, — але яка в нас буде гарантія, що ви негайно розпочнете будівництво лінії? Адже якщо нам не буде надана можливість розгорнути будівельні роботи в межах строку, зазначеного в контракті, я не бачу, що ми з цього отримуємо?

— Я такої ж думки, — вставив Грівз.

— Щодо цього ви можете бути цілком спокійні, джентльмени, — сказав Ковпервуд. — Я готовий дати вам письмове зобов'язання або підписати будь-яку спільно укладену угоду, що якщо протягом шести місяців від дня її підписання вам не будуть надані кошти на будівництво першої ділянки лінії, нашу угоду з вами слід uważати недійсною, і більше того, я зобов'язуюся сплатити вам десять тисяч фунтів відшкодування. Вас це задовольняє?

Підрядники знову переглянулися. Вони чули, що Ковпервуд у грошових справах хитрий і скупий, але вони також чули, що він завжди дотримується письмових угод.

— Тоді все гаразд! Це звучить цілком розумно, — сказав Грівз. — А як щодо інших ділянок?

Ковпервуд зареготав.

— Джентльмени, я маю в своїх руках дві третини всього міського транспорту Чикаго. За двадцять років я побудував у цьому місті тридцять п'ять миль наземних доріг, сорок шість миль трамвайних шляхів і провів, крім того, сімдесят п'ять миль замських трамвайних ліній, і скрізь я є основним власником. І жоден із моїх інвесторів ще не втратив на цьому жодного цента. Акції цих підприємств дають і зараз

понад шість відсотків прибутку. І якщо я відмовляюся від них — не без вигоди для себе, — то це не тому, що ці підприємства приносять недостатній прибуток, а виключно через політичні й суспільні ревнощі моїх конкурентів, що мені дошкуляють. І я беруся за вашу лондонську підземку аж ніяк не тому, що мене цікавлять гроші. До речі, не забувайте, що це ви прийшли до мене, а не я до вас. Але річ не в тім. Я не маю звички хвастатися й не збираюся. Що стосується інших ділянок — строки й суму витрат ми обумовимо в контракті, але тільки ви, зрозуміло, із власного досвіду знаєте, що тут треба буде врахувати всілякі непередбачені затримки й випадковості, які неминуче виникають у такого роду справах. Головне це те, що я готовий заплатити вам зараз готівкою за ваш опціон і взяти на себе всі зобов'язання, що впливають із контракту.

— Що ви скажете? — запитав Гривз, звертаючись до Геншо. — Я задоволений і вважаю, що ми зможемо поладати з містером Ковпервудом не гірше, ніж з будь-ким іншим.

— Чудово, — сказав Геншо. — Я готовий.

— А як ви збираєтеся оформити передачу мені вашого опціону? — поцікавився Ковпервуд. — Наскільки я розумію, ви повинні спочатку оформити ваші права на нього з Електротранспортною компанією, перш ніж отримати повноваження передати його мені.

— Це правда, — відповів Геншо, подумки прикидаючи, як їм у цьому випадку краще зробити. Якщо вони спочатку матимуть справу з Електротранспортною компанією, а потім з Ковпервудом, це означає, що їм доведеться не тільки викласти зараз же готівкою тридцять тисяч на сплату компанії за опціон, але й знайти, крім того, хоч би на короткий час ще шістдесят тисяч, щоб здійснити передачу внесеної компанією гарантійної застави в державних цінних паперах.

А оскільки дістати готівкою таку величезну суму — дев'яносто тисяч — справа нелегка, Геншо подумав, що куди простіше було б піти до Джонсона й у правління Електротранспортної компанії й розповісти їм про все. Джонсон

може скликати директорів, запросити Ковпервуда і його із Гривзом, аби оформити передачу прав за гроші Ковпервуда. Ця ідея здалася настільки привабливою, що він сказав:

— Я вважаю, що для обох сторін усього доцільніше було б оформити передачу з рук у руки за один раз, — сказав він і відразу пояснив Ковпервуду, як це можна зробити, але не те, чому йому це здається зручним. Одначе Ковпервуд відмінно зрозумів чому.

— Гарзд, — сказав він, — якщо ви владнаєте це з вашими директорами, я готовий. Усе це займе буквально кілька хвилин. Ви передаєте мені ваш опціон і цінні папери державного банку на шістдесят тисяч або відповідну розписку на ці папери, і я відразу передаю вам чеки на тридцять і на шістдесят тисяч. Отже, все, що потрібно зробити зараз, я вважаю, це накидати текст тимчасової угоди, і ви її підпишете.

І він відразу подзвонив секретареві й продиктував основні пункти.

— Тепер, джентльмени, — сказав Ковпервуд, коли документ був підписаний, — я б хотів, щоб ми з вами почували себе не як продавці й покупці, але як союзники, що взялися спільно робити доволі важливу справу, яка всім нам принесе гарні плоди. Я даю вам слово відплатити за ваше щире співробітництво не менш щирим співробітництвом зі свого боку. — І він міцно потиснув руки обом.

— Маю визнати, швидко ми з вами це зробили! — сказав Гривз.

Ковпервуд посміхнувся.

— Мабуть, це і є те, що у вашій країні називають «швидкою роботою»? — додав Геншо.

— Просто тверезий підхід до справи з боку всіх, хто до цього причетні, — сказав Ковпервуд. — Якщо це по-американськи — добре! Якщо по-англійськи — теж добре! Але не забудьте, що тут були задіяні один американець і двоє англійців.

Після того як вони пішли, Ковпервуд одразу послав за Сіппензом.

— Не знаю, де Сото, чи вдасться мені змусити вас повірити мені чи ні, — сказав він Сіппензу, коли той прийшов, — але я щойно купив цю саму вашу Чаринг-Крос.

— Купили! — вигукнув Сіппенз. — То це чудово!

Він уже бачив себе генеральним менеджером цієї нової лінії.

А Ковпервуд саме думав, чи можна доручити таку справу Сіппензу. Принаймні на якийсь час, аби зрушити все це з місця, але не довше. Надто багато в ньому американського, дратівливого для англійців, аби він міг знаходити спільну мову з представниками лондонських фінансових кіл.

— Погляньте-но, — сказав Ковпервуд, простягаючи йому аркуш паперу, — попередня, а проте обов'язкова для обох сторін угода Ковпервуда із Гривзом і Геншо.

Сіппенз вибрав з простягнутої йому Ковпервудом коробку довгу в золотій обгортці сигару і почав читати.

— Чудово! — вигукнув він, виймаючи сигару з рота й тримаючи її у витягнутій руці. — Це збурить сенсацію у Чикаго, у Нью-Йорку, та й тут теж! Так, чорт забирай! Це прогримить на увесь світ, варто вам тільки повідомити в тутешню пресу!

— Саме про це я і хочу поговорити з вами, де Сото. Така сенсація тут і так швидко після мого приїзду... Я трохи побоююся можливих наслідків... не в нас в Америці, — нехай вони там собі дивуються й обурюються, — а от на цінах тутешніх концесій... Вони можуть підскочити, і, цілком імовірно, так воно й буде, тільки-но це потрапить у пресу. — Він задумався. — Особливо, коли вони прочитають, яка сума буде витрачена відразу на одну цю малюсіньку лінію. Подумайте, сто тисяч фунтів... І мені справді доведеться одразу розпочати будівництво або втратити на цьому близько сімдесяти тисяч.

— Вірно, шефе, — погодився Сіппенз.

— Знаєте, де Сото, у всьому цьому багато безглузлого, — задумливо продовжував Ковпервуд. — Ми з вами вже не мо-

лоді люди, і от знову беремося за цю нову роботу, яка — вдається вона чи ні — не так уже й багато важить для нас з вами. Адже ми ж не збираємося залишатися тут надовго, і ні ви, ні я не потребуємо грошей.

— Менше з тим ви все ж таки хочете побудувати дорогу, шефе!

— Так, я знаю, — сказав Ковпервуд, — і одначе і вам, і мені потрібно врешті небагато: трохи поїсти, трохи випити, розважитися, хто як уміє, от і все. Що мене дивує, це те, що ми так хвилюємося через це. А вам це не видається дивним?

— Не знаю, шефе! Я не можу говорити за вас. Ви видатна людина, і все, що ви робите або не робите, має велике значення. Що ж стосується мене, я дивлюся на це як на якусь гру. Звичайно, колись усе це видавалося мені набагато важливішим, ніж тепер. Можливо, я був правий тоді, бо, якби я не працював і не добився багато чого для себе, життя пройшло б повз мене і я б не зробив багато з того, що мені вдалося зробити. Мабуть, це і є відповідь: увесь час щось так робити. Життя — це гра, і подобається вона нам чи ні, а доводиться в неї грати.

— Що ж, — сказав Ковпервуд, — скоро вам доведеться доволі погратися, аби збудувати цю лінію вчасно.

І він приязно поплескав по спині свого маленького невтомного помічника.

Для Береніс новина про придбання Чаринг-Крос стала приводом для того аби її відсвяткувати. Адже хіба не вона перша запропонувала цю лондонську пригоду? І от тепер вона насправді стала частиною цього великого світу, де робляться важливі справи, а раніше вона могла лише мріяти про це. Відчуваючи піднесений настрій Ковпервуда, вона принесла пляшку вина, налила два келихи й запропонувала йому підняти їх за успіх справи і одне за одного.

Та під час бесіди вона не стрималася й запитала його з пустотливим виглядом:

— А ти вже познайомився із цим твоїм, або, вірніше, нашим лордом Стейном?

— Нашим? — розреготався він. — Ти що, дійсно вважаєш його своїм лордом?

— Своїм і твоїм, — відповіла Береніс. — Адже він може допомогти нам обом, хіба ні?

«Що за створіння! — подумав Ковпервуд, — Скільки зухвалості й самовпевненості в цього дівчиська!»

— Певно, що так, — спокійно відповів він. — Ні, я поки ще не познайомився з ним, але думаю, він справді важлива людина. Я навіть думаю, що від нього багато чого залежить. Одначе зі Стейном або без Стейна, я продовжуватиму з цим проектом.

— І зі Стейном або без Стейна ти доб'єшся, чого хочеш, — сказала Береніс. — Ти сам це знаєш, і я знаю. І тобі ніхто не потрібен, навіть і я, — і вона підійшла до нього і взяла його руки в свої.

РОЗДІЛ 29

Відчуваючи задоволення від думки про можливі наслідки цієї угоди для подальшої діяльності в Лондоні, Ковпервуд вирішив нанести візит Ейлін. Він уже певний час не мав звістки від Толліфера і почав всерйоз роздумувати, які подальші кроки йому слід зробити так, щоб при цьому не видати себе.

Підходячи до апартаментів Ейлін, розташованих поруч із його власними, він почув її сміх і, увійшовши, побачив її перед великим дзеркалом, оточену продавщицями й кравчинями з лондонського модного магазину. Вона розглядала себе в дзеркалі, тоді як її покоївка намагалася припасувати нове плаття. Навколо були розкидані папери, картонки, мережива, зразки матерій. Ковпервуд одразу відзначив, що нове вбрання Ейлін обрано з більшим смаком, ніж зазвичай. Дві кравчині, зі шпильками в роті, плазували навколо неї на колінах, заколюючи складки, під наглядом привабливої і чудово одягненої дами.

— Еге ж, — сказав Ковпервуд, увійшовши, — здається, я тут трохи зайвий, але я не проти виконати роль публіки, якщо дами не заперечують.

— Заходь, Френку! — гукнула Ейлін. — Я приміряю вечірню сукню. Ми вже закінчуємо. Це — мій чоловік, — сказала вона, звертаючись до жінок, що її оточували. Вони шанобливо вклонилися.

— Маю визнати, тобі дуже личить цей блідий сірий колір, — сказав Ковпервуд. — Він добре відтіняє твоє волосся. Небагатьом жінкам він так до лиця, як тобі. Але я, власне, зайшов сказати, що ми, схоже, затримаємося в Лондоні.

— Он як? — запитала Ейлін, трохи повернувши голову в його бік.

— Я щойно уклав угоду, про яку я тобі говорив. Фактично, все готово, але лишилися деякі деталі. Я думав, тобі буде цікаво про це дізнатися.

— Ах, Френку, як чудово! — радісно вигукнула Ейлін.

— Гаразд, не хочу більше забирати твій час. Маю ще чимало справ.

— До речі, — сказала Ейлін, яка відчула його бажання піти, і їй захотілося показати йому, що вона не збирається його утримувати, — мені щойно дзвонив містер Толліфер. Він повернувся, і я запросила його до обіду. Я сказала йому, що ти можеш затриматися через справи і, мабуть, не будеш обідати з нами. Я думаю, він зрозуміє.

— Важко сказати зараз, у всякому разі я постараюся, — сказав Ковпервуд, але Ейлін чудово зрозуміла, що ці слова, власне, нічого не значать.

— Гаразд, Френку, — сказала вона, коли він вже виходив, помахавши їй рукою.

Вона знала, що не побачить його тепер до ранку, а то й довше, але ця його звичайна байдужість цього разу не так засмутила її. У бесіді по телефону Толліфер вибачився за тривале мовчання і настійливо запитував, чи не збирається вона їхати до Франції. Ейлін була дещо здивована щодо того, що в ній знайшов такий блискучий кавалер. З якої причини він

так нею цікавиться? Гроші, безсумнівно! А проте він такий чарівний! Незалежно від мотивів його увага була їй дуже приємна.

Однак головна причина, з якої Толліфер хотів приїзду Ейлін до Франції — хоч це цілком збіглося з бажаннями Ковпервуда спровадити її куди-небудь із Лондона, — полягала в тому, що він сам був однією з жертв, зачарованих Парижем. У ті часи, коли автомобілі ще були рідкістю, Париж являв собою місто, куди стікалися для розваги багатії з усього світу — американці, англійці, росіяни, італійці, греки, бразильці, що з'їжджалися сюди розважитися. І саме завдяки їм існували всі ці розкішні магазини, чудові квіткові павільйони, численні кафе з маленькими столиками, плетеними кріслами й стільцями під відкритим небом, катання в Булонському лісі, кінні перегони в Отейлі, казино, опера, театри і різні розважальні заклади.

Саме тоді з'явився міжнародний готель «Ріц», вишукані ресторани для цінителів тонкої кухні — «Кафе де ля Пе», «Вуазен», «Маргері», «Жиру» і півдужини інших. А для поетів, мрійників, літераторів без гроша за душею був Латинський квартал. Для натури артистичної, для художника Париж був просто рідною стихією, яка вабила й надихала в будь-яку пору року — у дощові й сніжні дні, сонячною весною й спекою влітку і мрячною осінню. Париж співав. І з ним співала молодь й люди літні, що вже більше згадують життя, честолюбці і багатії і навіть невдахи й зневірені.

Не слід забувати, що в цьому місті Толліфер уперше у своєму житті опинився з грішми і з приголомшливою програмою плейбоя, що йому належало виконати. Яка насолода — мати можливість гарно вдягтися, зупинитися в шикарному готелі, — як зараз у «Ріці», — зайти, коли хочеш, у першокласний ресторан, заглянути в кулуари театрів, у бари, привітатися з друзями, знайомими!

Якось раз у неділю в Булонському лісі Толліфер несподівано зустрів свою колишню пасію Меріголд Шумейкер з Філадельфії, нині місіс Сідні Брейнерд. Колись ще дівчиною вона

була палко закохана в нього, але він був бідний, і вона кинула його заради лонг-айлендського мільярдера Брейнерда з його невичерпними ресурсами. Тепер вона мала свою яхту, що стояла на якорі в Ніцці. Побачивши Толліфера, бездоганно вдягненого, налаштованого на пригоди, вона одразу згадала хвилююче й романтичне захоплення своєї юності. Вона радісно гукнула його, познайомила з усією своєю свитою і дала йому свою паризьку адресу. Ця зустріч із Меріголд і її друзями відкрила перед Толліфером багато дверей, що стільки часу були для нього зачинені.

Однак треба було займатися справою з Ейлін. Слід було попрацювати. Йому доведеться пустити в хід усю свою винахідливість, щоб, розважаючи Ейлін, думати і про власні інтереси. Потрібно знайти для неї якусь принаду, яка допоможе йому створити для неї видимість світського життя. Він одразу ж кинувся наводити довідки в різних готелях про знайомих акторок, музикантів, танцівниць, співаків. Обіцяючи їм можливість розважитися за чужий рахунок, він легко домовився з ними. Забезпечивши, таким чином, засоби для розваги Ейлін, якщо вона приїде до Парижа, він переніс свою увагу на модних кравців — туалети Ейлін його далеко не задовільняли, але Толліфер уважав, що якщо обережно підказати їй, дати кілька тактовних порад, це легко виправити, а тоді вже можна буде, не соромлячись, увести її до кола своїх друзів.

Одним із найбільш багатообіцяючих виявилось знайомство з аргентинцем Віктором Леоном Сабіналем, якому Толліфера представив його давній чиказький приятель. Цей молодий чоловік із заможної родини приїхав до Парижа кілька років тому з грішми й рекомендаційними листами, які відразу відкрили йому доступ до найрізноманітніших кіл цієї космополітичної столиці. Але, опинившись у Парижі, молодий аргентинець через свій темперамент віддався екстравагантному й розгульному життю, і зрештою виснажив терпіння своїх великодушних батьків, що відмовилися фінансувати його пригоди. Тож Сабіналю, як і Толліферу, довелося викручуватися самому. Спроби поживитися за рахунок друзів помалу

привели до того, що всі пристойні, солідні люди зачинили перед ним двері.

Однак дехто з його друзів не забував, що Сабіналь — син доволі заможних батьків, які, напевно, коли-небудь змінять свою думку й вибачать свого сина. А це значить, що згодом він знову буде з грошима, і тоді дещо перепаде і його друзям. Тож навколо нього продовжували крутитися декілька легковажних і різноманітно обдарованих приятелів: актори, військові, марнотратники життя всіх національностей, цікаві молоді люди й дами, шукачі пригод і легкої наживи. Більше того, саме в цей час аргентинцєві, завдяки його зв'язкам із французькою поліцією й політиками, вдалося відкрити якийсь веселий, приємний й цілком пристойний заклад для його численних друзів, що водночас були його патронами.

Сабіналь був високий стрункий брнет. Його довге, вузьке, смагляве обличчя і незвичайно високе чоло надавало йому щось майже лиховісне. Одне його око, блискуче, широко розкрите і цілковито кругле, здавалося скляним, тоді як друге, наполовину закрите опущеною повікою, виглядало вузькою чорною щілинкою. Верхня губа в нього була тонка, а нижня, гарно окреслена, забавно видавалася вперед; рівні міцні зуби вражали сліпучою білизнаю. Його довгі вузькі руки й ноги, як і все його довге, тонке тіло, відзначалися незвичайною гнучкістю й силою. У ньому якось дивно поєднувалися невловима грація, хитрість і своєрідна, хоча доволі небезпечна чарівність. Відчувалося, що ця людина не зупиниться ні перед чим, і той, хто перейде йому дорогу, хай нарікає на себе.

Заклад Сабіналя на вулиці Пігаль був відкритий і вдень і вночі. Удень сюди заходили випити чаю, щоб з великою ймовірністю залишитися до ранку. Велике приміщення на третьому поверсі, куди піднімалися маленьким ліфтом, було відведено для азартних ігор. На другому поверсі містився невеликий бар зі спритним барменом, співвітчизником Сабіналя; за потреби він брав собі двох або навіть трьох помічників. На нижньому поверсі знаходилися передпокій, ві-

тальня, кухня, а також галерея з гарними картинами і цікава бібліотека. А ще тут був чудовий винний льох. Шеф-кухар, теж аргентинець, відпускав закуски, чай, звичайні й екстрені обіди і навіть ранкові сніданки; за все це плати з гостей він не брав, а одержував тільки чайові.

Познайомившись із Сабіналем, Толліфер відразу відчув у ньому споріднену натуру, однак з набагато більшими можливостями. Він із задоволенням прийняв запрошення відвідати його особняк. Там він познайомився з цілою низкою особистостей, що дуже його зацікавили: банкірами й законодавцями Франції, російськими великими князями, південноамериканськими мільйонерами, грецькими гравцями і багатьма іншими. Він одразу відчув, що саме тут можна буде знайти для Ейлін компанію, що обов'язково справить на неї враження людей поважних і великосвітських.

Саме завдяки цим планам Толліфер, приїхавши до Лондона, перебував у чудовому настрої. Подзвонивши по телефону Ейлін і домовившись про побачення, він присвятив решту дня турботам про свій гардероб. Обійшовши всі модні магазини на Бонд-стрит, він відчув, що повністю екіпірувався для літнього сезону. Увечері він відправився в готель до Ейлін, вирішивши завбачливо, що цього разу він не вдаватиме закоханого. Він гратиме роль безкорисливого друга: вона подобається йому як людина, і він, без усяких сподівань на винагороду, просто хоче відкрити перед нею широкі можливості світського життя, які в іншому разі лишилися б їй невідомими.

Після привітань Ейлін одразу почала розповідати йому про свої враження від садиби лорда Геддонфілда.

— Геддонфілд?.. — перебив її Толліфер. — Ах, так, пригадую. Кілька років тому він приїздив до Америки. Ми з ним познайомилися, здається, у Ньюпорті чи в Саутгемптоні. Вельми енергійна людина. Любить розумних людей.

Насправді Толліфер ніколи не зустрівся з Геддонфілдом і знав про нього тільки з чуток. Але він одразу заговорив про Париж, зауваживши мимохіть, що, прибувши сьогодні до

Лондона, вже встиг поснідати з леді Лессінг. Ейлін саме прочитала про неї у ранковій газеті, у відділі світської хроніки.

Ейлін захоплено слухала його, але не знаходила пояснення інтересу Толліфера до неї. Зрозуміло, що знайомство з нею не може йому дати ніяких соціальних переваг. Хіба що він розраховує чогось добитися від Френка. Але тут вона була певна, що, танцюючи навколо неї, дуже важко сподіватися на якусь винагороду з боку Ковпервуда. Він не така людина. Ейлін губилася в здогадках, але зрештою, незважаючи на всю свою підозрілість, вона змушена була вдовольнитися думкою, хоч і не без вагань, що, мабуть, Толліфер справді цікавиться нею як людиною.

Вони пообідали в ресторані «Принц», і Толліфер упродовж усього вечора розважав її розповідями про те, як весело можна провести час, варто їй лише побажати. Він просто марив Парижем.

— А чому б вам — якщо ваш чоловік такий зайнятий — не поїхати зі мною? — запропонував він. — У Парижі стільки цікавого можна побачити, спробувати, купити. Цього року в Парижі так весело, як ще ніколи не бувало.

— Я дуже хотіла б поїхати! — зізналася Ейлін. — Адже мені справді треба дещо купити. Але я не знаю, чи зможе мій чоловік поїхати із мною.

Толліфер посміхнувся на це, але без іронії.

— Я гадаю, — сказав він, — усякий зайнятий чоловік може відпустити свою дружину хоча б на два тижні за покупками до Парижа.

І Ейлін, спокушена можливістю розважитися в компанії свого нового друга, вигукнула:

— Знаєте що? Я завтра ж запитаю Френка і скажу вам.

Після обіду Толліфер запросив її на регулярну вечірку у вівторок до Сесілії Грант — акторки, що грала в популярному ревію, і до того ж коханці графа Етьєна Лебара, дуже люб'язного француза, відомого всьому Лондону. Толліфер знав, що, постукавши в двері Сесілії, вони з Ейлін зустрінуть теплий прийом. А гості Сесілії — серед них якась ексцент-

рична графиня, чоловік якої був пером Англії — справили на Ейлін враження людей з вищого світу; тож вона остаточно переконалася, що, якими б не були мотиви Толліфера, його зв'язки куди ширші за її, а може, й самого Ковпервуда. І про себе вона одразу вирішила, що неодмінно поїде до Парижа.

РОЗДІЛ 30

Гривз і Геншо, зрозуміло, не зволікаючи, познайомили Джонсона з усіма подробицями своїх переговорів з Ковпервудом, оскільки Джонсон і лорд Стейн, як і більшість пайовиків Електротранспортної компанії, були також зацікавлені в інших підземних лініях, і Гривзу й Геншо, як інженерам, важливо було заручитися їхньою підтримкою. Вони вважали, що як з технічної, так і з етичної точки зору вони діють цілком у межах своїх прав, адже опціон належить їм, і, отже, вони можуть розпоряджатися їм на свій розсуд, а крім того, хоча вони колись мали розмову з Джонсоном про те, щоб повідомити його, якщо вони знайдуть покупця, — вони нічого йому не обіцяли, а відповіли просто, що подумують. Їм нічого не було відомо про бесіду Джонсона із Джаркінсом і Клурфейном, тоді як Джонсона візит Гривза й Геншо зацікавив, і він з нетерпінням чекав, що вони йому скажуть.

У перші хвилини, коли вони розповідали йому про свою угоду, він з досадою подумав, що кращі можливості у майбутніх переговорах з Ковпервудом втрачено. Але потроху перспектива ввійти в справу з американцем стала здаватися йому менш неприємною й навіть цілком реальною. А той факт, що цей заокеанський ділок готовий був разом викласти на стіл тридцять тисяч фунтів стерлінгів плюс ще шістьдесят тисяч за перерахування на його ім'я цінних паперів і, крім того, десять тисяч гарантійних, яких він не одержить, якщо не розпочне будівництво протягом року, викликав у нього захват. Вочевидь, покупка лінії Чаринг-Крос була для нього тільки зачіпкою, а насправді, як стверджував Джаркінс, Ковпервуд

мав значно ширші плани: він безсумнівно планує об'єднати надалі всю лондонську підземну мережу. Тож чому б їм зрештою не взятися спільно за цю справу й не ввійти зі Стейном у підприємство Ковпервуда, перш ніж він встигне залучити когось іншого? У всякому разі йому і Стейну необхідно поговорити з Ковпервудом, і це можна буде зробити на засіданні в конторі Ковпервуда, де він буде присутній у якості офіційної особи при передачі лінії Чаринг-Крос.

О пів на дванадцять, в день засідання, Ковпервуд сидів у себе в конторі разом з Сіппензом, котрий, походжаючи взад і вперед, намагався привернути увагу шефа своїми міркуваннями. Проте Ковпервуд був якось незвичайно замислений. Він діяв дуже швидко у властивій йому манері. Але ж це — чужа країна, і він не має ні найменшого уявлення про тутешні порядки і звичаї. Звісно, якщо він придбає опціон, це не заважає йому потім його позбутися, — але, з іншого боку, у всьому цьому була якась фатальність. Справді, якщо тепер, отримавши цей опціон, він сам випустить його з рук, це виглядатиме як авантюра, на здійснення якої в нього не вистачає ні мужності, ні коштів.

Саме в цей момент прийшли Джаркінс із Клурфейном. На їхніх обличчях було написано усвідомлення важливості дорученої їм ролі — адже сам Ковпервуд запевнив їх, що не забуде їх винагородити. Услід за ними з'явився секретар Сіппенза містер Дентон і агент Сіппенза — містер Остейд. Потім увійшли містер Кітередж, спадкоємець Сіппенза у керівництві чиказькими приміськими дорогами Ковпервуда, що приїхав до Лондона, аби обговорити з шефом деякі чиказькі справи. Останнім прийшов Олівер Брістол, молодий, але вкрай ревний юрисконсульт Ковпервуда, відряджений до Англії, щоб ознайомитися з місцевим порядком ведення справ. Він був готовий до свого першого завдання. Ковпервуд вивів на сцену цього разу так багато своїх людей не тільки для того, щоб мати свідків при оформленні угоди, але й для того, аби створити колорит і тло для себе й справити враження на англійців.

Нарешті рівно о дванадцятій з'явилися містер Грівз і містер Геншо в супроводі групи повноважних представників Електротранспортної компанії — Джонсона, Райдера, Келторпа і Делафілда. Містер Келторп був не хто інший, як голова компанії, містер Райдер — віце-голова, містер Джонсон — юрисконсульт. Усі вони були неабияк вражені, коли ввійшли до кабінету і побачили знаменитого мільйонера за своїм столом, а справа й зліва — його юриста і помічників.

Ковпервуд піднявся їм назустріч і дуже тепло й приязно привітався із Грівзом і Геншо, після чого ті за допомогою Джаркінса й Сіппенза познайомили один з одним усіх членів обох груп. Більше всіх інших увагу Ковпервуда, а також і Сіппенза привернув Джонсон. Ковпервуд зацікавився їм, оскільки знав про його зв'язки, а Сіппенз з першого погляду відчув у ньому суперника. Владна самовпевненість цієї людини і щось майже величне в його постаті, коли він, відкашлявшись, уважно оглянув усіх присутніх, немов учений ентомолог, що оглядає свої колекції комах, викликали обурення в Сіппенза. І не хто інший як Джонсон відкрив засідання.

— Отже, містере Ковпервуд, джентльмени, — почав він, — я вважаю, що всі ми досить поінформовані про суть справи, яка привела нас сюди. І тому наслідую зауважити — чим швидше ми розпочнемо, тим швидше ми й покінчимо із цією справою.

«Скажіть на милість!» — презирливо прокоментував про себе Сіппенз.

— Думаю, це слухна пропозиція, — сказав Ковпервуд і, натиснувши кнопку дзвінка, наказав Джеймісону принести чекову книжку й папку з угодами.

Джонсон витяг з великого шкіряного портфеля, який подав йому його помічник, інвентарні й бухгалтерські книги Електротранспортної компанії, потім печатку, опціон і поклав усе це на письмовий стіл Ковпервуда. Ковпервуд разом із Бристолем і Кітереджем почав їх вивчати.

Після того як вони уважно перевірили всі документи, видаткові ордери й платіжні зобов'язання, Грівз вручив Ков-

первуду опціон, який вони з Геншо уступали йому, а Електротранспортна компанія, в особі своїх повноважних представників, засвідчила повну його законність. Містер Делафілд, секретар і скарбник Електротранспортної компанії, пред'явив копію акта, що засвідчує право компанії на будівництво лінії Чаринг-Крос. Після цього містер Блендиш із банку Лондонського графства пред'явив документ, який засвідчує, що Френк Алджернон Ковпервуд передав на зберігання в цей банк державні цінні папери на суму в шістдесят тисяч фунтів стерлінгів. Папери ці банк поверне містерові Ковпервуду в обмін на чек на зазначену суму.

Потім Ковпервуд підписав і вручив містерові Грівзу й містерові Геншо чек на тридцять тисяч фунтів стерлінгів, який одразу був заприбуткований Електротранспортною компанією. Уповноважений компанії передав Грівзу й Геншо парламентську ліцензію на Чаринг-Крос, а ті в свою чергу, зробивши на ній передатний напис, відразу вручили її Ковпервуду. Після цього Ковпервуд виписав чек на шістдесят тисяч фунтів стерлінгів і одержав в обмін на нього від уповноваженого банку Лондонського графства документ, що підтверджує його право на володіння цінними паперами. Потім він вручив Грівзу завірене належним чином річне гарантійне зобов'язання, що не підлягає зміні, на суму в десять тисяч фунтів. На цьому засідання закрилося в атмосфері загального піднесення, що навряд чи можна пояснити самою справою.

Безсумнівно, пояснення крилося в особі самого Ковпервуда й враженні, яке він справив на всіх присутніх. Наочним доказом тому був Келторп, голова Електротранспортної компанії, гладкий білявий чоловік років п'ятдесяти, що прийшов сюди аж ніяк не налаштований потурати цим американцям, що прагнуть прибрати до рук контроль над лондонською підземною мережею. Проте було очевидно, що і він був вражений динамічною манерою Ковпервуда. Райдер уважно розглядав костюм Ковпервуда, його чудово зшитий піщаного кольору костюм, агатові запонки у витонченій золотій

оправі, темно-коричневі черевики. Так, Америка, вочевидь, створила новий, зовсім особливий тип. Така людина, варто йому тільки захотіти, може стати великою силою в лондонських ділових колах.

Джонсон подумав, що Ковпервуд діяв у цьому випадку з безсумнівною проникливістю і навіть деякою цілком прийнятною хитрістю. Звісно, це безжальна людина, але настільки, наскільки цього вимагає ситуація зіткнення різних інтересів і протистоянь. Він уже збирався йти, коли до нього підійшов Ковпервуд.

— Я чув, містере Джонсон, — сказав він, привітно посміхаючись, — що ви самі цікавитесь вашим підземним транспортом.

— Так, певною мірою, — поштиво й разом з тим обережно відповів Джонсон.

— Мої юристи повідомили мене, що ви є більш-менш експертом з питань, пов'язаних із залізничними концесіями. Я пройшов школу за океаном і тут я на незнайомому ґрунті. Якщо ви не заперечуєте, я був би дуже радий продовжити нашу розмову. Можливо, ми могли б із вами поснідати або пообідати — у мене в готелі або в якому-небудь іншому місці, де нам не заважатимуть?

І вони погодилися зустрітися у вівторок на наступному тижні в готелі «Браун».

Коли всі вийшли й у кабінеті залишився тільки Сіппенз, Ковпервуд повернувся до нього й сказав:

— Ну от, справу зроблено, де Сото! Ми щойно придбали ще купу турбот. А що ви думаєте про цих англійців?

— З ними можна вести справи, коли вони ладять одне з одним, — відповів Сіппенз, все ще відчуваючи роздратованість Джонсоном. — Але вам, шефе, треба бути з ними насторожі. Вам слід мати коло себе людей, яких ви самі навчили.

— Думаю, ви маєте рацію, де Сото, — сказав Ковпервуд, здогадуючись, що саме на думці в Сіппенза. — Але, мабуть, мені доведеться залучити до справи декого з цих хлопців, щоб

усе пройшло плавно й без перешкод. Не можна ж розраховувати на те, що вони так легко погодяться терпіти одразу стільки американців. Ви це й самі розумієте.

— Цілком вірно, шефе, але все-таки вам треба мати достатньо американців, аби тутешні ділки не зіпсували вам справу.

Але Ковпервуд уже вирішив про себе, що йому потрібно залучити до справи групу от таких лояльно налаштованих і енергійних англійців, як Джонсон, Грівз, Геншо й навіть цей спокійний тип Райдер, що так уважно розглядав його на засіданні, але й слова не сказав. Йому доведеться рухатися швидко крок за кроком, і тут цінність його давніх американських співробітників падає. Він надто добре знав, що в діловому світі в критичну хвилину на одному чутті далеко не виїдеш. Якщо життя чому-небудь навчило його, то саме цьому. І він був аж ніяк не схильний нехтувати жорстокими уроками свого найбільш безжального, однак дієвого вчителя.

РОЗДІЛ 31

Незважаючи на те, що обидві сторони домовилися не повідомляти поки що пресу про передачу лінії Чаринг-Крос, проте новина якось просочилася, — можливо, через чутки, що виходили від Райдера, Келторпа й Делафілда. Як акціонери і водночас службовці Електротранспортної компанії, що тепер втратила своє майно, вони побоювалися за своє майбутнє і нерідко обговорювали це питання. Тож невдовзі Ковпервуда почали турбувати репортери, що жадали почути від нього підтвердження чуток.

Ковпервуд відверто повідомив їм, що передача Чаринг-Крос уже оформлюється і найближчим часом буде належним чином зареєстрована. Також він додав, що приїхав до Лондона не з метою щось купувати, оскільки його підприємства в Америці вимагають від нього масу часу й сил, але що тут, у Лондоні, дехто з підприємців, пов'язаних із прокладанням

підземної дороги, звернувся за порадою до нього як до фахівця в галузі фінансування й експлуатації міського транспорту. Покупка лінії Чаринг-Крос сталася саме внаслідок таких розмов, і він також обіцяв приділити увагу деяким іншим проектам. Чи приведе це надалі до об'єднання системи лондонського підземного транспорту і чи візьметься він за будівництво мережі, залежатиме від подальшого вивчення ситуації.

У чиказькій пресі ця заява викликала люті коментарі, схожі радше на гарчання. Цей безжальний шахрай, якого тільки-но вигнали з цього міста, з'являється в Лондоні і за допомогою своїх капіталів і властивої йому хитрості й нахабності підлещується до властей цього величного міста, що довіряють йому вирішення проблеми лондонського підземного транспорту! Це вже занадто! Вочевидь, англійцям просто не спало на думку поцікавитися його лихим минулим. Але варто їм познайомитися з його біографією, перед ним так само зачиняються всі двері, як це сталося і, власне, як це довгі роки було в Чикаго! Такі самі нещадні коментарі з'явилися слідом за цим у газетах деяких інших американських міст, чії редактори й репортери підхопили тон своїх колег з Чикаго.

З іншого боку, у лондонській пресі відгук був у край доброзичливим, що, втім, не дивно, позаяк її суспільні, фінансові й політичні думки відзначаються вищою мірою реалістичним підходом і ніколи не спираються на поголос. «Дейлі мейл» висловила думку, що такий фінансист і організатор, як містер Ковпервуд, може блискуче вирішити проблему лондонського підземного транспорту, який давно вже з його застарілим обладнанням не задовольняє потреби населення столиці. «Кронікл» скаржилася на відсутність ініціативи в англійських фінансистів і виражала благочестиві сподівання на те, що коли вже американець, десь у Чикаго, зумів розгледіти, що їм потрібно, то, може бути, тепер лондонські підприємці прокинуться й почнуть діяти самі. Подібні замітки з'явилися в «Таймс», «Експрес» та інших газетах.

Із суто фінансової точки зору ці коментарі, на погляд Ковпервуда, не провіщали нічого доброго. Вони привернуть увагу до його планів не тільки англійських, але й американських ділків, і спровокують спротив. І тут він не помилився. Тількино чутки про продаж лінії Чаринг-Крос отримали офіційне підтвердження й у газетах з'явилися нові замітки про те, що до Ковпервуда звертаються з різними пропозиціями й що він, очевидно, схильний приділяти увагу питанням лондонського підземного транспорту, — усі великі акціонери Районної й Метрополітен — двох ліній, що зазнали найбільшої кризи, — страшенно обурилися, що в майбутньому обіцяло сильну протидію з їх боку.

— Ковпервуд! Ковпервуд! — фиркав лорд Колвей, великий акціонер і один із дванадцяти директорів компанії Метрополітен і компанії Сіті — Південний Лондон. Колвей снідав, поклавши — з принципових міркувань гідності — праворуч від себе «Таймс», але зараз він читав свою улюблену «Дейлі мейл». — Хто такий, чорт забирай, цей Ковпервуд? Певно, один із цих американських вискочок, що нишпорять по всьому світу й суються не у свої справи. Цікаво, хто такі його так звані радники — мабуть, це Скерр із цим його проектом Бейкер-стрит — Ватерлоо? Чи Віндем Віллетс із його ідеєю Дептфорд — Бромлей? І, звісно, Грівз і Геншо, що прагнуть вхопитися за якийсь контракт. А Електротранспортна компанія й рада позбутися турботи.

Не менше Колвея обурювався сер Гудспет Дайтон, директор Районної й акціонер Метрополітен. Йому вже виповнилося сімдесят п'ять років. Украй консервативний, він був зовсім не зацікавлений у будь-яких радикальних змінах у лондонському підземному транспорті, особливо якщо це загрожувало серйозними витратами, а твердої впевненості у майбутніх прибутках не було. Він піднявся о пів на шосту і, прочитавши газету за ранковим чаєм, тепер потихеньку походжав серед квіткових грядок і клумб у своєму маєтку в Бренфорді, роздумуючи про цих американців з новомодними поглядами на все. Справді, лондонська підземка не дає того доходу, який

вона могла б давати. І устаткування можна було б оновити, і навіть із вигодою. Але чому раптом «Таймс» і «Мейл» захопилися за цю тему і саме у зв'язку з приїздом цього американця, який, звісно, розуміється на цій справі нітрохи не більше, ніж будь-який підприємець із англійців. Адже це не більше не менше як дискредитація своїх власних британських можливостей. Це безглуздо. Англія завжди правила й правитиме світом. Без будь-якої сторонньої допомоги. Після таких міркувань він був готовий рішуче протидіяти будь-якому втручання іноземців у розв'язання проблеми лондонського підземного транспорту.

Так само міркував і сер Вілмінгтон Джимс, що жив у своєму замиському будинку у Вімблі-парк. Він був теж одним із директорів Районної і допускав бажаність переустаткування й розширення підземної мережі. Але чому американець? Коли настане час, англійці відмінно упоруються із цим самі.

І приблизно такої самої думки, як ці три джентльмени, дотримувалася більшість директорів і великих акціонерів як Метрополітен, так і Районної, а також деяких інших підземних залізниць Лондона.

Але найбільш рішучим і агресивним виявився Колвей, який перейшов до дій. Того самого дня він почав консультації з іншими директорами щодо того, яких дій слід вжити, і почав зі Стейна. Але Стейн, що завдяки розмовам із Джонсоном і газетам, вже мав сприятливе враження про Ковпервуда, відповів Колвею вельми обережно. Пропозиція Ковпервуда, на його думку, річ цілком природна. І всі директори, за винятком найстарших, бачать її необхідність. І, звісно, тепер, у зв'язку із цим американським проектом нової конкуруючої мережі, треба скликати нараду директорів обох компаній і разом знайти якийсь вихід.

Від Стейна Колвей вирушив до сера Вілмінгтона Джимса, якого застав у дуже схвильованому стані.

— Сто проти одного, Колвей, — сказав він, — сто проти одного: якщо ми не об'єднаємося з Метрополітен, цей суб'єкт

зуміє набрати собі досить акціонерів в обох компаніях, не залишивши нам вибору. Можете розраховувати на мене в союзі проти Ковпервуда, поки наші дивіденди належним чином захищені.

Заручившись цією підтримкою, Колвей відправився далі й обійшов усіх директорів, яких зумів знайти. Семеро із дванадцяти оцінили належною мірою важливість його попереджень. У результаті обидві компанії скликали в найближчу п'ятницю екстрені засідання директорів, і на цих засіданнях більшістю голосів було вирішено провести на наступному тижні в четвер спільну нараду директорів обох компаній для розгляду нової ситуації.

Цей несподіваний розвиток подій змусив Стейна і Джонсона зустрітися й поговорити. У зв'язку з майбутнім побаченням Джонсона з Ковпервудом ця спільна нарада директорів обох компаній представлялася Стейну вельми своєчасною і найвищою мірою цікавою.

— Можете бути впевнені, — сказав Джонсон, — йому все про нас відомо через цього Джаркінса, і тепер він хоче нас перевірити.

— Ну що ж, — сказав Стейн, — настав час піддати пару! Ані Районна, ані Метрополітен ніколи не зроблять і кроку, якщо тільки їх не підштовхне Ковпервуд. Зараз вони начебто заворушилися, але навряд чи це матиме якісь серйозні наслідки. Хіба можна очікувати, що вони зважаться на повне переустаткування підземки, якщо вони дотепер не можуть знайти спільну мову й об'єднати обидві свої гілки кільцевої лінії, не говорячи вже про те, щоб електрифікувати їх спільними силами і пустити наскрізні поїзди? Поки Ковпервуд не зрушить усе це з мертвої точки, вони нічого не зроблять. Моя думка, нам треба триматися за нього доти, доки ми не з'ясуємо, наскільки масштабний його план і наскільки він налаштований його здійснити. А тоді вже ми зможемо вирішити, яке це може мати для нас значення. Поки в нас немає повної впевненості, що наша публіка з Метрополітен і Районної готова на щось подібне чи, може, краще, я вважаю, нам

слід приєднатися до Ковпервуда, а з нашими старими друзями домовимося пізніше.

— Дуже розумно, дуже розумно! — вставив Джонсон. — Цілком поділяю вашу точку зору, принаймні теоретично. Але не забудьте, що моє положення в цій справі трохи відрізняється від вашого. Як акціонер обох компаній я безумовно приєднуюся до вашої думки, що дуже мало доводиться чекати від тих, від кого це залежить. Одначе як юрисконсульт обох компаній я повинен зважувати, які наслідки може мати моя діяльність в цій подвійній якості. Ви самі розумієте, я не можу бути радником і тієї й іншої сторони. Я вважаю своїм обов'язком і від душі бажаю, не стаючи ні на той, ні на інший бік, ретельно розібратися в цій справі й постаратися якимось об'єднати англійські й американські інтереси. Мені здається, що як юрисконсульта мене не може скомпрометувати те, що містер Ковпервуд звернувся до мене, аби з'ясувати загальні настрої. А як акціонеру компаній, я думаю, мені не забороняється вирішувати самому, який проект краще, і на правах приватної особи діяти відповідно. Сподіваюся, ви не бачите ніяких етичних заперечень із цього приводу?

— Ніяких! — засміявся Стейн. — Мені здається, це цілком чесна й правильна позиція для нас обох. Якщо ж вони заперечуватимуть, гаразд. Нас це не повинно турбувати. Ну, а містер Ковпервуд, звісно, сам про себе подбає.

— Що ж, я дуже радий, що ви так думаєте, — сказав Джонсон. — Мене, зізнатися, це трохи бентежило, але тепер, я вважаю, все може владнатися. І у всякому разі від цієї моєї бесіди з Ковпервудом ніякої шкоди не буде. А потім, якщо вас це влаштовує, ми можемо вжити подальших заходів. Я маю на увазі, уже втрюх, — обережно додав він.

— Звісно ж, утрюх, — підтвердив Стейн. — Тільки-но знатимете щось конкретне, одразу ж сповістіть мене. Принаймні, одну річ можна сказати з певністю, — додав він, потягуючись і знімаючи зі столу свої довгі ноги, — ми розбурхали це лежбище сплячих тварин. Вірніше, Ковпервуд зробив це

за нас. Усе, що нам лишається, це причаїтися й спостерігати, куди вони кинуться.

— Цілком згоден, — сказав Джонсон. — Я знайду вас одразу ж після розмови з Ковпервудом.

РОЗДІЛ 32

Обід у готелі «Браун» виявився доленосним не тільки для Джонсона й усіх, чий інтереси він представляв, але також і для Ковпервуда й усього, чого він прагнув досягти, хоча ніхто з них тоді в повній мірі цього не усвідомлював.

Ковпервуду скоро стало відомо, що Джонсон дуже стурбований невдоволенням директорів і акціонерів акціонерних компаній лондонського підземного транспорту і, попри весь свій попередній ентузіазм, зараз воліє зайняти нейтральну позицію, поки не дізнається, що має намір запропонувати їм Ковпервуд. Однак Ковпервуд із задоволенням довідався, що Джонсон, зацікавлений перспективою великих доходів від майбутньої переустаткованої й удосконаленої підземної мережі, хотів би стати його компаньйоном, якщо це виявиться можливим. І оскільки Ковпервуд прагнув відновити свою репутацію в очах суспільства й реабілітувати себе у фінансових колах, він рішуче налаштований на те, щоб реалізувати цю можливість. Він почав з того, що попросив Джонсона сказати йому прямо, не приховуючи, які ускладнення і перешкоди чекають на іноземця, що береться за подібне підприємство.

Відчувши полегкість завдяки такій відвертості, Джонсон так само відверто розповів Ковпервуду, як стоять справи. Він, по суті, говорив так само, як зі Стейном про своє положення, і цілком недвозначно пояснив, що нехіль його хазяїв до великих соціальних та економічних змін, які досить повільно, але все ж відбуваються в Англії, — це нічим не виправдана впертість, навіть, прямо сказати, тупість. Він сказав, що в них і дотепер немає реалістичного, тверезого уявлення про те, як підійти до цього завдання. А інтерес, який у них тепер з'явився

до підземки, викликаний не серйозним наміром вирішити наболіле питання, а просто заздрістю й страхом, що чужинець може вихопити цю справу з їхніх рук. Сумно визнавати, але це факт. І як би не хотілося йому приєднатися до Ковпервуда й підтримати його безумовно розумну програму — у нього зв'язані руки, бо якщо його, юрисконсульта Метрополітен і Районної, запідозрять у сприянні іноземцеві, що задумав захопити лондонську підземну мережу, — ніхто не подумає про те, що він керується своїми приватними інтересами пайовика, — він викличе загальне обурення, втратить всі свої зв'язки і можливості, що дуже ускладнює його становище.

Тим не менше Джонсон уважав, що з боку Ковпервуда справа цілком законна і з чисто практичної точки зору доцільна. Тому він готовий допомагати йому, наскільки це можливо. Але для цього він повинен ознайомитися із планом Ковпервуда у всіх деталях, щоб розуміти, в якій мірі він зможе брати в цьому участь.

Особистий план Ковпервуда насправді був набагато хитрішим і жорсткішим, ніж Джонсон міг собі зараз уявити. Спочатку, скориставшись престижем і перевагами, що їх давала йому покупка однієї тільки лінії Чаринг-Крос, і розраховуючи на ще деякі контракти, затверджені парламентом, що знаходилися в руках людей, які не мали грошей для їхнього здійснення, Ковпервуд думав поволі їх скупити, не кажучи нікому ні слова. А пізніше, якщо йому доведеться зіткнутися з надто завзятим спротивом, він зможе поєднати їх і запропонувати лондонцям свою власну, нову підземну мережу, — такий хід безумовно змусить його ворогів піти на його умови. Однак, маючи в руках Чаринг-Крос — спадкоємицю колишньої Електротранспортної компанії, — він готовий за необхідності поступитися значною часткою своїх акцій на користь англійських інвесторів, які могли б допомогти йому отримати контроль над Районною підземною дорогою.

Хоча Ковпервуд говорив Береніс, що він думає організувати лондонське підприємство на значно вищому рівні, ніж усі його колишні підприємства, тим не менше він з досвіду

знав: насамперед необхідно забезпечити собі левову частину доходу, і принаймні доти, доки в нього не буде впевненості, що його не обдурять, цілковита чесність із його боку є просто смішною і самогубною. Його принцип полягав у тому, щоб забезпечувати собі в будь-якій акціонерній компанії, яку він очолював, щонайменше п'ятдесят один відсоток акцій, а також п'ятдесят один відсоток акцій різних дочірніх підприємств, які він завжди засновував і якими управляв через підставних осіб.

Так, наприклад, для електрифікації задуманої лінії він вирішив заснувати особливу компанію з устаткування й будівництва підземних станцій, яка отримала б контракт спеціально на електрифікацію лінії Чаринг-Крос. У подібний спосіб він думав організувати дочірні компанії для поставки вагонів, рейок, сталевих деталей, устаткування для станцій і т. п. Зрозуміло, це давало величезні прибутки. Але, якщо в Чикаго він залишав їх собі, то тут, у Лондоні, аби перемогти в боротьбі, що обіцяла бути складною, він був готовий поділитися деякою часткою цих солідних доходів із тими, хто буде йому найбільш корисний.

Він був не проти, за необхідності, ознайомити Джонсона й Стейна з планом організації задуманої їм компанії з поставок обладнання; і якщо вони справді його підтримають і він або вони втрьох отримають контроль над Метрополітен і Районною — він відкриє їм, як на цьому ранньому етапі забезпечити собі вірний прибуток за допомогою таких допоміжних компаній. А потім він їм покаже, що в процесі будівництва й обладнання кожної окремої ділянки мережі доходи цих допоміжних компаній будуть і далі текти рікою; це і є, як він знав з досвіду, основний важіль отримання колосальних прибутків.

У цій дружній розмові із Джонсоном Ковпервуд тримався так, наче йому справді нема чого приховувати від свого співрозмовника. Однак про себе він подумував, що перехитрити такого ділка справа нелегка! А саме така людина могла б бути гарною заміною Сіппенза, якби це можна було влаштувати. Обережно прощупавши Джонсона з усіх боків і переконав-

шись, що, при всій своїй стриманості, англієць готовий піти йому назустріч, Ковпервуд запитав його прямо, чи погодиться містер Джонсон стати його головним консультантом і радником у фінансових справах, пов'язаних з найважливішими попередніми процедурами, які допоможуть їм домогтися об'єднання всіх ліній і ділянок для будівництва загальної лондонської мережі. Він запевнив Джонсона, що покупка лінії Чаринг-Крос сама по собі мало важить в його очах, окрім як відмичка, що відкриє йому доступ до інших ліній.

— Насправді, містере Джонсон, — сказав він найщирішим тоном, — я, перш ніж приїхати сюди, доволі докладно ознайомився зі становищем на вашій підземці. І не гірше вас розумію, що ваша центральна кільцева лінія — це, по суті, ключ до всієї мережі. Крім того, мені відомо також, що ви, як і лорд Стейн, належите до меншості найбільших акціонерів у компанії Районної лінії. Отож я бажав би знати, чи є якась можливість із вашою допомогою добитися об'єднання Чаринг-Крос із Метрополітен, Районною й іншими лініями.

— Це буде нелегко, — поважно сказав Джонсон. — У нас тут велику роль відіграють традиції, і англійці дуже тримаються за них. Якщо я вас правильно зрозумів, ви маєте на увазі таку систему, яка об'єднала б вашу лінію з іншими й зокрема із центральною кільцевою лінією, і ви, звісно, очолили б усе це.

— Саме так, — відповів Ковпервуд, — і, можу вас запевнити, ви б про це не пошкодували.

— Вам немає потреби говорити мені це, містере Ковпервуд, але мені потрібен деякий час, щоб це обдумати, виконати, так би мовити, певну підготовчу роботу. І коли я все це досконально вивчу, тоді ми з вами зможемо ще повернутися до цього питання.

— Звісно, — відповів Ковпервуд. — Я розумію це. До того ж я сам хочу залишити Лондон на деякий час. Давайте зустрінемося за десять—дванадцять днів?

І вони тепло попрощалися, потиснувши один одному руки. Джонсон був підбадьорений мріями про широку діяльність

і значні прибутки. Мабуть, йому вже трохи запізно святкувати перемогу в цій справі, якій він присвятив усе своє життя. Але все виглядало цілком можливим.

Що ж до Ковпервуда, то він одразу перейшов до практичних міркувань про майбутні фінансові операції. Зрештою чарівне заклинання «Сезам, відкрийся» цього разу виявлялося простіше простого: запропонувати достатню суму у фунтах стерлінгів. Влаштувати видовище готівки перед очима акціонерів, що сваряться між собою, і, які б не були в них заперечення, більш ніж імовірно — вони візьмуть готівку й забудуть, про що сперечалися. Скажімо, запропонувати цим упертим директорам і акціонерам два, три або навіть чотири фунти стерлінгів за кожний фунт акцій, наявних у них на руках? Прибуток, що потече до нього від його дочірніх компаній, і зростання руху на підземці в такому величезному й швидко зростаючому місті, як Лондон, безумовно не тільки покрийть цю нечувану ціну, яку він готовий їм запропонувати, але згодом принесуть йому такі відсотки, про які ця публіка навіть не здогадується. Отже, насамперед — забезпечити собі контроль. А потім об'єднати всі лінії, скільки б це не коштувало. Час і нинішній фінансовий бум у світі про все подбають.

Звичайно, оскільки йому аж ніяк не хотілося б фінансувати всі ці попередні витрати з власної кишені, доведеться, мабуть, найближчим часом повертатися до Сполучених Штатів і там, намалювавши спокусливу картину можливостей цієї ситуації, здобути від банків, синдикатів і в окремих капіталістів, чиї жадібні звички він добре вивчив, солідні позики для майбутньої холдингової компанії. А це, у свою чергу, дасть йому можливість заволодіти лондонською підземкою, а потім, згодом, і повернути своїм акціонерам щонайменше два-три долари за долар.

Але зараз йому насамперед треба відпочити й з'їздити куди-небудь із Береніс. А коли він повернеться, тоді можна буде ще раз поговорити із Джонсоном і зустрітися з цим лордом Стейном, тому що від цих двох багато чого залежить.

РОЗДІЛ 33

Упродовж метушні з цими діловими справами — тим часом Ейлін відправилася до Парижа, а Береніс поглинула клопоти з переїздом до Прайорс-Коув — Ковпервуду залишалося задовольнятися короткими побаченнями зі своєї коханою. Береніс була, вочевидь, дуже зайнята — щось купувала, щось улаштовувала. Усілякі витончені дрібнички, якими вона розважала себе, в очах Ковпервуда робили її ще чарівнішою. «Скільки в ній життя! — часто думав він. — Вона так радіє речам, так уміє ними насолоджуватися, що заражає цим і мене. Здається, її цікавить все, а тому не дивно, що і вона сама цікава усім».

Приїхавши до неї вперше в Прайорс-Коув, Ковпервуд побачив, що дім повністю облаштований. У будинку цілий штат прислуг: кухар, покоївки, економка, дворецький, не говорячи вже про садівників і пастухів, яких тримав лорд Стейн. І Береніс бурхливо раділа — чи тільки вдавала, Ковпервуд не міг сказати напевно — принадам сільського життя. Здавалося, вона віддавалася любові до природи. Якась пташка, квітка, дерево, метелик могли інший раз зворушити й потрясти її. Сама Марія Антуанетта не впоралася б краще з такою роллю, якщо це була гра. Коли Ковпервуд приїхав, Береніс саме стояла на подвір'ї з пастухом, який пригнав череду овець, щоб показати їй ягнят. Побачивши коляску Ковпервуда, що підїхала головною алеєю, Береніс схопила в руки одного з найменших і найбільш кучерявих ягнят. Ця чарівна картинка змусила Ковпервуда замилуватися, але нітрохи не обманула. «Гра, — подумав він, — втім, адже це для мене».

— Пастушка зі своїми ягнятами! — жартівливо привітав він її й, нахилившись, погладив ягня в неї на руках. — Чарівні створіння! З'являються на світ й відразу зникають, мов весняні квіточки.

Він відразу відзначив її витончену сукню, хоч і нічого не сказав. Він чудово розумів, що для неї вражати новим уб-

ранням цілком природно. Вона наче не усвідомлювала краси своїх поз, вважаючи їх природними для себе, що було її привілеєм і водночас тим, чого від неї чекали.

— Шкода, що ти не приїхав трохи раніше, — сказала Береніс, — ти б застав нашого сусіда, Артура Тевістока. Він допомагав мені влаштуватися. Йому довелося поїхати до Лондона, але завтра він знову приїде мені допомагати.

— Справді? — засміявся Ковпервуд. — Яка діловита господарка! Змушує працювати гостей! Чи, може, тут робота вважається головною розвагою? А мені що належить робити?

— Бігати за дорученнями. Їх уже стільки назбиралося!

— Саме з цього я почав своє життя!

— Бережися, аби не довелося цим і скінчити. Ходімо, любий. Візьміть, Добсонне! — Вона передала пастухові ягня і взяла Ковпервуда під руку.

Вони пішли зеленою галявиною до плавучого будиночка. Там на веранді під тентом був накритий стіл. У глибині біля відкритого вікна сиділа місіс Картер із книжкою в руках. Ковпервуд тепло привітався з нею, і Береніс повела його до столу.

— Ну от, сідай і насолоджуйся природою! — скомандувала вона. — Відпочивай і викинь із голови Лондон і всі свої справи.

І вона поставила перед ним його улюблений напій, м'ятну настоянку.

— А тепер я розкажу тобі, що я для нас із тобою придумала, якщо в тебе буде час. Хіба не так?

— Увесь час належить нам, любя! — відповів він. — Я все влаштував. Ми з тобою вільні птахи; Ейлін у Парижі, — додав він, понизивши голос, — і, наскільки я розумію, перебуватиме там щонайменше днів десять. Отже, що ти там придумала?

— Влаштуємо огляд англійських соборів — мама, донька і її опікун, — оголосила Береніс. — Я завжди так хотіла побачити Кентербері, Йорк та Уельс! Адже ми знайдемо на це час, коли вже ми не можемо поїхати на континент.

— Думаю, це було б чудово! Я дуже мало знаю Англію і для мене це буде велике задоволення. І ми будемо зовсім одні, — він узяв її за руку, а Береніс поцілувала його в голову.

— До речі, я в курсі всього галасу навколо тебе в газетах. Чутка про те, що мій високоповажний опікун і є той самий знаменитий Ковпервуд, вже обійшла всіх навкруги. Мій агент з доставки меблів так прямо й запитав мене: чи правда, що мій опікун і американський мільйонер, про якого надруковано в «Кронікл», це одна й та сама особа? Довелося підтвердити. Але Артур Тевісток, схоже, вважає цілком природним для мене мати такого визначного опікуна.

Ковпервуд посміхнувся.

— Мабуть, ти також поцікавилася думкою прислуги з цього приводу?

— Авжеж, любий. Це дуже неприємно, але нічого не поробиш. Тому мені й хочеться виїхати з тобою кудись. А тепер, якщо ти відпочив, ходімо, я хочу показати тобі щось цікаве.

Вона посміхнулася і жестом покликала Ковпервуда за собою.

Вони пройшли через відкритий хол до спальні, і Береніс, підійшовши до стола, висунула ящик і витягла звідти дві головні щітки з гербами графа Стейна, вигравіруваними на срібних спинках, запонку й кілька шпильок.

— От якби по цих шпильках можна було так само легко довідатися, кому вони належать, як по цих графських щітках, — перед нами відкрився б цілий роман! — сказала вона таємничим тоном. — Але я, звісно, не видам таємницю шляхетного лорда.

У цей момент крізь дерева, що оточували віллу, долинув звук овечих дзвіночків.

— Ось! — вигукнула вона. — Коли почуєш це, де б ти не перебував, знай, що настав час обідати. Так ми вирішили замінити шанобливі запрошення дворецького.

Подорож, задумана Береніс, мала початися на південь від Лондона. Перша зупинка була намічена в Рочестері, потім у Кентербері. Вшанувавши цю надзвичайну поему, відбиту

в камені, вони мали вирушити до якогось тихого притулку на березі ріки Стур; не до якогось галасливого готелю, що порушить простоту їхнього поетичного паломництва, а туди, де їм відведуть кімнату з комином і почастиють простою англійською їжею. Береніс читала Чосера і багато інших книжок про ці англійські собори, і тому вона сподівалася відчутти ту атмосферу, в якій виник його задум. З Кентербері вони відправляться до Вінчестера, потім до Солсбері й Стонхенджа; звідти в Уельс, до Гладстонбері, Бата, Оксфорда, Пітерборо, Йорка, Кембриджа — і назад додому. Але скрізь — наполягала Береніс — вони уникатимуть усіляких загальновідомих туристичних принад, а натомість обиратимуть усамітнені заїжджі двори і глухі села.

— Нам це буде корисно, — говорила Береніс, — ми надто розпестилися. І, можливо, подивившись на всі ці прекрасні речі, ти будуватимеш красивіші підземні дороги.

— А тобі можна задовольнитися простенькими полотняними сукнями! — відповів Ковпервуд.

Для Ковпервуда справжня принадність цієї подорожі полягала аж ніяк не в соборах, сільцях і заїжджих дворах. Його причаровували різноманіття темпераменту Береніс і її смаки. Жодна з його знайомих жінок, маючи можливість поїхати навесні до Парижа і Європи, не віддала б перевагу огляду якихось англійських містечок з соборами. Але Береніс була не така, як усі, і вона вміла знаходити в самій собі джерела радості й повноти почуття, яких шукала.

У Рочестері вони слухали гіда, який розповідав їм про короля Іоанна, Вільяма Руфуса, Симона де Монфора, Уота Тайлера, що всі видавалися Ковпервуду примарами. Ці люди чи якісь істоти, що керувалися більш-менш подібними самолюбними ілюзіями, але час їхньої слави вже минув; вони перетворилися на ніщо, що чекає на всіх, хто живе на землі. Він волів краще дивитися на сонячні відблиски на воді, дихати свіжим весняним повітрям. Навіть Береніс, схоже, була трохи розчарована дещо буденним виглядом цієї мертвої пишноти.

Але в Кентербері настроїв в усіх відразу змінився, навіть у місіс Картер, яка зовсім не цікавилася церковною архітектурою.

— Отут мені дуже подобається! — заявила вона, коли вони вийшли на вузьку звивисту кентерберійську вулицю.

— Цікаво дізнатися, якою із цих доріг приходили пілігрими! — сказала Береніс. — Можливо, саме цією? Дивіться, ось і собор!

І вона показала на вежу й стрілчасті арки, що виступали вдалечині за дахом якогось кам'яного будинку.

— Красиво, — помітив Ковпервуд. — І день сьогодні чудовий. Спочатку поснідаємо чи будемо насолоджуватися собором?

— Спочатку собор! — заявила Береніс.

— А потім їстимемо холодний сніданок, — саркастично зауважила місіс Картер.

— Мамо! — обурено вигукнула Береніс. — І тобі не соромно, у Кентербері!

— Просто я дещо знаю про ці англійські готельчики. І знаю, як важливо не бути останніми, якщо вже не можна бути першими.

— От вам сила релігії в тисяча дев'ятисотому році, — посміхнувся Ковпервуд. — Пасує перед якимось сільським заїжджим двором!

— Я жодного слова не сказала проти релігії! — захищалася місіс Картер. — Але ж церкви — це зовсім інше. Вони не мають нічого спільного з вірою.

Кентербері. Монастирська огорожа десятого століття із купою звивистих вулиць. За стінами — тиша, величні шпилі, потемнілі від часу, вежі, масивні контрфорси собору. Галки злітають із лементом, сварячись за кращі місця. Безліч могил, склепів, надгробних пам'ятників — Генріх IV, Фома Бекет, архієпископ Лод, гугеноти й Едуард — Чорний Принц. Береніс була не в змозі відірватися від усього цього. Серед могил повільно походжали купки туристів із гідами, переходячи від пам'ятника до пам'ятника. У склепі під ма-

ленькою каплицею, де колись ховалися гугеноти, робили богослужіння й самі пряли собі одяг, Береніс довго стояла в задумі з путівником у руці. І так само довго вона стояла біля могили Фоми Бекета, похованого на тому самому місці, де він був убитий.

Ковпервуд, що цікавився лише загальними враженнями, ледь витримував таке ретельне вивчення подробиць. Захоплений живим сьогоденням, він мало переймався справами зотлілих чоловіків і жінок. Трохи походивши, він непомітно вибрався за огорожу, віддавши перевагу спогляданню тінистої зелені парку, можливості бродити по доріжках, обсаджених квітами, і звідси поглядати на собор. Ці важкі арки й вежі, кольорове скло, усе це старанно прикрашене святилище безсумнівно являло собою величне видовище, але ж усе це створене працями, завзятістю, зусиллями й прагненнями таких самих егоїстичних і самолюбивих створінь, як і він сам. А скільки кровопролитних війн вели вони між собою через цей самий собор! І от тепер вони мирно спочивають у його огорожі, осінені благодаттю, глибоко шановані — шляхетні мерці. Але хіба хтось из людей був по-справжньому шляхетний? Чи була на світі хоч одна безперечно шляхетна душа? Йому в це не вірилось. Люди вбивають, щоб жити, всі без винятку. І віддаються хіті, щоб відтворювати собі подібних. Справжня історія людства — це, по суті, війни, користоловство, марнославство, жорстокість, жадібність, пороки, і тільки слабкі придумують собі якогось міфічного рятівника, бога, який їм має допомогти. А сильні користуються цією вірою в Бога, щоб і далі тримати в покорі слабких... І саме за допомогою таких храмів і святинь, як ця... Так міркував Ковпервуд, вражений думкою про марноту всієї цієї краси.

Але, кинувши погляд на Береніс, що уважно розглядала по той бік якийсь напис на хресті або могильній плиті, він знову віднайшов свою звичну рівновагу. У такі хвилини в Береніс з'являлося щось майже неземне, якась внутрішня зосереджена духовна краса, що відмітала блиск язичницької сучасності, що моментами надавала їй силу і сліпучу яскравість

вогненно-червоної квітки серед сірого каміння. Можливо, думав Ковпервуд, в її захопленні цими стертими пам'ятниками й примарами минулого, що поєднувалося з любов'ю до розкоші, є щось споріднене з його власним захопленням живописом поруч із насолодою своєю силою. Якщо так, він готовий був поставитися з повагою до її почуттів, тим більше, що, коли їх паломництво закінчилося й вони вже збиралися йти обідати, Береніс вигукнула:

— Ми повернемося сюди ввечері після обіду. Буде молодий місяць.

— Невже? — здивовано промовив Ковпервуд.

Місіс Картер позіхнула і сказала, що вона не піде. Після обіду вона хоче відпочити в себе в кімнаті.

— Гаразд, мамо, — поступилася Береніс, — але Френк заради порятунку своєї душі повинен неодмінно піти.

— Он як! Виявляється, у мене є душа! — пожартував Ковпервуд із поблажливістю в голосі.

Тож увечері, після простого обіду в маленькому готелі, вони пішли вдвох сутінковими вулицями. Коли вони ввійшли в чорні різьблені ворота монастирської огорожі, тоненький білий серп місяця на темно-синьому куполі неба видавався різьбленим орнаментом на верхівці шпиля, що вінчав високий стрункий силует собору. Спочатку, підкоряючись примсі Береніс, Ковпервуд покірно дивився на все, що вона йому показувала. Але потім йому самому наче передалося її хвилювання. Ах, бути молодим, так хвилюватися, так гостро відчувати колір, звук, форму, таємничість і безглуздість людської діяльності!

Та Береніс думала не тільки про побляклі образи старовини та всі ті мрії, надії, страхи, що їх створили, але й про загадкову безмежність вічно мовчазного часу й простору. Ах, якби все це можна було досягнути! Озброїтися знанням, проникнути допитливою думкою, знайти якийсь сенс, виправдання життя! Невже і її власне життя зводиться лише до тверезої, розважливої, бездушної рішучості здобути якість суспільне становище або утвердити свою особистість? Що користі від

цього їй або комусь іншому? Хіба це створить красу, когось на щось надихне? Отут... зараз... у цьому місці, пронизаному спогадами минулого й місячним світлом, щось говорить її серцю... щось ніби пропонує їй мир і спокій... самотність... повноту... бажання створити щось невимовно прекрасне, що надасть її життю повноти і значення.

Проте... це лише химерні думки... Це місячне світло завожило її. Чого їй ще бажати! Вона має все, що тільки може бажати жінка.

— Ходімо назад, Френку! — сказала вона нарешті, відчуваючи, як щось обірвалося в її душі, наче те відчуття краси зникло назавжди. — Ходімо до готелю.

РОЗДІЛ 34

У той час як Ковпервуд і Береніс оглядали старовинні англійські собори, Ейлін із Толліфером ходили по паризьких кафе, модних крамницях і різних популярних закладах.

Переконавшись, що Ейлін їде до Парижа, Толліфер негайно виїхав з Лондона й, випередивши її на добу, підготував до її приїзду цілу програму найрізноманітніших розваг, за допомогою яких він сподівався затримати її тут якомога довше. Він знав, що Ейлін не вперше в столиці Франції, що в колишні роки, коли Ковпервуду самому хотілося зробити їй приємність, він возив її по різних модних курортах, і тоді вона побувала з ним у багатьох містах Європи. Ейлін часто згадувала про цю щасливу пору свого життя. І навіть зараз ці спогади постійно нагадували про себе яскравими спалахами.

Однак у товаристві Толліфера їй не доводилося нудьгувати. Увечері в день приїзду він зайшов до неї в готель «Ріц», де вона зупинилася зі своєю покоївкою, ще почувуючись напівздивованою щодо того, навіщо вона, власне, сюди приїхала. Звісно, їй хотілося побувати в Парижі, але ж вона мріяла поїхати з Ковпервудом. Щоправда, цього разу в неї не було

ніяких підстав сумніватися в тому, що її чоловік дійсно зайнятий. Його справи в Лондоні, про які стільки галасу було в пресі і про які він сам їй так багато розповідав. Якось вона зустріла Сіппенза у вестибюлі готелю «Сесіль», і він яскраво в усіх кольорах розповів їй про всі ці заплутані справи, якими зараз поглинений Ковпервуд.

— Якщо його план вдасться, місіс Ковпервуд, він переверне це місто догори дном! — сказав Сіппенз. — Боюся тільки, він занадто багато працює, — додав він, хоча боявся він зовсім не цього. — Адже він уже не так молодий, хоча він, схоже, став хитрішим і спиртнішим.

— Так, так, я знаю! — миттю відповіла Ейлін. — Можете не розповідати мені про Френка. Він працюватиме стільки, скільки житиме.

Звісно, Сіппенз говорив правду, але все-таки Ейлін продовжувала підозрювати, що у Ковпервуда має бути якась жінка... можливо, ця Береніс Флемінг. Одначе, вона — місіс Френк Ковпервуд. Вона втішалася думкою про те, що де б і коли б не вимовляли її ім'я, всі оберталися й з цікавістю дивилися на неї: у магазинах, готелях, ресторанах. А потім ще цей Брюс Толліфер. Ледь вона приїхала, і вже він отут, гарний як завжди.

— Тож ви все-таки послушалися моєї поради, — весело сказав він, входячи до кімнати. — Тепер, коли ви тут, я беру на себе повну відповідальність за вас. Якщо ви в настрої, негайно вдягайтеся до обіду. Відсвяткуємо ваш приїзд. Тут є деякі мої друзі з Америки. Ви знаєте Сідні Брейнерда з Нью-Йорка?

— Так, — відповідала Ейлін, повністю спантеличена.

Вона чула, що Брейнерди — люди дуже багаті та з високим суспільним становищем. Місіс Брейнерд, скільки вона могла пригадати, це Меріголд Шумейкер з Філадельфії.

— Місіс Брейнерд зараз тут, у Парижі, — продовжував Толліфер. — Вона і ще дехто з її друзів обідають із нами сьогодні в «Максима». А потім ми поїдемо до одного аргентинця. Він вам дуже сподобається, я певен. Як ви гадаєте, за годину

вже будете готові? — і він зробив крок до дверей з виглядом людини, яка передбачає дуже веселий вечір.

— Гадаю, що так! — сміючись, відповідала Ейлін. — Але вам доведеться піти, бо мені вже треба поспішати.

— Чудово! Вам личитиме біла сукня, якщо вона у вас є, і додайте темно-червоні троянди. Ви виглядатимете незрівнянно!

Ейлін навіть трохи спалахнула від такої фамільярності. Який самовпевнений цей кабальєро! М'яко кажучи.

— Гаразд, надягну, — жваво посміхнувшись, відповідала вона. — Якщо тільки вдасться знайти цю сукню.

— Чудово! Я повернуся за вами рівно за годину. Тож до зустрічі.

Він уклонився і пішов. Одягаючись, Ейлін знову, як не намагалася, не могла пояснити собі цю настійливу й самовпевнену увагу Толліфера. Очевидно, що він не без грошей. Але з такими прекрасними зв'язками й знайомствами... чого він, власне, домагається від неї? І чому ця місіс Брейнерд бере участь у вечірці, яка влаштовується, очевидно, не заради неї? Але, як не бентежили її всі ці суперечливі думки, все-таки дружба з Толліфером — попри її загадковість — приваблювала й радувала її. Якщо навіть це просто розважливий авантюрист, що домагається грошей, як і багато інших, — у всякому разі він дуже розумний, прекрасно тримає себе, і потім він такий винахідливий щодо розваг, і таких можливостей не було ні в кого з тих, з ким вона зустрічалася в останні роки. Усе це були нецікаві люди, і самі їхні манери її дратували.

— Готові? — весело вигукнув Толліфер, входячи до неї рівно через годину й оглядаючи її білу сукню й темні троянди на поясі. — Якщо ми зараз виїдемо, ми будемо саме вчасно. Місіс Брейнерд приїде зі своїм приятелем — греком, молодим банкіром. А її подруга місіс Джудіт Торн — я, щоправда, її не знаю — приведе із собою справжнього арабського шейха Ібрагіма Аббас-бея, який бог його знає навіть приїхав сюди до Парижа. У всякому разі він хоч говорить англійською мовою. І грек теж.

Толліфер був трохи збуджений і тримав себе ще більш самовпевнено. Він походжав по кімнаті, сп'янілий від усвідомлення того, що нарешті він знову у чудовій формі. Він дуже насмішив Ейлін, коли несподівано почав ляяти меблювання її номера.

— Тільки-но подивіться на ці портъери! Аби щось висіло! А зараз, коли я піднімався в ліфті, він увесь скрипів. Хіба таке можна уявити в Нью-Йорку! І це саме такі люди, як ви, дозволяють їм це робити.

Ейлін відчула себе влещеною.

— Хіба тут так погано? — запитала вона. — Я навіть не звернула уваги. Врешті, де ще можна було б зупинитися?

Він тикнув пальцем у шовковий абажур високої алебастрової лампи.

— Дивіться, винна пляма! А от хтось пропалив цигаркою цей фальшивий гобелен. І я не звинувачую їх!

Ейлін звеселила ця суто чоловіча прискіпливість.

— Та годі вам, — сміючись, сказала вона. — Ми могли б потрапити в гірше місце. І, крім того, ми змушуємо чекати ваших гостей.

— Вірно. Цікаво, чи пробував коли-небудь цей шейх наше американське віскі? Зараз дізнаємося!

Ресторан «Максим» 1900-х років. Натерта до дзеркального блиску воском чорна підлога, що відбиває червоні, у помпейському стилі, стіни, визолочену стелю й переливчасті вогні трьох величезних кришталевих люстр із незліченними підвісками. Окрім входу й виходу весь простір уздовж стін заставлений червоно-коричневими диванчиками, і перед кожним маленький затишний столик, накритий для вечері. Суто французька атмосфера, що має вивільнити почуття й думки, досягти ефекту, якого всі шукають у наші дні й знаходять тільки в одному-єдиному місці — у Парижі. Щойно ви входите — то відразу впадаєте у блаженне забуття. Навколо типи, костюми і прояви темпераментів усіх національностей світу. Це пишний парад багатства, слави, титулів, могутності, влади — і все це туго затягнуте у звичну,

традиційну форму світських умовностей і водночас прагне звільнитися від них.

Ейлін відчула надзвичайне захоплення, розглядаючи публіку і водночас помічаючи, що на неї теж дивляться. Як і передбачав Толліфер, його друзі трохи спізналися.

— Напевно, цей шейх десь заблукав, — сказав він.

Але за кілька хвилин з'явилися дві пари — місіс Брейнерд зі своїм греком і місіс Торн зі своїм арабом. Шейх привернув загальну увагу, публіка пожвавішала й загомонила з його появою. Толліфер узявся командувати напівдюжиною офіціантів, що, як мухи, кружляли навколо столу. Шейх, на втіху Толліфера, одразу ж потягся до Ейлін. Її округлі форми, золотаве волосся й біла шкіра зачарували його сильніше, ніж тонка й менш пишна грація місіс Брейнерд або місіс Торн. Він нікого не бачив, крім Ейлін, і, сівши коло неї, не припиняв ввічливо, але настійливо розпитувати її. Звідки вона приїхала? А її чоловік, напевно, теж мільйонер, як і всі американці? Чи не подарує вона йому на пам'ять одну зі своїх троянд? Йому так подобається їх темно-червоний колір. Чи була вона коли-небудь в Аравії? Їй би напевно сподобалося кочове життя бедуїнів. Аравія надзвичайно гарна країна.

Ейлін, відчуваючи прикутий до неї погляд його палаючих чорних очей, і поглядаючи на його смагляве обличчя з довгим горбатим носом, красиво підстриженою пещеною борідкою, була вражена і водночас спантеличена. Як-таки бути коханкою такої людини? Що сталося б з нею, якби вона справді поїхала до Аравії й опинилася в пазурах такого чудовиська? І хоча вона посміхалася й відповідала на всі його питання, їй було приємно почувати, що Толліфер і його друзі поруч із нею, незважаючи на те, що їх веселість, з якою вони споглядали цю картину, трошки зачіпала її.

Ібрагім, з'ясувавши, що вона проведе в Парижі кілька днів, попросив дозволу нанести візит. Він привіз свого коня на паризькі перегони, на Гран-прі. Місіс Ковпервуд повинна неодмінно піти з ним, подивитися на його коня. А потім вони могли б десь пообідати разом. Вона, звичайно, зупинилася

в готелі «Ріц»? Ах... а його апартаменти на вулиці Саїд, поблизу Булонського лісу.

Упродовж цієї сцени Толліфер, що був у піднесеному стані, всіма силами намагався причарувати Меріголд, а та пощипувала його натяками на його романтичну прихильність до Ейлін, хоча характер цієї прихильності вона цілком зрозуміла.

— Скажіть, Брюсе, — дражнила вона його, — що ж ви лишаєте для всіх нас тепер, коли у вас таке розкішне забезпечення?

— Якщо мова йде про вас, вам варто тільки сказати мені, і я до ваших послуг. Не можу поскаржитися на великий попит.

— Хіба! Невже мій бідолашний такий самотній?

— Так, самотній. І навіть більше, ніж ви можете припустити, — серйозно відповів він. — А як ваш чоловік? Він не заперечуватиме проти сторонніх зв'язків?

— Нема про що турбуватися, — відповіла вона, посміхаючись і заохочуючи його. — Просто я зустріла його раніше, ніж вас. До речі, скільки років минуло відтоді, як ми бачилися з вами востаннє?

— О, чимало. Але хто винний? І що там з вашою яхтою?

— Це просто нанятий шкіпер, присягаюся. Чи не хочете відправитися в круїз?

Толліфер відчув себе в скрутному становищі. Ось одна з тих можливостей, про яку він лише мріяв, але зараз він ніяк не може нею скористатися. Він має виконувати свою угоду, бо інакше всьому цьому прийде кінець.

— Що ж, — сказав він посміюючись, — сподіваюся, ви не завтра відпливаєте?

— О ні!

— Але, якщо це серйозно, то бережіться!

— Ніколи не була більш серйозною! — відповідала вона.

— Подивимося. В усякому разі обіцяйте поснідати зі мною якось на цьому тижні. А потім ми з вами прогуляємося до Тюїльрі.

Невдовзі він розплатився по рахунку, і вони поїхали.

Північ. У Сабіналя. Звичайна метушня. Рулетка. Карти. Танці. Усамітнені групи, що ведуть жваві чи ліниві розмови. Сабіналь сам виходить привітати Толліфера і його друзів і пропонує розташуватися в його власних апартаментах до першої години, коли почнеться виступ популярної трупи російських танцівниць і співаків.

Сабіналь був власником непоганої колекції дорогоцінних каменів, середньовічного італійського скла й срібла, рідких східних тканин самого незвичайного забарвлення. Але сильніше враження, ніж всі його колекції, які він показував спокійно й невимушено, справляв він сам, загадковий, схожий на Мефістофеля, його магнетична сила, що діяла, мов опіум. Він знав стільки цікавих людей, бачив стільки цікавих місць. Він сказав, що восени має намір вирушити в подорож. Закриє на якийсь час свій заклад і виїде на Схід збирати всілякі рідкісні коштовності, які потім продасть приватним колекціонерам. Від таких подорожей чималий дохід.

Ейлін, як і всі інші, була зачарована Сабіналем. Їй страшенно сподобався цей будинок. Тим більше що обережний Толліфер нікому з них не пояснював комерційну основу його існування. Він потім надіслав чек Сабіналю, але нехай вони підуть із враженням, що Сабіналь просто його друг.

РОЗДІЛ 35

Важливість свого доручення Толліфер ще раз відчув, одержавши на третій день після приїзду Ейлін дві тисячі доларів від паризького агента Центрального нью-йоркського трасту, що ще до від'їзду повідомив його про те, щоб він сповіщав про своє місцезнаходження його лондонським і паризьким відділенням.

Що стосується Ейлін, то вона безсумнівно ставилася до нього дуже прихильно. Коли він годин через п'ять після їхнього візиту до Сабіналя подзвонив їй по телефону й запропонував піти куди-небудь поспідати, він почув по

її тону, що вона зраділа його дзвінку. Це відчуття дружньої близькості з людиною, що, схоже, справді цікавиться нею, її дуже тішило. У дечому він навіть чимось нагадував їй колишнього Ковпервуда: енергійний, щирий і доволі вправний.

Толліфер, посвистуючи, відійшов від телефону. Він і сам тепер ставився до Ейлін приязніше, ніж тоді, коли тількино отримав це доручення. Тепер він краще розумів, як багато для неї значила любов Ковпервуда і як нелегко було їй примиритися з такою втратою. Він і сам нерідко впадав у пригнічений стан з причин не зовсім відмінних, тож він їй щиро співчував.

Напередодні, в Сабіналя, коли Меріголд і місіс Торн розмовляли між собою і немов би ненавмисно не помічали її, він ловив на її обличчі вираз розгубленості й безпорадності. Через це він навіть ненадовго повів її до рулетки, аби відволікти грою. Певна річ, опіка над нею не обіцяє легкого життя. Але врешті це його робота, і від її успіху залежить його майбутнє.

Але ж, Господи, раптом подумав він: адже їй треба схуднути щонайменше фунтів на двадцять! І носити нормальний одяг. І навчитися тримати себе з людьми. Вона надто боязка. Її треба навчити повазі до самої себе, тоді й інші поважатимуть її. «Якщо я не зумію добитися, мені від неї буде більше шкоди, ніж користі, скільки б мені не платили!»

І Толліфер, який умів домагатися того, що йому хотілося, вирішив діяти негайно. Розуміючи, що його вплив на Ейлін залежатиме значною мірою від його власної витонченої зовнішності, він доклав усіх зусиль, аби виглядати якомога краще.

Поглянувши на себе в дзеркало, він мимоволі посміхнувся, порівнявши себе з тим жалюгідним суб'єктом, яким він був усього півроку тому в Нью-Йорку. Розалі Харриген, нікчемна кімната і його розпачливі зусилля знайти роботу!

Його апартаменти в Булонському лісі були лише в декількох хвилинах ходи від готелю «Ріц». Коли він вийшов

з під'їзду й покрокував залитою ранковим сонцем вулицею, будь-хто, дивлячись на нього, сказав би, що це безтурботний парижанин, улюбленець долі. Він перебирав подумки різні модні ательє, перукарні, модисток, яких він залучить до перетворення Ейлін. Він поведе її до Клоделя Ришара. Нехай той переконає її, що варто їй скинути двадцять фунтів, і тоді він придумає для неї такі туалети, що всі будуть дивитися на неї із заздрістю, і вона перша їх носитиме. Далі на бульварі Осман є ательє Краусмайєра. Подейкують, що його модельне взуття поза всякою конкуренцією. Толліфер переконався в цьому сам. А на вулиці Миру — які дрібнички, парфуми, які коштовності! На вулиці Дюпон — знамениті салони краси. І найбільш привілейований з них — салон Сари Шиммель. Ейлін необхідно познайомитися з нею.

У ресторані-балконі Наташі Любовської, звідки відкривався вид на парк і на собор Паризької Богоматері, за чашкою айс-кави і гоголем-моголем Толліфер прочитав Ейлін лекцію про сучасні смаки і новинки моди. Чи не доводилось їй чути, що Тереза Б'янка, знаменита іспанська танцівниця, танцює в туфельках Краусмайєра? А Франческа, наймолодша дочка герцога Толле, є його покровительницею. А чи знає Ейлін, які чудеса в галузі відновлення жіночої краси творить ця Сара Шиммель? І він наводив приклади, називав імена.

Вони разом відправилися до Ришара, потім до Краусмайєра, потім до знаменитого парфумера Люти і звідти зайшли випити чаю в кав'ярні «Жерме». О дев'ятій вечора він заїхав за нею і повіз її обідати в «Кафе де Парі»; на обід були запрошені відома американська опереткова діва Рода Тейер і її компаньйон на літо бразилець Мелло Барріос, один із секретарів бразильського посольства, а також якась Марія Резштадт, що походила чи то з Угорщини, чи то з Чехії. Толліфер познайомився з нею під час однієї зі своїх колишніх поїздок до Парижа. Вона була тоді дружиною представника австрійської секретної військової місії у Франції. Якось снідаючи в кафе «Маргері», Толліфер несподівано побачив: вона була зі знаменитим Сантосом Кастро, баритоном фран-

цузької опери, який виступав зараз із новою оперною зіркою, американкою Мері Гарден. Толліфер дізнався, що чоловік Марії Резштадт вже помер, і схоже було, що й Кастро їй уже набрид. І якщо Толліфер вільний, вона буде рада зустрітися з ним. А оскільки за характером і віком вона більше підходила Ейлін, ніж його молоді приятельки, Толліфер вирішив познайомити їх.

Марія Резштадт дуже вразила Ейлін. Зовнішність її мимоволі приковувала до себе увагу. Висока струнка фігура, рівне чорне волосся, дивні сірі очі й сліпучий вечірній туалет, схожий на туніку із червоного оксамиту, що спадав мальовничими складками. Повна протилежність Ейлін — ніяких прикрас, гладке волосся, стягнуте вузлом на потилиці, відкрите чоло. У її поведінці з Кастро відчувалося, що вона не надто тримається за нього і то тільки через те, що його гучна популярність привертає увагу також до неї. Вона одразу почала розповідати Ейлін і Толліферу, що вони з Кастро тільки-но повернулися з подорожі по Балканах, і така відвертість, — Толліфер казав їй, що Марія Резштадт і Кастро просто давні знайомі — трохи вразила Ейлін, адже вона, попри свої особисті грішки, завжди благоговійно поважала світські умовності. Одначе ця жінка, така спокійна, самовпевнена, практично ні в що не ставить вимоги суспільства. Ейлін була зачарована.

— Ви знаєте, на Сході, — розповідала мадам Резштадт, — жінки справжні рабині. Насправді у них там вільні тільки циганки, але в циганок, звичайно, немає ніякого становища в суспільстві. А от дружини усіляких сановників і титулованих людей справжні рабині, живуть у страху перед своїми чоловіками.

Ейлін сумно посміхнулася.

— Мабуть, це не тільки на Сході... — сказала вона.

Марія Резштадт уважно подивилася на Ейлін, і губи її здригнулися в посмішці.

— Ні, — відповідала вона, — звісно, не тільки! І в нас тут є рабині. І в Америці теж, та-а-ак? — додала вона, вимовляючи слова на американський лад.

Ейлін розреготалася. Вона подумала про свою рабську прихильність до Ковпервуду. Але ж чому так? Чому ця жінка почуває себе такою незалежною, живе як хоче, ні до кого не прив'язана, принаймні це не приносить їй ніяких мук, тоді як вона... І їй дуже захотілося познайомитися ближче з цією Марією Резштадт, щоб навчитися в неї цьому спокою і вмінню зневажати суспільну думку.

Мадам Резштадт зі свого боку теж, очевидно, зацікавилася Ейлін. Вона розпитувала її про життя в Америці, запитала, чи довго вона пробує в Парижі, де вона зупинилася, і запропонувала зустрітися наступного дня й піти куди-небудь разом поспідати. Ейлін радісно погодилася.

Водночас думки її безупинно поверталися до ранкової прогулянки з Толліфером, до всіх їхніх численних походів по різних ательє і крамницях. Поради й рекомендації, яких вона наслухалася у всіх цих модних закладах, відкрили їй очі: виявляється, вона недостатньо стежить за своєю зовнішністю, вона виглядає зовсім не так, як їй личить. Водночас її запевняли, що все це аж ніяк не пізно виправити. Потрібні лише доктор, масажистка, дієта і якийсь новий метод масажу для обличчя. Вона може і має змінитися. І все це придумав Толліфер. Але з якою метою? Навіщо йому це потрібно? Вона дотепер не зауважувала, щоб він дозволяв собі з нею якусь фамільярність. У них просто дуже гарні дружні відносини. Ейлін ніяк не могла пояснити собі, що це значить? Врешті, яка ріниця? Ковпервуд нею не цікавиться, тож їй самій треба якось наповнити своє життя.

Повернувшись до себе в номер, Ейлін раптом відчула гостру тугу за кимось, з ким вона могла б поділитися всіма своїми прикростями. Якби в неї був хтось, нехай одна людина у всьому світі, з якою вона могла б розслабитися і просто бути собою. Щось вона відчула в цій Марії Резштадт, що так міцно потиснула їй руку, коли вони прощалися, — можливо, вона могла б стати таким другом або хоча його подобою.

Однаке десять днів, які Ейлін планувала провести в Парижі, промайнули дуже швидко. Але все складалося так, що

вона зараз аж ніяк не могла повернутися до Лондона. Адже Толліфер організував їй цілу кампанію за допомогою армії фахівців, які мали не тільки оновити її фізично й естетично. І на це потрібен час, але ж, можливо, це змінить її стосунки з Ковпервудом. Молодість ще не пішла, казала собі Ейлін, і зараз, коли Ковпервуду доводиться вести таку тяжку боротьбу в лондонських ділових колах, можливо, йому буде приємно мати коло себе близьку людину, навіть якщо він і не має до неї ніяких палких почуттів. В Англії, де йому потрібно забезпечити собі стійке становище у суспільстві, можливо, він захоче надати своєму життю з нею більшої сталості, адже це в його ж інтересах, він навіть буде задоволений цим.

Тож Ейлін з надією подовгу просиджувала перед дзеркалом, мужньо терпіла дієту і ретельно виконувала всі косметичні інструкції Сари Шиммель. Вона тепер зрозуміла, як зручно носити сукні, спеціально зшиті для неї. З кожним днем міцніла її впевненість у собі, вона стала спокійнішою, стриманішою; усі думки її були спрямовані до Ковпервуда, вона жила радісним передчуттям зустрічі з ним, сподівалася здивувати його, коли він знову її побачить, і, можливо, приємно. Тож вона вирішила залишитися в Парижі, принаймні доки не скине зайві двадцять фунтів і тоді зможе вона убраться в ті чудові витвори, які з таким ентузіазмом придумав для неї месьє Ришар. Також вона спробує зробити нову зачіску, яку придумав для неї її перукар. Ах, якби тільки все це не виявилось даремним!

Ейлін написала Ковпервуду, що її візит до Парижа виявився таким цікавим — завдяки містерові Толліферу, — що вона затримається тут ще тижні на три, ба навіть на місяць. «Уперше в своєму житті, — додала вона з натяком на жарт, — я прекрасно обходжуся без тебе, і за мною гарно доглядають».

Коли Ковпервуд прочитав цю фразу, він відчув якийсь дивний сум. Адже він сам усе це так спритно влаштував. Утім, йому спало на думку, що значну роль тут відіграла Береніс. По суті, це була її ідея, за яку він з радістю вхопився, тому що

це була єдина можливість пізнати щастя з нею. І так воно і є. Одначе, який же треба мати склад розуму, щоб придумати все так далекоглядно і холодно. Чи не може це колись обернутися проти нього самого? А що тоді, адже він так прив'язаний до Береніс? Ця думка була нестерпною, і, аби позбутися її, він розсудив, що вже стільки всього зустрів у своєму житті, тож, коли настане час, зуміє зустріти і це.

РОЗДІЛ 36

У результаті своєї розмови з Ковпервудом у готелі «Браун» містер Джонсон вирішив, що питання щодо участі його й лорда Стейна в підприємстві Ковпервуда можна буде обговорити всебічно тільки після того як лорд Стейн сам зустрінеється із американським мільйонером.

— Ви нічим не ризикуєте, якщо поговорите з ним, — сказав він Стейну. — Звісно, ми дамо йому зрозуміти, що якщо ми погодимось ввійти в його підприємство й допоможемо йому отримати контроль над центральною кільцевою лінією, наша підтримка обійдеться йому в п'ятдесят відсотків загальної суми контрольного пакета, якою б не була ця сума. А потім нам, можливо, вдасться домовитися з деякими нашими акціонерами з компаній Метрополітен і Районної, щоб вони допомогли нам назбирати на п'ятдесят один відсоток і відтак зберегти контроль.

Лорд Стейн схвально кивнув:

— Продовжуйте.

— Так ми зможемо закріпити свою позицію, — продовжував Джонсон, — і тоді, що б не трапилося, ми з вами, об'єднавшись, скажімо, з Колвеєм, Джимзом і, можливо, з Дайтоном, забезпечимо за собою контроль, тож Ковпервуду доведеться мати з нами справу як зі співвласниками центральної лінії.

— Це видається мені дуже слушним, — сказав Стейн, спокійно оглядаючи співбесідника. — Що ж, я не проти пого-

ворити із цим американцем. Можете запросити його до мене, коли захочете. Лише попередьте мене заздалегідь. Я зможу сказати більше після зустрічі з ним.

Отже, одного теплого червневого дня Ковпервуд із Джонсоном сіли в коляску і поїхали красивими лондонськими вулицями до особняка лорда Стейна.

Ковпервуд ще не вирішив, в якій мірі він може відкрити свої таємні й хитромудрі плани у розмові, що мала відбутися. Насправді, він все-таки подумував про те, якою б успішною не була розмова із Джонсоном і Стейном, все-таки непогано було б також розвідати наміри Ебінгтона Скерра, спробувати укласти з ним угоду й отримати його контракт на будівництві лінії Бейкер-стріт — Ватерлоо. А якщо за допомогою Геддонфілда й лорда Еттінджа вдасться дістати ще деякі контракти, тоді в нього буде повна можливість диктувати свої умови навіть власникам цієї кільцевої лінії.

Коли вони підїхали до будинку лорда Стейна на Берклісквер, Ковпервуда вразила шляхетна міць цього квадратного будинку. Він, здавалося, дихав надійністю, що, звісно, не мало нічого спільного з комерцією. Ліврейний слуга відчинив перед ними двері; тиша величезної вітальні першого поверху створювала атмосферу, яка подобалася Ковпервуду, що, втім, ніяк не зачіпало його особистої ієрархії цінностей. Що ж, цілком правильно, що ця людина цінує насамперед надійність. Але й він, Ковпервуд, зі своєї точки зору теж має рацію, намагаючись залучити його до своєї справи, допомогти йому збільшити своє багатство, використати його, а, якщо він не виявить достатньої спритності, Ковпервуд проковтне його, і тоді вся ця надійність розлетиться на порох.

Джонсон запропонував Ковпервудові подивитися картинну галерею, оскільки дворецький доповів, що лорд Стейн телефонував і передав, що затримається на декілька хвилин. Опинившись у ролі тимчасового хазяїна, Джонсон з усієї сили намагався бути послужливим. Ковпервуд сказав, що він із задоволенням подивиться картини, і Джонсон повів його до величезної галереї, що примикала до вестибюля.

Вони повільно походжали галереєю, зупиняючись перед дивними портретами, написаних Ромнеєм і Гейнсборо, а Джонсон частував Ковпервуда історією родини Стейнів. Покійний лорд був відлюдником і людиною великої вченості, цікавився переважно хетськими розкопками й хетською писемністю, витратив на це купу грошей, за що йому, зрозуміло, вдячні історики. Молодий Стейн до цих антикварних інтересів батька ніякої схильності не виявив, і, на відміну від батька, виявив інтерес до суспільного життя і фінансів. Тепер лорд Стейн помітна постать у світі і має великий вплив у фінансових колах. А цей будинок, коли настане сезон, стає місцем різноманітних суспільних подій. Родовий маєток Стейнів Трігезал — одна з визначних пам'яток Англії. Крім того, лорд Стейн має чарівний замський будинок у Прайорс-Коув, поблизу Марлоу на Темзі, і виноробну ферму у Франції.

Почувши назву нинішньої оселі Береніс, Ковпервуд посміхнувся про себе, й тільки поява лорда Стейна, що привітав їх у своїй звичній манері, втримала його від подальших розпитувань.

— А! От ви де, Джонсоне! А з вами, звичайно, містер Ковпервуд?

Він простягнув руку, і Ковпервуд, оглянувши його швидким проникливим поглядом, енергійно потиснув її.

— Для мене це честь, запевняю вас, — промовив він.

— Що ви! Що ви! — відповів Стейн. — Елверсон мені стільки розповідав про вас. Я думаю, найзручніше нам буде в бібліотеці. Ходімо?

Він подзвонив і наказав лакеєві принести вино. Вони ввійшли до просторої кімнати з високими скляними дверима, що виходили в сад. Поки лорд Стейн люб'язно влаштовував своїх гостей і віддавав розпорядження лакеєві, Ковпервуд продовжував уважно придивлятися до нього. Він відчував цілковиту приязнь до цієї людини. Його невимужена і доброзичлива чемність і стриманість вселяла бажання завоювати її довіру. Але завоювати цю довіру, очевидно, було

не так просто. З ним треба діяти чесно, враховуючи його інтереси не менш, ніж свої власні.

Однак Ковпервуд все-таки вирішив цього разу не відкривати Стейну внутрішні механізми своєї пропозиції. У нього мимоволі майнула думка про Береніс; адже в них була угода, що вона допомагатиме йому підтримувати відносини саме з такими людьми, як лорд Стейн. Але тепер, після того як Ковпервуд сам оцінив привабливість Стейна, він уже не був певен, що хоче допомоги Береніс. Він змусив себе не думати про це й вслухався в слова Джонсона, — той говорив про нинішнє становище лондонського підземного транспорту.

Коли Джонсон закінчив, Ковпервуд спокійно й докладно виклав свій план об'єднання підземних ліній. Він торкався головним чином електрифікації, освітлення, нової системи електротяги, повітряних гальм і автоматичної сигналізації та блокування. Лорд Стейн лише один раз дозволив собі перебити його:

— Ви маєте на увазі особистий контроль над усією мережею чи контроль ради директорів?

— Звісно, контроль директорів, — відповів Ковпервуд, який насправді аж ніяк не мав цього на увазі. — Мій план об'єднання підземних доріг, — продовжував він, тим часом як Джонсон і Стейн мовчки спостерігали за ним, — полягає в тому, щоб заснувати нову компанію, включивши в неї Чаринг-Крос, що тепер належить мені. Для того аби залучити акціонерів центральної кільцевої лінії, я готовий запропонувати їм за кожен їхню акцію, якою вони зараз володіють у своїх карликових компаніях, по три акції в цій новій об'єднаній компанії. А оскільки будівництво лінії Чаринг-Крос обійдеться щонайменше у два мільйони фунтів стерлінгів, ви самі можете судити, наскільки зросте вартість акцій.

Він зробив паузу, щоб перевірити, яке це справило враження, і, переконавшись, що воно сприятливе, продовжував:

— Вам не здається, що це доволі вигідна перспектива, особливо, якщо ми погодимо заздалегідь, що всі лінії цієї

нової компанії будуть обладнані за останнім словом техніки і діятимуть як єдина система і при цьому без будь-яких додаткових витрат з боку акціонерів, а за рахунок широкого розпродажу нових акцій.

— Так, це безумовно вигідно, — відгукнувся лорд Стейн. Джонсон мовчки кивнув, погоджуючись із ним.

— Ось це і є в загальних рисах мій план, — сказав Ковпервуд. — Звісно, до цієї мережі згодом можна приєднати нові гілки, але це вже буде вирішувати директорат нової системи.

Ковпервуд мав на думці можливість перекупити контракти в Скерра, Геддонфілда й ще в декого — і тоді ці контракти доведеться викупати в нього.

Але тут лорд Стейн задумливо почухав за вухом.

— Наскільки я розумію, — сказав він, — ця ідея з обміном акцій з розрахунку три за одну має спокусити деяких акціонерів, які побажають приєднатися до вашого підприємства на ваших умовах. Але, думаю, ви забуваєте про загальний настрій, що зараз, певно, не на вашу користь. Враховуючи це, можете бути впевнені, що ваша пропозиція — три акції за одну — не залучить до вас достатньої кількості акціонерів, готових прийняти всі ваші умови, тобто, я б сказав, віддати вам повний контроль. Річ у тім, що вони тримаються думки, що контроль за підприємством має належати англіцям. І я, і Джонсон, мали можливість переконатися в цій тенденції, відтоді як стало відомо про придбання вами Чаринг-Крос. Більше того, проти вас вже утворилася певна опозиція в Метрополітен і Районній, можна навіть говорити про тенденцію до об'єднання проти вас. А, признатися, дотепер директори цих компаній аж ніяк не виявляли одне до одного яких-небудь дружніх почуттів.

Тут Джонсон сухо хмикнув.

— Тому, якщо ви не зумієте рухатися, виявляючи в цій справі необхідну обережність і такт на кожному кроці, — продовжував Стейн, — якщо ви не знайдете правильний підхід до правильних людей, діючи при цьому радше через англій-

ських, а не американських посередників, ви, дуже ймовірно, увіпретесь в стіну.

— Цілком справедливо, — відповів Ковпервуд, який відмінно розумів, куди хилить Стейн: якщо вони візьмуть на себе обов'язок витягти для нього з вогню цей англійський каштан, вони зажадають не додаткової компенсації, — більше того, що він уже пропонує, навряд чи можна вимагати, — але радше якоїсь нової форми спільного з ним контролю. Або, якщо це не вийде, вони будуть домагатися міцних гарантій для своїх капіталовкладень і, цілком імовірно, рівних з ним можливостей у відповідності із вкладеним капіталом і з урахуванням поступового розширення проектованої мережі. Але як це можна організувати?

У цю мить він не знав відповіді, і, щоб з'ясувати власну думку для себе і їхню точку зору, обережно запитав:

— Саме у зв'язку із цим я і думав: чим, власне, я міг би зацікавити вас обох? Я бачу, що ви відмінно розумієте ситуацію, і, якщо ви готові співпрацювати зі мною в цій справі, я готовий робити все, аби забезпечити сприятливий настрій. Отже, крім цього обміну, — три акції за одну, — скажіть, що саме я міг би вам запропонувати? Яка приватна угода між нами трьома була б для вас бажаною?

Утім, подальша розмова була надто довгою і складною, щоб передавати її тут. Переважно йшлося про ту попередню роботу, яку належало виконати Стейну й Джонсону. І ця попередня робота, як вони пояснювали Ковпервуду, полягала насамперед у тому, щоб увести його у певні кола лондонського суспільства, позаяк без цього його суто фінансові справи навряд чи зрушаться з місця.

— В Англії, — казав Стейн, — успіху можна досягти завдяки заступництву й підтримці фінансових і суспільних кіл, ніж власними зусиллями окремих особистостей, якими б вони не були обдарованими. Якщо ви не прийняті у відомих колах, не користуєтеся їхньою прихильністю, рухатися вперед буде дуже складно. Ви розумієте мене?

— Цілком, — відповів Ковпервуд.

— І звісно, справа ніколи в жодній ситуації не вирішується просто за допомогою холодної і практичної угоди. Між партнерами завжди має бути порозуміння і повага. А це не вирішується миттю. І залежить це не тільки від рекомендацій, але й від особистих відносин як приватного, так і світського характеру. Вам розумієте мене?

— Цілком, — відповів Ковпервуд.

— Але передусім, потрібно чітке уявлення, на яку винагороду, окрім обміну акцій, можуть розраховувати ті, хто зроблять можливою таку суспільну підтримку для вас і вашої справи.

Поки Стейн говорив, Ковпервуд вільно сидів у кріслі і, хоча здавалося, що він слухає з розумінням, однак зіркий спостерігач, уважно придивившись до нього, помітив би, що його погляд став жорсткішим, а губи стислися щільніше. Він відмінно розумів, що, повчаючи його, Стейн демонструє йому свою поблажливість. Адже шляхетний лорд, безсумнівно, обізнаний про всі скандали, пов'язані з діяльністю Ковпервуда, а також і про те, що Ковпервуд не був прийнятий у вищому світі ні в Чикаго, ні в Нью-Йорку. І хоча він тримався украй дипломатично і ввічливо, Ковпервуд почув голу суть цих пояснень: вони походили від людини, що має надійне становище у вищому світі, і звернені до людини, відірнутої цим світом. Однак Ковпервуд не відчував ні роздратування, ні обурення. Ба більше, його це навіть забавляло, тому що він почував себе господарем становища. Він може дати Стейну і його друзям те, чого ніхто інший не міг би їм дати.

Коли Стейн врешті скінчив говорити, Ковпервуд поставив йому кілька питань стосовно згаданого порозуміння, але Стейн дуже поштиво ухилився від відповіді, сказавши, що, на його думку, ці подробиці краще залишити Джонсону. Однак він уже досить ясно уявляв собі, як не тільки гарантувати цей обмін своїх акцій Метрополітен і Районної з розрахунку три на одну, але й досягти секретної угоди між ними трьома, в якій їх права, його й Джонсона, будуть збережені, захищені

і включатимуть можливість подальшого фінансового розширення з розвитком цього підприємства.

І поки Стейн спокійно витяг свій монокуляр і вставив його в праве око, аби зручніше було споглядати співрозмовника, Ковпервуд розводився про те, як він вдячний Стейну за його особисту зацікавленість і доброзичливість у намаганні прояснити цю ситуацію. Він переконаний, що все можна владнати на обопільне задоволення. Однак перед ним зараз стоїть завдання фінансувати підприємство, і йому треба якось подбати про це. Очевидно, йому доведеться з'їздити в Америку, щоб зібрати необхідний капітал, перш ніж почати переговори з акціонерами англійцями, і Стейн цілком погодився з цим.

Проте Ковпервуд вже мав на думці створення позикової компанії, в якій матиме 49—51 відсоток контролю, а вона в свою чергу буде кредитувати цю англійську акціонерну компанію, аби забезпечити контроль і її захоплення у випадку її краху. Далі буде видно.

Що ж стосується Береніс і Стейна, він також поки що почекає і подивиться. Адже йому вже шістдесят, тож ще кілька років, і, можливо, крім слави й суспільного визнання, все інше для нього не матиме значення. Справді, у цьому нещадному круговороті невідкладних справ, що загрожує зовсім поглинути його, він починає відчувати себе трохи стомленим. Іноді, після напруженого ділового дня, вся ця лондонська справа видається йому такою безглуздою витівкою для нього в його віці. Адже лише два роки тому, в Чикаго, він думав, що, якщо йому вдасться подовжити свої концесії, він відмовиться від керівництва, вийде зі справи й вирушить подорожувати. Він навіть подумував тоді — якщо Береніс відкине його пропозицію, і він залишиться на самоті, то, можливо, він якось примириться з Ейлін і повернеться у свій будинок в Нью-Йорку; придумає собі якісь розваги і заняття, достатньо необтяжливі, щоб дивитися на них як на заслужений відпочинок.

А тепер — ось як все вийшло? І навіщо це все? Що він може від цього отримати, окрім задоволення бути з Береніс,

що, якби вона побажала, могло б коштувати набагато менших зусиль. Одначе, вона чомусь наполягала на цьому, та й він сам запевняв себе, що це його обов'язок перед самим собою, перед своїм власним життям і репутацією видатного фінансиста, яка свідчить про його надзвичайну творчу силу, і тому він повинен іти вперед і завершити свою кар'єру таким от запаморочливим зльотом. А чи можливо це зробити, не ризикуючи своєю репутацією і багатством? І чи вдасться йому, за теперішнього настрою суспільства щодо нього в Америці, приїхавши туди, зібрати в порівняно короткий строк необхідний капітал?

Отже, його становище зараз з усіх боків є вкрай хистким і ненадійним. Він почував себе змореним і розгубленим. Можливо, це перший зимовий подих старості, що наближається.

Увечері після обіду він поділився своїми планами з Береніс. Мабуть, слід, думав він, взяти Ейлін із собою до Нью-Йорка. Йому доведеться приймати чимало людей, і в очах суспільства він виглядатиме краще, якщо дружина буде з ним. Саме зараз все зависло в повітрі, і їм слід бути надзвичайно обережними, щоб не зіпсувати їй настрої.

РОЗДІЛ 37

Поміж тим минув місяць перебування Ейлін в Парижі, за який вона так змінилася, що тільки й чула від своїх нових друзів, що стала «зовсім іншою людиною». Вона скинула двадцять фунтів ваги; колір обличчя, блиск її очей стали яскравішими, настрої бадьорішим; її волосся було зачесане а-ля шантеклер, як висловлювалася Сара Шиммель; вона носила сукню від месье Ришара, а туфлі від месье Краусмейера, — усе, як і спланував Толліфер. Вона здружилася з мадам Резштадт, а шейх виявився забавною людиною, хоча його увага іноді надто набридала. Йому явно подобалася вона сама, а не її багатство і становище, схоже, він був

готовий зав'язати з нею роман. Але ж його костюм! Білий, з найтоншої вовни, оброблений шовком і підперезаний білим шовковим шнуром! А маслянисте чорне волосся, що робило його схожим просто на дикуна! А маленькі срібні кільця у вухах! А довгі й аж ніяк не маленькі вузькі туфлі із червоної шкіри із загнутими догори гострими носами! А цей яструбиний ніс і темний пронизливий погляд! Перебування разом з ним неодмінно перетворювалося на шоу для всіх навкруги. Коли ж Ейлін залишалася з ним удвох, то майже весь час витрачала на те, що усіялько намагалася ухилитися від його ніжностей.

— Прощу вас, Ібрагім, — говорила вона, — не забувайте, що я заміжня і люблю свого чоловіка. Ви мені подобається, справді подобається. Але ви не повинні просити мене про те, чого я не хочу робити і не робитиму, але якщо ви поводитиметесь так і далі, я перестану з вами зустрічатися.

— Але ж згляньтесь, — наполягав він доволі гарною англійською мовою, — ми маємо так багато спільного. Ви любите грати, і я теж. Ми обоє любимо поговорити, покататися, пограти в карти, ставити потроху на перегонах. Але ж ви, як і я, людина розважлива, не така... не така...

— Запальна? — підказала Ейлін.

— Що це значить «запальна»? — запитав він.

— М-м... не знаю, як пояснити, — у неї було таке відчуття, немов вона говорить із дитиною. — Метушлива, непосидюча... — вона зробила невизначний жест рукою, маючи на меті навести на думку про якусь непостійність як розумову, так і емоційну.

— Ах, от що! Ха! Запальна! Он як! Розумію! Ні, ви не запальна! Ні! Ні! І ви мені подобається, дуже. Ха... ха... Дуже, дуже. А я вам? Вам подобаюся я — шейх Ібрагім?

Ейлін розсміялася.

— Так, подобається, — сказала вона. — Тільки, по-моєму, ви занадто багато п'єте. І, я думаю, ви зовсім не гарна людина — жорстокий, егоїст і таке інше. Але все одно ви мені подобається і...

— Тц... тц... тц, — зачмокав шейх. — Це зовсім небагато для такого чоловіка, як я. Якщо ви мене не любите, я не зможу заснути.

— Ах, перестаньте казати дурниці! — вигукнула Ейлін. — Краще налийте собі чогось випити, а потім ідіть й вертайтеся ввечері: відвезете мене обідати. Мені хотілося б з'їздити ще раз до цього містера Сабіналя.

Тож дні Ейлін плинули доволі приємно.

Її колишня схильність до меланхолії розсіялася, і їй почало здаватися, що її становище не таке вже безнадійне. Ковпервуд написав їй, що приїде до Парижа, і, готуючись до зустрічі з ним, Ейлін вирішила здивувати його найбільш приголомшливим зі створінь месє Ришара. А Толліфер порадив, коли приїде Ковпервуд, запропонувати йому обід в Орсінья, чудовому невеличкому ресторані, який він нещодавно відкрив. Затишне місце, і зовсім поруч із собором Паризької Богоматері. Сабіналь надасть для такого випадку Орсінья вина, бренді, лікери, аперитиви й сигари. А Орсінья під керівництвом Толліфера приготує такий стіл, на який не поскаржиться найвибагливіший гурман. Цього разу Толліфер вирішив перевершити самого себе. Вони запросять мадам Резштадт, вірного шейха й Меріголд, яка, захопившись Толліфером, вирішила залишитися в Парижі і, прийнявши його вимогу, примирилася з існуванням Ейлін.

— Ви і ваш чоловік добре знайомі з усіма знаменитими ресторанами, — сказав Толліфер Ейлін. — Тож, я думаю, буде оригінальніше, якщо ми влаштуємо щось зовсім простеньке для різноманітності.

І він пояснив їй свій план.

Щоб заручитися згодою Ковпервуда, Толліфер змусив Ейлін послати йому телеграму з настійним проханням прибути на обід, який вони влаштовують у його честь. Ковпервуд, одержавши це запрошення, посміхнувся й у відповідь телеграфував про свою згоду. Коли Ковпервуд приїхав, то справді щиро здивувався, побачивши, що Ейлін стала значно привабливішою, — настільки, що він навіть і не припуслав, що вона

може так виглядати у її роки, а особливо після всього, що їй довелося пережити. Її зачіска була поемою з локонів, що відтіняла найкращі риси її обличчя. А майстерно зшита сукня вигідно підкреслювала лінії її значно схудлої фігури.

— Ейлін! — вигукнув Ковпервуд, побачивши її. — Ти ніколи ще не виглядала краще! Як, чорт забирай, тобі вдалося цього досягти? Ця сукня надзвичайно ефектна. І мені подобається твоя зачіска. І, мабуть, харчувалася, як пташка?

— Майже так, — відповіла, посміхаючись, Ейлін. — Я вже цілий місяць їм так, що раніше навіть не назвала б це їжею! Але можеш бути впевнений: тепер, коли я це все скинула, більше повніти не збираюся. А як твій переїзд? Не стоимився?

Розмовляючи, вона спостерігала за Вільямс, яка розставляла на столі келихи й лікери, готуючись до появи гостей.

— Ла-Манш був спокійний, наче озерце, — розповідав Ковпервуд, — окрім хіба що якоїсь чверті години, коли здалося, що ми всі підемо на дно. Але всі почувалися чудово, коли зійшли на берег.

— Ох, цей жахливий Ла-Манш! — сказала Ейлін, не перестаючи відчувати на собі погляд чоловіка й мимоволі хвилюючись від його компліментів.

— А що це за бенкет ти задумала сьогодні?

— Просто ми з містером Толліфером вирішили влаштувати невеличку вечірку. Знаєш, цьому Толліферу просто ціни немає. Він мені все більше подобається. І, мені здається, тобі цікаво буде познайомитися з деким із запрошених, особливо з моєю приятелькою мадам Резштадт. Ми з нею часто зустрічаємось. Вона чарівна — я ще жодного разу не зустрічала такої жінки.

Провівши місяць у товаристві Толліфера і його строкатого оточення, Ейлін навчилася володіти собою й зараз могла зі спокійним серцем звернути увагу Ковпервуда на таку гарну жінку, як мадам Резштадт, тоді як раніше через ревності вона зробила б усе, щоб не дати йому побачити таку привабливу жінку, як її нова приятелька. Ковпервуд завважив, як по-

новому впевнено вона виглядає, її спокій, доброзичливість, і врешті відновлений інтерес до життя. Якщо так далі піде, будь-які причини до взаємних гірких образ можуть зникнути. Але в нього одразу майнула думка, що ця зміна в ній — справа його рук, а не її. І вона навіть і гадки про це не має. Однак, не встиг він про це подумати, як одразу згадав, що причиною насправді була Береніс. Він відчував, що піднесений настрої Ейлін пояснюється не стільки його присутністю, скільки присутністю людини, яку він найняв.

Але ж де він? Ковпервуд усвідомлював, що не має права запитувати про це. Він був у положенні людини, яка задумала виставу, маскарад, але не має змоги назвати себе режисером. Його вивів з роздумів голос Ейлін.

— Френку, ти, напевно, хочеш переодягтися, — почув він. — А мені потрібно дещо зробити до приходу гостей.

— Гарзд, — відповів Ковпервуд. — Але в мене є для тебе новина. Чи могла б ти залишити Париж і повернутися зі мною до Нью-Йорка?

— Що ти хочеш цим сказати?

Вона була вкрай здивована. Адже вона сподівалася, що цим літом вони відвідають хоча б декілька модних курортів Європи! І раптом він говорить про повернення до Нью-Йорка. Можливо, він вирішив зовсім відмовитися від своїх лондонських планів і назавжди повернутися в Америку. Вона трохи розгубилася, — це, схоже, ускладнювало і навіть ставило під загрозу все те, чого їй за останній час удалося досягти.

— Нічого серйозного, — сказав з посмішкою Ковпервуд. — У Лондоні все гарзд. Мене ніхто звідти не виганяв. Більш того, схоже, вони навіть хотіли б, щоб я залишився. Але тільки за умови, що я поїду додому й повернуся з купою грошей.

Він іронічно посміхнувся, і Ейлін, полегшено зітхнувши, посміхнулася йому у відповідь. Знаючи з минулого досвіду, як він веде свої справи, вона не могла не поділяти його цинізму.

— Мене це нітрохи не дивує, — сказала вона. — Але давай поговоримо про це завтра. А тепер слід переодягтися.

— Так! Я буду готовий за півгодини.

Ейлін проводила його поглядом, поки він не перейшов до сусідньої кімнати. Як і раніше, він, безперечно, виглядає втіленням успіху. Приязний, спритний, агресивний. Він явно був приємно вражений її новою зовнішністю і поведженням. У цьому вона була впевнена, хоча все одно усвідомлювала, що він не любить її, і вона, як і раніше, боїться його. Слава богу, що в її житті з'явився цей веселий красень Толліфер! Але якщо їй доведеться повернутися зараз до Нью-Йорка, що ж буде з цією незрозумілою, але такою щирою дружбою, яка встановилася між нею й цим молодим гультвісою?

РОЗДІЛ 38

Перш ніж Ковпервуд повернувся, в апартаменти Ейлін влетів Толліфер. Віддавши циліндр і тростину Вільямс, він швидко підійшов до дверей, що вели до спальні Ейлін, і постукав.

— Привіт! — почувся її голос. — Містер Ковпервуд приїхав. Він переодягається. Почекайте мене секунду — я зараз.

— Відмінно! Усі інші мають от-от прийти.

У цю хвилину він почув, як тихо відчинилися двері, і, повернувшись, побачив, як до вітальні входить Ковпервуд. Вони швидко обмінялися розуміючим поглядом. Толліфер, пам'ятаючи про те, як йому належить поводитися, зробив крок назустріч із люб'язним виглядом. Але Ковпервуд випередив його.

— Ну от, ми знову й зустрілися, — сказав він. — Як вам подобається в Парижі?

— О, дуже! — відповів Толліфер. — Нинішній сезон надзвичайно веселий. Я бачив стільки різноманітних людей. А погода — просто чудова. Ви ж знаєте, який Париж навесні. По-моєму, найвеселіша і найприємніша пора року.

- Я чув, ми сьогодні в гостях у моєї дружини.
- Так, і ще дехто. Боюся, я прийшов занадто рано.
- Можемо поки щось випити?

І вони віддалися звичайній розмові про Лондон і Париж, обоє старанно намагаючись не думати про відносини, що їх зв'язували, і обом це цілком вдавалося. Увійшла Ейлін і привіталася з Толліфером. Потім з'явився Ібрагім і, не звертаючи уваги на Ковпервуда, наче це був пастух з його пасовищ, одразу кинувся з компліментами до Ейлін.

Ковпервуд спочатку трохи здивувався, а потім навіть зацікавився. Виблиски в очах араба його заінтригували. «Цікаво! — сказав він собі. — Цей Толліфер справді тут щось влаштував. А цей виряджений бедуїн упадає за моєю дружиною! Має бути гарний вечір!»

До кімнати увійшла Меріголд Брейнерд. Вона сподобалася йому, і, схоже, ця симпатія була взаємною. Однак це обопільне тяжіння було незабаром порушене появою спокійної та екзотичної мадам Резштадт, — вона була закутана в кремову шаль, перекинута через плече, довгі шовкові китиці її спускалися майже до підлоги. Ковпервуд схвально оглянув її оливкового відтінку обличчя, привабливо обрамлене гладко зачесаним чорним волоссям і важкі сережки із чорного бурштину, що звисали ледве не до її плечей.

Придивившись до нього, мадам Резштадт, на яку він справив сильне враження, як, утім, майже на більшість жінок, одразу зрозуміла, у чому нещастя Ейлін. Це був чоловік, що не може належати одній жінці. Від цієї чаші можна тільки пригубити і задовольнитися цим. Ейлін слід було б це зрозуміти цю істину.

Поміж тим Толліфер не переставав повторювати, що вже час їхати, і, підкоряючись його настійливості, вони вирушили до Орсінья.

На них чекав окремих кабінет, влаштований як напівбалкон. Крізь відчинене французьке вікно відкривався чудовий вид на собор Паризької Богоматері й зелений сквер перед собором. Але, увійшовши, всі були вкрай здивовані відсутністю

помітних приготувань до обіду — посередині стояв лише звичайний дерев'яний стіл, зовсім пустий.

— Що це в біса може означати? — вигукнув Толліфер, який увійшов останнім. — Нічого не розумію. Щось тут не так. Вони, цілком певно, нас чекають. Почекайте, я зараз усе з'ясую, — і, швидко повернувшись, він зник.

— Я справді нічого не розумію, — сказала Ейлін. — Мені здавалося, що ми про все домовилися.

Вона насупилася, надувши губи, але роздратованою вона виглядала ще привабливішою.

— Нас, мабуть, провели не в той кабінет, — сказав Ковпервуд.

— Вони не чекають нас, а? — запитав шейх, звертаючись до Меріголд, але тут двері в сусідню буфетну раптом відчинилися і до кабінету влетів клоун з надзвичайно стурбованим обличчям.

Це був справжній Панталоне, високий, незграбний, у традиційному вбранні, розшитому зірками й місяцем, з пишними рюшами навколо шиї й зап'ясть; на голові в нього красувався гострий ковпак, з-під якого в усі боки стирчало скуйовджене волосся, на руках були величезні білі рукавички, на ногах — безглузді черевики з гострими носами; вуха вимазані жовтою фарбою, очі підведені зеленим, щоки — багряно-червоні. Подивившись навкруги з виглядом божевільного, він у розпачі вигукнув:

— Ах, Mon Dieu! Чорт забирай! Ах, леді і джентльмени! Це ж... це ж справді... Ні скатертини! Ні срібла! Ні стільців! Пардон! Пардон! Треба щось робити! Пардон, мадам, месье, тут якесь непорозуміння. Зараз щось придумаємо! Ах!

Він почав ляскати долонями, дивлячись на двері й немов очікуючи, що армія слуг негайно відгукнеться на його заклик. Одначе ніхто не показувався. Він знову ляснув долонями, схилив голову набік і прислухався. Але через двері не долунало ні звуку, — тоді клоун повернувся до гостей, які вже все зрозуміли й відступили до стін, звільняючи для нього сцену.

Приклавши палець до губ, клоун підійшов навшпиньках до дверей і прислухався. Як і раніше — ні звуку. Він швидко нагнувся, припав до замкової щілини — спочатку одним оком, потім другим, обернувся до гостей з неймовірною гримасою, знову приклав палець до губ і знову припав до замкової щілини. Нарешті він відскочив від дверей, упавши горілиць, але миттю підхопився й позадкував, тоді двері відчинилися, впускаючи діловиту й рівномірну процесію з півдужини офіціантів, що несли скатертини, таці, тарілі, срібні прибори й келихи; вони швидко заходилися накривати на стіл, не звертаючи уваги на клоуна, який без угаву ляскав долонями і стрибав навколо, вигукуючи:

— Так, так! З'явилися нарешті? Свині ви отакі! Ледарі! Розставляй тарілки! Розставляй же тарілки, говорять тобі! — Ці слова стосувалися офіціанта, який і так уже швидко й спритно їх розставляв.

— Розкладай срібло, чуєш! — кричав він іншому офіціантові, що розкладав срібло. — Та дивися, щоб не гримотіти в мене! От свиня!

Отут він схопив ніж і з поважним виглядом поклав його на те саме місце.

— Ні, ні, не так! — закричав він, звертаючись до офіціанта, що розставляв келихи. — Бовдур! І коли тільки ти навчишся робити як треба? Дивися!

І, піднявши келихи, він поставив їх так само, як вони стояли. Потім трохи відступив, оглянув стіл критичним поглядом, опустився на коліна, подивився, примружившись — і пересунув маленьку лікерну чарочку на тисячну дюйма.

Зрозуміло, що під час цієї пантоміми всі присутні (крім Ібрагіма, котрий просто дивився на все це, витріщивши очі) посміхалися або навіть сміялися, особливо коли клоун почав повторювати за метрдотелем і ходити за ним слідом, ледь не наступаючи йому на п'яти, а той робив вигляд, що нічого не помічає. Врешті метрдотель вийшов, і клоун пішов за ним, але, повернувшись, крикнув:

— Отаке! Змова! Отаке!

— Непогана вистава! — зауважив Ковпервуд, звертаючись до мадам Резштадт.

— Адже це Грелізан із «Трокадеро», найдотепніший клоун у Європі, — сказала вона.

— Невже! — вигукнула Меріголд, чия думка про мистецтво комедіанта одразу підвищилася, варто було їй довідатися, що він знаменитий.

Ейлін, яка спочатку побоювалась за успіх своєї витівки, тепер так і сяяла від задоволення. Оскільки Ковпервуд похвалив її винахідливість, а разом і Толліфера, тепер усе, що витворяв Грелізан, здавалося їй забавним, хоча компанія й завмерла злякано, коли клоун, увійшовши з великою срібною мискою, наповненою чимось яскраво-червоним, схожим на суп з томатом, раптом спіткнувся й упав. У повітря здійнявся, обсипаючи гостей, рій блискучих жовтогарячих конфетті, вміло підкинутих рукою клоуна, — пролунали вигуки подиву, верещання і сміх.

Клоун знову кинувся до буфетної, цього разу, щоб принести в цукрових щипчиках однісіньку грінку; увесь обід він то зникав, то з'являвся, зі стурбованим виглядом випливаючи за офіціантами і передражняючи кожний їхній рух.

На десерт було подано щось схоже на суфле в мушлях. Під верхньою стулкою мушлі кожний виявив крихітну повітряну кульку із сюрпризом усередині; проколовши її виделкою, Ковпервуд знайшов ключі Лондона; Ейлін — усміненого мес'є Ришара у поклоні з ножицями в руках; мадам Резштадт — маленьку земну кулю, де пунктиром була нанесена лінія, що відзначала всі відвідані нею міста; Ібрагім — малюсінького коня з шейхом верхи на ньому; Толліфер — колесо мініатюрної рулетки з покажчиком на нулі; Меріголд — жменю іграшкових чоловічків: воїна, короля, денді, художника й музиканта. Ця вигадка викликала багато сміху; після кави Грелізан відкланявся під загальні аплодисменти, усе захопали, а Ковпервуд і мадам Резштадт навіть закричали: «Браво! Браво!»

— Чудово! — вигукнула мадам Резштадт. — Я неодмінно напишу йому.

Потім, опівночі, у театрі «Гран-гіньоль» вони дивилися, як прославлений Лялут зображає по черзі всіх знаменитостей дня. Після цього Толліфер запропонував відправитися до Сабіналя. І на світанку всі були впевнені, що ця ніч у Парижі була дивовижною.

РОЗДІЛ 39

З усього цього Ковпервуд зробив висновок, що в Толліфері він знайшов людину навіть більш винахідливу, ніж він сподівався. Він просто талант, цей Толліфер. Варто трішки натякнути йому і, звісно, допомогти фінансово, і він створить навколо Ейлін ціле суспільство, у якому вона цілком може знайти втіху у випадку їхнього розлучення. Про це ще потрібно подумати. Адже, якщо Ейлін довідається про існування Береніс, вона, цілком імовірно, звернеться до Толліфера за порадою. І тоді доведеться відкупатися від обох. Оце так в халепу я вскочив! До того ж вихід Ейлін на світло суспільної сцени за майже постійної відсутності чоловіка спровокує розмови про те, де він проводить час, розмови, які врешті неминуче вкажуть в одному напрямі — Береніс. Мабуть, найкраще переконати Ейлін повернутися з ним до Нью-Йорка, а Толліфера залишити в Європі. Це на якийсь час позбавить його впливу, якого він, вочевидь, добився, і водночас попередить можливі плітки.

Виявилось, що Ейлін нічого не мала проти цієї поїздки. І на це були різноманітні причини. Вона побоювалася, що якщо вона відмовиться їхати, Ковпервуд візьме з собою іншу жінку або заведе когось в Нью-Йорку. Також ця поїздка мала справити сильне враження на Толліфера і його друзів. Адже ім'я Ковпервуда ніколи ще так не гриміло, і бути поруч із ним в якості визнаної дружини — неабияка відзнака. Але найбільше її цікавило, чи поїде за нею Толліфер, — адже ця поїздка може тривати півроку і навіть більше.

Тому Ейлін негайно повідомила Толліфера про свій майбутній від'їзд. Новина викликала в нього суперечливу реакцію, адже він думав про Меріголд, яка пропонувала йому відправитися на яхті до мису Нордкап. Часто зустрічаючись із нею останнім часом, він зрозумів, що, якщо й надалі виявляти їй увагу, вона, мабуть, зважиться на розлучення й вийде за нього заміж, а вона має власні чималі статки. Щоправда, він її не любив і продовжував мріяти про роман з якоюсь молоденькою дівчиною. І до того ж поставало питання про те, на що жити зараз і в найближчому майбутньому. Втрата нинішнього джерела надходжень покладе кінець його безтурботному існуванню. Він уважав, хоч і без найменшого натяку з боку Ковпервуда, що той захоче, аби він повернувся до Нью-Йорка. Але Толліфер розумів, що, поїде він або залишиться, його відносини з Ейлін дійшли до тієї точки, коли він повинен щось сказати їй про свої почуття, інакше його поведінка може здатися їй дивною. Він був певен, що Ейлін не піддасться на його визнання, але відчуватиме себе влещеною. І це виправдовувало такий крок.

Він саме зайшов до Ейлін після сніданку з Меріголд у барі мадам Джемі, коли вона повідомила йому цю новину.

— Он як! — вигукнув він. — Тож я залишився за бортом?

І він почав крокувати з кута в кут, удаючи стурбованість і розчарування.

— Що з вами? — серйозно запитала Ейлін. — Що вас турбує?

Вона помітила, що Толліфер трошки напідпитку, не настільки, аби позбавити його рівноваги, але достатньо, щоб затьмарити його настрій.

— Це дуже неприємно! — сказав він. — І саме зараз, коли мені почало здаватися, що наші стосунки можуть стати іншими.

Ейлін широко розкрила очі від здивування. Справді, ці її незвичайні стосунки з Толліфером починали набувати все більшого значення в її житті. Вона й сама не усвідомлювала, що прив'язалася до нього більше, ніж могла признатися в цьо-

му собі. Однак, придивившись, як він поводить у суспільстві Меріголд та інших, вона впевнилася, що — як вона висловила і навіть не один раз — жінка не може бути спокійною за його вірність на відстані декількох кроків.

— Не знаю, чи відчуваєте ви це, — продовжував Толліфер, зважуючи кожне слово, — але наші стосунки — щось значно більше, ніж просто світське знайомство. Зізнаюся, коли я вперше зустрів вас, я цього не передбачав. Ви зацікавили мене як місіс Ковпервуд — жінка, з іменем якої зв'язувалося те життя, про яке я багато чув. Але після декількох бесід з вами в мене виникло інше почуття. Я прожив важке життя. У мене були свої зльоти й падіння, і, напевно, вони завжди будуть. Але в ті перші дні нашого знайомства на пароплаві щось навело мене на думку, що і вам, мабуть, це знайоме. Тому я й почав шукати вашого товариства, хоча, як ви самі бачили, чимало інших жінок могли б скласти мені компанію.

Він брехав із виглядом людини, яка ніколи не говорила нічого, крім правди. І ця вміль акторська гра справила враження на Ейлін. Вона підозрювала, що Толліфер з тих, хто ганяється за багатим приданим. Мабуть, так воно і є. Але якщо вона йому насправді не подобається, навіщо всі ці зусилля з його боку покращити її зовнішність і повернути їй колишню чарівність? Раптом вона відчула сильний емоційний сплеск — у її почутті змішалися і материнська ніжність, і воскресла молодість, і навіть бажання. Цей гульвіса просто не міг не подобатися: він був такий бадьорий, жвавий і, десь в глибині, ніжний.

— Але що зміниться від того, що я повернуся до Нью-Йорка? — з подивом запитала вона. — Хіба ми не можемо залишитися друзями?

Толліфер задумався. Він сказав про свої почуття, — і що тепер? Його не полишала думка про Ковпервуда. Чого б зараз хотів від нього Ковпервуд?

— Але ви тільки подумайте, — почав він, — ви зникаєте в найчудесніший час — червень і липень тут кращі місяці. І саме тоді, коли нас чекає стільки розваг!

Він запалив цигарку й налив собі випити. Чому Ковпервуд не натякнув йому: хоче він, щоб Ейлін залишалася в Парижі чи ні? Можливо, він ще зробить це, але тоді краще б йому поквапитися.

— Френк просив мене поїхати з ним, і я не можу вчинити інакше, — спокійно сказала Ейлін. — А ви... не уявляю, щоб ви тут страждали від самотності.

— Ви не розумієте, — сказав він. — Все моє життя в Парижі обертається навколо вас. Я вже багато років не відчував стільки радості й задоволення, як зараз. А якщо ви поїдете, все скінчиться.

— Дурниці! Не кажіть казна-що! По правді сказати, я б із задоволенням лишилася. Але зараз не знаю, як це можна влаштувати. Приїду до Нью-Йорка, побачу, як стоять справи, і напишу вам. Утім, я думаю, що ми скоро повернемося. А якщо ні і якщо ви справді так почуватиметеся, то вертайтеся додому, адже ми зможемо продовжувати зустрічатися і в Нью-Йорку.

— Ейлін! — з ніжністю вигукнув Толліфер, угледівши в цьому слушну можливість. Він підійшов до неї і взяв її за руку. — Це чудово! Саме цих слів я й чекав від вас. Ви насправді так думаєте? — запитав він, питально дивлячись їй в очі. І, перш ніж вона встигла перешкодити йому, він обняв її за талію й поцілував — без пристрасті, але начебто цілком щиро. Але Ейлін, якій хотілося і втримати його і водночас не давати Ковпервуду серйозного приводу до невдоволення, рішуче, хоч доволі м'яко звільнилася з його обіймів.

— Ні, ні, ні, — сказала вона. — Пам'ятайте про те, що мені тільки-но говорили. Ми повинні бути справді друзями, якщо ви хочете, щоб наші стосунки продовжувались. Але ніяк не більше. До речі, чому б нам не піти кудись? Я сьогодні ще не виходила, а мені хотілося б надягти свою нову сукню.

І, вирішивши, що краще все залишити, як воно є, Толліфер запропонував відвідати новий ресторан поблизу Фонтенбло, і вони вирушили.

РОЗДІЛ 40

Нью-Йорк. Ковпервуд і Ейлін сходять на пристань із пароплава «Саксонія». Звичайна юрба репортерів. Газети, довідавшись про намір Ковпервуда вторгнутися в царину лондонської підземки, поспішають дізнатися імена майбутніх директорів, інвесторів, менеджерів, а також те, чи не є раптовий ажіотаж, про який пишуть, навколо акцій Районної й Метрополітен — як звичайних, так і привілейованих — справою рук його людей. Його дотепна відповідь, що спростовувала ці чутки, коли вона була опублікована, змусила посміхнутися багатьох лондонців, а також американців.

Портрети Ейлін у газетах, опис її нових туалетів, згадки про її появу в колах, близьких до вищого світу на континенті.

А в цей час Брюс Толліфер з Меріголд плывуть на яхті до мису Нордкап. Але про це, звісно, в газетах ні слова.

А в Прайорс-Коув Береніс досягла видатних успіхів. Оскільки вона так уміло ховала свою спритність під покровом простоти, безвинності й благопристойності, то всі були переконані, що в недалекому майбутньому на неї чекає блискуча й пристойна партія. Адже, вочевидь, вона мала якийсь інстинкт, який дозволяв їй уникати людей нецікавих, пересічних і непорядних, натомість оточувати себе лише респектабельними чоловіками й жінками. Ще більше обіцяла інша її риса, помічена її новими друзями: її симпатія до непривабливих жінок — покинутих дружин і старих дів, що попри гарне походження не могли розраховувати на чіюсь прихильну увагу. Не боячись суперництва молодших і привабливіших жінок, Береніс уважала, що якщо їй удасться завоювати прихильність самотніх сердець, вона зможе прокласти собі шлях до найвпливовіших суспільних кіл.

Не менш схвальною була інша її схильність — захоплюватись якимсь безневинним і зразковим у дотриманні соціальних норм нащадком титулованої й усіма шановної родини. Не дивно, що всі молоді пастори і парафіяльні свя-

щеники на багато миль навколо Прайорс-Коув були в захваті від розбірливості й розважливості юної новопоселенки. Уже її скромний вигляд, коли вона з'являлася в неділю вранці в одній із найближчих каплиць англіканської церкви, завжди в супроводі матері або якоїсь літньої жінки консервативних поглядів, був достатнім, аби підтвердити найкращі чутки про неї.

У цей час Ковпервуд у зв'язку зі своїми лондонськими планами на короткий час відвідує Чикаго, Балтимор, Бостон, Філадельфію; відвідує святилища найбільш шанованих в Америці установ — банків і трастових компаній, говорить із тими, хто міг бути йому найбільш корисним, мав найбільший вплив і водночас був би найбільш поступливим. З яким терпінням він запевняв у прибутковості свого майбутнього підприємства, — жодна підземна дорога ніколи ще не давала такого постійного й усе зростаючого прибутку. І, попри зовсім ще недавні викриття його махінацій, його слухали із шанобливим інтересом і навіть щирою повагою. Щоправда, в Чикаго інколи про нього бурмотіли з презирством і ненавистю, але ж водночас і з заздрістю. Бо Ковпервуд — це була сила, а сила тягне за собою блиск суспільної слави.

Не минуло й місяця, як Ковпервуд переконався, що його нагальні проблеми вирішені. Він уклав у багатьох місцях попередні згоди на придбання акцій холдингової компанії, яку мав намір організувати з метою об'єднання всіх ліній лондонської підземки. За кожну акцію такої компанії його головна компанія віддаватиме три свої акції. Насправді, якщо не вважати декількох невеликих нарад, які належало провести в зв'язку зі своїми чиказькими капіталовкладеннями, Ковпервуд міг вільно повертатися до Англії. Він би так і зробив, якби не одна несподівана зустріч звичного для нього характеру. Це траплялось так часто за старих часів, коли його ім'я було постійно перед очима публіки на сторінках газет: його нерідко атакували честолюбні красуні, притягнуті його багатством, славою й особистим шармом. І от знову — подібна ж яскрава зустріч під час ділового візиту в Балтимор.

Це трапилося в готелі, де він зупинився. І спочатку Ковпервуду навіть здавалося, що це ніяк не затьмарює його почуття до Береніс. Опівночі, повернувшись від президента Мерілендської трастової компанії і занотовуючи деякі речі з минулої бесіди за своїм письмовим столом, Ковпервуд почув стук у двері. На його питання жіночий голос відповів, що з ним хоче поговорити родичка. Ковпервуд посміхнувся, бо за все його життя ще ніхто не знайомився з ним під таким приводом. Він відчинив двері й побачив дівчину, яка з першого погляду збудила його цікавість, і він вирішив, що таким знайомством не слід нехтувати. Дівчина була дуже молода, струнка, середнього зросту і приваблива, трималася впевнено й рішуче. Вона мала вродливі риси обличчя й була гарно вдягнена.

— Отже, родичка? — з посмішкою запитав Ковпервуд, впускаючи її в кімнату.

— Так, — спокійно відповіла вона. — Я ваша родичка, хоча, можливо, ви цьому одразу й не повірите. Я онука вашого дядька, брата вашого батька. Тільки прізвище моє Меріс. А прізвище моєї мами було Ковпервуд.

Він запропонував їй крісло і сам сів напроти. Її очі, сіро-блакитні, з металевим блиском, невідступно дивилися на нього.

— Звідки ви родом? — поцікавився він.

— Із Цинциннаті, — відповіла вона. — Але моя мама родом з Північної Кароліни, а її батько народився в Пенсільванії — недалеко від того місця, де народилися й ви, містере Ковпервуд, в Дойлстауні.

— Вірно, — сказав Ковпервуд. — Мій батько справді мав брата, який колись жив у Дойлстауні. До того ж, маю додати, очі у вас — ковпервудівські.

— Дякую, — сказала вона, відповідаючи на його пильний погляд не менш пильним поглядом.

Вони трохи помовчали; потім вона сказала, нітрохи не збентежена тим, що він так безцеремонно розглядає її:

— Вам може здатися дивним, що я зайшла до вас у таку пізню годину, але я теж живу в цьому готелі. Я балерина, і трупа, з якою я виступаю, гастролує тут цього тижня.

— Невже? Схоже, ми, квакери, відкриваємо для себе нові царини.

— Так, — погодилася вона й посміхнулася теплою, стриманою і разом з тим такою, в якій відчувалася багата уява, вразливість, сильна воля, чуттєвість. Ковпервуд відчув всю її силу.

— Я тільки зараз із театру, — продовжувала дівчина. — Я багато читала про вас і от побачила ваші портрети в тутешніх газетах. Мені давно хотілося з вами познайомитися, тож я й вирішила зайти до вас не відкладаючи.

— Ви гарна танцівниця? — поцікавився Ковпервуд.

— А ви приходьте до нас, подивіться і судить самі.

— Я збирався вранці виїхати до Нью-Йорка, але якщо ви поснідаєте зі мною, я, мабуть, залишуся.

— О, звичайно поснідаю, — сказала вона. — А знаєте, я вже багато років уявляла собі, як я колись розмовлятиму з вами так, як зараз. Одного разу, роки два тому, коли я ніде не могла знайти роботу, я написала вам листа, але потім розірвала його. Розумієте, ми бідні Ковпервуди.

— Дуже погано, що ви його не відправили, — зауважив Ковпервуд. — І про що ж ви писали?

— Ну, що я дуже талановита і що я ваша двоюрідна племінниця. І якщо мені дадуть можливість виявити себе, з мене напевно вийде неабияка танцівниця. Але зараз я навіть рада, що не відправила того листа: тепер ми зустрілися, і ви самі побачите, як я танцюю. До речі, — продовжувала вона, не відводячи від нього погляду своїх променистих сіро-блакитних очей, — наша трупа буде виступати влітку у Нью-Йорку, і, я сподіваюся, там ви теж прийдете подивитися на мене.

— Якщо ви така чудова танцівниця, як ви виглядаєте, ви маєте викликати сенсацію.

— Подивимось, що ви скажете завтра ввечері. — Вона зробила рух, немов збираючись піти, але потім залишилась.

— Як, ви сказали, ваше ім'я? — нарешті запитав він.

— Лорна.

— Лорна Меріс, — повторив він. — І це також ваше сценічне ім'я?

— Так. Я деякий час думала змінити його на Ковпервуд, щоб ви почули про мене. А потім вирішила, що таке прізвище підходить більше для фінансиста, ніж для танцівниці.

Вони продовжували уважно розглядати один одного.

— Скільки вам років, Лорна?

— Двадцять! — просто відповіла вона. — Вірніше, виповниться двадцять у листопаді.

Запала тиша, повна значення. Очі сказали все, що можуть сказати очі. Ще декілька секунд — і Ковпервуд просто поманив її пальцем. Вона піднялася, швидко, наче танцюючи, підійшла до нього і кинулася в його обійми.

— Яка краса! — сказав він. — І прийшла до мене от так... чарівно...

РОЗДІЛ 41

Коли наступного дня опівдні Ковпервуд розстався з Лорною, в його думках царювало сум'яття. Хоча напередодні його охопив жар, який і дотепер володів усіма фібрами його душі й усіма почуттями, він не забув про Береніс. Але як описати його стан? Чи можна припустити, що вогонь, який ніщо не стримує, не спалить будинок. Проте за цих обставин сил, які б стримували або хоча б могли стримувати Ковпервуда або Лорну від того, щоб віддатися чуттєвому потягу, не було. Однак коли вона залишила його й пішла до театру, думки Ковпервуда повернулися у своє звичайне річище, і він задумався над аномальністю цієї ситуації одночасного існування в його житті Береніс і Лорни. Цілих вісім років його мучило жадання Береніс і водночас думка про її недосяжність, а останнім часом був увесь у владі її фізичної й духовної краси. І однак він дозволив цій менш витонченій, хоча справді чарівній силі іншої жінки затьмарити і навіть тимчасово витіснити все це з його душі.

Залишившись один у своїй кімнаті, Ковпервуд запитав себе, чи є в цьому його провина. Адже він не шукав цієї спокуси, вона сама прийшла до нього, і так несподівано. Крім того, йому завжди була притаманна схильність і навіть потреба різноманітності вражень, переживань, джерел досвіду. Правда, він говорив Береніс у дні свого найвищого захоплення нею, і багато разів потім, що в ній втілене все омріяне впродовж його життя. І, власне, так він думав і зараз. І однаке тепер з'явилася ця невідпорна і переможна сила в особі Лорни, з властивими їй таємничими, владними чарами нового й незвіданого, з усім, що обіцяє жіноча молодість і краса.

Її зрадницька влада, говорив собі Ковпервуд, мабуть, краще за все пояснюється тим, що ця влада була сильніше людини і її намірів. Вона прийшла, запаливши жар у крові і зробила свою справу. Так було в нього з Береніс, а тепер так само вийшло з Лорною Меріс. Але одне Ковпервуд чітко розумів навіть зараз: захоплення Лорною ніколи не зможе перевищити його любов до Береніс. Вони були різними, він це усвідомлював і відчував. Різниця була як у їхніх характерах, так і в складу розуму і настановах. Майже однолітка Береніс, Лорна мала значно ширший і важчий життєвий досвід і задовольнялася тим, що могла здобути за допомогою її фізичної і суто чуттєвої вроди: славою, дарунками й оплесками, якими нагороджує публіка звабну й пристрасну танцівницю.

Темперамент і склад розуму Береніс був зовсім інший і відповідно зовсім інші запити: ширші, багатші, вони були продуктом суспільного й естетичного розвитку почуттів, який увібрав в себе впливи інших людей і країн. Як і Ковпервуд, вона насамперед керувалася розумом і художнім чуттям. Звідси та невимушеність і витонченість, з якою вона увійшла в атмосферу, звичаї і соціальні норми Англії. Вочевидь, попри всю жвавність Лорни і її хвилюючу чуттєву принадність, чарівність Береніс, її влада над Ковпервудом були, безсумнівно, глибше, міцніше. Іншими словами, її амбіції, бажання сприймалися як більш значущі. І коли Лорна піде з його життя —

хоча Ковпервуду не хотілося зараз думати про це, — Береніс продовжуватиме займати в ньому своє місце.

Але ж, якщо віддати собі звіт, незрозуміло, як все це примирити? Чи зможе він приховати цей зв'язок, який йому зовсім не хочеться одразу обривати? І якщо Береніс довідається про це, що переконливого він знайде у відповідь? Він думав про це, коли голився перед дзеркалом, приймав ванну й одягався, але так і на знайшов виходу.

Побувавши в театрі на виставі, Ковпервуд зрозумів, що Лорна Меріс не стільки талановита, скільки модна танцівниця — з тих, що кілька років блищать на сцені, а потім, при нагоді, виходять за багатого чоловіка. Але зараз, дивлячись, як вона виконує танець клоуна, у широких шовкових шароварах і рукавичках з довгими пальцями, він знаходив її дуже звабною. У світлі прожекторів, що відкидають гігантські тіні, під акомпанемент вигадливої музики, вона співала й танцювала, зображуючи злого духа, який схопить тебе, якщо не вбережешся. Далі був танець язичеської жриці. У короткій туніці з білого шифону, що так вигідно підкреслювала красу її оголених рук і ніг, у вихрі обсіпаного золотом пудрою волосся, перед ним була несамовита вакханка. А в наступному танці Лорна стала безневинною дівчиною, яка страшенно налякана і намагається зникнути від переслідувачів, що неблаганно насуваються на неї. Танцівницю викликали стільки раз, що дирекція змушена була втрутитися, аби зупинити її виходи на біс. Пізніше в Нью-Йорку вона прикрашала собою весь літній сезон, ставши символом любовного настрою міста.

Насправді, на подив і втіху Ковпервуда, про Лорну говорили нітрохи не менше, ніж про нього самого. Оркестри скрізь грали її пісеньки, її наслідували акторки в модних водевілях. Досить було з'явитися з нею, щоб пішли розмови, — це було головною складністю, з якою доводилося рахуватися Ковпервуду, адже ті самі газети щодня писали і про Лорну, і про нього. Це спонукало його діяти якомога обережніше і водночас доводило до повного відчаю. Адже Береніс могла прочитати про це або почути, чи хто-небудь шепне їй, що їх бачили на

публіці, а їхній роман був у розпалі, і вони, звісно, хотіли якомога більше часу проводити разом. Натомість щодо Ейлін Ковпервуд вирішив відверто зізнатися, що зустрів у Балтиморі онуку свого дядька, дуже здібну дівчину, що виступає в театральній виставі у Нью-Йорку. Чи не має Ейлін нічого проти того, щоб запросити її до них?

Ейлін, яка вже читала про Лорну й бачила її зображення в газетах і журналах, зрозуміло, захотіла подивитися на неї і тому охоче погодилася послати запрошення. Але танцівниця здалася їй занадто гарною, занадто самовпевненою. Уже того факту, що вона сама розшукала Ковпервуда, сама познайомилася з ним, було вже досить, аби розізнати Ейлін і розбудити в ній старі підозри щодо справжніх мотивів Ковпервуда. Молодість — яку неможливо повернути. Врода — примарна тінь досконалості, що приходить і йде наче тінь. Але який спалах пристрасті вони можуть викликати! Ейлін без особливого задоволення водила Лорну по галереях і садах ковпервудівського палацу. Вона заздрила Лорні, розуміючи, що та має таке багатство, яке не має потреби в цих речах, тоді як самій Ейлін вони ні до чого, якщо їй бракує того, що має її молода гостя. Життя — там, де краса і бажання; де їх немає, там немає нічого... Ковпервуд жадає краси і вмє знаходити її. Його життя — це яскраві барви, слава, любов. А в неї...

Змушений удавати зайнятість, щоб уберегти свій новий рай, Ковпервуд вирішив знову використати Толліфера й одразу віддав розпорядження Центральній трастовій компанії про виклик того до Нью-Йорка. Він міг би відволікти Ейлін від думок про Лорну.

Толліфера, що саме весело подорожував до мису Нордкап у компанії Меріголд і її друзів, украй засмутив цей виклик до Америки, але він був змушений оголосити, що невідкладні фінансові справи вимагають його негайного повернення до Нью-Йорка. Повернувшись, він одразу включився в життя, намагаючись розважити себе, а заодно й Ейлін, коли до нього дійшли чутки про Лорну й Ковпервуда, що не могли його не зацікавити. Утім, хоча Толліфер і заздрив удачі Ковпервуда,

він завжди намагався применшити, а то й взагалі заперечувати почуті плітки, аби захистити свого патрона від підозр з боку Ейлін.

На жаль, він прибув занадто пізно. У «Таун топікс» з'явилася стаття, що вже встигла потрапити на очі Ейлін і викликала в ній звичайну реакцію, піднявши із дна душі стару гіркоту від споглядання пороків свого чоловіка. І варто лише подумати, що людина, яку знає весь світ, з її надзвичайними досягненнями, дає привід усякій дрібноті, незрівнянно нижчій від себе, ганьбити й плямувати свою репутацію, тоді як він міг би досягти блискучого й бездоганного суспільного становища.

Єдиною втіхою для Ейлін слугувало те, що, якщо їй довелося ще раз пережити подібне приниження, то й Береніс Флемінг не уникнути його. Ейлін давно вже драгувала ця Береніс, що вічно стояла невидимою тінню між нею і Френком. Довідавшись, що нью-йоркський будинок Береніс пустує, Ейлін зробила висновок, що Ковпервуд, мабуть, забув і про неї: він очевидно не збирався їхати з міста.

Одним із приводів, якими Ковпервуд пояснював своє перебування в Нью-Йорку, був пов'язаний із номінацією і можливим обранням на пост президента Вільяма Дженнінгса Браїана; цей політичний баламут за допомогою своїх економічних і соціальних теорій, що йшли трохи врозріз із панівними в капіталістичному світі поглядами на те, як слід управлятися з грошима і розподіляти їх, шукав способи подолання нездоланної прірви між багатіями й бідняками. Як наслідок, торгово-промислові й фінансові кола Сполучених Штатів охопив панівний страх перед тим, що така людина справді стане президентом. Це дало привід Ковпервуду сказати Ейлін, що було б небезпечно залишити країну в цей час, оскільки від поразки Браїана, яке поставить усе на своє місце, залежить і його фінансовий успіх. Те саме він написав і Береніс. Однак Береніс дуже скоро засумнівалася в правдивості Ковпервуда, оскільки Ейлін відіслала примірник «Таун топікс» на нью-йоркську адресу Береніс і за деякий час той був доставлений у Прайорс-Коув.

РОЗДІЛ 42

Із усіх чоловіків, яких дотепер зустрічала Береніс, лише Ковпервуд, завдяки своїй силі і досягненням, справляв на неї невідпорне враження. Але зараз вона не думала про чоловіків, не думала навіть і про Ковпервуда з атмосферою достатку й успіху навколо нього, і поринула в незвичайне, барвисте життя у Прайорс-Коув. Тут уперше в її житті її проблеми, пов'язані зі становищем у суспільстві, якщо не вирішилися, то принаймні тимчасово відступили, і вона могла вільно віддатися своїй украй егоїстичній і нарцистичній вдачі й скільки завгодно грати й позувати.

Життя в Прайорс-Коув минало в приємній самотності і байдикуванні. Вранці, після довгих годин, проведених у ванні, а потім перед дзеркалом, Береніс любила розглядати свої вбрання й вибрати собі костюм під настрій: от цей капелюх надає такий настрій, а ця стрічка — такий, сережки, пояс, туфлі і так далі. Часом вона всідалася перед своїм туалетним столиком і, зіпершись ліктем на його мармурову в золотавих прожилках дошку, схиляла голову на руку й подовгу розглядала в дзеркалі своє волосся, губи, очі, груди, плечі. З надзвичайною старанністю вона підбирала срібло, порцеляну, скатертини, квіти, незмінно піклуючись про те, щоб і стіл виглядав якомога ефектнішим. І хоч зазвичай лише її мати, економка місіс Еванс і покоївка Роза могли це бачити, вона сама була головним споглядачем. Береніс любила гуляти, коли сходила луна, у своєму маленькому, обнесеному стіною садочку, куди виходила її спальня, і мріяти; вона згадувала Ковпервуда, і нерідко її охоплювало бажання мати його поруч із собою. Утім, вона втішалася думкою, що коротка розлука готує надзвичайно радісну зустріч.

Місіс Картер нерідко дивувалася такій зосередженості на собі її доньки, не розуміючи, чому вона так часто прагне лишатися сама, тоді як світське суспільство з готовністю розкриває перед нею двері. Але незабаром їх самоту порушив лорд Стейн. Це сталося через три тижні після від'їзду Ковпер-

вуда; Стейн їхав на автомобілі із Трігезала до Лондона і дорогою заїхав у Прайорс-Коув, начебто для того, аби глянути на своїх коней, а разом і познайомитися з новими мешканцями маєтку. Особливо зацікавився він тоді, коли довідався, що опікуном дівчини був Френк Ковпервуд.

Після всього, що було сказано про Стейна між нею і Ковпервудом, Береніс, почувши про його приїзд, відчула неабияку цікавість; не без усмішки згадала вона при цьому про головні щітки із графськими гербами й про досить таємничі шпильки. Тим не менше вона вийшла до нього з посмішкою, впевнена у собі. Її ефектний туалет — біле плаття із блакитною стрічкою навколо талії, блакитна бархатка, що перехоплює пишне руде волосся, і блакитні тувельки — справив належне враження на Стейна. Схилиючись над її тонкою рукою, він подумав про те, що перед ним жінка, для якої кожна хвилина в житті повна глибокого змісту, і що честолюбний і могутній Ковпервуд вибрав цілком гідний об'єкт для опіки. Йому вдалося приховати цікавість у своєму погляді, але не захоплення.

— Сподіваюся, ви вибачите своєму хазяїнові це вторгнення, — почав він. — У мене тут декілька коней, яких я збираюся відіслати до Франції, і мені потрібно було глянути на них.

— Ми з мамою увесь час сподівалися познайомитися із власником цього чарівного куточка, — сказала Береніс. — Тут так добре — просто немає слів. І мій опікун містер Ковпервуд говорив мені про вас.

— Я йому дуже зобов'язаний за це, — сказав Стейн, зачарований її манерою триматися. — Що ж до Прайорс-Коув, то я ніяк не можу прийняти ваші похвали на свій рахунок: адже насправді це спадкове володіння, родинний скарб.

Його запросили на чай, і він залишився. Він запитав, як довго вони мають намір пробути в Англії. Береніс, одразу ж вирішивши бути з ним обережнішою, відповіла, що не знає: це залежатиме від того, наскільки їм з мамою тут сподобається. При цьому Стейн знову й знову поглядав на неї, кожного разу зустрічаючись з незворушним поглядом її синіх

очей. Він тримався так просто, що й вона дозволила собі деякі, втім цілком безневинні, вільності, яких інакше б не допустила. Якщо він має намір подивитися своїх коней, то, можливо, їй також можна глянути на них?

Стейн з надзвичайним задоволенням погодився, і вони разом попрямували до вигону за стайнями. Він запитав, чи задоволена вона прислугою і порядком у Прайорс-Коув. Можливо, вона і її матінка побажають скористатися кіньми, щоб покататися в колясці або верхи? А, може, їй хочеться, щоб садівник чи управитель фермою щось змінили або переробили? На фермі, мабуть, занадто багато овець. Він уже подумував розпродати частину. Береніс одразу заявила, що вона обожає овець і взагалі їй усе дуже подобається і вона не бажає ніяких змін. Тижні через два-три, сказав Стейн, він повернеться із Франції й по дорозі до Трігезала, якщо вони все ще будуть тут, знову відвідає їх. Можливо, і містер Ковпервуд приїде до цього часу. Якщо так, він буде дуже радий знову з ним зустрітися.

Це була явна пропозиція дружби, і Береніс вирішила витягти із цього все, що можна. Можливо навіть, що це початок флірту, — думка про таку можливість з'явилася в Береніс відтоді, як вона довідалася, що Стейн — хазяїн маєтку, де вони житимуть, і, можливо, майбутній партнер Ковпервуда. Коли він пішов, вона замріялася, викликаючи в пам'яті його високу струнку фігуру, бездоганний літній вовняний костюм, гарне обличчя, руки, очі. Його зовнішній вигляд, хода, манера триматися — все було повно шарму.

Але він зв'язаний діловими відносинами з Ковпервудом. І потім це фальшиве становище, у якому перебувають вона і її мати. Адже він може здогадатися! Він не полковник Гоксбері й не Артур Тевісток, яких легко провести, як і всіх цих сільських священиків і старих дів. Це так само безсумнівно, як і те, що ні її, ні Ковпервуда не вдалося б у такому разі обдурити. Якщо зараз дати Стейну хоч найменший привід до флірту, він, мабуть, поведеться з нею, як з жінкою певного типу, якою вона, власне, і є, — однією з тих, ким можна поповнити

перелік своїх перемог, зовсім і не думаючи про шлюб. Вона надто прив'язана до Ковпервуда й надто зацікавлена в його майбутньому, тож вона навіть думки не допускає про таку зраду. Це було б для нього занадто тяжким ударом. І, мабуть, він жорстоко відплатив би їй. Вона навіть задумалася, чи розумно взагалі зустрічатися зі Стейном.

Одначе одного серпневого ранку, коли вона, немов Нарцис, любилася собою в дзеркалі, їй принесли лист від Стейна. Його грум із двома кіньми вже перебуває на шляху в Прайорс-Коув, сам він теж виїжджає з Парижа й хотів би, якщо вона дозволить, приїхати разом з ними. Береніс відповіла короткою запискою: зрозуміло, її матінка і вона сама будуть раді його бачити. При цьому Береніс відчула себе настільки схвильованою, що мимоволі задумалася і згадала про Ковпервуда, який саме в цей час насолоджувався чарами Лорни Меріс.

Стейн, хоч і поступався Ковпервуду проникливістю як фінансист, у царині почуттів був йому гідним суперником. Коли він по-справжньому кимось цікавився, він ставав настійливим і винахідливим. Він любив гарних жінок і, якими б справами не були зайняті його думки, завжди шукав усе нових і нових пригод. Побачивши Береніс, він одразу відчув приплив пристрасті. Він думав про неї, що перебувала у цьому чудесному куточку, одна з матер'ю, як про гідний об'єкт для його палких почуттів, однак, пам'ятаючи про Ковпервуда, розумів, що слід діяти обережно. Одначе, оскільки Ковпервуд жодного разу не згадав, що є опікуном Береніс, а вона живе зараз тут, у його будинку, то чому б йому, власникові маєтку, не навідуватися до неї й надалі, принаймні доти, доки він не дізнається більше? Отже, коли прийшов час їхати з Парижа, Стейн із задоволенням зібрався в дорогу, вирішивши якомога краще скористатися цим випадком.

Зі свого боку Береніс теж приготувалася до зустрічі. Вона надягла свою улюблену блідо-зелену сукню, поводитися менш офіційно і набагато грайливіше, ніж минулого разу. Чи гарно він провів час у Франції? Який кінь переміг — гніда з білою

плямою навколо ока або більша ворона́ з білими ногами? Перемогла ворона́. Стейн виграв приз у дванадцять тисяч франків, а разом і декілька парі, — загалом тридцять п'ять тисяч франків.

— Досить, по-моєму, щоб перетворити на аристократів цілу родину французьких бідняків, — весело зауважила Береніс.

— Що ж, французи народ ошадливий, — сказав Стейн. — З такою сумою якийсь французький селянин цілком міг би вийти в аристократи, та й наш теж. У Шотландії, звідки походять деякі предки мого батька, схоже, це стало основою отримання графського титулу. — Він задумливо посміхнувся. — Перший граф Стейн, — додав він, — починав з меншими грошима.

— А от нинішній виграє стільки ж за одні перегони!

— Що ж, цього разу — так, але не завжди. Минулого разу перегони обійшлися мені вдвічі дорожче.

Вони сиділи на палубі плавучого будиночка і чекали, поки їм подадуть чай. Повз пропливла плоскодонка з веселою компанією, і Стейн запитав Береніс, чи каталася вона в його відсутність на байдарках або на човнах, — адже їх скільки завгодно на його човновій станції.

— О, так, — сказала вона. — Ми з містером Тевістоком і з полковником Гоксбері — знаєте, з тим, що живе біля Вімблдона, — обстежили всю ріку аж до Віндзора у тому напрямку, а у зворотному напрямку — далеко за Марлоу. Навіть говорили про те, щоб поплисти до Оксфорда.

— На плоскодонці? — поцікавився Стейн.

— Так, на двох або на трьох. Полковник Гоксбері хотів влаштувати подорож.

— Мій старий друг полковник! То ви знайомі з ним? Ми дружили ще в дитинстві. Але я давно не бачив його. Він, здається, був в Індії?

— Так, він мені розповідав.

— Але ж тут навколо Трігезала набагато цікавіше, — сказав Стейн, нехтуючи Гоксбері й Тевістоком. — Море з усіх

боків, скелі. Це найбільш скелясте місце на узбережжі Англії — суворе, величне, а подалі — вересові зарості й болота, олов'яні й мідні копальні та старовинні церкви. Ви цим не цікавитесь? І погода чудесна, особливо зараз. Я б дуже хотів, щоб ви з матінкою приїхали до Трігезала. Там є гарна невеличка бухта, де я тримаю свою яхту. Ми могли б з'їздити на острови Сіллі, — це лише миль тридцять звідти.

— Як чудово! І як це люб'язно з вашого боку! — сказала Береніс, думаючи, однак, про Ковпервуда і про те, як би він поставився до такого запрошення. — Мамо, як ця ідея прогулятися яхтою до островів Сіллі? — запитала вона, заглянувши у відкрите вікно. — Лорд Стейн має яхту і свою пристань у Трігезалі, і він певен, що нам сподобається така прогулянка.

Вона продовжувала весело розмовляти, однак не без легкої нотки поблажливості в голосі. Стейн був здивований її байдужістю і неухважним ставленням до його запрошення, якого багато хто домагався б як найбільшої милості.

У вікні з'явилася місіс Картер.

— Ви повинні вибачити мою дочку, лорде Стейн, — сказала вона. — Вона дуже норавлива дівчиця. Вона ніколи мене не слухалася, та й не тільки мене, а взагалі нікого. Ну, а що стосується мене, — тут місіс Картер подивилася на Береніс, немов запитуючи в неї дозволу, — по-моєму, ваша пропозиція дуже спокуслива! І я певна, що й Беві думає так само.

— А тепер давайте пити чай, — продовжувала Береніс. — А потім можете покатати мене на човні, хоча я, мабуть, віддаю перевагу байдарці. Або ж можемо прогулятися чи пограти у сквош до обіду. Я багато вправлялася і, мабуть, вже непогано граю.

— Мабуть, занадто спекотно для сквоша? — заперечив Стейн.

— Ледар! А я думала, англійці люблять виснажуватися на тенісному корті більше за все інше. Британська імперія, мабуть, занепадає!

Однак у сквош цим вечором не грали; натомість вони каталися на байдарці по Темзі, а потім — не поспішаючи

обідали при свічках. Стейн розводився про красоти Тригезала, хоч, правда, маєток трохи старомодний і не такий ошатний, як багато англійських садиб, зате вікна виходять на море і скелястий берег, що справляє дивне і навіть моторошне враження.

Але Береніс усе ще побоювалася прийняти запрошення, хоч опис Стейна її просто зачарував.

РОЗДІЛ 43

Береніс і Стейн були багато в чому подібні за темпераментом. Як і вона, він був значно м'якший за Ковпервуда, і у певному сенсі менш практичний. З іншого боку, відіграючи вельми незначну роль у тому світі, в якому славився Ковпервуд, Стейн значно ефектніше сяяв у тій атмосфері, що так приваблювала Береніс, — в атмосфері естетично впорядкованої розкоші. Його смаки і його філософію вона збагнула за декілька хвилин їхньої вечірньої прогулянки, упродовж якої Стейн безтурботно розповідав про себе. Як і Ковпервуд, він був схильний прийняти свою долю такою, як вона була, і навіть знаходити в ній насолоду. Він багатий. Знатний. І до певної міри талановитий.

— Але сам я не зробив нічого, щоб здобути або заслужити хоч щось із того, що маю, — зізнався він.

— Цьому я можу повірити, — розсміялася Береніс.

— Але що тут поробиш, — продовжував він, немов не помітивши її репліки. — Такий світ — усе в ньому несправедливо: обдаровує одних, і нічого не дає іншим.

— Як це вірно! — сказала Береніс, що раптом стала серйознішою. — У житті стільки фатального і стільки безглузлого: бувають долі прекрасні, а бувають страшні, ганебні, огидні...

Стейн почав розповідати їй про себе. Його батько хотів, щоб він одружився з дочкою їх сусіда, теж графа. Але, як висловився Стейн, вони не надто приваблювали одне одно-

го. А пізніше, в Кембриджі, Стейн вирішив за будь-яку ціну відкласти одруження і спочатку якомога більше побачити світ.

— Але біда в тому, — продовжував Стейн, — що я надто звик переїжджати з місця на місце. А в проміжках між більшими подорожами хочеться ще побувати й у моєму лондонському будинку, і в паризькому, і в Тригезалі, і в Прайорс-Коув, коли він ніким не зайнятий.

— А, як на мене, біда в іншому: незрозуміло, що може робити самотній холостяк зі стількома резиденціями, — сказала Береніс.

— Вони мені служать для моєї головної розваги, тобто вечірок, — відповів він. — У нас їх постійно проводять, як ви самі, мабуть, помітили. І уникнути цього неможливо. А крім того, я працюю і часом дуже напружено.

— Заради задоволення?

— Так, мабуть. У всякому разі це надає внутрішньої рівноваги, яка, по-моєму, іде мені на користь.

І Стейн почав викладати свою улюблену теорію про те, що сам по собі титул без особистих досягнень має невелике значення. Світ все більше уваги звертає на тих, хто працює в галузі науки й економіки, і саме економіка його цікавить найбільше.

— Але я зовсім не про це хочу з вами говорити, — на закінчення сказав він. — Давайте краще поговоримо про Тригезал. Це місце, дякувати Богові, дещо відокремлене і надто пустельне для звичайних вечірок, тому, коли я хочу зібрати багато народу, мені доводиться багато чого продумати. Тригезал нічим не нагадує околиці Лондона, нічого подібного ви там не побачите, — я часто користуюся ним, як притулком, куди можна втекти від усіх.

Береніс одразу відчула, що він шукає глибшого порозуміння між ними. Можливо, найкраще, думала вона, одразу ж покласти цьому кінець, прямо зараз дати ясно зрозуміти, що не може бути ніякого подальшого зближення. Однак вона не могла прийняти необхідність такого вчинку стосовно

людини, яка, схоже, так само широко дивиться на життя, як і вона сама. І, дивлячись на Стейна, поки вони йшли, Береніс навіть запитувала себе, чи не вирішить він не дати волі своїй цікавості до неї і втриматися в рамках ввічливої світськості, якщо вона розповість йому про свої відносини з Ковпервудом. Адже тепер він пов'язаний з Ковпервудом справами і, мабуть, ставиться до нього з достатньою повагою, щоб поважати і її.

Водночас Стейн їй дуже сподобався. Вона вирішила відкласти розмову. Але наступного дня, коли вони зустрілися рано-вранці за сніданком і збиралися поїхати кататися верхи, Стейн знову заговорив про намір утекти до Трігезала — не тільки для того, аби відпочити кілька днів, але щоб спокійно обміркувати деякі серйозні фінансові проблеми, що вимагають його уваги.

— Річ у тім, що я взяв на себе чималу працю у зв'язку з планом вашого опікуна стосовно будівництва метрополітену, — зізнався він. — Можливо, вам відомо, що містер Ковпервуд розробив дуже складну програму і вважає потрібним заручитися моєю допомогою. А я намагаюся вирішити, чи зможу я бути йому справді корисний.

Він замовк, немов вичікуючи, що вона на це скаже. Але Береніс мовчала, ведучи коня риссю поруч із ним. Вона твердо вирішила не висловлювати власних думок.

— Хоч містер Ковпервуд і мій опікун, — перервала вона, нарешті, мовчання, — але його фінансова діяльність для мене таємниця. Мене куди більше цікавлять чудесні речі, які можна придбати за гроші, ніж те, як ці гроші добуваються.

І вона трохи посміхнулася.

Стейн на мить притримав коня й, повернувшись, уважно подивився на Береніс.

— Слово честі, я думаю так само, як і ви! — вигукнув він. — Я часто запитую себе, навіщо обтяжувати себе усілякими справами, коли так любиш красу. Часом я навіть злюся на себе за це.

І Береніс подумки знову порівняла Стейна зі своїм енергійним і безжалісним коханим. Любов до мистецтва й краси у Ковпервуда лише доповнювала його фінансовий геній і жадання влади. У Стейна ж почуття прекрасного переважало над усім іншим, і водночас він, як і Ковпервуд, мав багатство і був цікавою особистістю. І при цьому мав те, чого Ковпервуду ніколи не досягти: визнання вищого світу і високий титул. Береніс було тим цікавіше порівнювати цих людей, що вона бачила, яке сильне враження справила вона на Стейна. Англійський аристократ — і Френк Ковпервуд, американський фінансист, магнат міського залізничного транспорту!

Проїжджаючи під деревами на своєму сірому в яблуках коні, Береніс намагалася уявити себе в ролі леді Стейн. Можливо, вони навіть матимуть сина, і він успадкує графський титул. Але тут — на жаль! — Береніс згадала про свою матір — славнозвісну Гетті Стар із Луїсвілля і про власні не надто сумнівні стосунки з Ковпервудом, що можуть викликати скандал у будь-який момент. Адже є Ейлін, а гнів Ковпервуда і його подальша ворожість, особливо враховуючи його винахідливість, можуть мати будь-які наслідки. І її недавнє хвилювання розсіялося, як туман при нещадному світлі дня. На мить вона похолоділа, усвідомивши всю складність свого становища, але тут вона почула слова Стейна, що її трохи втішили:

— Дозвольте сказати вам, що ваш блискучий розум і щиросердечна чуйність не поступаються вашій красі.

І Береніс, незважаючи на смутний настрій, весело махнула рукою.

— Чому б і ні? Ви думаєте, я нездатна прийняти те, чого не заслуговую?

Вона цікавила Стейна все більше й більше, і тому він схильний був думати, що стосунки між Береніс і її опікуном — цілком нормальні. Адже Ковпервуду, мабуть, вже п'ятдесят п'ять, а то й шістдесят. А Береніс виглядає не старше вісімнадцяти-дев'ятнадцяти. Можливо, вона його незаконна

дочка. З іншого боку, цілком можливо, що її молодість і краса зачарували Ковпервуда, і, осипаючи матір і дочку подарунками й усілякими знаками уваги, він попросту домагається прихильності Береніс. Спостерігаючи за місіс Картер, Стейн відчув якийсь неясний сумнів. Безумовно, вона дійсно рідна мати Береніс, вони так схожі одна на одну. І все-таки Стейн дивувався. Але зараз йому найбільше на світі хотілося відвезти Береніс у Трігезал, і, обмірковуючи, як це зробити, він сказав:

— Одне скажу вам, міс Флемінг: вас можна поздоровити з таким опікуном. На мій погляд, він — видатна, чудова людина.

— Так, це вірно, — відповіла Береніс. — Як цікаво, що ви тепер його компаньйон або, здається, збираєтеся стати компаньйоном.

— До речі, — запитав Стейн, — ви не знаєте, коли містер Ковпервуд повертається з Америки?

— Останній лист ми одержали від нього з Бостона, — відповіла вона. — І він пише про багато роботи в Чикаго й в інших місцях. Справді, я не знаю, коли він може повернутися.

— Коли він приїде, я, сподіваюся, буду мати щастя бачити вас усіх у себе, — сказав Стейн. — Але ми так і не домовилися відносно Трігезала. Невже так обов'язково чекати повернення містера Ковпервуда?

— Думаю, що так, у всякому разі тижня три-чотири доведеться почекати. Мама негарно себе почуває, і їй хочеться посидіти тут у тиші й відпочити.

Вона підбадьорливо посміхнулася Стейну, але водночас подумала, що якщо Ковпервуд повернеться або навіть просто якщо написати або телеграфувати йому, усе влаштується. Їй самій дуже хотілося прийняти запрошення. До того ж її дружба зі Стейном, яку Ковпервуд заздалегідь схвалив, хоч вона й зав'язалася в його відсутність, мабуть, навіть допоможе йому вести справи із цим англійцем. Треба зараз же написати Ковпервуду.

— Але тижня через три ви зможете приїхати? — запитав Стейн.

— Я впевнена в цьому. І поїздка буде надзвичайно приємною для всіх нас.

І Стейн прийняв цю двозначну обіцянку як велику приємність. Адже, очевидно, що ця юна красуня-американка не має потреби ні в ньому, ні в Трігезалі, ні в його титулованих зв'язках. Вона була по-справжньому самостійною особистістю, і їй належало приймати такою, якою вона є.

РОЗДІЛ 44

Хоча Береніс була далеко не впевнена щодо того, чи розумно продовжувати дружбу зі Стейном, її розвитку почасти сприяв сам Ковпервуд своєю затримкою. Він уже повідомив — хоч насправді причиною цьому була Лорна, — що до завершення президентських виборів не зможе повернутися в Лондон. Якщо ж, завбачливо додав він, йому доведеться затриматися надовго, він викличе Береніс до себе в Нью-Йорк або в Чикаго.

Хоч такий лист наводив на міркування, проте не викликав ніяких підозр. І, мабуть, нічого б не сталося, якби не газетна вирізка, надіслана Ейлін і отримана Береніс приблизно через тиждень після її розмови зі Стейном. Якось вранці, розбираючи пошту у східній спальні котеджу, Береніс побачила простий конверт, адресований на її нью-йоркську квартиру і пересланий у Прайорс-Коув. У ньому виявилось кілька зображень, а також опис Лорни Меріс, і газетна вирізка зі статтею з «Таун топікс». У статті йшлося:

«У всьому місті тільки й говорять, що про всесвітньо відомого архімільонера і його останнє захоплення, одну з найпопулярніших танцівниць сезону. За чутками, історія украй романтична. Як подекують, цей джентльмен, що прославився своїми успіхами на фінансовій ниві в якомсь місті на Середньому Заході, а також своєю схильністю до молодих і гарних дівчат, зустрів в одному з віддалених міст нашої краї-

ни найвродливішу і нині найвідомішу служницю Терпсихори, зірку сезону, і нібито одержав над нею миттєву перемогу. Хоча цей меценат відомий своїм багатством і екстравагантними витратами та подарунками тим, кому пощастило привернути його увагу, він не став вимагати від неї, щоб балерина пішла зі сцени й поїхала услід за ним у Європу, звідки сам він недавно повернувся в пошуках капіталів для задуманої їм справи, а, мабуть, навпаки: через свою закоханість він вирішив залишитися тут. Європа кличе його, але найбільше у його житті фінансове підприємство може почекати, аби він міг поніжитися у світлі нещодавно відкритої їм зірки. Даремно франти в шовкових циліндрах юрбляться біля артистичних під'їздів, — приватний автомобіль миттєво уносить її до таких насолод, про які ми можемо тільки здогадуватися. У всіх клубах, ресторанах, барах тільки говорять про цей роман. Чим він закінчиться — сказати важко, але безумовно Європу не можна змушувати чекати нескінченно.

Прийшов, побачив, переміг!»

Спочатку Береніс була не стільки шокована, скільки здивована. Захоплене ставлення до неї Ковпервуда, те величезне задоволення, яке він начебто знаходив у її товаристві й своїй роботі, приспали її увагу, так що вона вважала, що принаймні зараз їй ніщо не загрожує. Але, вивчаючи зображення Лорни, вона одразу помітила, скільки чуттєвого вогню в цій новій фаворитці Ковпервуда. Невже це правда? Невже він знайшов іншу — і так скоро? Першою її думкою було, що вона йому нізащо не вибачить. Лише два місяці тому він називав її найчарівнішою жінкою в світі, говорив, що вона єдина жінка, якій не варто боятися чоловічої мінливості або суперництва жінки. І от він усе ще в Нью-Йорку й вигадує брехливі приводи, аби затриматися заради Лорни. І пише їй цю нісенітницю про президентські вибори!

Потроху її лють ставала дедалі більшою. Її блакитні очі заохололи. Але зрештою здоровий глузд знову прийшов їй на допомогу. Що заважає їй пустити в хід свою найгострішу зброю?

До її послуг Тевісток — він, звісно, чепурун, але має настільки помітне становище у суспільстві, що його разом з матір'ю часто запрошують навіть до двору. Є й інші, — відверто захоплені погляди багатьох помітних і цікавих чоловіків у цьому новому для неї суспільстві красномовно говорили: «Обери мене!» І, врешті, є ще Стейн.

Утім, скільки б Береніс не злилася на Ковпервуда в ці перші хвилини, в її думках не було місця для розпачу. Зрештою вона дорожить їм. Вони обоє встигли побачити, наскільки корисні одне одному. Вона була спантеличена, вражена, відчувала біль, гнів, але не думала про розрив. Хіба сумнів у тому, чи вдасться їй утримати його, змусити його забути колишні звички й потяги, не турбував її і раніше? У глибині душі вона допускала, що навряд чи. У найкращому разі подібність характерів і спільність інтересів, сподівалася вона, допоможуть їм зберігати якщо не ніжні, то хоча б вигідні для обох стосунки. А тепер... Невже їй доведеться сказати собі, що все — і так швидко — зішло нанівець? Розмірковуючи про своє і його майбутнє, вона відкидала цю думку. Те, що було дотепер, було надто чудово.

Вона вже написала Ковпервуду про запрошення Стейна і мала намір дочекатися його відповіді. Але маючи перед собою такий доказ невірності Ковпервуда і незалежно від рішення про подальші стосунки з Ковпервудом, вона вирішила прийняти запрошення його світлості і всіляко заохочувати його ентузіазм. А далі вона побачить, як вчинити з Ковпервудом. Їй було дуже цікаво, яке враження справить на Ковпервуда відкрите залицяння до неї Стейна.

Тож Береніс написала Стейну, що її матінка почуває себе краще і їй корисно було б зараз перемінити обстановку, а тому вона з радістю приймає його повторне запрошення, отримане лише кілька днів назад.

Що ж до Ковпервуда, вона вирішила припинити йому писати. Вона аж ніяк не хотіла скомпрометувати себе стосунками зі Стейном і не робитиме нічого, що могло б повести до розриву з Ковпервудом. Краще почекати й подивитися, як вплине на нього її мовчання.

Тим часом у Нью-Йорку Ковпервуд усе ще начебто повною мірою насолоджувався своєю новою пристрастю, але в глибині його свідомості була постійно присутньою думка про Береніс. Як це зазвичай з ним бувало, його суто чуттєві захоплення тривали недовго. У самій його крові було щось таке, що згодом незмінно припиняло — навіть несподівано й незрозуміло для нього самого — його інтерес до предмета недавнього захоплення. Однак після знайомства з Береніс він уперше в житті відчув, що тут він не буде переможцем і не тільки в суто чуттєвому плані, тож це може для нього бути ударом також у духовному плані. Береніс єдина з усіх жінок принесла в його життя не тільки пристрасть і кмітливність, але щось чуттєво пов'язане з красою і творчою думкою.

Ще дві обставини змусили Ковпервуда задуматися. Першою і найважливішою був лист від Береніс — вона повідомляла, що в Прайорс-Коув приїжджав Стейн і що він запрошував її з матір'ю до себе в Трігезал. Ця звістка дуже схвилювала Ковпервуда, адже він добре усвідомлював фізичну й інтелектуальну привабливість Стейна. Безумовно, Береніс може захопитися такою людиною. Чи не слід йому негайно покінчити з Лорною і повернутися до Англії, щоб перешкодити Стейну завоювати симпатії Береніс? Або почекати ще трохи, щоб до кінця насолодитися близькістю з Лорною, а заодно показати Береніс, що він зовсім не ревнує її до Стейна й анітрохи не боїться цього виняткового й гідного суперника, і цим показати їй, що з них двох у нього міцніша позиція.

На додачу до цього настроїв Ковпервуда затьмарювала ще одна обставина. Зовсім неочікувано дуже серйозно занедужала Керолайн Хенд. З усіх попередниць Береніс Керолайн була йому найбільш близька. Вона й дотепер писала йому дружні, дотепні листи, запевняла його у своїй незмінній відданості і бажала йому успіху в його лондонському підприємстві. А тепер він одержав від неї коротеньку записку: Керолайн повідомляла, що їй мають зробити операцію апен-

дициту. Їй хотілося побачити його хоча б на годину-дві. Їй так багато потрібно сказати йому. І оскільки він в Америці, то, можливо, він зможе приїхати. Відчуваючи, що це його обов'язок, Ковпервуд вирішив поїхати до Чикаго й побачитися з нею.

Досі Ковпервуду ще ніколи в житті не доводилося сидіти у постелі якоїсь зі своїх коханих навіть при дріб'язковому захворюванні. Його в таких випадках не запрошували: усі його скороминущі романи були завжди пронизані відчуттям молодості, веселоців, краси. А тепер, приїхавши до Чикаго й побачивши Керрі (так він називав Керолайн), що страждає від нестерпного болю, — її повинні були от-от відправити в лікарню, — він мимоволі задумався над тлінністю людського існування. Однією з причин, чому Керолайн попросила його приїхати, було також те, що вона хотіла з ним порадитися. Бо, якщо все скінчиться не дуже добре, сказала вона доволі бадьоро, вона просила його виконати одне її бажання. Вона мала в Колорадо сестру з двома дітьми, яку дуже любила, і хотіла перевести на її ім'я деякі облігації. Свого часу сам Ковпервуд порадив їй придбати ці облігації, і тепер вони лежали на її ім'я в його нью-йоркському банку.

Він поспішив перетворити на жарт її побоювання про смерть — адже він старше її на двадцять п'ять років, — але про себе він подумав, що все можливо. Звісно, вона може вмерти, як можуть померти і Лорна, і Береніс, і будь-хто. І насправді наскільки марною є боротьба, в яку він уступив у свої шістдесят років мало не з юнацьким ентузіазмом, а от Керолайн, у тридцять п'ять, страшилась того, що дуже скоро, можливо, для неї все скінчиться. Дивно. І сумно.

Однак побоювання Керолайн справдилися, і вона померла за дві доби після того, як її привезли в лікарню. Почувши про її смерть, Ковпервуд розсудив негайно поїхати з Чикаго, оскільки все місто знало, що вона була його коханкою. Однак перед від'їздом він послав за одним зі своїх чиказьких адвокатів і докладно пояснив йому, що і як потрібно зробити.

І все-таки смерть Керолайн не виходила в нього з голови. Ця жінка була настільки живою, мужньою, дотепною, навіть коли вона їхала до лікарні. Останнє, що вона сказала, коли він пошкодував, що не зможе поїхати з нею:

— Ти ж знаєш мене, Френку. Я сама собі найкращий акомпаніатор. Тільки не від'їжджай, поки я не повернуся. Мене ще вистачить на кілька дуетів.

Але вона не повернулася. А з нею назавжди пішли і його найкращі чиказькі спогади, — про час, коли він вів свою епічну боротьбу й уривав вільну хвилинку, щоб побачитися з нею. І от Керолайн не стало. Ейлін теж, по суті, пішла з його життя, хоча вона начебто й поруч. Пішла й Гейгенін, і Стефані Плейто, і інші. А він живе. Скільки йому ще залишилося? І його раптом охопило нестримне бажання повернутися до Береніс.

РОЗДІЛ 46

Одначе відскіпатися від Лорни виявилось не так уже й легко. Як і Береніс, чи Арлет Вейн, чи Керолайн Хенд, чи будь-хто з багатьох його минулих чарівних подруг, Лорна була не позбавлена хитрощів. І мати своїм шанувальником видатного Ковпервуда надто лестило їй, щоб відпустити його без боротьби.

— Довго ти збираєшся бути в Лондоні? Ти часто мені писатимеш? Хіба ти не повернешся до Різдва? Або хоча б до лютого? Знаєш, уже вирішено, що ми залишаємося в Нью-Йорку на всю зиму. Кажуть навіть, начебто після цього ми поїдемо до Лондона. Ти зрадієш, якщо я приїду?

Вона сиділа в нього на колінах і шепотіла йому на вухо. Вона додавала, що, якщо приїде до Лондона, то не набридати-ме йому там, як і тут у Нью-Йорку, адже вона розуміє: Ейлін, і там у нього стільки справ.

Але Ковпервуд, що думав про Береніс і Стейна, був іншої думки. Правда, Лорна здатна була подарувати йому справж-

ній екстаз, але у спілкуванні, за своїми естетичними смаками, дипломатичними здібностями вона аж ніяк не могла зрівнятися з Береніс, і Ковпервуд уже почав відчувати цю різницю між ними. Треба покласти край цьому зв'язку, і зробити це рішуче.

Хоча після листа, у якому Береніс повідомляла про візит Стейна й натякала на те, що їй хотілося б з'їздити в Тригезал, Ковпервуд уже кілька разів писав і телеграфував їй, відповіді не було. Поступово він почав пов'язувати її мовчання із заміткою у «Таун топікс». Його телепатичне чуття підказувало йому не писати їй більше, а їхати до Лондона — і негайно.

І от одного разу вранці, після ночі, проведеної з Лорною, коли вона одягалася, щоб іти кудись на званий сніданок, Ковпервуд зробив перший крок до розриву.

— Лорна, — почав він, — я хотів поговорити з тобою. Я повертаюся до Англії, і нам треба розстатися.

І, не звертаючи уваги на питання і заперечення, які вона іноді вставляла, він розповів усе правдиво, як міг, не згадуючи, звичайно, імені Береніс. Так, існує інша жінка. Він був щасливий з нею, і для нього зараз найголовніше, найнеобхідніше — зберегти їхні стосунки. Крім того, не можна забувати і про Ейлін і про специфіку його справ у Лондоні. Лорні не слід думати, що їхній зв'язок може тривати вічно. Це було прекрасно. І навіть зараз це прекрасно. Але...

Незважаючи на благання і навіть гіркі сльози Лорни, Ковпервуд говорив з нею, як король із колись улюбленою, але тепер уже набридлою фавориткою. Вона сиділа немов у якомусь заціпенінні, глибоко уражена, пригнічена, засмучена. Невже все так швидко скінчилося? І однак, дивлячись на Ковпервуда, вона розуміла, що це так. Адже за весь час, що вони провели разом, хіба він хоч раз сказав їй, що любить її, що це триватиме завжди. Він не з тих, хто говорить такі речі. Так, але ж її врода, її талант, — хіба можливо, щоб чоловік, навіть такий, як Ковпервуд, одного разу спробувавши блаженство її кохання, був у силах розстатися з нею? Як він може про це говорити?

Він — Френк Ковпервуд, її двоюрідний дядько, людина, рідний їй по плоті й крові, і — її коханець!

Але от він стоїть перед нею, рішучий, серйозний, холоднокровний — коханий і кат — і говорить, що, звісно, їх зв'язують кровні узи, і вона йому глибоко до вподоби, тож не йдеться про повне припинення знайомства. Але коханнями вони більше не будуть.

І він поставив на своєму. Щоправда, в останні дні перед його від'їздом вони мали ще декілька довгих розмов: Лорна доводила, що Ковпервуд все ж таки повинен зустрічатися з нею як з родичкою, і вона ніяк не втручатиметься в його життя, на що він відповів, що побачить. Одначе його думки вже були повністю зайняті Береніс. Він досить добре знав її і розумів, що навряд чи вона піде від нього, навіть довідавшись про Лорну. Але вона може відчутти себе вільною від усяких зобов'язань, і тоді він втратить її дружню підтримку і прихильність. А ще цей Стейн... Слід поквапитися, адже Береніс фактично не залежить від нього. Треба якомога швидше помиритися з нею.

Тільки покінчивши з усіма приготуваннями і не раніше, Ковпервуд вирішив сказати Ейлін, що вони вертаються до Лондона. Якось увечері, прийшовши додому, щоб повідомити її про це, він стикнувся на порозі з Толліфером. Ковпервуд люб'язно привітав його і, запитавши раз-другий про те, як той проводить час у Нью-Йорку, немов між іншим зауважив, що вони з Ейлін за день-два повертаються до Лондона. Цього було цілком достатньо, щоб Толліфер зрозумів, що і йому слід їхати, і цій звістці він надзвичайно зрадів. Адже тепер він може повернутися до Парижа і, мабуть, до Меріголд Брейнерд.

Але ж до чого легко й спритно влаштовує свої справи ця людина! Одночасно розважається з Лорною у Нью-Йорку, чорт його зна з ким за кордоном, і одразу віддає розпорядження Ейлін і йому, Толліферу, — і вони їдуть за ним до Лондона або на континент! І завжди зберігає однаково незворушний вид, що так вразив Толліфера, коли він уперше його

побачив. А от він, Толліфер, вислухавши цей несподіваний наказ, зобов'язаний ламати всі свої нинішні плани, аби уможливити і зробити приємною його рішучу і невпинну ходу по життю!

РОЗДІЛ 47

Тим часом Береніс чотири дні наприкінці вересня насолоджувалась мальовничою природою й слідами історії в Тригезалі. Стейн запросив до себе на цей час містера й місіс Вейлер, веселу й приємну пару, що жили у маєтку поруч, а також Воррена Шарплеса, процвітаючого власника багатьох рибопромислових підприємств у цій частині країни, що давно вже перейшов з розряду ділків у джентльмени. Усі троє мали допомагати хазяїнові розважати місіс Картер.

Як виявилось, Стейн не збрехав, коли говорив їй, що приділяє розвагам не менше уваги, ніж справам. Іншими словами, він уміє брати від життя все, що можна. Стейн любив і свій маєток і його околиці — безкраю, порослу вересом рівнину, що подекуди межувала з лісами, а з іншого боку спускалася до обмілин і стрімчаків порізаного бухтами західного узбережжя Англії. Він намагався якомога більше часу проводити з Береніс, водив її в поля дивитися на гігантські камені, що височіли рядами або утворювали кола: мабуть, їм поклонялися в давнину друїди або інші жерці — вони справляли враження таємничості й первісної суворості. Він розповів Береніс про мідні й олов'яні копальни, що існували тут ще до римського завоювання, про великі рибальські флотилії, що виходили у відкрите море із затоки Сент-Айвз і з Пензанса, що в затоці Маунтс, і про прадавнє плем'я, що досі живе в околишніх селах, — у нього самого в маєтку є кілька людей із цього племені, що говорять майже забутою нині мовою. У затоці Маунтс стояла на причалі яхта Стейна, достатньо велика, щоб прийняти, як переконалася Береніс, не менше дюжини осіб. А з найви-

зього пагорба на околицях Трігезала можна було побачити Ла-Манш і протоку Св. Георга.

Береніс скоро помітила, що Стейн пишається цим диким краєм не менше, ніж своїми володіннями в ньому. Саме тут він почував себе справжнім лордом — усіма визнаним і шанованим. Береніс задавалася питанням, чи не потягне його осісти в рідному гнізді, коли він стане врешті цілком розсудливим. Її, однак, така перспектива не спокушала. Адже тут занадто голо й дико, хоч Береніс і захоплювалася цією первісною красою. Трігезал-Хол — довгий, сірий, похмурий будинок — рятувала в очах Береніс лише пишність внутрішнього оздоблення: яскраві портъери і килими, старовинні французькі меблі, картини старих французьких і англійських майстрів і цілком сучасне електричне освітлення й водопровід. Найбільше Береніс була вражена і навіть трохи приголомшена бібліотекою, яку графи Стейни збирали з покоління в покоління понад півтора століть, і тепер це був справжній скарб.

Упродовж візиту до Трігезалу, під час якого вони каталися на яхті, купалися, улаштовували пікніки на березі моря, серед скель, Береніс усе більше дивувалася Стейну: у ньому відчувалася якась грубувата простота, що дивно контрастувала з його любов'ю до розкоші й комфорту. Він був спритний і сильний — з легкістю міг підтягтися на руках шість разів підряд, ухопившись за сук якогось дерева, Також він виявився відмінним плавцем: навіть коли по морю ходили високі хвилі, Стейн наважувався запливати так далеко, що Береніс могла лише зі страхом і здивуванням стежити за ним очима. Він постійно допитувався, як вона ставиться до всього, що йому подобається, і дуже радів, якщо їхні думки збігалися, і невтомно придумував для Береніс різні нові розваги, чим можна буде зайнятися у майбутньому.

Одначе яким би чарівним і цікавим не був Стейн, — тим більше, що зараз їй хотілося відплатити Ковпервуду за невірність, — Береніс вирішила, що йому все ж таки не вистачає кипучої енергії Френка. Стейна не оточував ореол влади і великих справ. Йому досить було солідного становища без

оглушливого ревіння фанфар і реву юрби, що супроводжують видатних людей у їх творчому русі. Але ж саме за це вона схилилася й завжди схилитиметься перед Ковпервудом. Зараз він не з нею, він захоплений іншою жінкою, і в розлуці образ його немов потьмянів, — і все-таки вона постійно думає про нього навіть тепер, коли вона зворушена чарами м'якшої і менш енергійної особистості Стейна. Але, можливо, їй доведеться побороти в собі потяг до Ковпервуда й спрямувати всі зусилля на те, щоб, одружившись зі Стейном або ще кимось, завоювати міцне становище в суспільстві? Так, їй хотілося б здобути хоч якусь міру надійності. Хто знає, на що наважиться Ейлін, якщо довідається, що Береніс в Англії і з Ковпервудом? А можливо, вона вже знає. Береніс була майже впевнена, що це Ейлін надіслала їй статтю з «Таун топікс». А минуле матері — хіба вдасться вічно приховувати його? Однак сумніватися в тому, що Стейн справді захопився нею, не доводилося. Можливо, він одружиться з нею, якщо вдасться приховати деякі речі. Можливо, навіть якщо йому все стане відомо, він постарається допомогти їй приховати те, що може зашкодити їхньому щастю.

Якось вранці, коли вони повертались зі Стейном після прогулянки верхи по його пустельним володінням до Тригезалу, Береніс запитала себе, наскільки міцно він зв'язаний традиціями й звичаями свого класу і чим він готовий пожертвувати заради того, щоб утримати ту, кого він справді кохає.

РОЗДІЛ 48

Лондон. Звичайний галас із приводу повернення містера й місіс Ковпервуд. Береніс із отриманих раніше телеграм уже знала про його приїзд, а Ковпервуда в цей час цікавило тільки одне — примирення з Береніс і її любов.

І надзвичайно задоволений Стейн, тому що поки Ковпервуд був відсутній, він значно просунувся не тільки в справах,

пов'язаних із будівництвом метрополітену, але й у завоюванні симпатій його підопічної. Сказати правду, Стейн був наполовину закоханий. Він кілька разів побував у Прайорс-Коув вже після візиту Береніс. Надія на успіх підстьобувала його, спонукала до того, аби бути настійливим. Можливо, він виграє цей приз. Можливо, Береніс полюбить його і погодиться стати його дружиною. Навряд чи Ковпервуд буде проти. Це зміцнить їхні ділові відносини. Звісно, треба буде побільше дізнатися про Береніс і про її справжні стосунки з Ковпервудом. Поки що Стейн не потурбувався довідатися. Але навіть якщо минуле Береніс і не бездоганне, вона все одно найчарівніша жінка, яку він колись зустрічав. І, безперечно, вона не намагалася принадити його; сам він настійливо переслідував її.

Що ж до Береніс, то її водночас і радували й тривожили дві обставини: перша — те, що Стейн, схоже, сильно зацікавився нею, і друга — що після її візиту до Трігезалу він, поміж іншого, запропонував влаштувати восени прогулянку на його яхті «Айола», на яку він хотів запросити її з матір'ю, а також подружжя Ковпервудів. Можна буде заїхати в Каус — там у цей час, цілком імовірно, будуть король Едуард і королева Олександра, і Стейн буде щасливий представити своїх гостей їх величностям, — адже король із королевою старі друзі його батька.

Почувши ім'я Ейлін, Береніс похолола. Бо якщо Ейлін поїде, то вже ні сама Береніс, ні її матір поїхати не зможуть. А якщо Ейлін відмовиться, доведеться якось правдоподібно пояснити Стейну її відсутність. Якщо ж вони з Ковпервудом приймуть запрошення й поїдуть разом, їм колись треба якось дійти згоди, хоча б дипломатичної, якщо не вдасться досягти повної гармонії. А саме цього Береніс зараз і не хотіла. Врешті, не поїхати з Ковпервудом або, навпаки, поїхати без нього, може означати, що вона виключає його зі свого життя. А це знов-таки тягне за собою пояснення, перебудову їхніх стосунків і, можливо, з фатальними для обох наслідками.

У стані образи на Ковпервуда, в якому перебувала Береніс, вона не хотіла щось вирішувати зопалу. Скільки б вона не

мріяла про Стейна, було цілком очевидно, що без доброї волі Ковпервуда їй не виплутатися з незліченних ускладнень, що їй загрожують. Якщо він розгнівається, він миттєво знищить її. Якщо ж він до неї збайдуже, її знищать Ейлін та інші. Знову й знову обмірковуючи все це, Береніс зрозуміла, що і за своїм характером і за поглядами на життя Ковпервуд їй ближчий за Стейна. З ним вона сама стає сильнішою. І зважаючи всі моменти, пов'язані зі Стейном, вона приходила до висновку, що у головному він не може зрівнятися з Ковпервудом — в енергійності, винахідливості, природності погляду на життя. Саме це, а не що інше, змусило Береніс усвідомити, що вона хоче бути тільки з Ковпервудом і ні з ким більше, хоче чути його голос, бачити його, відчувати його невичерпну енергію, його безстрашність перед життям. Коли він поруч, її сили потроюються, а що буде з нею без його підтримки? От чому Береніс не давала остаточної відповіді Стейну, посилаючись на те, що її опікун буває інколи впертим, і не можна сказати заздалегідь, як він поставиться до такої поїздки. Тож вона змушена почекати з відповіддю до його повернення до Англії. Водночас, з посмішкою сказала вона Стейну, для неї самої ця прогулянка на яхті виглядає дуже привабливою. Тож, якщо він довірить це їй, вона, мабуть, зуміє все влаштувати.

Коли Ковпервуд дістався готелю, на нього чекало радісне, хоч і дещо формальне, привітання від Береніс, що ніяк не натякало на ускладнення. Однак Ковпервуд не тільки вмів одразу відчутти небезпеку, але й чітко підмічав ставлення до себе інших, а тому негайно відчув ворожий настрій Береніс. Недаремно задовго до прибуття в Англію він уже був впевнений, що Береніс знає про його роман з Лорною. Що ж, він був наготові і його розум загострився в очікуванні будь-якої несподіванки. Він вирішив, що не намагатиметься уникнути розмови на небезпечну тему, а спробує натомість відчутти настрій Береніс і діяти згідно з цим.

І от він у Прайорс-Коув, забарвленому в осінні кольори. Листя вже пожовкло і навіть трохи почервоніло. Над рікою, навіть опівдні, коли він приїхав, білів туман. Під'їжджаючи до

будинку, Ковпервуд із жалем подумав про сонячні літні дні, які він міг би провести тут з Береніс. Головне зараз — бути з нею відвертим, нехай вона знову відчує, який він є насправді. Цей перевірений метод вже неодноразово виявлявся настільки вдалим, що, як він сподівався, допоможе йому і зараз. А крім того, хіба її захоплення Стейном не врівноважує його стосунки з Лорною? Винувата вона перед ним чи ні, її можна змусити сумніватися в правильності своєї поведінки.

За огорожею Ковпервуд побачив садівника Піггота, що підрізав кущі, — той шанобливо йому вклонився. У загоні, поруч зі стайнями Стейна, грілися в променях осіннього сонця коні, а біля дверей стайні два груми чистили зброю. По галявині назустріч Ковпервуду поспішала місіс Картер, сяючи привітною посмішкою, — очевидно, вона й гадки не мала про ті проблеми, які хвилювали її дочку і його. І по тому, як радісно привітала його місіс Картер, Ковпервуд здогадався, що Береніс, схоже, не говорила з матір'ю.

— Ну, як ви тут живете? — запитав він, виходячи з екіпажа й простягаючи місіс Картер руку.

Береніс, за словами матері, почувала себе, як завжди, відмінно. Зараз вона займалася музикою, і це підтверджували звуки рояля, що доносилися з вікон, в яких можна біло пізнати «Сценки з ярмарку» Римського-Корсакова¹.

У Ковпервуда спочатку майнула думка, що от тепер, як бувало з Ейлін, треба йти до неї, починати неприємну розмову, пояснювати, дратуватися. Але поки він думав, музика стихла, і у дверях з'явилася Береніс, як завжди спокійна й усміхнена. О, він повернувся! Як гарно! Як він себе там почував? Як пройшла подорож? Вона так рада, що він повернувся! Ковпервуд помітив, що Береніс хоч і вибігла до нього назустріч, однак не поцілувала його, але з усього іншого не можна було здогадатися, що вона чимось незадоволена. Більше того, вона, здавалося, була в захваті від його

---

¹ Імовірно, маються на увазі «Картинки з виставки» М. Мусоргського. — *Прим. пер.*

повернення, — він повернувся саме вчасно, щоб помилуватися чудесними осінніми пейзажами; тут з кожним днем стає усе красивіше. І, дивлячись на неї, Ковпервуд теж став підігравати, запитуючи себе, однак, скільки часу залишилося до справжньої бурі. Але коли Береніс так само невимушено запропонувала піти в їхній плавучий будиночок і випити по коктейлю, він не витримав:

— Прогуляємося до річки, якщо ти не проти, Беві? — І, взявши Береніс під руку, повів її тінистою алеєю. — Беві, — почав він, — спочатку я хочу дещо розповісти тобі, перш ніж ми щось робитимемо.

Він пильно подивився на неї холодним, твердим поглядом, і вона одразу змінила свою поведінку.

— Одну хвилину, Френку, я тільки скажу два слова місіс Еванс...

— Ні, — рішуче сказав він, — не йди, Беві. Наша розмова куди важливіша за місіс Еванс чи що б там не було. Я хочу розповісти тобі про Лорну Меріс. Ти, мабуть, уже чула про неї, але я все-таки хочу розповісти тобі сам.

Вона мовчки спокійно йшла поруч із ним.

— Ти знаєш про Лорну Меріс? — запитав він.

— Так, знаю. Мені хтось надіслав з Нью-Йорка газетну вірізку й декілька її зображень. Вона дуже гарна.

Ковпервуд відзначив про себе стриманий тон Береніс. Ніяких докорів. Ніяких питань. Тем важливіше з'ясувати, що ж вона насправді думає.

— Трохи несподіваний поворот після всього, що я говорив тобі, Беві, правда?

— Так, мабуть. Але, сподіваюся, ти не станеш виправдовуватися. — Куточки її губ торкнула ледь помітна іронічна усмішка.

— Ні, Беві, я тільки хочу розповісти тобі все, як було. А далі — суди сама. Ти хочеш вислухати мене?

— Не дуже. Але якщо тобі так уже хочеться поговорити про це — будь ласка. Мені здається, я розумію, як усе трапилося.

— Беві! — вигукнув він, зупиняючись і дивлячись на неї із замилюванням і щирою любов'ю. — Ми не можемо, принаймні, я не можу так продовжувати. Єдине, що я хочу тобі сказати: що б ти про мене не думала, але я, як і раніше, дуже тебе люблю. Можливо, це звучить банально і фальшиво після всього, що трапилося за той час, поки ми не бачилися, але, я певен, ти й сама знаєш, що я кажу правду. Ми обоє розуміємо, що є людські цінності, що не вимірюються фізичною красою або сексуальним потягом. Якщо, скажімо, двоє чоловіків оцінюватимуть двох гарненьких жінок, то їхні думки будуть дуже різні. Тут є інші визначальні чинники: характер, порозуміння, єдність цілей і ідеалів, і...

— Справді? — крижаним тоном перервала Береніс. — І це все міняє? Можна забути про вірність, зрадити своїм обіцянкам?

Напівпридушений спалах в її очах дав зрозуміти Ковпервуду, що з нею ці виверти ні до чого.

— Це справді все міняє, Беві. Як бачиш, я тут з тобою, чи не так? А десять днів назад, у Нью-Йорку...

— Так, знаю, — перервала його Береніс. — Ти залишив її, але спочатку чудесно провів з нею літо. Тепер вона тобі набридла, і ти згадав про Лондон, про свої плани, про те, що треба відновити свої позиції... — Презирлива усмішка скривила її гарний рот. — Але правда, Френку, немає потреби все це мені роз'яснити. Я сама дуже схожа на тебе, — ти ж знаєш. Я можу пояснити що завгодно не гірше тебе, — різниця лише в тому, що я тобі багатьом зобов'язана і готова, мабуть, іти на деякі жертви, якщо я хочу зберегти те, що в мене є. Тож я маю бути більш обачною, ніж ти, набагато більш обачною. Або... — вона зупинилася й подивилася на Ковпервуду; у нього було таке відчуття, немов він одержав ляпаса.

— Але, Береніс, це правда. Я справді залишив її. Я повернувся до тебе. Я готовий усе пояснити, а можу й не пояснювати — як хочеш. Але одного я неодмінно хочу — щоб ти мене вибачила. Хочу помиритися і більше ніколи не розставатися з тобою. Ти можеш цьому не вірити, але я обіцяю: та-

кого більше не станеться. Хіба ти цього не відчуваєш? Невже ти не допоможеш мені хоч почасти відновити наші колишні чесні й відкриті відносини? Подумай, чим ми були одне для одного! Я можу допомагати тобі, хочу й буду допомагати, незалежно від того, вирішиш ти порвати зі мною чи ні! Ти віриш мені, Беві?

Вони стояли під старими деревами на маленькій зеленій галявині поблизу Темзи, — подалі було видно низькі очеретяні покрівлі далекого сільця, із труб піднімався блакитний дим. Усе навкруги дихало миром і тишею. Але Ковпервуд не міг позбутися думки, що попри те, що він сказав все, що міг, був відвертий і намагався уникнути всього, що могло б провокувати, Береніс нічого не вибачила йому. Водночас він мимоволі порівнював її з іншими жінками в подібних обставинах, зокрема з Ейлін. Береніс не дулася, не плакала, не влаштовувала сцен. І однак — він також подумав, і це вперше в житті спало йому на думку, — жінка, що любить глибоко, по-справжньому, вона дутиметься, литиме сльози, влаштовуватиме сцени, не думаючи про те, наскільки шкодить самій собі, і все закінчується вибаченням і домовленістю.

З іншого боку, його стосункам із Береніс були притаманні якісь цінні риси, які не можна заперечувати, применшувати. Звичайно, він сам знецінив їх. І він миттєво став тем хитрим, проникливим, винахідливим і енергійним Ковпервудом, яким його звикли бачити фінансисти на засіданнях і під час ділових переговорів.

— Послухай мене, Беві! — твердо сказав він. — Приблизно двадцятого червня я відправився у справах до Балтимора...

І він розповів їй усе, що сталося потім. Як він повернувся до себе в номер пізно вночі. Як постукала Лорна. Усе. Він розповів, як вона захопила його своєю красою, де він бував з нею і як її розважав, як коментувала це преса. Він наполягав, шукаючи виправдання, на тому, що Лорна прямо зачарувала його — зовсім як у свій час Береніс. Він не збирався зраджувати Береніс. Це було щось, що найшло на нього, і для повної ясності він виклав їй теорію, на яку його наштовхнув досвід

цього і колишніх його романів: чуттєвий потяг має в собі щось, що бере гору і над розумом, і над волею. Адже цього разу це підім'яло, відмело всі його настанови, яких він вирішив дотримуватися.

— Якщо бути чесним, — додав тут Ковпервуд, — мабуть, є тільки один спосіб уникнути подібного роду зривів: не зустрічатися із цікавими жінками. А це, звичайно, не завжди можливо.

— Так, звичайно, — сказала Береніс.

— Сама розумієш, — продовжував він, вирішивши довести розмову до кінця, — уже якщо стикаєшся з такою Лорною Меріс, то треба мати повний контроль над собою, аби уникнути її чар. Але для мене це надто висока вимога.

— Правда! — сказала Береніс. — Але я згодна: вона дійсно дуже гарна. Ну, а як ти дивишся на мої стосунки з іншими чоловіками? Ти згодний надати мені таку ж волю? — Вона допитливо подивилася на нього, і він відповів їй спокійним, твердим поглядом.

— Теоретично — так, — відповів він. — Адже я люблю тебе і тому повинен буду примиритися з цим і терпіти, поки стане сил, поки це буде необхідно для мене. А потім, мабуть, відпущу тебе, як і ти відпустила б мене, якби перестала любити. Але зараз я хочу знати, — після всього, що сталося, чи любиш ти мене, люба? Для мене це дуже важливо, тому що я, як і раніше, дуже люблю тебе.

— Що ж, Френку, ти ставиш мені питання, на яке я зараз нічого не можу відповісти, бо я і сама не знаю.

— Але ж ти бачиш, — не вгамовувався він, — це було просто скороминуще захоплення, інакше мене б тут не було. Я кажу про це не заради виправдання, а як про факт.

— Інакше кажучи, — сказала Береніс, — вона не приїхала тим самим пароплавом.

— Вона всю зиму танцює в Нью-Йорку. Про це можна прочитати в будь-якій американській газеті. Я повторюю, Беві, моє почуття до тебе не просто сильніше, це інше, вище почуття. Ти мені потрібна, Беві. Ми однаково думаємо, одна-

ково почуваємо. От чому я знову повернувся і хочу тут залишитися. Ті інші стосунки були набагато менше серйозними. Я відчував це весь час. Коли ти перестала писати, я зрозумів, наскільки менше для мене значить Лорна. Ось такий підсумок. То що тепер, Беві?

У сутінках він присувався до неї ближче і ближче. І от він міцно обійняв її і поцілував у губи. І тоді вона відчула, що піддається, слабшає й душею й тілом. Але водночас вона відчувала, що повинна сказати йому все, що думає.

— Я люблю тебе, Френку, так. Але ж це лише чуттєвий потяг з твого боку. І коли це в тебе пройде... коли пройде...

І вони забулися в обіймах один одного, дозволивши бажанню і почуттю поки що загасити маленький слабкий вогник, людський розум, і здолати ту цілковито некеровану розумом силу, людську волю.

РОЗДІЛ 49

Пізніше у спальні Береніс цієї першої ночі Ковпервуд продовжував доводити, що найрозумніше — і далі грати їхні ролі опікуна й підопічної.

— Розумієш, Беві, — говорив він, — адже саме так звикли дивитися на нас Стейн та інші.

— Ти намагаєшся дізнатися, чи не збираюся я піти від тебе? — запитала вона.

— Природно, мені спадало на думку, що ти, можливо, думаєш про це. Цей Стейн, звісно, в змозі запропонувати тобі все.

Він сидів у неї на краєчку її ліжка. Місячне світло, що пробивалося крізь щілини в ставнях, лише трохи освітлювало кімнату. Береніс сиділа, спираючись на подушки, і палила.

— Менше, ніж ти, — сказала вона, — якби ти цього посправжньому захотів. Але якщо ти вже хочеш знати, то я зараз не думаю ні про що інше, крім тієї проблеми, яку створив ти. Між нами була угода, і ти її порушив. Чого ж ти від мене

чекаєш після цього? Щоб я надала тобі волю, не вимагаючи нічого для себе?

— Я не чекаю нічого, що може бути тобі неприємним або суперечити твоїм інтересам, — твердо сказав Ковпервуд. — Я просто пропоную — у випадку, якщо ти зацікавишся Стейном, нам слід обумовити, як нам продовжувати ці опікунські стосунки, доки ти не утврдишся у своєму новому положенні. З одного боку, — він говорив це цілком чесно, — я був би радий бачити тебе дружиною такої людини, як Стейн. З іншого боку, є план, який ми з тобою склали, і без твоєї участі, Беві, буду щирий, він мене не надто цікавить. Можливо, я продовжуватиму, а може, й кину. Залежить від настрою. Я знаю, після цієї історії з Лорною Меріс ти думаєш, що я легко можу створити собі приємне життя. Але я так не думаю. Це був просто випадок, який захопив мої почуття, але не розум. Якби ти була зі мною у Нью-Йорку, цього б ніколи не сталося. Але якщо так трапилося, єдиний вихід, який я бачу: скласти найкращу дієву угоду, яку я міг би прийняти. І тобі слід її сформулювати. — Він піднявся і пішов пошукати сигару.

Після такого прямого запитання Береніс відчула себе украй стурбованою всім сказаним. Вона дуже дорожила Ковпервудом — його справи, його успіх для неї ледь не важливіші за її власні. Але ж треба подумати й про своє життя, своє власне майбутнє. Бо, коли їй виповниться тридцять п'ять або сорок, шанси, що він залишиться з нею, дуже невеликі. Вона лежала мовчки й думала, а Ковпервуд чекав. Врешті вона заговорила, долаючи неясні передчуття в душі. Так, вона згодна продовжувати те, що було раніше, звісно, вона згодна продовжувати, принаймні зараз. Адже хто з них може щось сказати про їхні майбутні вчинки і рішення.

— Я не знаю нікого подібного тобі, Френку, — сказала вона. — Лорд Стейн мені, звичайно, подобається, але я дуже мало знаю його. Зараз про це навіть смішно й думати. Так, він теж дуже цікавий, навіть чарівний. І якщо ти й надалі залишатимеш мені це напівжиття з тобою, то з мого боку

було б дуже непрактично нехтувати ним, враховуючи, що він справді може одружитися зі мною. Водночас, покладатися на тебе — про це й думати нема чого. Я можу, звичайно, залишитися з тобою і постараюся допомогти тобі здійснити все, що ми задумали. Але ж і це тому, що мені доводиться розраховувати на себе — тільки на себе. Я віддаю тобі в дар свою молодість, мої ідеали, мою енергію, любов, нічого не чекаючи взамін.

— Беві! — вигукнув Ковпервуд, уражений справедливістю її слів. — Це неправда!

— Тоді покажи мені, де я помиляюся. Припустимо, я залишусь з тобою, — так, мабуть, і буде. І що далі?

— Так, — сказав Ковпервуд, всідаючись у крісло напроти ліжка, — зізнаюся, це серйозне питання. Я не так молодий, як ти, і, залишаючись зі мною, ти, звісно, багатьом ризикуєш: якщо про нас довідаються, перед тобою зачиняться всі двері. Це незаперечно. А все чи майже все, що я можу тобі запропонувати, це гроші. І незалежно від того, що ми сьогодні вирішимо, я готовий негайно подбати про це. Ти матимеш стільки, що, якщо ти будеш розумно розпоряджатися ними, тобі цілком вистачить, щоб жити в розкоші до кінця свого життя.

— О, це я знаю, — відповіла Береніс. — Цього не можна заперечувати, коли ти кимось захоплюєшся, ти сама щедрість. У цьому я й не сумнівалася. Мене тривожить інше — я боюся, що ти не любиш мене по-справжньому. І найвірогідніше, мені доведеться не тільки прожити без любові, а ще й заплатити за мою любов пізніше.

— Я розумію тебе, Беві, повір, відмінно розумію. І я не маю права просити тебе про щось, чого ти сама не бажаєш мені подарувати. Роби те, як вважаєш кращим для себе. Але обіцяю тобі, люба: якщо ти залишишся зі мною, я постараюся бути вірним тобі. І якщо ти колись захочеш розстатися зі мною й вийти заміж, я обіцяю не заважати тобі. Це все. І, як я вже казав, я дуже люблю тебе, Беві. Ти це знаєш. Ти для мене не тільки кохана, але й те саме, що рідне дитя.

— Френку! — вона підкликала його до себе. — Ти ж знаєш, я не можу піти від тебе. Це неможливо. Принаймні я не можу собі цього уявити.

— Беві, дівчинко моя люба! — І він взяв її на руки. — Як чудово, що ти знову зі мною!

— Але одну річ ми маємо владнати, Френку, — сказала вона раптом, пригладжуючи волосся, — я маю на увазі це запрошення на яхту. Що робитимемо з цим?

— Поки ще не знаю, люба, але, думаю, коли він вже так захопився тобою, навряд чи він якось ворожо ставитиметься до мене.

— Негіднику! — розсміялася Береніс. — Чи був колись на світі інший такий страшенний плут?

— Ні, просто молодий честолюбний американський бізнесмен, який намагається прокласти собі шлях в англійських фінансових джунглях! Поговоримо про це завтра. Зараз я хочу думати про тебе і тільки про тебе...

РОЗДІЛ 50

Наче майстер шахової гри, Ковпервуд розробив цілу стратегію, щоб перехитрити всіх, хто з міркувань національного престижу або суто егоїстичних об'єдналися проти нього в його проєкті з лондонською підземкою. Це був широкий і детальний план дій, який він сподівався здійснити в такий спосіб.

Насамперед до лінії Чаринг-Крос потрібно приєднати центральну петлю — лінії Районної й Метрополітен, якими володіють украй непрактичні й ворогуючі групи. Якщо справи підуть добре, то все це скоро виявиться в руках у нього, Стейна й Джонсона — по суті, у нього.

Потім, якщо йому вдасться захопити контроль над компаніями Районної й Метрополітен, до якої він приєднає або ні, в залежності від обставин, Компанію з будівництва залізничного устаткування і прокладання залізниць, — він створить

Об'єднану компанію підземних доріг, що контролюватиме всі інші компанії.

Крім того, Ковпервуд вирішив потай від своїх компаньйонів перекупити в Ебінгтона Скерра його концесію на лінію Бейкер-стрит — Ватерлоо, а також придбати лінію Бромптон — Пікаділлі (про яку він дізнався, що вона знаходиться приблизно в такому ж стані, як лінія Чаринг-Крос), а також деякі інші маршрути і проєктовані лінії, які він скупить через підставних осіб.

Коли все це буде у нього в руках, він зможе, як він думав, створити нову компанію — Загальну лондонську підземну, що включатиме всі підприємства Об'єднаної компанії підземних доріг, а також усі концесії й лінії, які він зуміє придбати; він оперезає весь Лондон підземними залізницями й, захопивши у свої руки контрольний пакет акцій, стане справжнім хазяїном усієї системи. І якщо навіть йому не вдасться зайняти пост голови правління цього гігантського підприємства, принаймні всі знатимуть, що він контролює все це через своїх директорів. Якщо ж йому не вдасться провести в директори своїх людей, він принаймні зуміє влаштувати так, щоб ті, хто буде керувати справами, не могли ніяк зашкодити його власності.

І врешті-решт, якщо все піде добре, він спокійно продасть свої акції й підприємства з величезною вигодою, і залишить компанію існувати, як їй завгодно. Він створить собі ім'я — не тільки як організатор, але і як будівельник, що дав Лондону сучасну й розгалужену систему метрополітену, на якій, як і на чиказькій трамвайній мережі, лежатиме відбиток його генія. А після цього він за допомогою свого багатства зможе зайнятися поповненням своєї картинної галереї, добродійною діяльністю, будівництвом лікарні, про що він так багато думав у минулому, і також залишити достатні винагороди всім, кому він відчував себе чимось зобов'язаним. Ковпервуд віддався мріям. Декілька років енергійної роботи — п'ять чи щонайбільше шість, як він це бачив — буде достатньо, аби все це здійснити.

Але простежити всю діяльність Ковпервуда, всі його задуми і вчинки у зв'язку з його планом, було б не легше, ніж спробувати встежити за всіма трюками й швидкими, невловимими рухами фокусника. Насамперед, це, звісно, були переговори із Джонсоном і Стейном. На зустрічі з Джонсоном, що сталася одразу після примирення з Береніс, він виявив значно більшу готовність до співпраці, ніж раніше. За час відсутності Ковпервуда, заявив Джонсон, вони зі Стейном багато про це думали, але він волів би повідомити висновки, до яких вони прийшли, в присутності Стейна.

Майже одразу після цього відбулася нарада на Берклі-сквер, де, як здалося Ковпервуду, панувала не стільки ділова, скільки світська атмосфера. Джонсон десь затримувався, і, коли Ковпервуд приїхав, його ще не було. Одначе його радісно зустрів Стейн, і почав ставити запитання: Що відбувається в Сполучених Штатах? Чого чекати від виборів? Чи подобається містерові Ковпервуду Лондон? Як поживає його підопічна — міс Флемінг? А її матінка? Він досить часто навідувався до них у Прайорс-Коув, — втім, містерові Ковпервуду це, напевно, відомо. А які вони обидві чарівні — і мати й дочка! Він зробив багатозначну паузу, спостерігаючи за реакцією Ковпервуда на його слова. Але той прийняв виклик.

— Вас, безсумнівно, цікавить, у яких стосунках вони зі мною, — сказав він якомога люб'язніше. — Річ у тім, що я вже багато років знаю місіс Картер. Вона була одружена з одним моїм далеким родичем, який призначив мене виконавцем своєї останньої волі й опікуном *in loco parentis*¹. Природно, мені дуже полюбилася Береніс. Вона надзвичайно розумна дівчина.

— Маю зізнатися, я теж так думаю, — підтвердив Стейн. — Я дуже радий, що Прайорс-Коув сподобався місіс Картер і її дочці.

— Так, схоже, вони вважають його ідеальним місцем. Там справді дуже красиво.

---

¹ Замість батька (*лат.*). — Прим. пер.

На щастя, тут з'явився Джонсон і перервав цю розмову, що набувала все більш особистого характеру. Квапливо ввійшовши до кімнати і вибачившись за запізнення через термінові справи, він спочатку запитав, як поживає містер Ковпервуд, перш ніж узяти свою звичайну офіційну і ділову манеру. А потім мала місце детальна і солідна доповідь про все, що було зроблено за цей час, а також огляд нинішньої ситуації. Поза сумнівом, сказав він, вторгнення містера Ковпервуда з його пропозицією в життя лондонської підземної дороги викликало справжній фурор. За деяким винятком, директори й акціонери обох старих компаній налаштовані проти нього.

— Схоже, вони вирішили самі скористатися вашою ідеєю, містере Ковпервуд. Єдине, що їх зупиняє — це відсутність порозуміння між собою, і, звичайно, — тут Джонсон хитро підморгнув, — їх трошки турбує те, скільки це коштуватиме грошей. Вони й гадки не мають, як зібрати таку суму і водночас не піти на значні витрати самим.

— Саме так, — зауважив Ковпервуд. — І з цієї причини зупинка буде коштувати дуже дорого. Я пропоную план, котрий, якщо взятися за нього енергійно, можна виконати, уклавшись у достатньо привабливі фінансові рамки. А зупинки й суперечки привабливі лише для спекулянтів і тим, хто намагатиметься скупити всі концесії й акції, які тільки можна, щоб зіграти на підвищення їх курсу. Тому нам і необхідно домовитися скоріше.

— Отже, наскільки я розумію, — чемно втрутився Стейн, — ваша пропозиція зводиться до того, щоб ми із Джонсоном діяли заодно в правліннях Районної й Метрополітен і, крім того, скупили б контрольний пакет акцій однієї із цих компаній, а то й обох разом. Якщо ж це не вдасться, то запропонували б акціонерам, у руках яких перебуває не менше ніж п'ятдесят один відсоток акцій, об'єднатися на певних умовах під вашим керівництвом.

— Правильно! — сказав Ковпервуд.

— Натомість ви гарантуєте нам п'ять відсотків доходу протягом ста років або навечно.

— Правильно!

— І на додачу ви уступаєте нам не менше десяти відсотків привілейованих акцій лінії Чаринг-Крос, а також десять відсотків акцій будь-якого дочірнього підприємства, яке ви самі або ваша більша компанія побажає створити під своєю егідою, за ціною, що становить вісім відсотків їх номінальної вартості.

— Правильно!

— Відсотки по всіх цих акціях компанія зобов'язана буде виплатити в першу чергу, після того як вона буде остаточно заснована.

— Так, у цьому і полягає моя пропозиція, — підтвердив Ковпервуд.

— Маю сказати, не бачу тут нічого неприйняттого, — сказав Стейн, дивлячись на Джонсона, що в свою чергу дивився на Стейна.

— Одне слово, містере Ковпервуд, — заговорив Джонсон, — якщо ми виконаємо свою роль, ви берете на себе зобов'язання реконструювати й переобладнати на сучасний лад обидві старі лінії й ті нові, контроль за якими вам удасться забезпечити, а також закласти всю нерухомість нової компанії для того, щоб гарантувати виплату відсотків за вже випущеними акціями Районної й Метрополітен, а також за будь-якими акціями нових компаній або їх дочірніх підприємств, які ми побажаємо придбати в рахунок договірних десяти відсотків, за ціною, що становить вісім відсотків їх номінальної вартості.

— Саме таким є мій план, — сказав Ковпервуд.

І знову Джонсон і Стейн переглянулися.

— Що ж, — нарешті сказав Стейн, — попри всі ускладнення, що нас безумовно очікують, я запевняю вас, що постараюся виконати свою частину нашого плану якнайшвидше і якнайкраще.

— А я, — додав Джонсон, — буду щасливий працювати разом з лордом Стейном і зроблю все необхідно для того, щоб довести справу до успішного кінця.

— Що ж, джентльмени, — сказав Ковпервуд, піднімаючись, — я не тільки дуже радий, але й вважаю для себе за честь те, що ми з вами домовилися. І щоб довести вам чистоту моїх намірів, я попрошу містера Джонсона, — звичайно, якщо ви обоє згодні, — бути моїм юрисконсультом і підготувати всі необхідні папери для офіційного укладення угоди між нами. І коли надійде час, — із посмішкою додав він, — я буду щасливий бачити вас обох на директорських постах.

— Це вирішуватимуть час і обставини, — сказав Стейн. — Звісно, це було б дуже добре.

— Я дуже радий служити вам обом у міру своїх скромних сил, — додав Джонсон.

Усі троє чудово усвідомлювали всю надмірність цих взаємних привітань, утім, Стейн швидко розрядив атмосферу, запропонувавши на прощання випити по чарці старого коньяку, — ящик якого він уже відправив, без попереднього повідомлення, в апартаменти Ковпервуда в готелі «Сесіль».

РОЗДІЛ 51

Одним із болючих моментів для Ковпервуда у подальшому веденні переговорів була необхідність — утім, можливо, це тільки здавалося йому необхідним — брати собі в помічники англійців, а не американців, на всіх ділянках роботи. Першою жертвою став де Сото Сіппенз, який був просто в розпачі, тому що йому вже полюбився Лондон. Зі своїм неодмінно щасливим шефом, як він казав, він сподівався прославитися в цих краях. Більше того, він сподівався загострити свій розум і додати енергійності у справах, змагаючись із цими самовпевненими й зарозумілими англійцями, які, на його глибоке переконання, нічого не тямлять у залізничній справі. Одначе, Ковпервуд, бажаючи якомога пом'якшити удар, доручив йому вести свої фінансові справи в Чикаго.

Одним із методів залучення капіталу, до яких зазвичай удавався Ковпервуд, було створення холдингової компанії,

основної компанії, що збирала необхідні засоби для придбання контрольних пакетів акцій тих компаній, над якими він хотів отримати контроль, і водночас давала йому акції, необхідні для такого контролю. У цьому випадку він створив Компанію з будівництва залізничного устаткування і прокладання залізниць, очолювану підставними директорами, а для всіх, хто входив у справу, передбачалося забезпечити право на володіння засновницькими акціями. Джонсон діяв як юрисконсульт і консультант цієї компанії з річним окладом у три тисячі фунтів стерлінгів. У приватній угоді, складеній Джонсоном (але ретельно переглянутій юристами Ковпервуда) і підписаній ним самим, Стейном і Ковпервудом, зазначалося, що приналежні їм акції Районної й Метрополітен, — як ті, якими вони вже володіють, так і ті, що будуть придбані згодом, — мають діяти в якості єдиного пакета при офіційному розв'язанні питання про реорганізацію і продаж Метрополітен і Районної новій компанії, що має бути організована пізніше. І в цій новій компанії Стейн і Джонсон мали отримати по три акції нової компанії за кожен свою стару акцію.

Тепер перед Джонсоном стояло нелегке завдання — пошук пакетів розпорощених акцій Районної і Метрополітен, які, за наказом Ковпервуда, він мав скупити під різними іменами на суму до п'ятсот тисяч фунтів стерлінгів. Крім того, він мав розтлумачити директорам обох компаній, що містер Ковпервуд велика людина, і викликати в них ентузіазм щодо його задумів. Що ж до Стейна, то йому належало скуповувати якомога більше акцій обох старих компаній, щоб потім голосувати заодно з Ковпервудом стосовно його підприємства. Зрозуміло, і так само він теж мав використовувати весь свій вплив, аби переконувати всіх, кого знав.

У результаті цих дій на Ковпервуда покотилася справжня лавина інвесторів. Багато американських, а також англійських фінансистів, зрозумівши важливість власності, на яку претендує Ковпервуд, тепер самі намагалися будь-що отримати концесії, але на цей момент це стало вже вкрай складним за-

вданням. Одним із таких людей був не хто інший, як Стенфорд Дрейк, також американський фінансист, що звернувся до англійського парламенту із запитом на надання йому концесій на прокладання нових підземних ліній, що — якби вони були збудовані — проходили б на значній ділянці паралельно лініям Ковпервуда. А це означало б практично розбити навпіл дохід від цих територій.

Ця обставина суттєво турбувала Ковпервуда, тому що потрібно було зупинити Дрейка, не викликавши при цьому галасу серед ворожо налаштованих англійців, що вже чинили опір вторгненню в цю царину американців, хоч Дрейка, хоч Ковпервуда. Як наслідок, між супротивниками зав'язалася звичайна в таких випадках юридична боротьба. Кожен старанно вишукував недоліки в іншого і намагався піддати критиці його плани.

Так, Ковпервуд, указував, що хоча лінія, намічена Дрейком, частково й захопить доволі густонаселені квартали, де вона зможе окупитися, але перед цим вона десять миль проходить через незаселені ділянки. Він указував також на те, що Дрейк намічає прокладання одноколійних ліній, одна колія на тунель, тоді як система його, Ковпервуда, уся двоколійна. Заступники Дрейка у відповідь на це заявляли, що дорога Ковпервуда проходить під набережною Темзи, тоді як їхня — під Стрендом і діловими кварталами; підземка містера Ковпервуда не зачіпає торговельних районів, тоді як лінія Дрейка буде сприяти пожвавленню торгівлі. Ковпервуд додавав, що дві паралельні лінії зашкодять одна одній, вони не окуплять навіть самих себе. Він знав, якщо Дрейк і його люди отримають концесію й прокладуть свою лінію, то, як би не йшли надалі справи їх компанії, його власна лінія значно постраждає. Останнє він, звичайно, не визнавав уголос на той час. Натомість він заявив, що не розуміє, навіщо банкірському будинку Дрейка знадобилося пуститися в таку авантюру. І, аби надати цьому якомога більш дипломатичного вигляду, Ковпервуд висловив припущення, що радше лондонське відділення банку, а не сам містер Дрейк, відповідає за таку

помилку. Містер Дрейк, продовжував він, видатна людина, і врешті-решт, розібравшись у стані справ, він не вкладатиме в це гроші.

Одначе, попри всі ці солодкі слова, адвокати містера Дрейка внесли до парламенту клопотання про надання йому концесії на прокладання метрополітену, а адвокати Ковпервуда — зустрічне клопотання стосовно його ліній. У результаті парламент відклав розгляд обох клопотань до листопада місяця, не віддавши переваги жодному з них, але вже сама по собі ця відстрочка означала перемогу Ковпервуда; адже він виконав величезну роботу і просунувся значно далі за його супротивника у розробці своєї системи. Подейкували навіть, начебто він сказав, що йому нецікаво братися до роботи без суперництва, а, оскільки, як у коханні, так і на війні всі засоби гарні, він готовий боротися із Дрейком до останнього.

Але інтерес Дрейка до цієї справи переріс у необхідність вступити з Ковпервудом у боротьбу. Маючи в своєму розпорядженні великий капітал, Дрейк запропонував Ковпервуду п'ять мільйонів доларів за право користування станцією на Пікаділлі-Серкс, що належала Ковпервуду і була потрібна Дрейку для його підземки. Крім того, він запропонував Ковпервуду два з половиною мільйони доларів за те, щоб той відкликав свою армію юристів, які готувалися дати Дрейку бій у парламенті, куди він звернувся за концесією. Ковпервуд, зрозуміло, відхилив обидві ці пропозиції.

Також існувала ще якась Об'єднана лондонська компанія, що планувала прокласти підземку від Хайд-Парк-Корнер до Шеперд-Буш, — попередні переговори щодо прокладання цієї лінії були вже закінчені. Вони пішли до Дрейка з пропозицією об'єднатися і спільно просити муніципалітет про дозвіл на прокладання лінії. Вони пропонували Дрейку взяти на себе експлуатацію нової лінії одразу по завершенню її будівництва. Дрейк відмовився. Тоді вони попросили його дозволити їм експлуатацію своєї секції. Дрейк знову відмовився. Після цього вони запропонували Ковпервуду взяти на себе прокладання їх лінії, хоча ще й не мали на неї дозволу. Ковпервуд порадив

їм звернутися до банкірського будинку Спайер і Компанія, що мав свої відділення не тільки в Англії й Америці, але й по всій Європі. Розібравшись у цій справі, Спайер і Компанія зрозуміли, що ця пропозиція вигідна не тільки Ковпервуду, але в остаточному підсумку і їм самим, і вирішили купити в компанії права, якими вона володіла, після чого вони приступили до створення синдикату з контрольним пакетом акцій цієї компанії. Їхній адвокат, виступаючи перед парламентською комісією у справах підземних доріг у зв'язку з іншими питаннями, попросив зняти з обговорення заявку Об'єднаної лондонської про надання їй концесії, що завдавало серйозного удару планам Дрейка, позбавляючи його можливості забезпечити через рік наскрізний рух містом. Тоді Дрейк звернувся до парламенту із новим клопотанням про надання концесії й на ту ділянку, на яку свого часу подавала заявку Об'єднана лондонська. Але, оскільки цього пункту не було в первинному клопотанні й на розгляд комісії такий законопроект не вносився, адвокат Ковпервуда опротестував цей хід Дрейка й зажадав, щоб клопотання було відхилено. Так були поховані плани Дрейка.

Драматичне завершення цієї боротьби двох настільки видатних суперників було докладно описано як англійською, так і американською пресою, а рада Лондонського графства, що схилилася на користь системи наскрізного сполучення, зручної для жителів будь-якої частини Лондона, радісно вітала перемогу Ковпервуда, характеризуючи його як людину цінну для суспільства, що заслуговує поваги будь-якого суспільства.

Ковпервуд, скориставшись такими настроями, широко розрекламував переваги, які отримає суспільство завдяки його підприємству. Його підземні дороги перевозитимуть до двохсот мільйонів пасажирів на рік, усі вагони будуть одного класу, буде встановлена єдина ціна за проїзд — п'ять центів і всі лінії будуть зв'язані між собою, тож підземкою можна буде проїхати до будь-якої частини міста. Таким чином метрополітен стане швидким, дешевим і зручним засобом сполучення.

Справи Ковпервуда йшли в цей час настільки блискуче, що він міг тепер приділяти увагу не тільки придбанню нових акцій і турботам про прибутки. Так, наприклад, він купив за сімдесят вісім тисяч доларів картину Тернера «Вогні на Темзі» і повісив її в себе в кабінеті — виключно з міркувань престижу.

РОЗДІЛ 52

Одначе, попри всі ці успіхи, на Ковпервуда насувалося нове лихо — цього разу з боку Ейлін.

Повернувшись до Парижа, Ейлін знову занурилася в розваги, що для неї влаштовував Толліфер зі своїми друзями. Але незабаром Меріголд Брейнерд, помітивши, що Ейлін занадто прихильна до Толліфера, то, мабуть, вона зрештою захоче одружити його на собі, вирішила, що настав час покласти кінець цій прихильності. Знаючи про залежність Толліфера від Ковпервуда, Меріголд уважала, що має зброю, що дозволить їй легко усунути суперницю. Річ у тім, що якось увечері, під час поїздки на яхті, Толліфер, випивши зайве, розповів їй про все. І от за першої можливості вона почала діяти.

Це сталося на вечірці, яку Толліфер улаштував у студії одного зі своїх друзів із приводу повернення до Парижа; Меріголд, випивши дещо більше своєї норми і помітивши, як весело Ейлін фліртує з Толліфером, раптом перейшла в наступ.

— Якби ви знали про вашого приятеля стільки, скільки знаю я, ви, мабуть, не стали б тягати його всюди за собою, — сказала вона з уїдливою усмішкою.

— Що ж, якщо ви знаєте щось, що може мене уразити, — запитала Ейлін, — то чому б не сказати це прямо? До чого ці натяки? Чи це просто ревності змушують вас казати зайве?

— Ревності?! Мені ревнувати Толліфера до вас?! Ні, я просто знаю, що стоїть за його увагою до вас, от і все!

— До чого це ви хилите? — гнівно вигукнула Ейлін, уражена цією несподіваною заявою. — Кажіть прямо! Або пошукайте для своїх ревнощів когось іншого.

— Ревнощі?! Які дурниці! Вам, звичайно, і на думку не спадало, що ваш уважний друг ходить за вами слідом не заради ваших прекрасних очей. І до того ж, звідки, ви думаете, в нього стільки грошей, які він витрачає на вас? Я знаю його багато років, і він ніколи не мав жодного шилінга, що належав би йому.

— Ні, я цього не знала. Продовжуйте, прошу!

— Запитайте містера Толліфера, а ще краще — вашого чоловіка. Я певна, він допоможе вам розібратися в цьому питанні, — підвела підсумок Меріголд і залишила Ейлін.

Після чого Ейлін, украй схвильована цією розмовою, негайно залишила кімнату, схопила накидку й повернулася до себе в номер. Розмова з Меріголд не давала їй спокою. Толліфер! Як рішуче він увірвався в її життя! Жодного пенні за душею, а витрачає так багато грошей! І звідки в Ковпервуда така поблажливість до цієї дружби між ними? Адже він навіть приїжджав у Париж на вечірку, яку вони влаштовували з Толліфером. І раптом те, що таїлося в темних натяках Меріголд, наче блискавкою вдарило Ейлін: він використав цю людину, щоб усунути її зі свого життя! Вона повинна докопатися до істини, вона повинна знати.

Не минуло й години, як Толліфер, помітивши зникнення Ейлін, подзвонив їй по телефону, і вона зажадала, щоб він зараз же до неї прийшов: їй потрібно негайно з ним поговорити. І, щойно він увійшов, знялася буря. Чия це була ідея запросити її до Парижа, приділяти їй стільки уваги і витратити на неї стільки грошей? Її чоловіка чи його власна?

Що за дурниці! Навіщо б він став витратити на неї гроші, якби вона йому не подобалась? На це Ейлін відповіла, що, як вона чула, він не має власних грошей і ніколи не мав. І, якщо вже на те пішло, чим він, власне, заробляє гроші, якщо не певними послугами особистого характеру, як, наприклад, танцювати навколо тих, хто може витратити увесь свій час

на розваги, але не бажає потурбуватися про всілякі обтяжні деталі? Це була образа, що глибоко вразила Толліфера, адже Ейлін поставила його на один щабель із прислугою.

— Це неправда, — ледь чутно сказав він.

Але щось у його тоні змусило Ейлін засумніватися в щирості цих слів, і її гнів спалахнув з новою силою. Лише подумати, що людина могла піти на цю ганебну роботу! І що вона, дружина Френка Алджернона Ковпервуда, стала жертвою цього хитрого плану свого чоловіка! Тепер усі знають, що вона — нелюбима дружина, до того осоружна й ненависна своєму чоловікові, що він змушений наймати когось, аби її позбутися!

Але заждіть! Вона зараз же, чи в крайньому разі завтра, покаже цьому паразитові й ошуканцеві, а також і своєму чоловікові, що не дозволить так себе принижувати! Принаймні вона від цієї хвилини більше не потребує послуг Толліфера. А Ковпервуду вона надішле телеграму, що знає про його підступний план, і між ними все скінчено назавжди. Вона повертається до Нью-Йорка, додому, а якщо він спробує приїхати до неї, вона подасть на нього до суду і викрие у пресі. Нарешті вона раз і назавжди позбудеться його брехні, зрад і знущань!

Після цього, повернувшись до Толліфера, вона крикнула:

— Можете іти. Вашу роботу закінчено. Я повертаюся до Нью-Йорка, і якщо ви ще колись потрапите мені на очі або набридатимете мені, я подбаю, щоб усі довідалися, хто ви такий. Відправляйтеся до містера Ковпервуда — можливо, він знайде для вас щось пристойніше!

Із цими словами вона підійшла до дверей і навстіж розчинила їх перед Толліфером.

РОЗДІЛ 53

У той час як з Ейлін у Парижі відбувалися описані події, Береніс, що продовжувала жити в Прайорс-Коув, несподівано стала об'єктом уваги місцевого суспільства, — нові запро-

шення, нові знайомства, — одне слово, її успіх перевершив усі її очікування. І хоча чималою часткою цього успіху, як вона усвідомлювала, вона зобов'язана Ковпервуду, але, певна річ, ще більшою — закоханості Стейна і його бажанню ввести її до свого кола високопоставлених знайомих.

Оскільки Ейлін була в Парижі, Ковпервуд вирішив, що вони з Береніс можуть спокійно прийняти запрошення лорда Стейна покататися на його яхті «Айола». Серед гостей були також леді Кліффорд із Чадлея, чоловік якої носив один із найстаровинніших титулів Англії; герцогиня Мальборо, одна з найближчих приятельок Стейна, а також улюблениця королеви; і сер Віндгем Вітлі — дипломат, тісно пов'язаний з королівським двором.

Коли «Айола» нарешті кинула якір у Каус, Стейн повідомив гостей, що королева перебуває зараз тут і запрошує його разом із друзями на чай. Ця звістка надзвичайно схвилювала всіх, а особливо Береніс, яку певною мірою лякало те, що про цей прийом, напевно, стане відомо через пресу. Королева була надзвичайно люб'язною і поводитися так, наче ця неофіційна зустріч є для неї дуже приємною. Вона особливо зацікавилася Береніс, поставила їй багато запитань, що, якби вона відверто на них відповіла, могли б мати для неї сумні наслідки, але, оскільки вона не стала цього робити, все закінчилося тим, що королева висловила бажання ще побачитися з нею в Лондоні. Як сказала королева, вона сподівається, що Береніс матиме час для того, аби бути присутньою на найближчому прийомі при дворі. Люб'язність королеви сильно здивувала Береніс і разом з тим зміцнила її віру у свої сили і в те, що вона здатна досягти багато чого, якщо захоче.

Що ж до Стейна, то його бажання домогтися взаємності від Береніс після цього прийому значно зросло. Натомість посилилися і побоювання Ковпервуда щодо можливого впливу Стейна на Береніс.

Але ще більший привід для хвилювання чекав на нього у номері готелю в Лондоні. Це був лист від Ейлін, надісланий перед її від'їздом до Нью-Йорка, в якому йшлося:

«Нарешті я довідалася правду про своє принизливе положення у стосунках між Толліфером і тобою. Ти найняв цього лакея, щоб позбутися мене і мати свободу продовжувати своє звичне розпусне життя. Яка винагорода за мою багаторічну відданість! Але можеш не турбуватися — тепер ти вільний. Розважайся зі своїми повіями, де і коли тобі завгодно. Я сьогодні ж їду з Парижа до Нью-Йорка, де нарешті буду вільна від твоїх зрад й твоєї розпусти. Навіть не думай їхати за мною, бо інакше я притягну тебе і тебе коханок до суду і викрию тебе у всіх лондонських і нью-йоркських газетах. Ейлін».

Прочитавши це, Ковпервуд надовго задумався, розмірковуючи про можливі наслідки й негаразди цього суворого звинувачення. Найрозумнішим йому здавалося негайно повернутися до Нью-Йорка і зробити все можливе, аби уникнути публічного скандалу. Адже це тісно пов'язане з ситуацією Береніс. Якщо Ейлін здійснить свої погрози, це сильно вдарить по майбутньому Береніс. А цього не можна допустити ні за що в світі.

Тож насамперед Ковпервуд попрямував до Береніс, яка саме перебувала у веселому, сповненому честолюбних планів настрої. Але коли він розповів їй про останній випадок Ейлін та її погрози, він одразу зрозумів по тому, як змінився вираз її обличчя, наскільки серйозною для неї виглядає справа. Спершу її зацікавило, що змусило Толліфера зізнатися Ейлін про свою роль.

— Адже він міг просто промовчати, — стурбовано сказала вона.

— Ти не знаєш леді Ейлін, люба, — іронічно відповів Ковпервуд. — Вона не з тих, хто обдумує проблеми і намагається передбачити наслідки. Ні, вона одразу дає волю гніву і цим радше шкодить, ніж допомагає, собі та іншим. Вона може так розлютуватися, що змусить будь-кого до зізнання на лихо для обох. Єдиний вихід, який я бачу зараз, це повернутися до Нью-Йорка найшвидшим пароплавом і, можливо, мені вдас-

тяться випередити її. Я вже телеграфував Толліферу, щоб він негайно приїхав до Лондона, адже якщо він продовжуватиме працювати на мене, мені легко буде домовитися з ним, щоб він мовчав. Можливо, ти також можеш щось запропонувати, Беві?

— Я згодна з тобою, Френку. Я думаю, тобі слід якомога швидше повернутися до Нью-Йорка і спробувати втихомирити її. Після того як ти поговориш із нею, вона, імовірно, зрозуміє, що скандалами їй нічого не добитися. Адже вона, звичайно, і раніше знала про мене, і не тільки про мене, — іронічно додала Береніс. — І ти, звісно, можеш про це їй нагадати. Зрештою ти не зробив їй нічого поганого. Як і Толліфер. Насправді, ти дав їй найкращого гіда для паризьких розваг, якого тільки можна знайти. Крім того, можеш пояснити їй, що твої справи тут не залишали тобі жодної вільної хвилини. Врешті-решт, мені здається, все це має хоч якось пом'якшити її. В газетах тільки й пишуть про твою діяльність, про твої успіхи.

Усі ці мудрі поради не пройшли повз вуха Ковпервуда. Єдине лихо в тому, зауважив він, що їхати доведеться йому, а не Стейну.

— Не тривожся, любий, — заспокоїла його Береніс, — ти надто видатна людина, щоб спіткнутися на цьому. Я переконана, що ти повернешся з перемогою, як завжди. І ти знаєш, що я буду з тобою весь час.

І вона оповила його шию руками і з глибоким почуттям заглянула йому в очі.

— Якщо так, то я знаю, що все буде гаразд, — упевнено сказав Ковпервуд.

РОЗДІЛ 54

Перш ніж відплисти до Нью-Йорка, Ковпервуд поговорив з Толліфером, який запевнив, що особисто невинний у цій ситуації і що він сам і рота не розкрив, і так само надалі говоритиме лише те, що бажано містерові Ковпервуду.

За п'ять днів Ковпервуд зійшов на берег у Нью-Йорку, де ціла армія репортерів засипала його питаннями, яких вистачило б на невеликий довідник. Приїхав він знову за грошима, щоб скупити нові лінії лондонського метрополітену, чи для того щоб позбутися залишків американської трамвайної мережі? Які картини він придбав у Лондоні? Чи правда, що він щойно заплатив сімдесят вісім тисяч доларів за «Вогні на Темзі» Тернера? І чи вірно, що він погодився заплатити одному художникові двадцять тисяч доларів за свій портрет, а коли портрет був закінчений, послав йому не двадцять, а тридцять тисяч? А також: що він тепер думає про вміння англійців вести справи?

Усе це переконало Ковпервуда, що в той час як інтерес до нього як до публічної людини зростає, ніяких натяків на скандал поки що немає. Тому цього разу він з більшою, ніж зазвичай, готовністю відповідав на запитання, принаймні на тих з них, на які міг дипломатично відповісти без шкоди для себе.

За його словами, справи в Лондоні йдуть гладко. Більше того, він може не без підстав пишатися своїми досягненнями, оскільки до січня 1905 року він розраховує електрифікувати й здати в експлуатацію лондонський метрополітен. Буде прокладено сто сорок миль залізничних колій, а капітал компанії складе вісімдесят п'ять мільйонів доларів. Чистісінька правда, що він буде найбільшу у світі електростанцію, і коли вона буде готова, Лондон матиме найкращий метрополітен у світі. Що ж до англійців, то, як він стверджував, їх ставлення до таких великих проектів, як його, прихильніше, ніж в Америці; тобто англійці, схоже, розуміють значення масштабних програм з будівництва, і якщо вже вони надають концесію, то не на якийсь обмежений строк, а навічно, що дозволяє здійснювати ширші задуми й будувати речі, розраховані на тривалий час.

Стосовно картин, так, він придбав кілька нових полотен вже після останнього візиту до Нью-Йорка; зараз він везе із собою Ватто, Джошуа Рейнольдса (портрет леді О'Браєн)

і Франса Гальса. Так, він дійсно заплатив художникові, про якого йде мова, тридцять тисяч доларів за свій портрет, хоча угода була про двадцять тисяч. Але художник повернув йому зайві десять тисяч із проханням пожертвувати гроші на бідних, що викликало зойк подиву в репортерів.

Усе це було розписано в усіх газетах і не могло не вразити уяви Ейлін, яка повернулася лише за два дні до приїзду Ковпервуда під чужим іменем. Незважаючи на свій гнів, вона подумала, що, мабуть, варто переглянути свої попередні наміри. Що станеться із цими картинами, які він зараз купує? Вона згадала, як нещодавно він говорив, що треба добудувати нью-йоркський особняк, щоб розмістити нові твори мистецтва. Якщо так, то скандал у пресі і загроза процесу з розлучення змусять його змінити свої плани на користь іншої жінки. Перед Ейлін постала та сама дилема, що й кілька років тому, коли їй не залишалось нічого іншого, як тільки відступити й здатися.

Одначе Ковпервуд, сприймаючи її загрози цілком серйозно, вирішив на час свого перебування в Нью-Йорку зупинитися у «Волдорф-Асторії», а не на П'ятій авеню, і, влаштувавшись у готелі, він почав намагатися поговорити з Ейлін по телефону, але безуспішно. Вона вирішила не дозволити йому прийти й обговорювати те, що, з її точки зору, було злочином, який неможливо виправдати, і навіть викликала до себе одного нью-йоркського адвоката. Однак, читаючи газети, в яких продовжували писати про Ковпервуда, вона все більше змінювала свій настрій. Адже вона, природно, пишалася його успіхами і, однак, водночас відчувала ревності, оскільки була впевнена, що за всім цим ховається якась коханка — певно, Береніс, — яка, безсумнівно, і ділить з ним цей найбільш райдужний період його життя. Ейлін любила загальну увагу і блиск. Інколи вона зовсім як дитина невідривно стежила за черговим періодом газетного галасу навколо Ковпервуда — позитивного, негативного чи нейтрального. Одного разу зображення в газеті величезної електростанції, яку Ковпервуд будував у Лондоні, так вразило її, що вона майже забула

про свої біди. З іншого боку, коли його лаяли в одній статті, Ейлін не могла не обуритися, хоча сама водночас збиралася воювати з ним.

У міру того, як Ейлін читала безліч найрізноманітніших думок і вітань із приводу повернення Ковпервуда на батьківщину, до її гніву додалася частка захоплення. У такому настрої застав її Ковпервуд, коли спокійнісінько ввійшов до її вітальні, де Ейлін лежала в шезлонгу серед купи розкиданих на підлозі газет, які вона, вочевидь, щойно читала. Побачивши його, Ейлін скочила на ноги, намагаючись розбудити в собі свій викоханий гнів, поки він стояв перед нею.

— О, я бачу, ти стежиш за новинами, люба, чи не так? — зауважив він, широко й невимушено посміхнувшись. — А новини непогані, правда?

— Ти! — вигукнула вона. — Яка нахабність! Якби вони знали тебе, як знаю я! Твоє лицемірство! Твою жорстокість!

— Послухай, Ейлін, — продовжував він, намагаючись говорити якомога спокійніше, — ти знаєш, якщо ти тільки обдумаєш це, що я не зробив тобі нічого поганого. Якщо ти читала хоч одну із цих газет, то знаєш, що я працював майже двадцять чотири години на добу над цим проектом, відтоді як приїхав до Лондона. А що ж до цього Толліфера, то хіба можна було відшукати тобі кращого у такому місті, як Париж? Якщо я правильно пам'ятаю, у колишні часи ти щоразу буваючи в цьому місті, дорікала мені за те, що я не міг витратити час на те, щоб відвідувати всі місця, які тебе цікавили і на які я не мав часу. Тож, коли з'явився Толліфер, який теж збирався до Парижа і який, схоже, сподобався тобі, я подумав, що це чудова нагода задовольнити твоє старе бажання побачити Париж без усяких перешкод з моєї сторони. І це єдина причина появи Толліфера, і ти це знаєш!

— Брехня, брехня, брехня! — закричала Ейлін, наче скажена. — Завжди брехня! Але цього разу ти мене не обдуриш. Принаймні тепер увесь світ дізнається, що ти таке і як ти поводишся зі мною. Можеш бути впевненим, тобі доведеться прочитати дещо інші статті про себе!

— Послухай, Ейлін, — перервав її Ковпервуд, — будь розважливою. Ти знаєш, що з матеріальної точки зору ти ніколи ні в чому не мала відмови, і я завжди розраховував на тебе, що ти потурбуєшся про мої справи після моєї смерті. Узяти хоча б цей будинок, яким ти, звичайно, пишаєшся. Як ти знаєш, я планував добудувати його і зробити ще кращим. Я вже деякий час подумую придбати сусідній будинок, щоб розширити твій зимовий сад і влаштувати ще одну галерею для картин і скульптур. Я збирався залишити все це тобі в повну твою власність.

Щоправда, через природну для нього скритність, він промовчав про те, що вже купив цей будинок перед самою поїздкою до Лондона.

— Давай викличемо Пайна, — продовжував він. — Нехай представить нам кілька проектів, щоб ми їх розглянули.

— Так, справді, — задумливо сказала Ейлін, — це було б цікаво.

Але Ковпервуд, не зупиняючись, вів далі.

— А що до того, щоб повністю відділити моє життя від твого, Ейлін, це смішно! Насамперед, ми надто давно одружені, і хоча в нас були проблеми, як бачиш, ми як і раніше разом. Поза моєю роботою, що вимагає всіх моїх сил, я не маю ніякого особистого життя. Крім того, я вже не молодий, тож якщо ти хочеш, щоб ми були друзями знову, коли я звільнюся від цієї лондонської підземки, то я буду радий повернутися до Нью-Йорка і поселитися тут із тобою.

— Ти хочеш сказати, зі мною і ще з напівдюжиною інших? — саркастично запитала Ейлін.

— Ні, я хочу сказати тільки те, що сказав. Ти, я думаю, сама розумієш, що одного дня мені доведеться піти від справ. А тоді кінець роботі, і почнеться тихе й мирне існування.

Ейлін хотіла було додати ще якесь іронічне зауваження, але, подивившись на Ковпервуда, угледіла на його обличчі таку втому і навіть пригніченість, чого вона ніколи ще в нього не бачила, і її бажання дошкулити змінилося несподіваною жалістю. Напевно, він перевтомився і потребує відпочинку,

адже йому вже чимало років, а в нього стільки справ. З такою теплотою вона вже давно не думала про нього.

Але в цю хвилину ввійшла покоївка й повідомила, що містер Робертсон — адвокат Ейлін — просить її до телефону. Це викликало в Ейлін деяке збентеження, після чого вона з деяким викликом сказала:

— Скажіть йому, що мене зараз немає!

Ковпервуд, звісно, одразу все зрозумів.

— Ти з кимось вже це обговорювала? — запитав він Ейлін.

— Ні, поки що ні, — відповіла вона.

— Відмінно! — сказав Ковпервуд, повеселівши.

І перейшовши до пояснень, що через певні фінансові справи йому доведеться на кілька днів з'їздити в Чикаго, Ковпервуд зумів добитися від неї обіцянки нічого не робити до свого повернення. А до того часу, стверджував він, вони вже напевно зможуть усе влагодити на взаємне задоволення.

І, оскільки Ейлін, схоже, була готова залишити все, як є, Ковпервуд витяг годинник і сказав, що саме може встигнути на поїзд. Вони побачаться після його повернення. І Ейлін, уже заспокоєна, провела його до дверей, а потім продовжила вивчати газети, від яких відірвалася.

РОЗДІЛ 55

Поїздка в Чикаго була для Ковпервуда доволі важливою, оскільки йому належало домовитися про позику або інвестиції обсягом у п'ять мільйонів доларів. Крім того, він мав почути від Сіппенза звіт про хід розпродажу своїх земельних ділянок.

Ще однією справою, що вимагала його уваги, було судове переслідування однієї великої чиказької транспортної компанії, яка декілька років тому придбала дві надземні дороги, побудовані й здані в експлуатацію Ковпервудом. Річ у тім, що після того як він залишив Чикаго і зайнявся лондонським

метрополітеном, ці дві лінії через погану експлуатацію не тільки перестали приносити прибуток, який раніше тік рікою, оскільки публіка широко користувалася ними, але мали величезні збитки, так що інвестори зовсім втратили інтерес до їхніх акцій. У місцевих колах навіть казали, що історія корпорацій, які поєднують підприємства міського господарства, ще не знала такого повного краху, якого зазнала ця компанія. І оскільки в цьому звинувачували Ковпервуда, йому необхідно було роз'яснити інвесторам, що винуватити слід не його, а тих, хто перекупив у нього дороги, і їхнє погане управління справами. Після того як усе це з'ясувалося, Ковпервуда стали називати вже не шахраєм, а фінансовим чарівником: адже коли дороги належали йому, він виплачував акціонерам своєї компанії від восьми до дванадцяти відсотків дивідендів. Тож він не тільки отримав п'ять мільйонів доларів, заради яких їздив у Чикаго, але й значно поліпшив свою репутацію.

Однак його візит до Чикаго не обійшовся без несподіванок, власне, появи Лорни Меріс, що, довідавшись із газет про приїзд Ковпервуда, прагнула знову розбудити в ньому інтерес до себе. Але цього разу на неї чекало розчарування, тому що настрої у Ковпервуда був тепер зовсім інший: він хотів якомога скоріше повернутися до Нью-Йорка, а потім до Береніс. Помітивши, однак, по одягу Лорни, що її справи йдуть гірше, ніж тоді, коли вони бачилися востаннє, Ковпервуд розпитав її про життя і, дізнавшись, що її популярність значно упала, а отже, й доходи, він удав стурбованість її благополуччям і обіцяв відкрити в банку постійний рахунок на її ім'я; більше того, він постарається зацікавити нею якогось театрального режисера, — і ця низка благодіянь одразу воскресила її колишній оптимізм.

Але вже у вагоні, коли поїзд рушив, а Лорна, стоячи на платформі, востаннє сумно махнула йому на прощання рукою, Ковпервуд мимоволі задумався над мінливим переплетенням людських долів і страстей. Ось він у Чикаго воює з чиказькими акціонерами, за ним стежать газети, а Ейлін у Нью-Йорку стежить за ним за допомогою газет, і так само

Береніс — у Лондоні, бо довіряє йому не більше, ніж Ейлін, — і не без підстав. А чому? Почуття, його темперамент, його тяжіння до людських істот іншої статі, але ж ці почуття не ним створені й не ним придумані.

Розмірений стукіт коліс. Протяжний гудок паровоза. А за вікном плив пейзаж, наче плин самого часу, — і він дивився на нього крізь вікно, роздумуючи про час, зміни і життя.

РОЗДІЛ 56

Коли Ковпервуд прийшов до Ейлін після повернення до Нью-Йорка, на нього чекав приємний сюрприз. За час його відсутності вона багато думала про його пропозицію розширити і перебудувати будинок і при цьому врахувати її смак. Це було найприємніше для неї з усього ним сказаного. Ейлін уже мала кілька малюнків, розробок і кольорових рішень, підготовлених на її замовлення архітектором, — і тепер представила їх на суд Ковпервуда.

Ковпервуд залишився дуже задоволеним: Раймонд Пайн, американський архітектор, що проектував свого часу цей особняк, тепер представив проекти, які б гармонійно поєднали старий і новий будинки. Ейлін жваво повідомляла йому, що їй подобається це, і це, і ще третій ескіз, що зовсім по-іншому трактує завдання. Вирішивши побачитися з Пайном і порадити йому не поспішати, Ковпервуд, нарешті, попрощався з Ейлін, думаючи про те, що тепер вона надійно зануриться у цю справу, яка не тільки втілить художні смаки їх обох, але й буде в очах суспільства доказом їх примирення.

Однак цього разу Ковпервуду було нелегко звикати до життя в Нью-Йорку й Америці взагалі. Після перебування в Лондоні його погляди змінилися. І річ не в тім, що англійці виявилися менш хитрими й настійливими в реалізації своїх інтересів. Познайомившись зі Стейном, Джонсоном і їх компаньйонами, Ковпервуд помітив, що вони якось навіть несвідомо вміють поєднувати відпочинок і задоволення зі своєю

комерцією чи фінансовими справами, тоді як в Америці, як то кажуть, бізнес є бізнес.

Від самого його приїзду до Нью-Йорка він не займався нічим, крім справ. Тут його, схоже, більше ніщо не цікавило, і його думки постійно поверталися до Береніс і Прайорс-Коув. Одначе він все одно вирішив об'їхати всі міста, де розраховував отримати капітал, — це була скажена гонка Східними штатами, після якої він відчув себе майже виснаженим. Уперше в житті він почав думати, а не тільки відчувати, що старішає. І дуже вчасною виявилася телеграма від Джонсона, який повідомляв, що деякі групи тиску виявляють активність і це вимагає його присутності в Лондоні.

Ковпервуд показав телеграму Ейлін, прочитавши яку, вона зауважила про його стомлений вигляд і що він має пам'ятати, що головне — це його здоров'я, і, якщо можливо, йому б слід згорнути справи в Європі й піти на відпочинок. Він відповів, що вже і сам думав про це. До речі, аби їй було легше за його відсутності, він доручив містеру Касберту догляд за його колекцією картин, адже він — людина, судженню якого цілком можна довіряти.

Тим часом Береніс уже запитувала себе, коли повернеться Ковпервуд. Без нього вона з кожним днем почувала себе все більш самотньою. І хоча лорд Стейн возив її на різні прийоми й вечірки, де знайомив зі своїми друзями, а одного разу вони були навіть при дворі, вона все ж таки відчувала дивну, незбагненну тугу за Ковпервудом. Він так багато значив у її житті, сила його особистості затьмарювала для неї навіть соціальну атмосферу, що оточувала лорда Стейна. Стейн здався їй приємним і цікавим супутником... але, повернувшись у Прайорс-Коув, вона знову поверталася думками до Ковпервуда. Що він зараз робить, з ким зустрічається? Невже він знову захопився Лорною Меріс? Або кимось іще? І чи повернеться він до неї таким, яким її залишив — закоханим і пристрасним? Чи приїде з ним Ейлін, або йому вдалося примиритися з нею і вона на якийсь час залишить його у спокої?

Ох уже ці жіночі ревності! Але і сама вона ревнує його!

Він стільки для неї зробив! І не тільки для неї, але й для її матері! Адже це він заплатив за її освіту, а потім подарував їй чудесний особняк у Нью-Йорку, на шикарній Парк-авеню.

За складом розуму й поглядами на життя Береніс була радше холодною реалісткою і саме перед тим, як погрози Ейлін змусили Ковпервуда повернутися до Нью-Йорка, вона майже вирішила, що якщо цей останній вибрик Ейлін не принесе їй великої біди, їй слід надалі бути люб'язнішою з лордом Стейном, ніж вона була досі. Адже очевидно, що він серйозно захопився нею. Схоже, він навіть думає про одруження.

Якби тільки я його достатньо любила, думала вона в цей час. Якби тільки він був трошки менше англійцем. У ньому надто багато цих світських умовностей. Вона чула, що за англійськими законами можна розвестися з жінкою, яка, виходячи заміж, обдурила чоловіка, приховавши своє минуле, — але саме в цьому вона була б винна, якби вийшла заміж за Стейна. Тому під час відсутності Ковпервуда Береніс намагалася тримати дистанцію і зберігати мовчання, думаючи про свою ситуацію, якщо Ейлін вирішить діяти.

Але лондонська преса мовчала, і Береніс поступово заспокоїлася; до того ж вона одержала лист від Ковпервуда, в якому він поділився своїми складнощами, серед яких несподіване погіршення самопочуття і втома, і водночас він дуже хотів повернутися до Англії, аби відпочити і знову побачити її. Прочитавши про його нездужання, Береніс задумалася про те, що вони могли б відправитися у якийсь тихий гарний куточок, подалі від суєти і марноти ділового світу. Але де знайти такий край? І, можливо, він уже побував там і встиг втомитися від нього, адже він так багато подорожував: був в Італії, Греції, Швейцарії, у Франції, Австро-Угорщині, Німеччині, Туреччині, у Святій землі.

А якщо поїхати до Норвегії? Наскільки вона пам'ятала, Ковпервуд ніколи не говорив про неї. А тому вона вирішила, що неодмінно переконає його відпочити разом у цій незнайомій і дивній країні. Береніс навіть купила книжку про Норвегію, щоб докладно ознайомитися з її красотами

й своєрідністю. Із захопленням вона гортала сторінки, розглядаючи фото похмурих високих скель. Гори піднімалися круто нагору на тисячі футів, між ними зяяли прірви, прорубані, немов мечем, рукою суворої, неблаганної природи; з вершин падали водоспади, сичали й пінилися гірські потоки, а в долинах дрімали мальовничі мирні озера. А до підніжжя кам'яних схилів, немов моряки до плота після аварії корабля, чіплялися маленькі ферми. Береніс читала про прадавніх богів норвежців: про Одіна — бога війни, про Тора — бога грому, і про Валгалу — небесну країну, уготовану для душ тих, хто загинув у битві.

Зі сторінок книжки та ілюстрацій Норвегія поставала наче повністю вільною від індустріальної активності. Ось ця земля і потрібна Ковпервуду для відпочинку!

РОЗДІЛ 57

Коли Ковпервуд повернувся до Англії украй стомлений, Береніс уже горіла бажанням побувати в Норвегії, де, як не дивно, він ще жодного разу не був, і почасти зуміла заразити своїм ентузіазмом і його.

Тож незабаром він доручив Джеймісону відшукати й зафрахтувати для нього яхту. Але перш ніж Джеймісону вдалося щось знайти, якийсь лорд Тілтон, довідавшись від Стейна про наміри Ковпервуда, з надзвичайною люб'язністю запропонував йому для поїздки свою яхту «Пелікан» і навіть наполіг на своїй пропозиції. І от, у розпалі літа, Ковпервуд і Береніс уже плавно рухались на яхті вздовж західного узбережжя Норвегії у напрямку до фіорду Ставангер.

Яхта виявилася дуже гарним судном, а Ерік Гансен, шкіпер-норвежець, умілим мореплавцем. Він був могутньої статури, хоча й середнього зросту, рум'яний, з жовтим волоссям, що спадало йому на чоло. Його блакитні очі, що відливали сталевим блиском, немов кидали виклик усім морям і всім заgroзам, що в них таїлися. Його рухи наводили на дум-

ку про природну для нього готовність боротьби з бурями, навіть коли він ходив по землі. Він наче завжди перебував в одному ритмі з морем. Усе життя він був моряком і всією душею любив ці водні артерії, що глибоко вдавалися серед таємничих гір, які виступають на тисячі футів з морських глибин і йдуть на тисячі футів під воду. Дехто говорив, що ці гори утворилися від зрушень або тріщин у земній корі; інші — що це застигла лава вулканів. Але Ерік знав: ці береги й цю землю за давніх літ порубали мечами грізні вікінги — вони могли прокласти собі шлях крізь будь-які перешкоди хоч на край світу.

Береніс, дивлячись на круті схили, де далеко у височині приліпилися будиночки, не могла навіть уявити собі, як це їх мешканці спускалися до кораблів, що проходили повз них, а потім піднімалися до себе нагору і врешті навіщо це їм потрібно. Усе тут видавалося дивним. Береніс була незнайома з мистецтвом підйому в горах, яке, очевидно, хоч-не-хоч довелося вивчити норвежцям, беручи приклад з кіз, що перестрибують зі скелі на скелю.

— Яка дивна країна, — говорив Ковпервуд. — Я радий, що ти привезла мене сюди, Беві. Але мені здається, що хоч яка вона красива, ця країна одна з кліматичних помилок природи. У літню пору тут надто багато світла вдень, а взимку — надто мало. Занадто вже багато тут романтичних заток і фіордів, занадто багато голих скель. Щоправда, маю зізнатися, вона мене надзвичайно цікавить.

Береніс це вже помітила. Ковпервуд часто дзвонив, викликаючи чемного шкіпера і засипав його питаннями.

— Чим вони живуть у тутешніх містечках, крім риби? — запитував він Еріка.

— Знаєте, містере Діксон (під цим іменем подорожував Ковпервуд), у них чимало всього іншого. Вони мають кіз і продають козяче молоко. Мають курей, а отже і яйця. Мають корів. Тут часто судять про багатство людини по тому, скільки в нього корів. Є, звісно, масло. Тут у нас завзятий, витривалий народ: вони домагаються з п'яти акрів такого

врожаю, що ви й не повірите. Хоч я й не дуже на цьому розуміюся й нічого особливого не можу вам розповісти, але вони, справді, живуть краще, ніж ви думаєте. І крім того, — продовжував він, — більшість молодих людей у тутешніх краях вчать морехідній справі. З роками вони стають капітанами, матросами або коками: адже в норвезькі гавані заходять сотні судів — а звідки — мало не у всі порти й гавані світу.

Тут заговорила Береніс.

— Цікаво, — сказала вона, — що у них тут усього небагато, зате все — відмінної якості.

— Ви праві, пані, — відгукнувся шкіпер, — це я і хотів сказати. Ми, норвежці, навчилися задовольняти тим, що маємо. І ми знаємо світ не по книжках, а як він є насправді, хоча ми й любимо книжки й цінуємо вченість. У нас майже немає неписьмених, і хочете вірте, хочете ні, але в Норвегії більше телефонів, ніж в Іспанії або Польщі. Є в нас і знамениті літератори, і музиканти — Гріг, Гамсун, Ібсен, Б'єрнсон.

Слухаючи ці імена, Ковпервуд раптом подумав про те, як мало місця займала в його житті література і що треба попросити в Береніс дещо із книжок, які вона читала.

А Береніс, помітивши його задуму і гадаючи, що він, мабуть, подумки порівнює цей дивний світ з його власним неспокойним світом, вирішила перевести розмову на щось більш веселе, і звернувшись до капітана Хансена:

— Скажіть, капітане, а ми побачимо лопарів, коли заберемося дещо далі на північ?

— Звичайно, пані, — відповів капітан. — Їх скільки завгодно на північ від Тронгейма. Ми вже недалеко від нього.

Від Тронгейма яхта вирушила на північ до Гаммерфеста — сонце тут уже не заходило. По дорозі вони зробили кілька зупинок, одну з яких — біля маленького скелястого виступу з назвою Гротто, відрога великої гори. Тут розташувалася китобійна станція — малесеньке селище будинків з десятьма. Це були, як і скрізь на узбережжі, просто кам'яні хатини з дахами, обкладеними дерном.

Китобої Гротто мали звичай купувати вугілля й дрова на кораблях, що проходять повз у північному або південному напрямку. І от невелика група рибалок оточила яхту. І хоча вугілля на яхті було в обріз, Ковпервуд велів шкіперові видати їм кілька тонн, відчувши, що цим людям дісталось не найлегше життя.

Після сніданку капітан Хансен зійшов на берег і, повернувшись, розповів Ковпервуду, що з далекої півночі сюди прибуло плем'я лопарів, що розбили стоянку приблизно за півмилі від Гротто. Там близько сотні лопарей з дітьми й собаками, сказав він, і черeda оленів, тисячі в півтори голів. Береніс негайно виявила бажання подивитися на них. Тоді капітан Хансен спустив шлюпку і з одним із матросів повіз Береніс і Ковпервуда до стоянки лопарів.

Висадившись на берег, вони побачили оленів, які бродили навколо розкиданих по всій долині чумів. Капітан, що трохи знав мову лопарів, звернувся до них; декілька лопарів підійшли до прибулих, привіталися з ними, потиснувши їм руки і запросили до себе в чуми. В одному чумі над вогнем висів великий казан; матрос, заглянувши в казан, заявив, що це «собача бурда», але це виявилася юшка з відмінної жирної й соковитої ведмедини, якою всі пригостилися.

В іншому чумі набилися рибалки й жителі околишніх ферм. Це було щось на кшталт щорічного ярмарку, де лопарі продавали продукти оленярства й закуповували припаси на зиму. Раптом юрба заворушилася, і якась лопарка протиснулася до гостей. Вона привіталася з капітаном Хансеном як зі старим знайомим, і він повідомив Ковпервуду, що ця жінка — один із найбагатших членів племені. Потім лопарі почали співати хором і танцювати, до чого намагалися долучитися майже всі присутні. Після питва і частування Ковпервуд і його супутники попрощалися із лопарями й повернулися на «Пелікан».

При світлі сонця, що не заходить, яхта повернула назад на південь. У цей час трохи неподалік від яхти з'явилися десь із десяток гренландських китів, і шкіпер віддав наказ поставити вітрила так, щоб кораблю легше було лавірувати серед них. І па-

сажири, і команда у захопленні спостерігали за величезними тваринами. Але Ковпервуда значно більше цікавила майстерність, з якою капітан управляв своєю яхтою, ніж це видовище.

— От бачиш! — сказав він Береніс. — Кожна професія, кожне ремесло, будь-який вид праці вимагають уміння й вправності. Подивися на шкіпера — як він повністю підкорив яхту своїй волі, а це — теж неабияке досягнення.

Береніс посміхнулася, але нічого не відповіла, а він глибоко замислився, міркуючи про цей дивний світ, частиною якого він поки що був. Найбільше його вразило те, що це побачене ним життя являло собою певну соціальну незначну частку світу, де не було місця для людини його темпераменту і прагнень. Величезний океан забезпечував місцевих жителів, давав їм рибу, а, повертаючись, вони будували житло, обживали певний необхідний їм простір землі і так проводили своє життя у відносному задоволенні. І однак Ковпервуд подумав, що ці люди отримують від життя, сповненого суворої краси, простого комфорту і принадних соціальних звичаїв більше, ніж він і тисячі йому подібних, що присвятили себе накопиченню грошей. От він уже старішає і краща пора його життя минула. А що попереду? Нові підземні дороги? Нові картинні галереї? Знову й знову роздратування з приводу коливань суспільної думки?

Щоправда, за час цієї подорожі він відпочив. Але тепер з кожною годиною він наближається до того, що ніяк не можна назвати спокійним існуванням: і якщо продовжувати так і далі, то йому нема на що чекати, крім нових конфліктів, нових нарад з адвокатами, нових газетних нападок, нових домашніх негараздів. Ковпервуд іронічно посміхнувся власним думкам. Не варто так багато думати. Треба приймати речі такими, якими вони є, і намагатися дістати від них якнайбільше. Зрештою життя було до нього набагато щедрішим, ніж до багатьох інших, і йому щонайменше слід бути вдячним! І він був вдячний.

Через кілька днів, коли яхта вже наближалася до Осло, Ковпервуд, побоюючись розголосу, запропонував Береніс зійти на берег і повернутися пароплавом до Ліверпуля, звід-

ки вже недалеко до Прайорс-Коув. Його порадувало те, як спокійно і діловито вона погодилася, і однак він відчув по виразу її обличчя, наскільки обурює її все те, що постійно втручається в їхні стосунки.

РОЗДІЛ 58

Після відпочинку в Норвегії Ковпервуд відчув себе у прекрасному фізичному стані і прагнув знову взятися за справи. Слід було зосередитися на тому, щоб довести капітал своєї компанії до вісімдесяти п'яти мільйонів доларів, до січня 1905 року прокласти сто сорок миль підземної дороги й електрифікувати всю мережу. Йому знову не давало спокою честолюбне бажання швидше довести задумане до кінця й показати всьому світу його значення, так що він майже не дозволяв собі відпочивати ні в Прайорс-Коув, ні десь іще.

Наступні декілька місяців пройшли в нарадах з директорами компаній, обговоренні усіляких питань із зацікавленими і впливовими акціонерами, розв'язанні технічних проблем, приватних переговорах, нерідко вечорами, з лордом Стейном і Елверсоном Джонсоном. Потім довелося поїхати до Відня, щоб оглянути модель нового електродвигуна, винайденого якимось Ганцем, що обіцяв значну економію власникам метрополітену. Після знайомства з роботою двигуна Ковпервуд переконався, що ця справа вигідна і негайно телеграмою викликав до Відня своїх інженерів, щоб вони перевірили його висновок.

По дорозі назад у Лондон Ковпервуд зупинився в Парижі, у готелі «Ріц». Першого ж вечора він зустрів у вестибюлі одного старого знайомого Майкла Шенлі, який колись служив у нього в Чикаго. Той запропонував Ковпервуду відвідати концерт у паризькій Опері. Мали грати твори якогось поляка на прізвище Шопен, про якого зараз багато говорили. Це прізвище Ковпервуд десь чув, а Шенлі воно зовсім нічого не говорило. Проте вони відправилися на концерт, і музика

настільки подіяла на Ковпервуда, що, довідавшись із концертної програми, що Шопен похований на Пер-Лашез, він запропонував відвідати цей знаменитий на весь світ цвинтар наступного дня.

Тож наступного ранку Ковпервуд і Шенлі відправилися на Пер-Лашез, де найняли гіда, і той англійською мовою розповів їм чимало цікавого, водячи їх по обсадженим кипарисами доріжкам цвинтаря. Так, вони дізналися, що тут під цим обеліском лежить Сара Бернар¹, чий чудовий голос колись у Чикаго так глибоко схвилював Ковпервуда. Трохи далі — могила Балзака, про твори якого Ковпервуд знав лише те, що їх уважають видатними. Зупиняючись то тут, то там і роздивляючись могили, він раптом знову відчув, що його власні справи, його зайнятість завадили йому познайомитися з досягненнями людського розуму і творчого генія у багатьох інших царинах. Вони пройшли повз могили Бізе, Мюссе, Мольєра й нарешті підійшли до місця заспокоєння Шопена, де на могильній плиті побачили букети троянд і лілій, перев'язані стрічками.

— Лише подумати! — вигукнув Шенлі. — Звичайно, він видатний музикант, але ж він помер більше п'ятдесяти років тому, а скільки квітів! Чорт забирай, а для мене, я знаю, цього ніхто не зробить!

При цих словах Ковпервуд запитав себе, яка ймовірність того, що після його смерті його могила буде засипана квітами хоча б через рік. Ця думка не стільки засмутила, скільки розважила його: він прекрасно знав, що в усіх місцях світу дуже небагато могил — незалежно від того, як би старанно не працювала людина — осипають квітами ще багато років після смерті їхніх господарів.

Однак перш ніж вони залишили цвинтар, на Ковпервуда чекав сюрприз. Коли вони вже пішли було до південного виходу, то несподівано наштовхнулися на чудесну подвійну могилу Абеяра й Елоїзи, і гід розповів усім відому трагедію цієї

---

¹ Драйзер помилився: дія роману відбувається в 1905 році, а Сара Бернар померла в 1923 році.

злочасної пари. Елоїза і Абеляр! Одинадцять століття: юна дівчина, закохана в ученого ченця, і її неблаганний, жорсткий батько, член соборного капітулу! Ковпервуд ніколи в житті не чув про цих нещасних закоханих. Поки гід розповідав, підійшла молода, витончена й дуже гарна жінка з кошиком квітів у руках і стала пригорщами кидати їх на могилу — червоні, блакитні, білі. Це так уразило і Ковпервуда, і Шенлі, що обоє зняли капелюха і, зустрівшись із нею поглядом, шанобливо вклонилися. Вона відреагувала на їхній інтерес, просто сказавши: «*Merci beaucoup, messieurs*»¹, — і пішла.

Однак цей яскравий і зворушливий епізод навів Ковпервуда на міркування про ті почуття, що колись зв'язували його з Ейлін. Адже в той час, коли він сидів у філадельфійській в'язниці, саме вона всупереч усім його ворогам, у тому числі й своєму батькові, немов вірна дружина, приходила до нього на побачення, запевняла його у своїй незмінній любові й усіма силами намагалася полегшити його долю. Подібно до Елоїзи, що любила Абеяра, їй був потрібен тільки він і ніхто інший, як і зараз, про що він добре знав.

Несподівано в нього промайнула думка побудувати красивий склеп на двох, який простоїть століття. Так, він найме архітектора, сам вибере проект, — він спорудить прекрасну гробницю, яка увічніть пам'ять про те, що принаймні колись він любив Ейлін так само, як і вона його.

РОЗДІЛ 59

Побачивши Ковпервуда після повернення до Лондона, Береніс стривожилася через зміну в його зовнішності: він виглядав украй стомленим і, вочевидь, схуд. Вона поскаржилася на те, що він погано стежить за своїм здоров'ям і що вона тепер так рідко його бачить.

— Френку, любий, — почала вона ласкавим тоном, — навіщо ти віддаєш цим своїм справам так багато часу і сил?

---

¹ Дуже дякую, панове (фр.). — Прим. пер.

Ти виглядаєш дуже напруженим і нервовим. Чи не слід тобі порадитися з лікарем і пройти обстеження, перш ніж продовжувати далі?

— Беві, люба, — відповів він, обіймаючи її за талію, — тобі нема чого турбуватися. Я справді дуже багато працюю, але це вже скоро скінчиться, і мені більше не доведеться ламати голову над усіма цими ускладненнями, принаймні найближчим часом.

— Але ж чи справді добре почувашся?

— Так, люба, по-моєму, зі мною все гаразд. У всякому разі зараз такий момент, що дуже важливо мені самому за всім простежити.

Але в цей самий момент ще не закінчивши, він раптом зіщулився, наче пронизаний несподіваним приступом болю.

— Френку, що з тобою? Що трапилося? Це вже колись бувало з тобою? — кинулася до нього Береніс.

— Ні, люба, такого ще ніколи, — сказав він. — Але я певен, нічого серйозного бути не може.

Він дещо отямився.

— Звісно, — продовжував він, — має бути якась причина такого гострого болю. Мабуть, варто подзвонити докторові Вейну. Попроси його зайти й оглянути мене.

Береніс негайно кинулася до телефону.

Коли лікар приїхав, він був уражений, побачивши Ковпервуда настільки змученим; швидко оглянувши його і прописавши ліки, які слід було негайно почати приймати, він попросив Ковпервуда приїхати наступного ранку до нього для повного дослідження. Ковпервуд одразу погодився. Однак через тиждень, після консультації із двома кращими лондонськими фахівцями, яких запросив Вейн, він дійшов шокуючого висновку, що у Ковпервуда серйозна хвороба нирок, яка невдовзі може привести до фатальних наслідків. Він велів Ковпервуду лежати й приймати ліки, що мали призупинити розвиток хвороби.

Однак за кілька днів Ковпервуд, прийшовши до доктора Вейна на огляд, сказав, що почувається краще, і апетит у нього, здається, зовсім відновився.

— У подібних випадках, містере Ковпервуд, — спокійно відповів доктор Вейн, — проблема в тому, що ця хвороба дуже непередбачувана; біль може на якийсь час припинитися. Однак це зовсім не означає, що хворий видужав або поправляється. Біль може повернутися, і тоді наші фахівці виносять категоричний і сумний вирок, який, утім, далеко не завжди буває правильний. Інколи стан хворого навіть поліпшується, і він живе ще довгі роки. З іншого боку, йому може стати й гірше, — і от через такі несподіванки з цією хворобою важко мати справу. Тепер ви розумієте, містере Ковпервуд, чому при всьому своєму бажанні я не можу вам сказати нічого певного.

Тут Ковпервуд перервав його.

— А мені здається, ви все-таки хочете мені щось сказати, докторе Вейн. І я хотів би точно знати, що саме сказали фахівці. Незалежно від того, наскільки це погано. У мене щось серйозне із нирками? Це захворювання справді може привести до смерті?

Доктор Вейн подивився йому прямо в очі.

— Що ж, фахівці говорять, що за умови відпочинку і відсутності важкої праці ви зможете прожити ще рік чи навіть більше. А якщо будете дуже берегти себе, дотримувати повного спокою, то проживете й довше. У вас хронічний нефрит, або Брайтова хвороба, містере Ковпервуд. Але, як я вже казав вам, фахівці не завжди бувають праві.

Цю обережну, зважену відповідь Ковпервуд вислухав спокійно і задумливо, хоча вперше за все своє життя він, що ніколи не скаржився на здоров'я, зіткнувся з новиною про ймовірно фатальне захворювання. Смерть! Імовірно, не більше року життя! І кінець усім його планам і зусиллям! Однак, якщо судилося, то судилося, треба взяти себе в руки й прийняти свою долю.

Після візиту до лікаря Ковпервуд був стурбований не стільки власною хворобою, скільки наслідками його смерті для тих, з ким він був пов'язаний у ту чи іншу пору свого життя: Ейлін, Береніс, Сіппенз, його син Френк Ковпервуд-

молодший, його перша дружина Анна, нині місіс Вілер, і їхня дочка Анна, яку він не бачив багато років, — хоча добре забезпечив її на довгий строк. Були й інші люди, про яких він відчував себе зобов'язаним подбати.

Пізніше, по дорозі в Прайорс-Коув, він увесь час думав про те, що потрібно навести лад у своїх справах. Насамперед — скласти заповіт, навіть якщо ці лікарі й помиляються. Він повинен забезпечити фінансово всіх найближчих до нього людей. А ще його дорогоцінна картинна галерея, яку він хотів лишити для публічного користування. І ще одне його сильне бажання — побудувати лікарню в Нью-Йорку. Треба щось зробити для цього. Після того як він виділить усе належне різним спадкоємцям і тим, кому він має намір зробити благодіяння, лишиться ще чимала сума для лікарні, яка надаватиме послуги найвищого рівня людям, що не мають коштів і не мають куди звернутися за медичною допомогою.

Крім того, належало ще подумати про склеп, який він хотів спорудити для себе та Ейлін. Потрібно порадитися з архітектором і замовити йому ескіз. Нехай це буде гарний і гідний мавзолей. Цим він хоч якось загладить свою неувагу до неї.

Але як бути з Береніс? Адже він не міг відкрито згадати її в заповіті. Це повело б до приватних розслідувань з боку преси і зробило б її предметом загальної заздрості. Ні, він улагодить це інакше. Він уже відкрив на її ім'я рахунок у банку, а тепер ще перетворить у готівку частину своїх облігацій і акцій і переведе її. Це забезпечить її на майбутнє.

У цей момент екіпаж Ковпервуда прибув до Прайорс-Коув, і його тривожні думки були перервані появою Береніс, — вона зустріла його ласкавою посмішкою й негайно хотіла почути, що сказав лікар. Однак він у своїй звичайній, стоїчній манері відмахнувся від її розпитувань, мовляв, нема про що говорити.

— Нічого серйозного, любя, — сказав він. — Невелике запалення сечового міхура, — напевно, через переїдання. Лікар виписав мені рецепт і порадив поменше працювати.

— Ну от! Я так і знала! Адже я увесь час це казала! Ти повинен більше відпочивати, Френку, а не працювати з ранку до ночі.

Але тут Ковпервуд вдало змінив тему розмови.

— До речі, про тяжку працю, — сказав він. — Нам подадуть тих голубів і пляшку якогось особливого вина, про яких ти мені казала сьогодні вранці?

— Ти невиправний! Зараз Фіні накрие на стіл. Ми обіда-тимемо на терасі.

— Знаєш, Бог береже чесних і працюючих, — сказав він, піймавши її руку.

І весело тримаючись за руки, вони ввійшли в будинок.

РОЗДІЛ 60

Хоча Ковпервуд, здавалося, повною мірою насолоджувався обідом у товаристві Береніс, думки його, рухаючись наче по колу, знову й знову поверталися до одних і тих самих речей: його різноманітних комерційних і фінансових справ, різних людей — чоловіків і жінок, що працювали разом з ним задля будівництва величезної дорожньої мережі. Чоловіки допомагали в справах, жінки розважали. Всі вони разом допомогли йому яскраво прожити близько тридцяти років його життя.

А тепер, хоч він не дуже вірив, що діагноз лікарів справді означає для нього фатальний кінець, тим не менше, ці пророкування про близькість смерті, цей чудовий вечір з Береніс, тут на березі Темзи із зеленим лугом перед ними, він мимоволі з особливою гостротою відчував усю красу й скороминущість життя. А він прожив насичене, сповнене драматизму і пам'ятних подій життя. І тільки тепер, коли він у будь-яку хвилину міг втратити те, що наповнювало його дні і що видавалося йому невіддільним від нього самого, він відчув справжню ціну життя і його радощів. Береніс — така молода, розумна, весела — що могла б, якби все було гаразд, бути

поруч із ним ще багато років. І, звичайно, саме про це вона думає зараз, сповнена надій і бажання бути йому корисною. І вперше, думаючи про швидкоплинність життя, він не зміг зберегти свою звичайну незворушність. Тепер тільки він відчув поезію цих хвилин, їх скороминущість, яка несе в собі гіркоту і нічого крім гіркоти.

Однак на зовнішній поведінці Ковпервуда ніяк не позначилася його внутрішня пригніченість, тому що він уже вирішив, що повинен удавати, грати. Він повинен займатися справами як зазвичай доти, доки не настане та година чи та хвилина, коли справдяться пророкування лікарів, якщо вони все ж таки справдяться. Тож вранці він, як звичайно, поїхав із Прайорс-Коув до себе в контору, де зайнявся повсякденними справами так само спокійно і ретельно, як він завжди це робив, коли йшлося про прийняття рішень і порядок їх реалізації. От тільки зараз він відчував, що необхідно привести в рух всі процеси, що забезпечать виконання всіх його бажань у випадку раптової смерті.

Одним із таких бажань було спорудити склеп для себе й обманутої життям Ейлін. Тож Ковпервуд викликав свого секретаря Джеймісона й попросив його скласти список з характеристиками кращих архітекторів — англійців і загалом європейців, — що мають гарну репутацію завдяки будівництву мавзолеїв. Ці відомості потрібні одному його приятелю — і якомога швидше! Після цього Ковпервуд звернувся до того, що цікавило його найбільше — картинної галереї, яку він хотів поповнити такими полотнами, що зробили б її видатною колекцією. Із цією метою він написав тим, хто купував і продавав подібні шедеври, і врешті йому вдалося придбати декілька дуже цінних картин, серед яких «Вторгнення в царство Купідона» Бугро, «Дорога до села» Коро, «Портрет жінки» Франса Гальса, «Воскресіння св. Лазаря» Рембрандта. Усіх їх він відправив пароплавом у Нью-Йорк.

Окрім цих доволі специфічних занять неминуче лишалися турботи, пов'язані з будівництвом метрополітену: позови, конфлікти, зіткнення з конкурентами, судові процеси з усі-

ляких дріб'язкових приводів! Одначе минуло лише кілька днів, і Ковпервуд цілком призвичаївся до нової ситуації; до того ж він став почувати себе набагато краще й уже схильний був думати, що біль, який змусив його звернутися до лікаря, був викликаний якоюсь дрібницею. Насправді, його майбутнє відтоді, як він уперше приїхав до Лондона, ще ніколи не поставало перед ним у більш рожевому світлі. Навіть Береніс вирішила, що він зумів відновити свої життєві сили.

Тим часом лорд Стейн, уражений творчою енергією Ковпервуда, що породжувала стільки нових і оригінальних ідей, вирішив, що пора б улаштувати на честь американця прийом у його чудесному маєтку на березі моря, в Трігезалі, де можна розмістити щонайменше дві сотні гостей. І от після довгих міркувань про те, кого з іменитих людей слід запросити, було, нарешті, призначено дату, і Трігезал з його дивним парком і величезним залом для танців, де люстри суперничали з блиском місяця, був готовий до балу.

Лорд Стейн на вході до зали вітав гостей. Береніс, що входила під руку з Ковпервудом, здалася йому цього разу особливо гарною — її проста біла сукня із тренем, стягнута в талії золотим шнуром, походила на грецьку туніку, а вогненно-руде волосся виглядало, немов золотий вінець. І на повний захват Стайна, підійшовши до нього, вона подивилася на нього і посміхнулася так, що в нього мимоволі вирвалося:

— Береніс! Чарівниця! Ви просто ідеал краси!

Це вітання лишилося непочутим Ковпервудом, що зупинився, аби обмінятися кількома словами з одним зі своїх найбільших акціонерів.

— Ви повинні віддати мені другий танець, — сказав Стейн, затримавши на хвилину руку Береніс.

Вона граціозно кивнула.

Привітавшись із Береніс, Стейн надзвичайно щиро привітав Ковпервуда, свого почесного гостя, затримавши його достатньо довго, аби встигнути представити йому численних вищих службовців метрополітену і їх дружин.

Невдовзі оголосили, що вечерю подано; за столом зав'язалася жвава розмова, гості потягували рідкісні вина і шампанське особливої марки, що, як був упевнений Стейн, задовольнить найбільш вимогливий смак. Сміх і гул голосів ставали усе гучнішими, змішуючись із м'якими звуками музики, що доносилися із сусідньої кімнати.

Береніс опинилася майже на чолі столу з лордом Стейном з одного боку і графом Бреккеном з іншого, доволі приємним молодим чоловіком, котрий ще задовго до закінчення вечері почав благати її про милість залишити для нього хоча б третій або четвертий танець. Але хоча така увага їй лестила, погляд її знову й знову повертався до Ковпервуда, який на іншому кінці столу вів жваву бесіду з дуже привабливою брюнеткою, своєю сусідкою ліворуч, не забуваючи, однак, і про не менш чарівну сусідку праворуч. Береніс раділа, адже вона вже давно не бачила його таким розкутим і веселим.

Однак через те, що вечеря затяглася, і потік шампанського не припинявся, Береніс почала побоюватися за Ковпервуда. Очевидно, під дією шампанського він поведився все більш збуджено, і це турбувало її. І коли лорд Стейн запросив усіх бажаючих пройти в зал для танців і Ковпервуд, збуджений і червоний, підійшов до Береніс, вона ще більш стривожилася. Однак він вів її в зал з виглядом людини, що випила нітрохи не більше інших. Кружляючи із ним по блискучому паркету під плавні звуки вальсу, Береніс шепнула:

— Ти щасливий, любий?

— Я ніколи ще не був такий щасливий, — відповів він. —
Адже ти зі мною, моя красуне!

— Любий! — прошепотіла Береніс.

— Хіба ж все це не чудово, Беві? Ти, цей будинок, ці люди!
От чого я прагнув усе своє життя!

Вона ласкаво посміхнулася йому, але він раптом похитнувся, зупинився й, поклавши руку на серце, промурмотів:

— Дихати, дихати... Мені треба вийти назовні!

Вона міцно взяла його під руку й повела до відкритих дверей на балкон, що виходив до моря. Вона допомогла йому

добратися до найближчої лави, і він безсило й важко опустився на неї. Береніс страшенно стривожилася й кинулася до слуги, що проходив повз них із тацею:

— Будь ласка! Мені потрібна допомога! Покличте когось, і допоможіть мені перенести його до спальні. Він серйозно хворий.

Переляканий слуга негайно покликав дворецького, який розпорядився віднести Ковпервуда до вільної кімнати на тому ж поверсі і повідомив про все лорда Стейна. Увійшовши й побачивши, у якому розпачі знаходиться Береніс, він наказав дворецькому перенести Ковпервуда до свого покою на другому поверсі і негайно викликав свого лікаря — доктора Мідлтона. Також дворецький мав сказати всім слугам, щоб вони ні слова нікому не говорили про те, що трапилось.

Тим часом Ковпервуд вже поступово приходив до тями і до приходу доктора Мідлтона йому вже настільки покращало, що він попросив Стейна, аби про це говорили якомога менше. Краще хай думають, що він оступився й упав. Він був упевнений, що до ранку все пройде. Але доктор Мідлтон був іншої думки про його хворобу. Він дав Ковпервуду заспокоїливе і порадив залишитися тут хоча б два дні, аби з'ясувати можливі ускладнення. Бо, як він сказав Стейну, стан Ковпервуда, імовірно, набагато серйозніший, ніж проста непритомність.

РОЗДІЛ 61

Наступного ранку Ковпервуд прокинувся у покої Стейна на самоті, якщо не вважати надзвичайно шанобливих слуг, що іноді заходили і виходили, і подумки пробіг тривожну послідовність усього, що так раптово відбулося з ним напередодні. Він був навіть трохи наляканий тим, що саме тепер, коли він уже відносно заспокоївся стосовно свого здоров'я, хвороба так несподівано знову нагадала про себе.

Невже це правда, що він став жертвою цієї фатальної Брайтової хвороби? Коли його дивився доктор Мідлтон, Ковпервуд ще недостатньо отямився, аби обговорити з ним те, що сталося. Він пригадував, як відчув, що йому не вистачає повітря, а потім страшна слабкість у всьому тілі — і він упав. Чи була причина у хворобі нирок, про яку говорив йому доктор Вейн, або він просто випив багато шампанського і надміру попоїв? Адже лікар наказав йому нічого не пити, крім води, і їсти зовсім трошки.

Щоб з'ясувати, що ж з ним насправді й чого йому чекати, Ковпервуд вирішив попросити Береніс викликати телеграмою з Нью-Йорка його старого приятеля й особистого лікаря — доктора Джефферсона Джеймса. Цей відданий друг допоможе йому врешті точно дізнатися, що в нього за хвороба.

Поки Ковпервуд не кваплячись, спокійно обмірковував своє положення, у двері постукали, і ввійшов лорд Стейн, що повадився дуже привітно і весело.

— Отакої! — вигукнув він. — А все це ваші гарні дівчата і шампанське! Подумати тільки! І вам не соромно?

Ковпервуд широко посміхнувся.

— До речі, — продовжував Стейн, — мені наказано піддати вас суворому покаранню принаймні на двадцять чотири години. Ніякого шампанського — тільки вода! Ніякої ікри, ні єдиного зернятка, — тільки тоненька скибочка яловичини, знову ж з водою! Хіба що знову почуватиметеся напівпритомно, мабуть, чашку рідкої кашки і, звичайно, ще води!

Ковпервуд сів у постелі.

— Та це верх жорстокості! — вигукнув він. — Але, можливо, ви погодитесь розділити зі мною воду й кашку? А поки що, ви могли б під великим секретом повідати мені, що вам сказав доктор Мідлтон.

— Що ж, — відповів Стейн, — він сказав, що ви забуваєте про свій вік і що шампанське й ікру вам зараз аж ніяк не перетравити. І танці до ранку — теж. Тому ви й посковзнулися на моєму надто натертому бальному паркеті. І доктор Мідлтон скоро буде тут, аби подивитися, як ви себе почуваете.

Втім, він не вбачає нічого серйозного, окрім перевтоми, якої надалі ви, звичайно, можете легко уникнути. А ще маю повідомити вам, що ваша чарівна підопічна люб'язно прийняла мою пропозицію залишитися тут на ніч і скоро зійде вниз. І, звісно, зайве говорити, що, незалежно від висновку доктора Мідлтона, і вона і я дуже стурбовані.

На ці слова Ковпервуд відповів доволі рішуче:

— Та нічого страшного зі мною бути не може. Я вже, звичайно, не зовсім молодий, але почуваюся майже як молодий. Що ж стосується справ, то я завжди наготові, якщо виникнуть якісь ускладнення. І, власне, ви самі можете судити за вже досягнутими результатами, наскільки вдало ми ведемо справи.

У його тоні був відтінок докору, і Стейн помітив це.

— Результати приголомшливі, — сказав він. — Можна тільки захоплюватися людиною, яка прийшла до нас із такою пропозицією, як ви, та ще й принесла двадцять п'ять мільйонів доларів від американських інвесторів. Я радий виразити вам свою вдячність і вдячність наших акціонерів за ваш інтерес і ваші старання. Єдина біда в тому, містере Ковпервуд, що все це лежить на ваших широких американських плечах і залежить від вашого здоров'я й сил. І це дуже важливо.

Тут пролунав стук у двері, і до кімнати ввійшла Береніс. Після привітань і легкої бесіди Стейн запропонував обом погостювати стільки, скільки їм завгодно — хоч тиждень чи навіть місяць. Але Ковпервуд, відчуваючи потребу в самоті й спокої, наполягав на якнайшвидшому від'їзді. Коли Стейн пішов, він сказав Береніс:

— Річ не в тім, що я так погано себе почуваю, любя. Ні, просто я хочу уникнути зайвого галасу, тому я волів би виїхати звідси якомога скоріше і, якщо можна, до Прайорс-Коув, а не до готелю. Спробуй, будь ласка, домовитися з лордом Стейном, щоб ми ще ранком могли виїхати?

— Звичайно, любий, якщо ти цього хочеш, — відповіла Береніс. — І мені буде спокійніше, якщо ти будеш поруч зі мною.

— І ще одне, Беві, — продовжував Ковпервуд. — Скажи Джеймісону, нехай телеграфує до Нью-Йорка докторові Джефферсону Джеймсу. Це мій давній лікар і старий друг. Попроси його прийти до Лондона, якщо він може. Передай Джеймісону, що це конфіденційно й має бути зашифроване. Він може послати телеграму на адресу Нью-йоркського медичного товариства.

— Тож ти й сам почуваєш, що з тобою щось негаразд? У її голосі чулася тривога.

— Ні! Принаймні не так уже погано, але ж ти сама бачиш: я досі не знаю напевно, що зі мною. Крім того, що стосується моїх публічних справ, це може налякати будь-кого, а особливо моїх акціонерів і інвесторів — адже я впав так несподівано і без будь-якої видимої причини, хоча, можливо, просто я вчора з'їв і випив зайвого. Але мені справді ніколи ще не було так зле. Тому я й хочу побачити Джефферсона. Він уже з'ясує, у чому справа, і скаже мені правду.

— Френку, — перебила його Береніс, — але ж ти так і не розповів мені, що сказав тобі востаннє доктор Вейн. Який висновок зробили фахівці?

— А-а, Вейн сказав, що біль міг бути пов'язаний з Брайтовою хворобою, тільки він не був певен, оскільки Брайтова хвороба буває або хронічна, або гостра. А в мене ні те, ні інше. Він сказав, що треба почекати і подивитися, чи не з'являться якісь більш певні симптоми, а вже тоді фахівці зуміють поставити правильний діагноз.

— Якщо так, то доктор Джеймс неодмінно повинен прийти. Я скажу Джеймісону, щоб він завтра ж надіслав телеграму. І, я впевнена, що Прайорс-Коув — це для тебе зараз найкраще місце, поки доктор Джеймс не скаже, що з тобою все гаразд.

Після цього вона підійшла до вікна, опустила штору і вийшла, попросивши Ковпервуда спробувати заснути, поки вона зробить все необхідне для від'їзду наступного ранку. Але цілий день її не відпускала думка, що ж насправді з Френком, і хоча вона намагалася видаватися спокійною, але не могла позбутися внутрішнього тремтіння.

— Ви цілком маєте рацію, моя люба, — зауважив Стейн, коли Береніс повідомила його, що вони вирішили їхати до Прайорс-Коув. — Я певен, що це подіє заспокійливо на містера Ковпервуда, як це дуже часто бувало зі мною. До того ж там ваша матінка, і вона допоможе вам. З вашого дозволу, вранці сам відвезу вас. Містер Ковпервуд надзвичайно багато значить для мене, а тому я маю особисто потурбуватися, щоб усе було зроблено для його комфорту й швидкого одужання.

РОЗДІЛ 62

Унаслідок цих подій днів через десять до Прайорс-Коув прибув доктор Джеймс; побачивши Ковпервуда, що зручно влаштувався в спальні, яка виходила вікнами на Темзу, він зупинився у дверях і сказав:

— Еге ж, Френку, я бачу, ви не такий уже й хворий, якщо можете милуватися чудовим краєвидом у цьому вікні. Мені так і муляє запропонувати вам поїхати до Нью-Йорка, а я тут відпочив би після випробувань подорожі сюди. Я вже стільки років мрію про канікули.

— Вам не сподобалася подорож через океан? — запитав Ковпервуд.

— Я ще ніколи так не радів зміні обстановки. Поїздка була чудовою, океан як дзеркало. З нами разом їхала трупа менестрелів, і було дуже весело. Між іншим, вони направлялися у Відень, і половина з них були неграми.

— Усе той же Джефф! — прокоментував Ковпервуд. — Господи, до чого ж приємно знову вас бачити! Скільки разів я думав, от якби ви були тут і могли подивитися на дивацтва цих англійців.

— Усе в них не так як треба, чи не так? — пожартував Джеймс. — Але час розповісти мені, що у вас тут трапилось, і давайте від самого початку: де ви були і чому вас посадили під арешт?

І Ковпервуд не кваплячись, докладно розповів Джеймсу про всі випадки, що сталися з ним після повернення з Норвегії, а також про те, що сказав доктор Вейн і фахівці.

— Ось чому я й хотів, щоб ви приїхали, Джеффе, — сказав він, завершуючи. — Я знаю, ви скажете мені правду. Фахівці думають, що це Брайтова хвороба. Запевняють навіть, що я проживу роки півтора, не більше; втім, доктор Вейн зауважив, що висновки фахівців не завжди бувають правильні.

— Це вірно! — енергійно підтвердив доктор Джеймс.

— Думка доктора Вейна, мабуть, завчасно мене заспокоїла, — продовжував Ковпервуд. — Але невдовзі я був у гостях у лорда Стейна, і зі мною стався неприємний випадок, про який я вам говорив. Мені раптом стало важко дихати, і я навіть не міг без сторонньої допомоги вибратися з кімнати. Тоді я вже засумнівався в діагнозі Вейна. Але тепер, сподіваюся, ви скажете мені правду і направите на вірний шлях.

Доктор Джеймс підійшов до Ковпервуда й поклав обидві руки йому на груди.

— Тепер дихайте якомога глибше, — сказав він, і Ковпервуд, набравши повітря в легені, глибоко зітхнув. — Ага, зрозуміло, невелике розширення шлунка. Доведеться прописати вам щось проти цього.

— Як ви думаєте, це може бути небезпечна хвороба, Джеффе?

— Не поспішайте, Френку. Адже мені треба зробити деякі дослідження. А зараз я вам от що скажу: вас уже оглядали двоє лікарів і троє фахівців і від них ви знаєте, що ваша хвороба, можливо, смертельна, а може, й ні. Але ви знаєте, як далеко від можливого до неможливого, від певного до непевного і яка велика різниця між хворобою і здоров'ям. Наскільки я можу зараз судити з вашого вигляду і враховуючи ваш загальний стан, ви можете прожити ще кілька місяців, а то й кілька років. Дайте мені час повозитися з вами, обміркувати, що вам найкраще допоможе. Завтра рано-вранці я знову навідаюся до вас і тоді вже зроблю повний огляд.

— Заждіть хвилину! — вигукнув Ковпервуд. — Я розподивився, щоб ви жили тут, з нами: зі мною, моєю підопічною міс Флемінг і її матір'ю.

— Ви дуже люб'язні, Френку, але сьогодні я не можу залишитися. Мені потрібно дістати в Лондоні пару ліків, перш ніж приступити до вашого лікування. Але я повернуся завтра вранці об одинадцятій і потім, якщо хочете, залишуся у вас, хоча б доти, доки ви якщо вже не помудрішаєте, то принаймні зміцнієте. Але тепер ні краплі шампанського і взагалі ніякого вина — у всякому разі якийсь час — і ніякої їжі, окрім, мабуть, молочного супу і досхочу молочної сироватки.

У цю хвилину ввійшла Береніс, і Ковпервуд представив її лікареві. Привітавшись із нею, доктор Джеймс обернувся до Ковпервуда.

— Як можна хворіти, — вигукнув він, — коли біля вас такі ліки від усіх лих! Будьте певні: тепер я обов'язково приїду раніше!

Потім, перейшовши на професійний тон, він пояснив Береніс, що наступного разу йому будуть потрібні гаряча вода, рушники і трохи вугілля із каміна, який він бачив у сусідній кімнаті.

— Подумати тільки, що мені довелося стільки проїхати з Нью-Йорка, щоб лікувати його, а ліки, виявляється, у нього під рукою, — зауважив він, посміхаючись. — Який чудернацький цей світ!

Береніс він одразу сподобався — розумний, веселий — і вона подумала про те, скільки сильних і цікавих людей завжди тягнулися до Френка.

І ще трохи поговоривши з Ковпервудом, лікар відправився до міста, не забувши, правда, натякнути Ковпервуду, що його грандіозні фінансові зобов'язання вже самі по собі є своєрідною хворобою.

— Усі ці проблеми тиснуть на вашу свідомість, Френку, — цілком серйозно сказав він. — А мозок — це мислячий, творчий і керівний орган, який може завдати вам не менше клопоту, ніж будь-яка тяжка хвороба. Тривога також нале-

жить до таких хвороб, і я думаю, саме на неї ви і хворієте. Моя роль у тому, щоб переконати вас, що це так, і що ваше життя повинно бути для вас дорожче десятка підземних доріг. Якщо ви, як і раніше ставитимете справи вище всього, будь-який шарлатан не ризикує помилитися, запевняючи вас, що у вашому віці від цього можна вмерти. Отже, моє завдання — змусити вас забути про метрополітен і по-справжньому відпочити.

— Старатимусь щосили, — сказав Ковпервуд, — але деякі з цих турбот не так легко скинути з плечей, як вам видається. Є зобов'язання, що зачіпають інтереси сотень людей, що довірилися мені, не кажучи вже про мільйони лондонців, що дотепер не мали можливості виїжджати за межі найближчих кварталів. Завдяки моєму плану вони зможуть їздити по всьому Лондону за якісь два пенси і нарешті дізнаються, що собою являє їхнє місто.

— Ох, Френку, Френку! А якщо ваше життя завтра скінчиться, що тоді буде з вашими лондонцями?

— З моїми лондонцями буде все гаразд, житиму я чи помру, якщо тільки встигну спочатку в повній мірі привести в дію мій план. Боюся, що ви праві, Джеффе, я дійсно ставлю свою роботу вище за самого себе. Справді, те, що я розпочав, так розрослося, що тепер здійснення моїх планів не залежить від окремої людини, навіть і від мене, хоча є ще багато речей, які я зможу зробити, якщо проживу досить довго, аби втілити свої ідеї.

РОЗДІЛ 63

Захворювання Ковпервуда і фінансові проблеми, що обтяжували його, змусили доктора Джеймса всерйоз замислитися. Що до Брайтовой хвороби, швидкий і трагічний результат якої пророкував лондонський лікар, то Джеймс знав випадки, коли хворі жили багато років. Але випадок Ковпервуда ускладнювали деякі серйозні моменти: по-перше, розширення

шлунка, по-друге, періодичний гострий біль. І разом з його турботами про справи вони могли справді завдати йому великої шкоди. Крім цього, чимало непокоїло Ковпервуда його минуле, як про це добре знав Джеймс: перша дружина, син, Ейлін і численні колишні зв'язки, про що подеколи нагадували газети.

Але що, що він, може зробити для цієї людини, якою він так дорожить? Що ще, крім медицини, може відновити сили хворого, хоча б на якийсь час? Розум! Розум! Якби він міг не тільки прописати ліки, але і вплинути на свідомість Ковпервуда, щоб він сам прийшов на допомогу своєму тілу! І раптом Джеймс відчув, що напав на вірну думку. Треба поставити Ковпервуда на ноги й нехай він відправиться за кордон — не тільки для того, щоб розважитися, перемінити обстановку, але щоб викликати сенсацію в Англії й в Америці. Довідавшись про його поїздку, усі говоритимуть: «Еге ж! Так він зовсім не хворий! Він настільки одужав, що може роз'їжджати й розважатися!» Усе це, імовірно, не тільки відновить нервову енергію Ковпервуда, але й змусить його повірити, що він уже здоровий або, принаймні, що йому набагато краще.

Як не дивно, вибираючи, куди б відправити Ковпервуда, Джеймс усе більше й більше схилився до того, що найкраще рішення проблеми — це Рив'єра, а вірніше Монте-Карло, цей великий ігорний центр. Як ефектно це виглядало б у газетах: Ковпервуд серед ігорних столів, серед пихатих герцогів і азійських принців! Хіба такий психологічний трюк не зміцнить позицій Ковпервуда як фінансиста? Тисяча проти одного, що зміцнить!

Наступного дня, повернувшись до Прайорс-Коув і оглянувши Ковпервуда, доктор заговорив про свою ідею.

— Я думаю, Френку, — почав він, — що тижня за три ви почуватимете себе достатньо добре, аби відправитися в якусь приємну розважальну поїздку. Тому мій рецепт для вас — залишити на час тутешнє життя і поїхати зі мною за кордон.

— За кордон? — украй здивовано перепитав Ковпервуд.

— Так, і знаєте навіщо? Адже газети обов'язково відзначають, що ви в змозі подорожувати. Але ж саме це вам і потрібно, чи не так?

— Точнісінько так! — відповів Ковпервуд. — І куди ми поїдемо?

— Можливо, до Парижа, або Карлсбада, — звісно, найнеприємніше з водних курортів місце, я знаю, але для вас дуже корисне.

— Господи Боже! А потім куди?

— Що ж, — сказав Джеймс. — Вам надається вибір: Прага, Будапешт, Відень і Рив'єра, включаючи Монте-Карло!

— Що?! — вигукнув Ковпервуд. — Я в Монте-Карло!

— Так, ви в Монте-Карло, з усіма вашими хворобами. Ваша поява в Монте-Карло, та ще в цей сезон безсумнівно викличе реакцію, яка вам потрібна. Адже вам достатньо лише з'явитися в ігровій залі й програти кілька тисяч доларів — і ця новина розлетиться по всьому світу. Усі говоритимуть про вас у Монте-Карло і про те, що ви, схоже, готові викинути купу грошей.

— Гарзд! Гарзд! — закричав Ковпервуд. — Якщо в мене вистачить сил, я поїду. Але якщо нічого путнього із цього не вийде, я притягну вас до суду за невиконання обіцянки!

— Авжеж! — відгукнувся Джеймс.

За три тижні лікування під постійним наглядом доктора Джеймса, який оселився у Прайорс-Коув, Ковпервуд справді став відчувати себе набагато краще, і Джеймс вирішив, що пацієнт достатньо одужав, аби відправитися в запропоновану подорож.

Однак Береніс, хоч і раділа покращенню здоров'я, була стурбована самою ідеєю цієї поїздки. Вона добре розуміла, що слухи про смертельну хворобу Ковпервуда можуть зруйнувати всі його економічні плани. Але любов до Ковпервуда змушувала її тривожитися. Вона не могла не боятися того, що раптом ця подорож виявиться зовсім не такою корисною і сприятливою, як уважають Френк і доктор Джеймс. Але Ковпервуд переконав її, що їй нема про що

турбуватися, адже він почуває себе краще, а план доктора Джеймса — просто ідеальний.

Вони відплили наприкінці наступного тижня. І, зрозуміло, лондонська преса негайно сповістила, що Френк Ковпервуд, якого ще недавно вважали серйозно хворим, очевидно зовсім видужав і навіть може дозволити собі розважальну поїздку по Європі. Дещо пізніше газети повідомляли також про перебування Ковпервуда в Парижі, Будапешті, Карлсбаді, Відні й, нарешті, Монте-Карло, казковому Монте-Карло. Цій останній новині преса приділила особливу увагу, говорячи, що «незламний Ковпервуд, про чію хворобу повідомлялося недавно, обрав місцем своєї розваги й відпочинку Монте-Карло».

Однак після повернення Ковпервуда до Лондона репортери засипали його вельми відвертими питаннями. Один кореспондент запитав прямо:

— Містере Ковпервуд, чи є хоч частка істини в чутках, що ви серйозно хворі?

— Насправді, хлопче, — відповів Ковпервуд, — я занадто багато працював і мені знадобилося відпочити. Мій приятель-лікар супроводжував мене під час цієї подорожі: от ми з ним і тинялися по Європі.

Він від душі розреготався, коли кореспондент «Ворлд» запитав, чи правда, що він заповів свої безцінні колекції картин Нью-Йоркському музею мистецтв.

— Якщо люди хочуть знати, що написано в моєму заповіті, — сказав він, — їм доведеться почекати, поки мене не накриють дерном. Я можу тільки сподіватися, що їх милосердя не поступається їхній цікавості.

Ці відповіді дуже потішили Береніс і доктора Джеймса, коли вони читали їх, сидючи на широкій галявині у Прайорс-Коув. І хоча доктор постійно пам'ятав про те, що його чекає у Нью-Йорку його практика, дружня увага, якою оточували його не тільки Ковпервуд, але й Береніс, усе більше підкоряла його. Обоє були безмежно вдячні йому — адже він, схоже, справді повернув Ковпервуду здоров'я й сили. І коли Джейм-

су прийшов час їхати, усі троє були схвильованими, бо відчували себе своєрідним колом однодумців.

— Просто не знаю, що й сказати вам, Джеффе, — говорив Ковпервуд, коли вони втрьох підійшли до трапа пароплава, на якому мав відплисти доктор Джеймс. — Якщо я можу щось для вас зробити, наказуйте. Я ж прошу лише про одне: щоб наша дружба лишалася такою самою, якою була в минулому.

— Не треба ніяких винагород, Френку, — перебив його Джеймс. — Те, що я знаю вас стільки років, — ось моя нагорода. Навідайтесь до мене в Нью-Йорку, коли матимете час. Чекатиму. До зустрічі!

І підхопивши свою валізу, він додав:

— Що ж, друзі, кораблі нікого не чекають!

Він з посмішкою ще раз потиснув руки Береніс і Ковпервуду й змішався з юрбою, що сходила на пароплав.

РОЗДІЛ 64

Після від'їзду доктора Джеймса Ковпервуд побачив, що за час його відсутності нагромадилося чимало справ, на які доведеться витратити місяці напружених зусиль і уваги. Необхідно було зайнятися і деякими особистими справами, зокрема, Ейлін написала йому, що хоча перебудова їх будинку відбувається під наглядом архітектора Пайна, їй здається, що краще б йому якомога швидше повернутися до Нью-Йорка, ознайомитися із планом у цілому, або прийняти його, або відхилити, поки не пізно. Вона не була впевнена, чи вистачить в новій галереї місця для картин, які він за останній час додав до своєї колекції. Звісно, вона поважає думку містера Касберта як експерта, але інколи їй здається, що Ковпервуд сам у жодному разі не погодився б із ним, якби був тут, у Нью-Йорку.

Ковпервуд розумів, що це не можна залишити без уваги. Однак він відчував, що зараз навряд чи може дозволити

собі поїздку до Нью-Йорка. Надто багато нагальних справ, пов'язаних з будівництвом метрополітену, — і велика політика, і практичні дріб'язки — вимагали його особистої участі. Щоправда, лорд Стейн, який часто відвідував Ковпервуда, запевняв його, що тепер, напевно, усе піде гладко, тим більше, що Стейн сам був зацікавлений у цій справі і тому докладав усіх зусиль, аби усунути тертя між різними учасниками підприємства. Одужання Ковпервуда його надзвичайно втішило, і він зітхнув з полегшенням.

— Одне, Ковпервуде! — сказав він йому в перший день повернення, — ви чудово виглядаєте! Як вам це вдалося?

— Не мені, — відповів Ковпервуд. — Це все мій старий приятель Джефф Джеймс. У минулому він декілька разів витяг мене, коли я сильно захворів, а зараз врятував мене від фінансового краху.

— Це вірно, — погодився Стейн. — Ви справді спритно провели публіку.

— Це була ідея Джеффа. Він не тільки потягнув мене в цю подорож, щоб усунути підозри й вгамувати чутки, але попутно ще і вилікував, — сказав Ковпервуд.

Ще одна справа, яка вимагала в той час уваги Ковпервуда — необхідність домовитися про спорудження склепу з Рексфордом Линвудом, одним із трьох американських архітекторів, рекомендованих Джеймсоном. Ковпервуд звернув увагу на Линвуда через його роботу на конкурс на кращий проект пам'ятника губернаторові одного з Південних штатів. У його проєкті на одній зі стін склепу була зображена хатина, де народився губернатор, а біля підніжжя величезного, порослого мохами дуба — силует коня, його вірного супутника в битвах Громадянської війни. Ковпервуд був глибоко зворушений пафосом і простотою задуму.

Сам архітектор йому також одразу сподобався. Дивлячись на Линвуда через свій великий письмовий стіл, Ковпервуд був вражений зовнішністю цієї людини із класично правильними рисами обличчя, глибоко посадженими очима й високою незграбною фігурою.

Як Ковпервуд пояснив Линвуду, склеп мав бути споруджений у дусі греко-римської архітектури, але не суто класичної. Радше це мала бути певна модифікація з додаванням нових оригінальних деталей. Це мала бути масивна споруда — Ковпервуду завжди подобався простір — з темно-сірого граніту. В одній зі стін нехай буде прорізано вузьке вікно, а в іншій — двоє важких бронзових дверей, що ведуть всередину склепу, де повинно бути місце для двох саркофагів. Линвуд схвалив цю ідею і був явно задоволений наданою йому можливістю спорудити такий склеп. Слухаючи Ковпервуда, він одразу зробив кілька ескізів, і тому це дуже сподобалося. Вони домовилися про умови контракту, і Ковпервуд запропонував Линвуду негайно приступити до роботи. Збираючи зі столу свої ескізи і ховаючи їх у портфель, архітектор раптом зупинився й подивився на Ковпервуда.

— Послухайте, містере Ковпервуд, — сказав він перед тим як піти, — судячи з вашого вигляду, я певен, що вам ще дуже довго не знадобиться склеп. Принаймні я щиро на це сподіваюся.

— Дуже вам вдячний, — сказав Ковпервуд. — Але не надто на це розраховуйте.

РОЗДІЛ 65

У цей період Ковпервуд упродовж дня жив думкою про повернення ввечері до Прайорс-Коув і до Береніс. Уперше за багато років він насолоджувався простими радостями відчуття справжньої домовки — місця, де завдяки Береніс усе, починаючи від гри в шашки і закінчуючи невеличкою прогулянкою берегом Темзи, наче набувало глибини і значення, так що Ковпервуду хотілося, щоб це тривало вічно. Навіть старість була б не таким вже випробуванням, якби вона плинула так, як зараз.

Але одного дня десь місяців через п'ять після того, як він повернувся до справ, Ковпервуд, сидячи у себе в кабінеті за

листом до Ейлін, раптом відчув такий гострий біль, якого ще жодного разу не відчував за весь час своєї хвороби. Наче хтось устромив йому гострий ніж під ліву нирку, повільно його повернув, і біль миттєво віддався в серце. Ковпервуд спробував піднятися із крісла, але не зміг. Як і тоді, в Трігезалі, в нього перехопило подих, і він був не в змозі навіть поворухнутися. Проїшло кілька хвилин, біль став заспокоюватися, і Ковпервуд зумів дотягтися до дзвінка, щоб викликати Джеймісона. Він уже зібрався натиснути кнопку, але передумав і зняв руку із дзвінка: очевидно, вирішив він, про такі гострі приступи болю його попереджали лікарі, запевняючи, однак, що вони не є фатальними. Кілька хвилин він сидів не рухаючись, украй пригнічений усвідомленням того, що хвороба не пройшла і саме так колись усе скінчиться. І найгірше було те, що це нікому не можна було довірити. Досить одного слова, щоб публічна ситуація навколо нього і його справ знову втратила певність. А Береніс! Стейн! Ейлін! Газети! І знову багато-багато днів у ліжку!

Насамперед, подумав він, потрібно повернутися до Нью-Йорка. Там він буде поруч із доктором Джеймсом, а також зможе знову побачитися з Ейлін і поговорити з нею про всі проблеми, що її непокоять. Якщо він скоро помре, треба навести лад у деяких справах. Що ж до Береніс, він, не повідомляючи про останній напад болю, просто скаже, що йому необхідно повернутися до Нью-Йорка і що він хоче, щоб вона поїхала також.

Прийнявши таке рішення, Ковпервуд дуже обережно піднявся з крісла і за кілька годин уже був у Прайорс-Коув; він усіляко намагався не подавати ознаки, що з ним щось не так. Але після обіду Береніс, у якої в цей день був надзвичайно гарний настрій, запитала, чи все в нього гаразд.

— Та не зовсім, — відповів він. — я одержав листа від Ейлін, де вона скаржить на те, як ідуть справи в Нью-Йорку — перебудова будинку і таке інше. Вона вважає, що не вистачить місця для картин, якими я поповнив свою колекцію. Вона запрошувала фахівців, окрім Пайна, подивитися, чи це так, і дехто згодний з нею. Я починаю думати, що маю

поїхати туди і не тільки через це, а ще й через позови у зв'язку з позиками, які я одержав у свій останній приїзд.

— Ти певен, що досить зміцнів для такої подорожі? — запитала Береніс, із тривогою дивлячись на нього.

— Цілком, — відповів Ковпервуд. — Я вже багато місяців не почував себе так добре. Та й час від часу мені необхідно поновлювати контакти в Нью-Йорку.

— А що зі мною? — із занепокоєнням запитала вона.

— Ти, звичайно, поїдеш зі мною, зупинишся в готелі «Волдорф», звісно, під чужим ім'ям.

Після цієї відповіді вираз смутку зник з обличчя Береніс.

— Але на різних пароплавах, як завжди?

— На жаль, так буде краще, хоч мені важко й подумати про це. Ти надто добре знаєш, люба, як небезпечний для нас газетний галас.

— Так, знаю. Я розумію тебе. Якщо потрібно, то потрібно, а я виїду негайно за тобою наступним пароплавом. Коли ми відправляємося?

— Джеймісон сказав, що найближчий пароплав відпливає в середу. Будеш готова до того часу?

— Я буду готова хоч завтра, якщо потрібно, — відповіла Береніс.

— Люба! Ти завжди так охоче йдеш мені назустріч, завжди намагаєшся допомогти!.. Просто не знаю, яким би було мое життя без тебе...

Береніс підійшла до нього, міцно обійняла його і прошепотіла:

— Я люблю тебе, Френку. То чому ж мені не робити все, щоб допомогти тобі...

РОЗДІЛ 66

На борту пароплава Ковпервуд відчув себе по-справжньому самотнім, самотнім духовно, бо він врешті зрозумів, що ні він сам і ніхто інший нічого не знає про життя чи його твор-

ця. Тепер він відчував, що стоїть на порозі зміни, пов'язаної з усією цією великою і прекрасною таємницею, наскільки він її усвідомив.

Він телеграфував докторові Джеймсу, щоб той зустрів його на пристані, і негайно отримав наступну відповідь: «Ласкаво просимо до Нью-Йорка. Зустріну. Ваш Джефф із Монте-Карло». Це послання розсмішило Ковпервуда, і в цю ніч він спав спокійно. Лише перед сном він узяв папір і чорнило та написав телеграму Береніс, що їхала на пароплаві «Король Гонконг» під іменем Кетрін Трент: «Ми лише день, як розсталися, а мені здається десять років. Спокійної ночі, моя розумнице, одна думка, що ти поруч, приносить мені розраду».

У неділю вранці Ковпервуд, прокинувшись, відчув себе значно гірше, ніж напередодні. І коли він одягся за допомогою свого лакея, то був уже зовсім знесилений; тож довелося знову лягти в ліжко на весь день. Спочатку його супутники — Джеймісон, його помічник містер Гартлі і лакей Фредериксон, — думали, що Ковпервуд просто відпочиває, і зовсім не тривожилися. Але ближче до вечора він попросив Джеймісона викликати судового лікаря, бо відчув себе вже зовсім зле. Доктор Кемден після огляду вирішив, що перед ним справді хворий з температурою 39,7, і порадив сповістити його особистого лікаря, який мав зустрічати пароплав з каретою «швидкої допомоги».

Почувши це, Джеймісон на власний страх і ризик телеграфував Ейлін, що її чоловік дуже хворий і що його треба буде відвезти з пароплава каретою «швидкої допомоги», і просив вказівок — як бути далі. Ейлін негайно відповіла, що будинок містера Ковпервуда зараз перебудовується, розширюється картинна галерея, усюди надзвичайний шум і безладдя, а тому найрозумніше — відвезти містера Ковпервуда до готелю «Волдорф-Асторія», де можна буде забезпечити йому належний догляд і де йому безсумнівно буде зручніше.

Після того як доктор Кемден полегшив стан Ковпервуда за допомогою морфія, Джеймісон повідомив йому зміст телеграми Ейлін.

— Так, це буде краще, — слабким голосом погодився Ковпервуд, — замовте для мене номер.

Усі його плани були зруйновані, і про що б він не думав — усе викликало в ньому почуття безмежної втоми. Що буде з його будинком! З картинною галереєю! З лікарнею, яку він збирався побудувати! І ще ж треба було повернутися до Лондона і до будівництва метрополітену! Раптом він відчув, що більше не хоче думати ні про що і ні про кого, крім Береніс.

Так він пролежав до ранку, коли пароплав увійшов у нью-йоркський порт і став пришвартовуватися. Навколо знявся галас, гуркіт, усе прийшло у рух, і Ковпервуд зрозумів, що вони прибувають.

Тим часом доктор Джеймс, найнявши лоцманський човен, під'їхав до борту «Імператриці», що все ще стояла на далекому рейді, і після розмови з доктором Кемденом і Джеймісоном про подальші плани, відправився в каюту Ковпервуда.

— Вітаю, Френку! Це я — Джефф! — проголосив він. — То як ви себе почуваєте? Я думаю, це все одразу пройде, як тільки я дам вам потрібні ліки. Але насамперед вам не слід ні про що тривожитися. Просто залиште все мені, вашому старому приятелеві часів Монте-Карло.

— Я знав, що якщо ви прийдете, Джеффе, — слабким голосом сказав Ковпервуд, — усе буде гаразд.

І він тепло потиснув руку лікаря.

— Ми вирішили перевезти вас до «Волдорфа» у кареті «швидкої допомоги», — продовжував Джеймс. — Адже ви не заперечуєте? Так справді буде краще, вам буде набагато легше перенести переїзд, от побачите.

— Гаразд, я не заперечую, — відповів Ковпервуд. — Тільки зробіть так, щоб мене не чіпали репортери, принаймні поки я не влаштуюся в готелі. Я не певен, що Джеймісон зуміє впоратися з ними.

— Довіртеся мені, Френку. Я про все подбаю. Для вас зараз головне — лежати і мовчати, поки я не прийду пізніше і ми поговоримо. А зараз піду займуся справами.

У цю хвилину до каюти увійшов Джеймісон.

— Ходімо, Джеймісон, — сказав Джеймс. — Насамперед нам треба побачити капітана.

І вони разом вийшли з каюти.

За три чверті години кареті «швидкої допомоги», що очікувала неподалік від порту, було дозволено дати задній хід і підїхати до виходу № 4, де було так безлюдно, немов усі вже зійшли на берег і на кораблі не залишилося жодного пасажира. Два санітари з полотняними ношами пройшли за Джеймісоном до каюти Ковпервуда й перенесли його до карети. Дверцята зачинилися, водій подзвонив у гонг, і автомобіль рушив; у цей час поміж репортерами, що стояли купкою поблизу, пролунали здивовані вигуки:

— Ти щось розумієш? Цього разу нас перехитрили! Хто це був?

Спроби довідатися, хто ж це так серйозно хворий, що довелося викликати карету «швидкої допомоги», ні до чого не привели, доки один з репортерів згадав, що хвалився тим, що мав знайому доглядальницю на пароплаві, повернувся з повідомленням: невідомий хворий був не хто інший, як Френк Алджернон Ковпервуд, знаменитий фінансист. Але що в нього за хвороба і куди його відвезли, про це належало дізнатися. Один із репортерів запропонував довідатися це в місці Ковпервуд, і негайно кілька людей кинулися до найближчого телефону, щоб розпитати Ейлін, чи правда, що її чоловіка відвезли з «Імператриці» каретою «швидкої допомоги», і якщо так, то де він тепер. Це вірно, відповіла вона, він хворий і його, зрозуміло, відвезли б на П'яту авеню, але річ у тім, що особняк зараз перебудується, щоб вмістити найбагатшу колекцію живопису й скульптури, яка все ще поповнюється й згодом стане власністю міста Нью-Йорка. А поки що містера Ковпервуда згідно з його бажанням відвезли до «Волдорф-Асторії» — там йому буде забезпечено спокій і турбота, що в його будинку зараз неможливо.

Тож до першої години того ж дня новини про прибуття Ковпервуда, його хвороби й про те, де він перебуває, були вже у кожній газеті, хоча за розпорядженням доктора Джеймса без його письмового дозволу до Ковпервуда не пропускали

жодного відвідувача, і хворий знаходився під опікою трьох доглядальниць.

Одначе Ковпервуд, розуміючи, що до Береніс можуть дійти тривожні звістки про його хворобу, попросив доктора Джеймса надіслати їй наступну телеграму на пароплав, адже вона усе ще перебувала в дорозі:

«Повідомлення про мою хворобу дуже перебільшені. Роби все, як умовилися. Доктор Джеймс дбає про мене. Він скаже тобі, що робити. З любов'ю Френк».

Звістка була сумна і дуже засмутила Береніс, і її трохи утішило те, що Ковпервуд зміг телеграфувати, щоб заспокоїти її. Але її мучила непевність щодо хвороби. У всякому разі, як би це не скінчилося, її місце — поруч із ним.

Однак надвечір, коли вона проходила повз салон, вона побачила на дошці для повідомлень звістку, що її по-справжньому налякала:

«Знаменитий американський фінансист і залізничний магнат, власник лондонської підземки, Френк Ковпервуд раптово занедужав на борті пароплава “Імператриця” і після прибуття до Нью-Йорка був доставлений до готелю “Волдорф-Асторія”».

Приголомшена і засмучена цими холодними надрукованими словами, Береніс відчула деяке полегшення, довідавшись, що Ковпервуд у готелі, а не в своєму будинку. Адже для неї також приготовлений там номер, тож вона буде хоча б поблизу. Щоправда, вона може зіштовхнутися там з Ейлін, — це було б неприємно не тільки для неї, але й для Ковпервуда. Утім, він просив її приїхати саме до готелю, як вони планували, тож, мабуть, він щось придумав. Одначе як це хистке становище не схоже на самоту в Прайорс-Коув. Вона навіть запитувала себе, чи вистачить у неї рішучості й сил, щоб пройти через таке випробування. І все-таки навіть перед лицем цієї небезпеки вона відчувала, що повинна бути поруч із ним. Вона потрібна йому, і вона повинна прийти йому на допомогу.

Прийнявши це рішення, Береніс наступного ранку після прибуття пароплава й проходження митниці негайно відпра-

вилася до готелю «Волдорф-Асторія» і спокійно зареєструвалася під іменем Кетрін Трент. Але опинившись у своєму номері, вона не знала, що робити далі. Адже Ейлін, напевно, уже в нього. Її міркування були перервані телефонним дзвінком: доктор Джеймс повідомив, що Ковпервуд хоче її бачити, він перебуває в номері 1020. Береніс щиро подякувала й сказала, що зараз прийде. Доктор Джеймс додав, що хоча Ковпервуду зараз безпосередньо нічого не загрожує, йому необхідні відпочинок і спокій. Тому він все-таки наказав нікого до нього не пускати протягом декількох днів, крім Береніс.

У номері Береніс негайно провели до Ковпервуда; він напівлежав, увесь обкладений подушками, дуже блідий, з якимось відсутнім виглядом, але, побачивши її, одразу поживився. Вона нахилилася й поцілувала його.

— Любий! Мені так шкода! Я так боялася, що ця подорож виявиться тобі не під силу. І мене не було з тобою! Але доктор Джеймс запевняє, що нічого серйозного немає. Пам'ятаєш, як швидко ти одужав після першого нападу; певно, з його доглядом так буде і цього разу. Якби тільки я могла бути увесь час із тобою! Я б тебе дуже скоро поставила на ноги!

— Але, Беві, люба, — зауважив Ковпервуд, — уже від того, що я бачу тебе, мені стає краще. Ми влаштуємо так, щоб ти бувала в мене. Звісно, до мене зараз надто багато уваги з боку газет, і що менше це торкнеться тебе, то спокійніше буде мені. Але я пояснив Джеффу, у чому справа, він усе розуміє й співчуває нам. Більш того, він повідомлятиме тебе, коли можна мене відвідати. Адже ти знаєш, тобі треба уникати тільки однієї людини. Але якщо ти триматимеш постійний зв'язок із доктором Джеймсом, я думаю, ми впораємося. Я навіть упевнений у цьому.

— Любий, ти такий мужній. Ти ж знаєш, я згодна на все, аби тільки перебувати поруч тебе. Я буду якомога обачнішою і обережнішою. Я люблю тебе і буду весь час за тебе молитися.

Вона нахилилася й знову поцілувала його.

РОЗДІЛ 67

Звістка про раптову тяжку хворобу Ковпервуда, що спочатку з'явилася в місцевих нью-йоркських газетах, викликала врешті міжнародну сенсацію. Ця подія зачіпала інтереси й інвестиції тисяч людей, не говорячи вже про банки й банкірів. Уже наступного дня після нападу хвороби кореспонденти найбільших газет Англії, Франції й усіх країн Європи, через агентства Юнайтед Прес і Асошіейтед Прес, не тільки взяли інтерв'ю у Джеймсона і доктора Джеймса, але й звернулися до відомих американських фінансистів за коментарями з приводу можливих наслідків смерті Ковпервуда.

Деякі інвестори виявляли стільки занепокоєння, висловлювали стільки побоювань, що багатьом директорам лондонської підземки довелося виступити із заявами з приводу хвороби Ковпервуда і її значення для справи. Так, містер Лікс, тодішній голова правління Районної дороги, якого вважали людиною, близькою до Ковпервуда, сказав, що «всі необхідні заходи на випадок якихось ускладнень, пов'язаних зі станом містера Ковпервуда, вже давно прийняті. У раді директорів метрополітену, — додав він, — панує повна гармонія. Я маю сказати, що у нашому підприємстві немає навіть сліду сум'яття або непорозуміння щодо майбутньої політики всієї нашої системи».

Також Вільям Едмундс, директор лондонської компанії з будівництва залізничного устаткування і прокладання доріг, заявив: «Усе в повному порядку. Справу організовано настільки добре, що хвороба або тимчасова відсутність містера Ковпервуда не можуть на ній відбитися».

Лорд Стейн надав наступний коментар: «Будівництво підземних доріг у чудовому стані; містер Ковпервуд від самого початку так поставив справу, що, хоча він зараз і змушений тимчасово відсторонитися від керування нею, це не викличе ніяких серйозних ускладнень. Містер Ковпервуд занадто видатний організатор, щоб ставити роботу цілого величезного підприємства в залежність від якоїсь однієї людини. Але, зро-

зуміло, ми сподіваємося, що він скоро видужає й повернеться до справ, — його присутність нам завжди бажана».

Хоча доктор Джеймс і намагався відгородити Ковпервуда від усього цього галасу, однак деяких людей він не міг не допустити до хворого. Це дочка Ковпервуда Анна і його син Френк Ковпервуд-молодший, яких він не бачив багато років. З розмови з ними Ковпервуд довідався, як ставиться публіка до його хвороби, і не можна сказати, щоб це йому не полестило.

Услід за дітьми прийшла Ейлін, що не на жарт стривожилася, побачивши, яким слабким і хворим виглядав Ковпервуд. Доктор Джеймс настійливо просив Ейлін відкласти розмову з ним про будь-які справи, і вона з готовністю погодилася, а тому її перший візит був дуже коротким.

Після того, як Ейлін пішла, Ковпервуд хоч-не-хоч задумався над різними практичними і фінансовими проблемами, пов'язаними з його хворобою, які треба вирішити, якщо він зможе. Зокрема, потрібно обрати когось, хто виконуватиме його обов'язки на час його відсутності. Природно, перша думка Ковпервуда була про Стейна; але враховуючи надто багато різноманітних і серйозних обов'язків Стейна, він вирішив, що той не підходить. Був іще такий Горацій Олбертсон, президент Електротранспортної компанії в Сент-Луїсі й один із найбільш здібних в Америці залізничних ділків, з яким Ковпервуд не раз зустрічався у фінансових справах, і, мабуть, це найбільш задовільна постать в такий критичний момент. Тож Ковпервуд негайно доручив Джеймісону з'їздити до Сент-Луїса і побачитися з Олбертсоном: треба викласти йому суть справи, а винагороду нехай він призначить собі сам.

Однак Олбертсон відхилив пропозицію, сказавши, що це для нього велика честь, але в нього з кожним днем додається турбот, і він не може зараз навіть і подумати про те, щоб поїхати з Америки. Для Ковпервуда це було розчаруванням, але мотиви Олбертсона були зрозумілими. Втім, через якийсь час це питання вирішилося: Стейн і директори лондонського

метрополітену телеграмою сповістили його про те, що вони доручили серові Гамфрі Беббсу, якого Ковпервуд добре знав, тимчасово зайняти його місце й очолити справу. Надійшло ще кілька телеграм від лондонських компаньйонів Ковпервуда, у тому числі від Елверсона Джонсона, що всі вони виражали великий жаль із приводу його хвороби і гаряче бажали йому скорішого одужання й повернення в Лондон.

Проте, незважаючи на всі їхні люб'язності, Ковпервуд не міг не тривожитися, оскільки його справи в цей час набували складного і навіть лиховісного оберту. Насамперед, Береніс — його ніжна й віддана кохана — ризикує дуже багатом зарادي рідкої можливості — ввечері або рано-вранці — потихеньку відвідувати його за допомогою доктора Джеймса. А ще Ейлін, з її повним нерозумінням життя, незбагненними примхами і чудасіями — вона теж час від часу відвідує його, не підозрюючи про присутність Береніс у готелі. Так, йому треба було зібратися із силами, треба жити. Але попри всі зусилля, він відчував, що земля вислизає в нього з-під ніг. Одного разу, залишившись наодинці з доктором Джеймсом, Ковпервуд навіть заговорив про це:

— Послухайте, Джеффе, я хворий уже близько місяця, а мені нітрохи не краще.

— Киньте, Френку, — швидко відповів Джеймс, — так не слід думати. Ви повинні одужати, і радше за все так і буде. Бували випадки гірші за ваш, і люди поправлялися.

— Знаю, — сказав Ковпервуд своєму другові, — і ви, звісно, хочете побадьорити мене. От тільки мені чомусь здається, що я не встану. Тож ви, будь ласка, подзвоніть Ейлін і попросіть її зайти до мене: нам треба поговорити з нею про будинок, про майно. Я вже й раніше думав про це, але зараз відчуваю, що більше відкладати не варто.

— Як скажете, Френку, — сказав Джеймс. — Тільки викиньте з голови, що ви не одужаєте. Так не можна. І я іншої думки. Тож зробіть мені таку послугу: спробуйте повірити, що ви видужаєте.

— Спробую, Джеффе, тільки викличте Ейлін, гаразд?

— Звичайно, Френку, але пам'ятайте: вам не можна говорити надто довго!

І Джеймс, повернувшись до себе, подзвонив Ейлін і попросив її зайти до чоловіка.

— Не могли б ви прийти сьогодні, скажімо, о третій? — запитав він її.

Вона забарилася хвилину, потім відповіла:

— Так, звичайно, докторе Джеймс.

І вона прийшла майже о третій, схвильована, здивована і неабияк засмучена.

Побачивши її, Ковпервуд відчув знайому втому, відчуття, яке він часто переживав щодо неї, утому не стільки фізичного, скільки естетичного характеру. Шкода, що їй не вистачало щиросердечної тонкості, властивої Береніс. Однак Ейлін — його дружина, і він багато в чому їй завдячує, адже вона була такою доброю і такою відданою йому в ті часи, коли він цього найбільше потребував. Ці думки пом'якшили його, і він потягнувся до неї і взяв її за руку, коли Ейлін привіталася з ним.

— Як ти себе почуваєш, Френку? — запитала вона.

— Що ж, Ейлін, я тут уже цілий місяць, і хоча доктор вважає, що все гаразд, я відчуваю, що постійно слабшаю. Нам давно треба було поговорити, от я й вирішив послати за тобою. Але, можливо, ти спочатку розповіси мені про будинок?

— Так, є дещо, про що слід порадитися, — сказала Ейлін, вагаючись. — Але ж усе це може почекати, поки тобі не стане краще, чи не так?

— Але бачиш, Ейлін, навряд чи мені колись стане краще. От чому я хотів бачити тебе сьогодні ж, — м'яко сказав Ковпервуд.

Ейлін промовчала, не знаючи, що відповісти.

— Розумієш, Ейлін, — продовжував він, — майже все моє майно переходить до тебе, хоч я потурбувався в заповіті і про інших, зокрема про свого сина і дочку. Але всі турботи про майно впадуть на тебе. Це величезні гроші, і я хотів би знати,

чи відчуваєш ти сама, що впораєшся. І якщо так, то скажи мені, чи виконаєш ти все, що я написав для тебе в моєму заповіті?

— Так, звичайно, Френку, я зроблю все, що ти скажеш.

Він зітхнув з почуттям внутрішнього полегшення й продовжував:

— Хоча за заповітом ти отримуєш право повного володіння майном, але саме тому я хотів би попередити тебе: нікому не можна надто довіряти. Тільки-но мене не стане, я впевнений, до тебе одразу почнуть приходити люди, що намагатимуться витягати з тебе гроші на той чи інший проект, будуть домагатися, щоб ти щось зробила для тієї чи іншої установи. Я спробував уберегтися від цього, наказавши виконувачам духівниці нічого не робити без твого схвалення. Тобі вирішувати, на що давати гроші, і на що ні. Доктор Джеймс, якого ти знаєш, один із моїх виконувачів духівниці, і на його судження я цілком можу покластися. Він не тільки чудовий лікар, але й людина з добрим серцем. Я сказав йому, що ти потребуватимеш порад, і він обіцяв у всьому тобі допомагати, наскільки вистачить досвіду й уміння. Хочу тобі сказати, що це настільки чесна людина, що, коли я сказав, що залишу йому деякі гроші на подяку за все, що він для мене зробив, він відмовився навідріз, хоча й погодився бути твоїм радником. Отож, якщо ти колись потрапиш у скрутне становище і не будеш знати, як учинити, насамперед звернися до нього й послухай, що він тобі скаже.

— Так, Френку, я все зроблю, як ти говориш. Якщо ти віриш йому, то і я, звичайно, також.

— Наступна річ, — продовжував Ковпервуд, — в моєму заповіті є особливі пункти, які слід виконати, коли всі спадкоємці одержать свою частку. Насамперед, треба довести до кінця перебудову моєї картинної галереї й подбати про її збереження. Я хотів би, щоб наш будинок став музеєм, відкритим для публіки. Я залишаю досить грошей на його утримання, і ти повинна будеш стежити за тим, щоб він завжди був у порядку. Насправді, Ейлін, ти навряд чи розумієш, як багато

значив для мене цей будинок. Скільки великих задумів, яким я віддав своє життя, народилося в ньому. Коли я будував його, купував для нього картини і статуї, я намагався внести в моє і твоє життя красу, що не має нічого спільного з міською суєтою і бізнесом.

Слухаючи Ковпервуда, Ейлін, мабуть, уперше хоча б почасти зрозуміла, як багато все це для нього значило, і знову пообіцяла виконати в точності всі його побажання.

— Ще одне, — продовжував він. — Ти знаєш, я вже давно хотів побудувати лікарню. Для неї зовсім не обов'язково купувати розкішну ділянку. У заповіті я пропоную доволі зручне місце в Бронксі. Це буде лікарня для бідних, а не для людей з грошима, що можуть собі дозволити звернутися до інших закладів, — і нехай до неї приймають усіх, незалежно від раси, віросповідання або кольори шкіри.

Він трошки помовчав, і Ейлін також продовжувала мовчати.

— І ще одне, Ейлін. Я не казав тобі про це раніше, тому що не знав, як ти до цього поставишся. Я почав будувати склеп на Грінвудському цвинтарі, він уже майже готовий, — це відмінна копія давньогрецької гробниці. Він містить два бронзові саркофаги — один для мене, а другий для тебе, якщо ти захочеш, щоб тебе там поховали.

Тут вона мимоволі здригнулася: здавалося, він говорив про свою близьку смерть так само спокійно і практично, як про свої справи.

— Ти кажеш, на Грінвудському цвинтарі? — запитала вона.

— Так, — урочисто відповів Ковпервуд.

— И він уже майже готовий?

— Майже готовий, тож мене можна буде поховати там, якщо я помру найближчим часом.

— Справді, Френку, ти найдивніша людина в світі! Тільки подумати: будувати склеп для самого себе, — і для мене, — не вже ти впевнений, що не виживеш...

— Але ж цей склеп простоїть тисячу років, Ейлін, — сказав Ковпервуд, трохи підвищивши голос. — Адже ми всі колись умремо, і ти можеш залишатися після смерті поруч зі мною, — зрозуміло, якщо ти не проти.

Вона не відповіла.

— Ну от і все, — закінчив він, — по-моєму, нас обох повинні поховати в цьому склепі, якщо уже він для того побудований. Однак, якщо ти не хочеш...

Але отут Ейлін перервала його.

— Ох, Френку, не будемо зараз про це говорити. Якщо ти хочеш, щоб мене там поховали, так і буде, ти ж знаєш... — І в її голосі було чутно, що вона ледь стримує ридання.

Але в цей момент двері відчинилися, і доктор Джеймс сказав, що хворому не слід так багато розмовляти; вона може відвідати його й іншим разом, тільки треба буде спершу подзвонити. Ейлін, що сиділа біля ліжка Ковпервуда, піднялася, взяла його за руку і сказала:

— Завтра я знову прийду, Френку, хоч ненадовго. І якщо я можу щось для тебе зробити, попроси доктора Джеймса подзвонити мені. Але ти мусиш одужати, Френку. Ти повинен у це вірити. Адже ти ще стільки хочеш зробити. Постарайся...

— Ну гаразд, гаразд, любя, я старатимусь, — відповів Ковпервуд і, помахавши їй рукою, додав: — До завтра!

Ейлін повернулася й вийшла в коридор. Прямуючи до ліфтів і з сумом думаючи про свою розмову з Ковпервудом, вона помітила жінку, що виходила з ліфта. Ейлін придивилася до неї і раптом на свій подив зрозуміла, що це була Береніс. Кілька секунд обидві стояли нерухомо, потім Береніс перетнула хол, відчинила двері й зникла на сходах, що вели на нижній поверх. Ейлін, усе ще в заціпенінні повернула було назад, до номера Ковпервуда, але раптом передумала й попрямувала назад до ліфтів. Але, зробивши декілька кроків, зупинилася й завмерла на місці. Береніс! Отже, вона в Нью-Йорку, і, мабуть, це Ковпервуд її викликав. Так, звісно! І навіть зараз

він прикидається, що вмирає. Чи є межа віроломству цієї людини? І він ще просив її прийти завтра! І щось там казав про склеп, де вона буде похована поруч із ним! З ним! Ні, досить! Більше ніколи і ні за що вона не хоче його бачити, — нехай її викликатимуть хоч тисячу разів на день! Вона накаже слугам не відповідати на дзвінки, якщо буде дзвонити її чоловік, або цей його спільник — доктор Джеймс, або будь-хто від них!

Коли Ейлін увійшла в ліфт, у її душі вирувала буря, циклон, клекотала лють, наче хвилі морські. Вона розповість газетам про цього негідника — про те, як він ображає і принижує дружину, що стільки для нього зробила! Вона йому ще відплатить!

Вийшовши з готелю, Ейлін кинулася в таксі і несамовито наказала водієві їхати, просто їхати, а сама повторювала про себе, наче довжелезні чотки, усі лиха, які вона тільки могла придумати, щоб обрушити їх на Ковпервуда! Так вона їхала в таксі, тремтячи від люті, хвилі якої котилися назад до Береніс.

РОЗДІЛ 68

Тим часом Береніс дісталася до своєї кімнати, опустилася на стілець і завмерла, не в змозі навіть думати, так їй було страшно за Ковпервуда й за себе. Адже Ейлін могла повернутися до нього в номер, і зараз це може просто вбити його! Як жахливо, що вона, Береніс, нічого не може для нього зробити! Врешті, вона вирішила піти до доктора Джеймса й порадитися з ним, як заспокоїти Ейлін, — адже в пориві мстивої злості вона на все здатна. Але страх знову стикнутися з Ейлін утримав Береніс. Можливо, вона в холі або у доктора Джеймса! Однак чекати ставало усе нестерпніше, і раптом Береніс спало на думку просто подзвонити докторові Джеймсу. Їй миттєво полегшало, коли вона почула його голос.

— Докторе Джеймс, — почала вона запинаючись, — це Береніс. Чи не могли б ви зайти до мене прямо зараз? Ста-

лося щось жахливе, і я дуже нервуюся, мені конче потрібно поговорити з вами!

— Звісно, Береніс. Зараз іду, — відповів він.

Тоді вона додала уже з тремтінням у голосі:

— Якщо ви зустрінете в холі місіс Ковпервуд, будь ласка, не дозволяйте їй іти за вами.

Але тут її голос обірвався, і Джеймс, відчуваючи небезпеку, поклав слухавку, схопив свою лікарську валізку й поспішив до її номера. У відповідь на його стукіт за дверима почувся шепіт Береніс:

— Ви самі, докторе?

І лише після того як він запевнив її, що прийшов сам, вона відчинила двері.

— Що трапилося, Береніс? Що відбувається? — майже різко запитав Джеймс, вдвляючись у її побіліле обличчя. — Що вас так налякало?

— Сама не знаю, докторе. — Вона вся тремтіла від страху. — Це все місіс Ковпервуд. Я бачила її тут у холі, коли поверталася до себе, і вона мене бачила. У неї був такий розлючений вигляд, що я боюся за Френка. Ви не знаєте, вона заходила до нього, після того як я пішла? Мені здалося, що вона може повернутися до нього в номер.

— Звісно, ні, — сказав Джеймс. — Я щойно від нього. З Френком усе гаразд, і він у безпеці. Але ось, — він вийняв зі своєї валізки кілька маленьких білих пігулок і подав одну Береніс. — Прийміть це і нічого не кажіть поки що. Це заспокоїть ваші нерви, і потім ви мені все розповісте.

Він підійшов до кушетки і жестом попросив Береніс сісти поруч. Поступово вона стала заспокоюватися.

— Тепер послухайте мене, Береніс, — знову заговорив Джеймс. — Я знаю, ваше становище тут дуже нелегке. Я знав це відтоді, як ви сюди приїхали, але чому ви саме зараз так стривожилися? Невже ви думаєте, що місіс Ковпервуд може накинутися на вас?

— О ні, за себе я не боюся, — відповіла вона вже спокійніше. — Я дуже хвилююся за Френка. Адже він зараз такий хво-

рий, такий слабкий і безпомічний, і я боюся, що вона скаже або зробить щось, що завдасть йому болю, так що він більше не захоче жити. Але ж він так терпимо, так добре ставився до неї. І саме зараз йому так потрібна любов, а не ненависть, він стільки для неї зробив, а вона готова не знаю на що... вона може образити його так, що в нього буде новий напад. Він багато разів говорив мені, що вона втрачає всякий контроль над собою, коли ревнує.

— Так, я знаю, — сказав Джеймс. — Він — видатна людина, але одружився не з тією жінкою, і, говорячи відверто, я боявся чогось подібного. Я вважав, що вам не варто жити в одному готелі. Але любов — могутня сила, а я бачив, як ви любите одне одного, коли був в Англії. Утім, я також знав, і не тільки я, що його стосунки з місіс Ковпервуд лишають бажати кращого. До речі, ви говорили з нею?

— О ні, — відповіла Береніс. — Я просто побачила її, виходячи з ліфта, а вона так розлютилася, тільки-но пізнала мене, — я відчула це всім тілом. Я подумала, що вона у відчай здатна зробити щось жахливе для нас обох. Крім того, я боялася, що вона зараз повернеться до Френка.

Доктор Джеймс порадив Береніс не виходити, поки буря не вщухне, і чекати на його повідомлення. І насамперед, не слід говорити про те, що трапалося, Ковпервуду. Він надто серйозно хворий, щоб це перенести. А поки що, терпляче продовжував Джеймс, він прийме на себе гнів місіс Ковпервуд і подзвонить їй, аби з'ясувати її наміри і плани. Після цього він залишив Береніс і пішов до себе в номер, аби як слід усе обміркувати.

Однак, перш ніж Джеймс встигнув подзвонити Ейлін, до нього ввійшла одна з доглядальниць й попросила глянути на містера Ковпервуда: він, здавалося, поводитися більш неспокійно, ніж зазвичай. Ковпервуд справді перевертався з боку на бік, наче йому було незручно лежати. І коли Джеймс запитав про його зустріч із Ейлін, Ковпервуд втомлено відповів:

— Здається, все гаразд. У всякому разі я переговорив з нею про найважливіші справи. Але знаєте, Джеффе, я щось

почуваюся дуже втомленим і виснаженим після цієї довгої розмови.

— Так, я боявся цього. Наступного разу не говоріть так довго. А зараз вам слід прийняти ось це. Це допоможе вам заспокоїтися і трошки відпочити. — І з цими словами доктор Джеймс простягнув Ковпервуду склянку води й порошок. — Ну, от і добре, а я загляну до вас пізніше вдень.

Після цього він повернувся до себе і подзвонив Ейлін, яка була вже вдома. Почувши від покоївки його ім'я, вона негайно підійшла до телефону. Джеймс найлюб'язнішим тоном сказав їй, що хоче довідатися, як пройшла її зустріч із чоловіком, і запитав, чи не може він бути їй чимсь корисний.

Ейлін відповіла, і в її голосі чулася лють, яку вона нездатна стримати:

— Так, докторе Джеймс, ви можете зробити мені більшу послугу, якщо більше не дзвонитимете мені! Я щойно довідалася, що весь час — у Лондоні і тут — відбувалося між моїм так званим чоловіком і міс Флемінг. Я знаю, вона жила з ним у Лондоні й живе з ним зараз у вас на очах, і, очевидно, не без вашої допомоги! І ви ще запитуєте, чи задоволена я зустріччю з ним! А ця жінка ховається в цьому ж готелі! Нічого більш мерзенного я в житті своєї не чула! Я певна, публіці буде дуже цікаво почути про цю історію. І вона почує начувайтеся! — І, майже шаленіючи від люті, Ейлін додала: — І це лікар! Людина, що має піклуватися про те, щоб усе було пристойно...

Тут доктор Джеймс, відчувши, що Ейлін захлинається від люті, зумів перервати її і сказав спокійно, але вагомо:

— Місіс Ковпервуд, я попросив би вас не кидатися звинуваченнями. Я в цьому випадку виступаю як лікар, а не як суддя ситуації, що склалася без моєї участі. І ви не маєте права судити про мотиви людини, яку ви майже зовсім не знаєте. Можете мені вірити або не вірити, але ваш чоловік серйозно хворий, дуже серйозно, і ви зробите величезну помилку, якщо передасте цю історію в пресу. Ви ушкодите цим собі в тисячу раз більше, ніж йому або комусь, хто йому близький. Не забудьте, у вашого чоловіка є не тільки могутні друзі, але

й шанувальники, які від нього не відступляться і яким будуть дуже не до вподоби такі дії з вашого боку. Усе, що ви скажете або зробите на шкоду йому, зустрине в них різку відсіч. А якщо він помре, а це цілком можливо... що ж, судить самі, як тоді буде сприйнятий публічний випад, який ви маєте на думці.

Ці різкі слова нагадали Ейлін про її власні нещодавні нерозважливості, і її голос раптом втратив значну частку пафосу, коли вона сказала:

— Я не бажаю обговорювати свої особисті справи з вами або з кимось іншим, докторе Джеймс. Тому будьте люб'язні не дзвонити мені з будь-яких питань стосовно містера Ковпервуда, що б там не сталося. У вас є міс Флемінг, аби доглядати за моїм чоловіком і догоджати йому. Нехай вона піклується про нього, а мені, будь ласка, не дзвонить. З мене досить цього злочасного заміжжя. І це моє останнє слово, докторе Джеймс.

І Ейлін поклати слухавку.

Коли доктор Джеймс відійшов від телефону, на його обличчі була ледь помітна посмішка. За довгі роки практики йому не раз доводилося мати справи з істеричками, і він знав, що гнів Ейлін уже встиг улягтися після її зустрічі з Береніс. Адже, врешті-решт, для неї це не вперше. Він був впевнений — і не без підстав, — що самолюбство не дозволить їй пуститися в публічні одкровення. Вона не робила цього в минулому, не стане робити й зараз, розмірковував він. І з цією впевненістю доктор пішов заспокоїти Береніс, яка досі нервувалася і нетерпляче чекала на новини від нього.

Джеймс, все ще посміхаючись, запевнив Береніс, що Ейлін, на його думку, лише гавкає, але не кусається. І хоча вона загрожувала і йому, і Ковпервуду, і Береніс, але, після їхньої розмови він відчув, що її гнів вже охолов і навряд чи вона зважиться на якісь вибрики. А зараз, додав він, оскільки Ейлін заявила, що не має наміру більше зустрічатися із чоловіком, він вважає своїм обов'язком просити Береніс узяти на себе догляд за хворим, і вони удвох спробують витягти Ковпервуда

з цієї халепи. Вона могла б чергувати біля нього вечорами, із чотирьох до дванадцяти.

— О, як чудово! — вигукнула Береніс. — Я буду так рада зробити все, що зможу, аби допомогти йому, — все, що в моїх силах! Адже, докторе, він повинен жити! Він повинен одужати, аби здійснити все, що задумав! І ми повинні допомогти йому.

— Я вам дуже вдячний за це. Я знаю, він гаряче любить вас, — сказав Джеймс. — і йому, безсумнівно, стане набагато краще з вашим доглядом.

— Що ви, докторе! Це я глибоко вдячна вам! — вигукнула Береніс, узявши його руки у свої і міцно потиснувши їх.

РОЗДІЛ 69

Спроба Ковпервуда прояснити для Ейлін значення багатства, що належатиме їй після його смерті, і необхідність уміння практично розбиратися в проблемах, з якими вона, імовірно, стикнеться як його душоприказниця, замість того, щоб зустріти чуйність і розуміння, лишила в нього відчуття марності всіх зусиль. Він не міг не бачити, що вона не усвідомлює, як важливо все це для нього, і зрештою для неї самої. Адже вона зовсім не вміє розбиратися в характерах і намірах людей, і якщо його не стане, немає ніякої гарантії того, що його бажання й задуми, викладені в заповіті, будуть здійснені. І ця думка, замість того щоб зміцнити в ньому прагнення жити, по-справжньому засмутила його, так що він відчув не тільки втому, але й сумнів щодо сенсу життя як такого.

Адже як дивно, що вони прожили разом більше тридцяти років — і майже безупинно сварилися! Спочатку, коли Ейлін було сімнадцять, а йому двадцять сім, він захоплювався нею і був закоханий без пам'яті; набагато пізніше він виявив, що врода і фізичне здоров'я приховували відсутність такту і чуйності: вона не розуміла, не цінувала ні його здібностей, ні становища у фінансовому світі, але водночас уважала, що він — її

невід’ємна власність і не сміє навіть глянути на когось, крім неї. І однак, попри всі бурі, що виникали щоразу, коли він хоч трохи захоплювався кимось іншим, вони як і раніше разом, і Ейлін після стількох років так само погано розуміє його, так само мало цінує ті якості, які поступово привели його до нинішнього багатства.

І от він, нарешті, зустрів жінку, яка завдяки своєму характеру, темпераменту повернула йому відчуття цінності життя. Він знайшов Береніс, а вона знайшла його. Вони допомогли одне одному зрозуміти самих себе. Її чудодійна любов відчувалася в її голосі, в її очах, словах, дотику її рук. От вона схиляється до нього, і він чує:

— Любий мій! Коханий! Наша любов не на один день, вона навіки. Вона житиме в тобі, де б ти не був, а твоя житиме в мені. Ми не забудемо цього. Відпочивай, любий, не тривожся ні про що.

Саме в цей момент плин його думок перервала Береніс, — вона ввійшла до нього в білому одязі сестри милосердя. Почувши знайомий голос, він здригнувся й почав вдивлятися в неї, наче не зовсім розуміючи, кого він бачить. Цей костюм так вдало відтіняв її надзвичайну красу. Із зусиллям він підняв голову й, долаючи слабкість, вигукнув:

— Це ти! Афродіта! Богиня морська! Бездоганна!

Вона нахилилася й поцілувала його.

— Богиня! — прошептав він. — Яке в тебе золоте волосся! Які сині очі! — І, стиснувши її руку, він притяг її до себе. — Ти тепер зі мною, моя! Так ти вабила мене тоді, у Тессалоніках біля блакитного Егейського моря!

— Френку, Френку! Якби я могла бути твоєю богинею завжди!

Вона зрозуміла, що він марить, і намагалася заспокоїти його.

— Ця посмішка, — продовжував Ковпервуд. — Посміхнися мені ще раз. Це наче промінь сонця. Потримай мої руки у своїх, моя Афродіто!

Береніс присіла на край постелі і тихо заплакала.

— Афродіто, не залишай мене! Ти так потрібна мені! —
І він рвучко припав до неї.

У цю хвилину ввійшов доктор Джеймс і, помітивши, у якому стані Ковпервуд, негайно підійшов до нього. Потім, повернувшись до Береніс і оглянувши її, він сказав:

— Ви повинні пишатися, дорога! Такий гігант салютує вам. Але залишіть нас удвох на пару хвилин. Мені потрібно відновити його сили. Ми не дамо йому вмерти.

Вона вийшла з кімнати, а доктор тим часом дав хворому ліки для відновлення сил. За кілька хвилин Ковпервуд перестав марити й отямився.

— Де Береніс? — запитав він.

— Вона скоро прийде, Френку, тільки найкраще для вас зараз — відпочинок і спокій, — сказав Джеймс.

Однак Береніс, почувши, що хворий кличе її, увійшла й чекаючи присіла на низенький стільчик біля його ліжка. Трохи згодом він відкрив очі і заговорив.

— Знаєш, Береніс, — сказав він, наче продовжуючи перервану розмову, — дуже важливо зберегти особняк як він є, як сховище для моїх картин і скульптур.

— Так, знаю, Френку, — м'яко і з розумінням відповіла Береніс. — Адже ти завжди так любив його.

— Так, завжди любив. Лець зійдеш із асфальту П'ятої авеню, переступиш поріг — і ти вже в пальмовому саду. Бродити серед квітів і рослин, сидіти між ними, слухати, як поруч хлюпає вода, дзюрчить струмок, стікаючи в маленький ставок, наче музика, наче це дзенькає струмочок у зеленій прохолоді лісу.

— Знаю, любий, знаю, — прошепотіла Береніс. — Але зараз ти повинен відпочити. Я буду тут, з тобою поруч, навіть коли ти будеш спати. Тепер я твоя доглядальниця.

Доглядаючи за хворим, пізніше в той вечір і в усі наступні вечори Береніс із подивом переконувалася, що він усе ще не втратив інтересу до справ, якими був уже не в змозі займатися. Він говорив то про картинну галерею, то про метрополітен, то про лікарню.

Ні Береніс, ні докторові Джеймсу не спадало на думку, що Ковпервуду залишалося жити всього кілька днів. І все-таки в присутності Береніс він наче жвавішав, але, поговоривши пару хвилин, незмінно утомлювався і засипав.

— Нехай спить якнайбільше, береже сили, — сказав доктор Джеймс.

Ці слова сильно збентежили Береніс. Вона навіть запитала, чи можна ще щось зробити, щоб вилікувати Ковпервуда.

— Ні, — відповів Джеймс. — Сон для нього зараз найкращі ліки, і він ще може піднятися. Я застосовую найсильніші засоби для відновлення сил, які мені відомі, але нам залишається тільки чекати. Ще можливий перелом на краще.

Однак перелом на краще не стався. Натомість за сорок вісім годин до смерті стан хворого явно погіршав, так що доктор Джеймс поспішив послати за його сином Френком Ковпервудом-молодшим і дочкою Анною, нині місіс Темптон. Але не за Ейлін, відсутність якої одразу помітили і дочка, і син. На їхнє питання, чому відсутня місіс Ковпервуд, доктор Джеймс відповів, що з якихось своїх міркувань вона відмовилася відвідувати чоловіка.

І хоча діти Ковпервуда знали про відчуження у стосунках між Ейлін і їхнім батьком, вони все-таки по-своєму зрозуміли її відмову приїхати до чоловіка в такий критичний час і відчували своїм обов'язком повідомити її про його важкий стан.

Тому вони одразу поспішили до телефону-автомату і подзвонили Ейлін, але, на свій подив, переконалися, що вона нічого не хоче знати ні про Ковпервуда, ні про його дітей. Натомість вона сказала, що оскільки він сам вирішив, що доктор Джеймс і міс Флемінг займаються його справами, не рахуючись із нею, то нехай вони тепер турбуються про все. Вона навідріз відмовилася приїхати.

Така незрозуміла жорстокість приголомшила дітей Ковпервуда, але їм більше нічого не лишалося, як повернутися до батька й чекати, чим закінчиться це погіршення в його стані. Доктор Джеймс, Береніс, Джеймісон безпорадно стояли навколо хворого, усвідомлюючи, що нічого зробити не

можна. Так вони чекали годинами, прислухаючись до його важкого дихання, що інколи ставало майже нечутним, як раптом — минула ціла доба — він різко поворухнувся, заметушився, немов бажаючи скинути з себе нестерпну утому, навіть піднявся, спираючись на лікоть і ніби оглядаючи кімнату, і потім так само раптово впав горлиць і більше не ворухився.

Смерть! Смерть! Ось вона — невідворотна й сувора перед ними всіма!

— Френку! — закричала Береніс, заціпенівши й дивлячись на нього наче вкрай здивовано. Вона кинулася до нього і, впавши на коліна, схопила його вологі руки й зарилася в них обличчям. — Френку, любий, ні, ні! — крикнула вона і, напівпритомна, повільно сповзла на підлогу.

РОЗДІЛ 70

Зі смертю Ковпервуда поставало стільки проблем — як таких, що вимагали негайної уваги, так і віддалених, — що кілька хвилин усі стояли наче заціпенілі. Найшвидше оговтався доктор Джеймс: насамперед він за допомогою Джеймісона переніс і поклав Береніс на одну з кушеток у номері. Після цього він запропонував Джеймісону подзвонити місіс Ковпервуд, аби отримати її розпорядження щодо похорону.

Коли Джеймісон подзвонив, то наштотхнувся на приголомшливу і вельми неприємну реакцію з боку Ейлін, що погрожувала перетворитися на нездоланну проблему, адже це могло обернутися скандалом на всю країну.

— Чому ви звертаєтеся до мене? — заявила вона. — Звертайтеся до доктора Джеймса та міс Флемінг! Вони займалися всіма його справами весь час його перебування тут і раніше.

— Але, місіс Ковпервуд, — сказав здивований Джеймісон, — це ж ваш чоловік. Невже ви хочете сказати, що відмовляєтеся від того, щоб його перенесли до вашого будинку?

— Містер Ковпервуд зовсім не зважав на мене. Він обманював мене, а також його лікар і його коханка. Нехай вони й опікуються всім: нехай відправлять тіло в якийсь морг і звідти везуть ховати.

— Але, місіс Ковпервуд! — наполягав Джеймісон, що від хвилювання навіть підвищив голос. — Це нечувано! Усі газети дізнаються про це. Не може бути, щоб ви хотіли цього, адже ваш чоловік така видатна людина?

Але тут доктор Джеймс, який чув цю приголомшливу розмову, підійшов до телефону і взяв у Джеймісона слухавку.

— Місіс Ковпервуд, з вами говорить доктор Джеймс, — холодно сказав він. — Як вам відомо, містер Ковпервуд викликав мене до себе, коли він повернувся до Америки. Містер Ковпервуд не родич мені, я опікувався ним так само, як опікувався б будь-яким іншим пацієнтом, у тому числі й вами. Але якщо ви і далі вперто наполягатимете на такому нечуваному ставленні до людини, що був вашим чоловіком, і спадкоємцем якої ви є, то запевняю вас, ви покриєте себе ганьбою до кінця днів своїх. Ви повинні усвідомлювати значення своїх вчинків.

Він почекав секунду, але Ейлін не відповіла.

— Слухайте, місіс Ковпервуд, я не прошу вас зробити послугу мені, — продовжував він. — Подумайте про себе. Звичайно, тіло вашого чоловіка можна перевезти в якесь бюро похоронних процесій і поховати будь-де, якщо ви цього хочете. Але чи впевнені ви в цьому? Як ви розумієте, преса може довідатися від мене або в похоронному бюро, що сталося з тілом. Ще раз, і останній раз, заради вас же самої, я прошу вас: подумайте, бо якщо ви не зміните своєї думки, я сам потурбуюся про те, щоб уже завтра вся ця історія була в газетах.

Він замовк, чекаючи і розраховуючи почути більш людяну відповідь. Але в телефоні клацнуло, і він зрозумів, що Ейлін повісила слухавку. Тоді він сказав Джеймісону:

— Ця жінка зараз просто несамовита. Нам доведеться взяти все у свої руки й діяти за неї. Слуги містера Ковпервуда так любили його, що, я певен, ми легко домовимося з ними

і зможемо перенести тіло в будинок без її відома, і воно залишатиметься там, доки не буде поховане належним чином. Це ми можемо і повинні зробити. Ми маємо не допустити такої трагедії.

І, взявши капелюха, доктор Джеймс попрямував до виходу, але спочатку глянув на Береніс, що вже отямилася, і попросив її залишатися в своєму номері, чекаючи на його повідомлення.

— Не впадайте у відчай, Береніс. Повірте мені, все влаштується як треба і без зайвого шуму. Це я вам обіцяю, — і він приязно потиснув їй руку.

Першим кроком доктора Джеймса було перевезти тіло Ковпервуда до похоронного бюро, що було поруч із готелем. Потім він розпитав Джеймсона про слуг Ковпервуда. Певно, знайдеться один чи другий, на чію допомогу можна розраховувати. Він був упевнений, що не можна відступити перед Ейлін. Можливо, доведеться перевищити права лікаря, але іншого виходу немає. Він уже давно зрозумів, у чому суть її негараздів з Ковпервудом. Так, він бачив, що вона глибоко любила чоловіка, але настільки ревнувала його на кожному кроці, що перетворила свою мрію про щастя на джерело муки.

Як не дивно, саме в цю важку хвилину до Джеймсона зателефонував якийсь Бакнер Карр, старший дворецький Ковпервудів, що служив у них ще з часів Чикаго. Як виявилось, він хотів сказати Джеймсіону, що смерть містера Ковпервуда для нього велике горе. Крім того, він чув телефонну розмову місіс Ковпервуд, чув край несправедливі звинувачення свого чоловіка з її боку, а найжахливіше те, що вона навіть не дозволяє внести його до його власного будинку. Тому він хоче запропонувати свої послуги, аби відвернути таку трагедію.

Коли доктор Джеймс повернувся до готелю, то Карр уже був у Джеймсіона, і він виклав їм обом свій план дій. Він уже розпорядився приготувати тіло до похорону, замовити належну труну й чекати подальших розпоряджень. Тепер питання — коли можна буде перенести тіло до будинку і чи будуть там слуги, що допоможуть потай прийняти труну

і безшумно перенести його до відповідної кімнати, так щоб місис Ковпервуд нічого не знала, принаймні до наступного ранку. Чи вважає Бакнер Карр, що це можна буде зробити без перешкоди? Карр відповів, що він зараз повернеться до особняка Ковпервудів, а години за дві зателефонує і скаже, чи можливо здійснити все, про що говорив доктор Джеймс. Після цього він пішов і майже за дві години повідомив по телефону, що найзручніший час між десятою вечора і першою ночі; усі слуги готові допомогти, у будинку буде темно й тихо.

Тож о першій годині, як і було домовлено, тіло Ковпервуда у труні було перенесене до будинку Ковпервудів. Карр мовчки патрулював безлюдну вулицю. Віддані слуги приготували зал на другому поверсі для труни з тілом їх колишнього хазяїна. Поки багато оздоблену труну вносили, один із слуг вартував біля дверей Ейлін, прислухаючись до найменшого шороху.

Так у нічній тиші, без парадних церемоній похоронна процесія з тілом Френка Алджернона Ковпервуда знову поєднала його з Ейлін у їхньому власному будинку.

РОЗДІЛ 71

Ніякі тривожні думи й сновидіння стосовно того, що відбувалося вночі в будинку, не турбували Ейлін, доки ранкове світло не розбудило її. Хоча зазвичай вона любила не поспішати вставати з ліжка, але зараз, почувши шум, наче щось важке впало на підлогу на балконі внизу, і побоюючись за дорогоцінну грецьку статую, яку Френк купив зовсім недавно, вона встала і зійшла по сходах, що вели на балкон. Огледівшись, вона минула великі подвійні двері, що ведуть до зали, і направилася прямо до нової статуї, але та виявилася цілою і неущкодженою.

Одначе, коли Ейлін повернула назад, то наблизившись знову до дверей зали, вона здригнулася, уздрівши посередині величезної зали великий довгий ящик, увесь задрапірований

чорним. Холодне тремтіння пройшло по тілу Ейлін, і якийсь час вона стояла, не в змозі поворухнутися. Потім повернулася, наче хотіла втекти, але зупинилася, повільно підійшла до дверей і застигла на порозі, здивована і навіть злякана. Труна! Господи! Ковпервуд! Її чоловік! Холодний труп! Він усе-таки прийшов до неї, хоча вона відмовилася прийти до нього, коли він був живий!

Непевними кроками, сповнена каяття, вона підійшла подивитися на його холодне, сковане смертю тіло. Яке високе чоло! Яка шляхетна, гарна голова! Хвилясте каштанове волосся, досі не посивіле! Ці владні риси, що так добре їй знайомі! Увесь його вигляд говорить про силу, розум, геній, що весь світ безперечно визнав за ним вже на самому початку! А вона відмовилася прийти до нього! Ейлін заціпеніло стояла — жалкуючи про щось — про його помилки, про свої. А ці безконечні, несамовиті сварки, що точилися між ними. І все-таки — ось він тут, нарешті вдома! Удома!

Але раптом її охопив гнів: дивно, загадково, врешті він опинився тут всупереч її волі? Хто і як приніс його сюди? Коли? Адже тільки напередодні ввечері вона наказала слугам замкнути всі двері. І однак він тут! Зрозуміло, його, а не її друзі й слуги об'єдналися, щоб зробити це для нього. А тепер, звичайно, усі розраховують, що вона змінить своє ставлення, а відтак він буде похований з пошаною, як і личить видатній людині. Іншими словами, перемога залишиться за ним. Усі думатимуть, що вона змінила свою думку й примирилася з його самовільним, розкутим життям. Але ж ні, ніколи вона цього не допустить! До останньої хвилини терпіти приниження й образи? Нізащо! Але навіть зараз, всупереч її гнівному виклику, ось він лежить тут, перед нею! І поки вона дивилася на нього, позаду пролунали кроки. Вона обернулася. До неї наблизився дворецький Карр з листом у руці і сказав:

— Мадам, це щойно принесли для вас.

Ейлін спочатку зробила жест, наче наказуючи йому піти, але не встиг дворецький повернутися, як вона вигукнула:

— Дайте сюди!

І, розірвавши конверт, вона прочитала:

«Ейлін, я вмираю. Коли ці рядки дійдуть до тебе, мене вже не буде. Я знаю все, в чому я перед тобою завинив, і все, у чому ти мене обвинувачуєш, і у всьому виню тільки себе. Але я не можу забути ту Ейлін, яка допомогла мені пережити дні мого ув'язнення у Філадельфії. Утім, це не допоможе мені зараз, ані тобі, якщо я скажу, що мені шкода. Але чомусь я відчуваю, що в глибині душі ти все вибачиш мені, коли мене не стане. І також мене втішає те, що ти не будеш бідувати. Ти знаєш, я все для цього зробив. Отже, прощай, Ейлін! Більше твій Френк тебе не засмутить — більше ніколи!»

Прочитавши ці останні слова, Ейлін підійшла до труни, взяла руки Ковпервуда у свої й поцілувала. Вона ще посто-яла трохи, вдивляючись в його обличчя, потім повернулася й пішла геть.

За кілька годин Карр, якого через Джеймсона та інших засипали питаннями про похорон, змушений був звернутися до Ейлін за розпорядженнями. Бажаючих бути присутнім на церемонії було так багато, що Карру довелося скласти для Ейлін список, який вийшов дуже довгим, так що Ейлін врешті сказала:

— Нехай приходять! Шкоди від цього вже не буде! Нехай містер Джеймсон і діти містера Ковпервуда влаштують усе, як вважають потрібним. Я залишатимуся в себе в кімнаті — мені недобре, тож я нічим не можу їм допомогти.

— Але, місіс Ковпервуд, чи не ви хотіли б запросити священика для надмогильної промови? — запитав Карр. Цю думку йому підказав доктор Джеймс, але вона була до вподоби релігійному Карру.

— Ах, так, покличте когось. Це не зашкодить, — сказала Ейлін; у цю хвилину їй згадалися її батьки, люди украй релігійні. — Але нехай кількість присутніх на панахиді буде обмежена — п'ятдесят людей, не більше...

Після цього Карр негайно повідомив Джеймісона, а також сина й дочку Ковпервуда, що вони можуть влаштувати, як уважають потрібним. Почувши це, доктор Джеймс зітхнув із полегшенням і поспішив сповістити про майбутню церемонію численних знайомих і шанувальників Ковпервуда.

РОЗДІЛ 72

Того самого дня і наступного ранку до особняка Ковпервуда на П'ятій авеню приїжджали чимало друзів покійного, і ті з них, хто потрапив до списку Бакнера Карра, допускалися до труни, що стояла в просторій залі на другому поверсі. Натомість іншим пропонували відвідати церемонію похорону, яка мала відбутися наступного дня о другій годині на Грінвудському цвинтарі.

Тим часом син і дочка Ковпервуда відвідали Ейлін і домовилися з нею, що вони поїдуть усі разом у першій кареті, одразу ж за труною. Усі нью-йоркські газети гучно сповістили про передчасну, як то кажуть, смерть Френка Алджернона Ковпервуда, який лише півтора місяця тому повернувся до Нью-Йорка. Оскільки покійний мав дуже багато друзів і знайомих, писали газети, на похороні будуть присутні лише найближчі друзі родини, що, втім, не завадило величезній кількості людей прийти на цвинтар.

Отже, наступного дня опівдні похоронна процесія почала формуватися перед особняком Ковпервуда. Групи людей збиралися на сусідніх вулицях, щоб подивитися на це видовище. Одразу за катафалком їхала карета, у якій сиділи Ейлін, Френк Ковпервуд-молодший і дочка Ковпервуда Анна Темплтон. А далі, одна за одною, простягнувся ланцюг інших карет, що, повільно проїхавши широкою вулицею, під навислим свинцевим небом, в'їхали у ворота Грінвудського цвинтаря. Широка алея, посипана гравієм і облямована старими гіллястими деревами, за якими виднілися ряди надгробних

плит і пам'ятників, піднімалася пологим пагорбом. Приблизно через чверть милі процесія повернула вправо, і за кілька сотень кроків меж високих дерев показалася висока і велична споруда склепа.

Він стояв самотньо — ближче ніж на тридцять футів навколо не було жодного пам'ятника, — північна подоба давньогрецького храму. Чотири витончені колони, близькі до іонічних за стилем, утворювали портик і підтримували правильний трикутник фронтона, без будь-яких прикрас чи релігійних символів. Над дверима, що ведуть у склеп, було ім'я, виведене великими чіткими прямокутними буквами: Френк Алджернон Ковпервуд. На трьох широких гранітних плитах лежали гори квітів, а масивні подвійні бронзові двері були розкриті навстіж чекаючи на іменитого небіжчика. Кожний, хто бачив цей мавзолей уперше, не міг не відчувати, що це визначний мистецький витвір, так він вирізнявся своїм суворим і величним спокоєм серед усього довкілля.

Коли склеп стало повністю видно з вікна карети, Ейлін знову і востаннє оцінила силу і вміння її чоловіка справляти враження на оточуючих. Але, навіть думаючи про це, вона заплющила очі, щоб не бачити цієї гробниці, і спробувала уявити собі Ковпервуда таким, яким вона добре запам'ятала його, коли він стояв перед нею, повний життя, впевнений у собі. Її карета зупинилася, чекаючи, поки катафалк під'їхав до дверей склепу; потім важку бронзову труну підняли і поставили серед квітів, перед кафедрою священика. Після цього всі вийшли з карет і пройшли на майданчик перед склепом, де був натягнутий широкий полотняний тент, під яким на них чекали лави й стільці.

В одній із карет поруч із доктором Джеймсом мовчки сиділа Береніс, спрямувавши нерухогий погляд на склеп, який мав назавжди сховати від неї її коханого. Сліз не було: вона не могла плакати і не плакатиме. Навіщо сперечатися з лавиною, що відняла в неї те, що було сенсом її життя? У всякому разі так вона відчувала і переживала все це. Вона знову й знову повторювала про себе одне слово: «Терпи! Терпи! Терпи!»

Коли всі друзі і родичі сіли, священник єпископальної церкви преподобний Гейворд Креншо зайняв своє місце на кафедрі; почекавши кілька хвилин, поки не стало зовсім тихо, він почав говорити, і слова його були простими і вагомими:

«Я воскресіння і життя, каже Господь; хто вірує в Мене, хоч і вмере, буде жити. І кожен, хто живе та хто вірує в Мене, повіки не вмере.

Я знаю, що мій Викупитель живий, і останнього дня він підійме із пороку цю шкіру мою, яка розпадеться, і з тіла свого я Бога побачу; сам я побачу Його, й мої очі побачать, а не очі чужі.

Ми не принесли в світ нічого, то нічого не можемо й вивести. Господь дав, і Господь узяв; хай буде ім'я Господа благословенне.

Ось відміряв долонею Ти мої дні, а мій вік як ніщо проти Тебе, і тільки марнота сама кожна людина жива!

У темноті лиш ходить людина, клопочеться тільки про марне: громадить вона, та не знає, хто звозити буде оте!

А тепер на що я маю надіятись, Господи? Надія моя на Тебе вона!

Ти караєш людину докорами за беззаконня. Ти знищив, як міль, привабність її, кожна людина на правду марнота!

Господи, пристановищем нашим Ти був з роду в рід!

Перше ніж гори народжені, і поки Ти витворив землю та світ, то від віку й до віку Ти Бог!

Ти людину вертаєш до пороку, і кажеш: Верніться, людські сини!

Бо в очах Твоїх тисяча літ, немов день той учорашній, який проминув, й як сторожа нічна.

Пустив Ти на них течію, вони стали, як сон, вони, як трава, що минає, уранці вона розцвітає й росте, а на вечір зів'яне та сохне!

Бо від гніву Твого ми гинемо, і пересердям Твоїм перестрашені.

Ти наші провини поклав перед Себе, гріхи ж нашої молодості на світло Свого лиця!

Бо всі наші дні промайнули у гніві Твоїм, скінчили літа ми свої, як зітхання.

Дні літ наших у них сімдесят літ, а при силах вісімдесят літ, і гордощі їхні страждання й марнота, бо все швидко минає, і ми відлітаємо.

Хто відає силу гніву Твого? А Твоє пересердя як страх перед Тобою!

Навчи нас лічити отак наші дні, щоб ми набули серце мудре!¹

Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові,
і нині і повсякчас і на віки вічні. Амінь.

Носії підняли труну, внесли її в склеп і помістили в саркофаг; священник став на коліна і почав молитися. Ейлін відмовилася ввійти до склепу, а тому й усі залишилися зовні. Невдовзі священник вийшов, важкі бронзові двері зачинили, і церемонію похорону Френка Алджернона Ковпервуда було закінчено.

Священник підійшов до Ейлін, щоб сказати кілька слів утіхи; друзі й родичі почали роз'їжджатися, і скоро місце навколо гробниці спорожніло. Тільки доктор Джеймс і Береніс затрималися в тіні крилатої берези, оскільки Береніс не хотілося йти разом з усіма, а потім повільно стали спускатися звивистою стежкою. Пройшовши близько сотні кроків, Береніс озирнулася, щоб ще раз подивитися на місце останнього заспокоєння свого коханого, — склеп стояв високий, гордовитий у своїй незнаності: звідти, де вони стояли, ім'я вже не було видне. Високий, гордовитий — і однак невеличкий під прихистком величезних в'язів, що росли довкола нього.

РОЗДІЛ 73

Після хвороби й смерті Ковпервуда Береніс ніяк не могла заспокоїтися, і тому вирішила перебраться у свій будинок на Парк-авеню, який був зачинений увесь час, поки вона

---

¹ Переклад віршів зі Святого Письма І. Огієнка. — *Прим. пер.*

жила в Англії. Тепер, коли її майбутнє стало таким непевним, цей будинок буде їй притулком, принаймні тимчасово, де вона зможе сховатися від представників преси. Доктор Джеймс погодився з її рішенням, адже так йому буде легше говорити, що вона кудись поїхала, і йому нічого не відомо про її нинішнє місцезнаходження. Ця хитрість з часом себе виправдала: після того як він кілька раз відповів, що йому відомо не більше, ніж повідомлялося в газетах, його перестали розпитувати.

Однак час від часу в пресі почали не тільки згадувати про зникнення Береніс, але висловлювати здогадки щодо її можливого місцеперебування. Чи не повернулася вона до Лондона? Лондонські газети спробували з'ясувати, може, вона знаходиться у Прайорс-Коув, але там розшукали лише її мати, яка заявила, що нічого не знає про плани дочки й репортерам доведеться почекати, поки вона не отримає якусь інформацію. Цю відповідь підказала сама Береніс у телеграмі, в якій просила мати поки нікому нічого не говорити про неї.

І хоч те, що вона зуміла перехитрити репортерів, принесло Береніс деяке задоволення, але в її власному домі вона лишилася зовсім самотньою, і майже всі вечори проводила за читанням. Та одного разу в «Нью-Йорк сандей» вона натрапила на статтю, повністю присвячену їй і її стосункам з Ковпервудом, яка її страшенно обурила. Хоча автор і називав її просто підопічною Ковпервуда, увесь тон статті був такий, щоб у читача створилося враження, що Береніс — спритна авантюристка, яка скористалася своєю красою, аби якомога краще забезпечити себе й одержати доступ до світських розваг. Таке тлумачення її почуттів і вчинків розгнівало, але й боляче вразило Береніс. Сама вона бачила себе зовсім інакше. Адже її завжди вабила краса життя і ті творчі прояви, що дозволяли розширити її сприйняття. Однак тепер, як вона розуміла, подібні статті повторюватимуться, ба більше — передруковуватимуться в інших газетах, і не тільки в Америці, але й за кордоном. Було очевидно, що її хочуть перетворити на романтичну героїню якоїсь драми.

Але що тут можна зробити? Де знайти місце, де б вона була недосяжна для такої уваги преси?

Схвильована і розгублена, Береніс блукала між полиць своєї бібліотеки, заставлених численними книжками, до яких уже давно ніхто не доторкався, і наосліп взявши одну з них, розкрила її навмання; її погляд упав на наступні рядки:

Частка мене є Бог, що у всякому створінні,
Він дарує вічність природі, але сам не є природа.
Він вклав розум і п'ять почуттів
У тіло, створене із Пракриті.
Коли Бог надягає тіло або відкидає його від Себе,
Він входить або йде, відділяючи розум і почуття
Від Себе, наче вітер краде запах
У квітів.
Він бачить, чує і відчуває більше, ніж око, слух,
Дотик, смак та нюх, та водночас Він
Знаходиться всередині розуму: Він насолоджується і страждає,
Відчуваючи речі.
Перебуваючи в плоті, чи залишаючи її, Він той, хто знає гуни,
Їхні стани і рухи. Він завжди невидимий
Для невігласів, але мудреці бачать його
Оком мудрості.

Йоги, що досягли спокою духу за допомогою практики духовної дисципліни, споглядають Його у своїй свідомості. Але ті, хто позбавлений спокою і здатності бачити, ніколи не знайдуть Його, хоч як би вони не намагалися.

Ці рядки надзвичайно зацікавили Береніс, і вона поглянула на обкладинку, щоб дізнатися її назву. Це виявилася «Бхагавад-Ґіта», і їй пригадалося, як про неї чудово говорив певний лорд Северенс одного разу на обіді в лорда Стейна в його міському будинку. Її глибоко вразила його розповідь про перебування в Індії, де він довгий час проходив навчання в гуру, живучи самотником поблизу Бомбея. Тоді їй дуже схвилювало все, що він говорив, і їй навіть захотілося також ко-

лись побувати в Індії і пройти цей шлях. А тепер, коли їй загрожує самотність, її бажання знайти якийсь притулок ще посилилося. Справді, у її нинішній заплутаній ситуації це може стати рятівним рішенням.

Індія! Чому б і ні? Чим більше Береніс думала про таку поїздку, тим більше їй подобалася ця думка.

В іншій книжці про Індію, яку Береніс знайшла в своїй бібліотеці, вона прочитала про свамі і гуру, тобто вчителів і тлумачів таємниць життя і Бога, що живуть в ашрамах або ретритах у горах і лісах. До них можуть звернутися ті, кого спіткало горе, хто впав у відчай, і хто хоче пізнати сенс чудес і таємниць життя, щоб відкрити приховані в них самих духовні сили, осягнувши які, вони зуміють цілком здолати свої негоди. Може статися, такий учитель цих великих істин допоможе їй розсіяти морок самотності навколо її, з якого вона не бачить виходу, і дістатися царства світла і духовного спокою?

Вона поїде до Індії! Отже, вона закрие будинок у Прайорс-Коув, візьме з собою матір, якщо та захоче, і відправиться пароплавом з Лондона до Бомбея.

Наступного ранку Береніс зателефонувала докторові Джеймсу, щоб дізнатися його думку про її рішення. На її подив він дуже схвально поставився до її плану. Він і сам давно вже плекав подібне бажання, але на жаль ніколи не мав тієї свободи, як у Береніс. Вона саме потребує такої зміни вражень і відстороненості, сказав він. До речі, він мав пацієнтів з фізичними та психічними розладами через різні особисті чи суспільні причини, яких він направив до одного індійського свамі, що жив тоді в Нью-Йорку, і вони повністю зцілилися. Мабуть, зауважив доктор Джеймс, коли обмежена думка про своє «я» губиться в значно ширшій думці про «не-я», це приносить забуття про невротичне «я», а отже, врешті, одужання.

Підбадьорена схваленням доктора Джеймса щодо її наміру, Береніс зробила деякі розпорядження стосовно будинку на Парк-авеню на час своєї відсутності і виїхала з Нью-Йорка до Лондона.

РОЗДІЛ 74

Для широкого загалу найцікавішим питанням у зв'язку зі смертю Френка Алджернона Ковпервуда було його багатство: його розмір, хто спадкоємці, скільки отримає кожен з них? Ще до того, як заповіт був переданий на офіційне затвердження, пішли чутки, начебто Ейлін обділили і вона отримала якийсь мінімум, тоді як основну частину успадкували двоє дітей Ковпервуда; пліткували також, начебто щедрі подарунки отримали його лондонські друзі і приятельки.

Не минуло й тижня після смерті Ковпервуда, як Ейлін відмовилася від послуг його адвоката і призначила якогось Чарльза Дея своїм єдиним законним представником.

Заповіт, переданий через п'ять тижнів після смерті Ковпервуда на затвердження до верховного суду округу Кук, містив перелік осіб і установ, що одержували в дарунок різні суми — по дві тисячі доларів було залишено кожному з його слуг, п'ятдесят тисяч доларів Альберту Джеймісону, сто тисяч доларів — обсерваторії імені Френка А. Ковпервуда, яку він подарував Чиказькому університету десять років тому. До цього списку з десяти осіб і установ входили і двоє дітей покійного; загальна сума, залишена цим особам і установам, становила близько півмільйона доларів.

Ейлін забезпечувалася за рахунок доходу з решти майна. Після її смерті картинна галерея — колекція живопису й скульптури, оцінена в три мільйони доларів, — мала перейти у власність міста Нью-Йорка для задоволення й освіти публіки. На утримання галереї Ковпервуд залишив сімсот п'ятдесят тисяч доларів. Крім того, він заповів купити ділянку землі в районі Бронкса і побудувати там лікарню, вартість спорудження якої не повинна була перевищувати восьмисот тисяч доларів. Рештою майна — частина доходу з якої призначалася на утримання лікарні — мали розпоряджатися виконувачі духівниці — Ейлін, доктор Джеймс і Альберт Джеймісон. Лікарня мала носити ім'я Френка А. Ковпервуда й приймати всіх хворих, незалежно від раси, кольору шкіри

й віросповідання. Тих, хто не мав чим платити за лікування, повинні були приймати безкоштовно.

Ейлін — тепер після смерті Ковпервуда, — раптом стала надзвичайно сентиментальною щодо його останньої волі і бажань та зосередилася на лікарні. Вона дала численні інтерв'ю газетам, в яких докладно виклала свої плани: зокрема, вона побудує притулок для тих, хто видужує, що був би вільний від лікарняної атмосфери. В одному з інтерв'ю вона під кінець заявила:

— Я докладу всіх зусиль, щоб виконати побажання мого чоловіка, і зроблю цю лікарню справою мого життя.

Але, на превеликий жаль, Ковпервуд не врахував механіку роботи американських судів усіх рівнів: те, як вони вершать правосуддя або порушують його, як довго американські юристи здатні затягувати врегулювання справ у будь-якій судовій інстанції.

Так, першим ударом по його спадку стало рішення Верховного суду США, що визнав ковпервудівський концерн — Чиказьку об'єднану транспортну компанію — недієздатною. Чотири з половиною мільйони доларів, вкладених Ковпервудом в акції Єдиної транспортної, що належала йому, були забезпечені цим концерном. Тепер потрібні були роки судової тяганини, щоб установити не тільки вартість акцій, але і їх власника. Для Ейлін це було надто складно, і вона швидко усунула себе від обов'язків душоприказниці, переклавши проблему на Джеймісона. Тож минуло майже два роки, а справа не зрушилася з місця. Крім того, це відбувалося під час паніки 1907 року, і Джеймісон, без відома суду, Ейлін чи її адвоката передав спірні акції в комісію з реорганізації концерну.

— Якщо їх продати, вони нічого не коштуватимуть, — пояснював Джеймісон. — А комісія з реорганізації сподівається розробити план і врятувати Об'єднану транспортну.

Услід за цим комісія з реорганізації заклала акції в Середньозахідному кредитному суспільстві — банку, зацікавленому в об'єднанні всіх чиказьких залізничних компаній в одну велику компанію. Природно, виникало питання: «Що з цього

отримав Джеймісон?» І поки чиказький суд два роки барився із затвердженням заповіту Ковпервуда, у Нью-Йорку не було зроблено нічого, щоб хоч якось улагодити справи. Товариство взаємного страхування життя мало заставну на двісті двадцять п'ять тисяч доларів на прибудову до картинної галереї в особняку Ковпервуда на П'ятій авеню; за цією заставною нагромадилося відсотків на суму в сімнадцять тисяч доларів. Товариство звернулося до суду за дозволом накласти арешт на нерухомість Ковпервуда. Адвокати товариства, без відомо Ейлін і її повірених, домовилися із Джеймісоном і Френком Ковпервудом-молодшим і продали з аукціону всю прибудову разом з картинами, що знаходилися в ній. Отриманих грошей ледь вистачило на те, щоб задовольнити претензії страхового товариства, оплатити податки й погасити рахунки нью-йоркської міської влади за воду на суму близько тридцяти тисяч доларів. Тоді Ейлін і її адвокати звернулися до чиказького суду у справах про заповідальні розпорядження із проханням відсторонити Джеймісона від обов'язків виконувача духівниці.

Ейлін повідомила суддю Северинга:

— Відтоді, як помер мій чоловік, лише розмови і ніяких грошей. Містер Джеймісон красиво говорив і був щедрий на обіцянки, але ніяких грошей я від нього не отримала. Коли я прямо звернулася до нього з вимогою, він відповів, що нічого не може дати. Відтак я втратила довіру до нього.

Потім Ейлін розповіла суду, як Джеймісон без її відомо передав акції на чотири з половиною мільйони доларів комісії з реорганізації; як продав з аукціону за двісті сімдесят сім тисяч доларів частину картин покійного, тоді як вони коштували чотириста тисяч; як він зажадав від неї півтори тисячі доларів комісійних, хоча вже отримав платню як виконувач духівниці, і як він не допустив її повіреного до книг обліку майнових справ Ковпервуда.

— Коли містер Джеймісон запропонував мені продати будинок і колекцію картин, — сказала на закінчення Ейлін, — та ще зажадав шість відсотків за угоду, я просто сказала, що не

згодна. Тоді він став загрозувати мені банкрутством, якщо я не погоджуся.

Після цього слухання справи було відкладене на три тижні.

— Ось приклад того, що виходить, коли жінка втручається в те, чого не розуміє, — зауважив Френк А. Ковпервуд-молодший.

Натомість поки Ейлін намагалася через чиказький суд у справах про спадщину усунути Джеймсона від обов'язків виконувача духівниці, сам Джеймсон, після трьох років бездіяльності в Нью-Йорку, раптом звернувся до суду із клопотанням про підтвердження його права виконувача духівниці також у цьому місті. Однак, оскільки Ейлін підняла питання про його придатність для цієї ролі, суддя у справах про спадщину Монеген, відклав розгляд справи на два тижні, щоб зібрати дані за чи проти клопотання Джеймсона. У цей час у Чикаго Джеймсон, відповідаючи перед суддею Северингом на обвинувачення, висунуте проти нього Ейлін, наполягав на тому, що діяв цілком правомірно і не одержав ані цента незаконним шляхом. Навпаки, він стверджував, що багато зробив для збереження майна.

Суддя Северинг відмовився відсторонити Джеймсона від обов'язків виконувача духівниці, але при цьому зауважив:

— Якщо виконувач духівниці, що отримав за виконання своїх обов'язків певну частку спадщини покійного, вимагає ще від удови виплати відсотків за оформлення її спадщини, хоча це його прямий обов'язок, — то було б справедливим відсторонити від обов'язків виконувача духівниці. Але сумнівно, чи маю я право відсторонити його тільки на цій підставі.

Після цього Ейлін вирішила звернутися до Верховного суду.

У цей же час, однак, Лондонська підземна компанія звернулася до Нью-Йоркського окружного суду із проханням стягнути належні їй вісімсот тисяч доларів. Компанія нітрохи не сумнівалася у платоспроможності спадкоємців, хоча із заяв авторитетних осіб було ясно, що внаслідок судових

процесів зі спадщини Ковпервуда зникло в повітрі вже близько трьох мільйонів. Суд призначив судовим виконавцем якогось Вільяма Каннінгхема, і цей чоловік, незважаючи на те, що Ейлін саме захворіла на пневмонію, розставив охорону навколо будинку Ковпервуда на П'ятій авеню, а через три дні влаштував триденний аукціон для розпродажу картин, килимів і гобеленів, щоб сплатити за позовом Лондонської підземної. Охоронці цілодобово наглядали за будинком, аби не допустити зникнення чогось із майна, що підлягало продажу з аукціону. Агенти охорони швендяли туди-сюди в будинку, заважаючи слугам і порушуючи право недоторканності майна й житла.

Чарльз Дей, один із адвокатів Ейлін, оскаржив рішення суду, стверджуючи, що даний випадок — найгірший приклад судової тиранії, що будь-коли мав місце в Америці: справжня змова з метою проникнути до будинку протизаконним шляхом, насильно продати його разом з картинами й у такий спосіб звести нанівець намір Ковпервуда перетворити особняк разом з усією його обстановкою в музей, відкритий для публіки.

Поки нью-йоркські адвокати Ейлін намагалися зняти тимчасовий арешт на майно Ковпервуда у Нью-Йорку, її адвокати в Чикаго домагалися призначення розпорядника всім майном покійного.

Ніхто не додумався скористатися правом викупу заставної на прибудову до картинної галереї Ковпервуда, яку одержало за позовом страхове товариство. І через чотири місяці страхове товариство подало до суду на виконавця Каннінгхема і на Лондонську підземну, які навідріз відмовилися викупити заставну.

На додачу, поки комісія з реорганізації, що складалася із чиказьких капіталістів, розробляла разом із представниками банкірського будинку Brentona Діггса план реорганізації ковпервудівського концерну, власники цінних паперів цього концерну зі складу акціонерів трьох дочірніх компаній зажадали порушити судову справу про позбавлення комісії права

на викуп цих цінних паперів. Наполягаючи на тому, що розпоряджатися всім майном Ковпервуда має право тільки суд округу Кук, адвокати Ейлін стверджували, що апеляційний суд цього округу таких прав не має. Суддя згаданого апеляційного суду погодився з цим, додавши, що негайно відсторониться від усякого втручання, тільки-но Джеймісон візьме на себе нагляд за нью-йоркською власністю Ковпервуда.

Однак через п'ять місяців після звернення Ейлін до апеляційного суду США цей суд більшістю у два голоси проти одного виніс рішення про постійний характер повноважень Вільяма Каннінгхема в якості судового виконавця у справі про спадщину Ковпервуда. Проте один із суддів, не згодний із цим рішенням, стверджував, що федеральний суд не може втручатися в справи про затвердження заповітів, оскільки вони знаходяться в компетенції судів штату. З іншого боку, судді, що голосували за ухвалене рішення, вважали, що виконавця міняти не слід, доки не мине певний значний час, що має бути встановлений окружним судом, для того щоб кредитори мали можливість звернутися до судді у справах про спадщину з вимогою призначити розпорядника, якому можна буде передати все майно. Водночас була скасована тимчасова заборона Джеймісону порушувати клопотання про затвердження його виконувачем духівниці покійного Ковпервуда також у Нью-Йорку.

І пішла нескінченна судова тяганина: відстрочки, суди, позови, рішення. І все це впало на вдову, яка нічого не розуміла в юриспруденції та витрачала всі гроші, залишені їй покійним чоловіком, для захисту своїх прав, які виявилось так важко відстояти. До того ж вона постійно хворіла, її здоров'я зовсім розладналося, а грошей ставало все менше.

Урешті, адвокатам Ейлін удалося дійти згоди з адвокатами Джеймісона й офіційними представниками Лондонської підземної й виговорити для неї вісімсот тисяч доларів за відмову від прав на персональну частину належної їй спадщини. Було подано відповідне клопотання до Чиказького суду у справах про спадщину для затвердження цієї угоди.

Чиновник, що визначає розмір податку на спадщину, через чотири роки після смерті Ковпервуда оцінив майно, що залишилося після нього, в 11 467 370 доларів і 65 центів. Це потягло за собою новий процес — за позовом Ейлін — за перегляд цієї оцінки, на якому головував суддя Робертс. Містер Дей, що виступав від імені Ейлін, заявив, що якщо суддя Северинг підтвердить законність угоди, досягнутої між нею, Джеймісоном і Лондонською підземною компанією, залишиться лише продати успадковане нею майно. Дей затверджував, що оцінка майна істотно завищена, як стосовно колекції картин, оціненої в чотири мільйони, так і всіх меблів у будинку, що не варті й тисячі доларів.

Невдовзі Джеймісон звернувся до судді у справах про спадщину Генрі із проханням видати йому документи, що підтверджують його права як виконувача духівниці також на майно Ковпервуда в Нью-Йорку. Приблизно в цей самий час Ейлін прогала справу проти Джеймісона, а суддя Северинг підтвердив законність угоди, досягнутої між нею й Джеймісоном, за якою після сплати боргів вона мала одержати вісімсот тисяч доларів, а також одну третину особистого майна, що належало їй як удові. Відповідно до цієї угоди Ейлін передала виконавцеві Каннінгхему будинок, картинну галерею, стайню і решту майна для продажу з аукціону, а Джеймісон через чотири роки після того як у Чикаго почалася справа про затвердження заповіту Ковпервуда, був призначений розпорядником його майна в Нью-Йорку. Він повинен був зупинити розпродаж з аукціону майна Ковпервуда в Нью-Йорку, але він цього не зробив. Картинна галерея нараховувала триста полотен, оцінених у півтора мільйона доларів, у тому числі твори Рембрандта, Гоббеми, Тенірса, Рейсдала, Гольбейна, Франса Гальса, Рубенса, Ван Дейка, Рейнольдса і Тернера.

Однак в Чикаго в той самий час адвокати Джеймісона вийшли перед суддею Северингом у суді в справах про спадщину з клопотанням про те, що єдиним шляхом уникнути розпродажу майна через неспроможність було пере-

дати акції Єдиної транспортної на чотири мільйони чотириста дев'яносто чотири тисячі доларів комісії з реорганізації з метою створення нової компанії. Натомість адвокати Ейлін стверджували, що ця передача була підготовлена таємно і без санкції суду. Тоді суддя Северинг оголосив, що він не вважає себе правочинним приймати рішення, доки обидві сторони самі не дійдуть якоїсь угоди. Таким чином, розгляд справи був відкладений на невизначений строк, щоб адвокати обох сторін мали можливість домовитися.

Знову відстрочки! Відстрочки! Відстрочки!

Позови корпорацій! Позови! Позови!

Рішення! Рішення! Рішення!

Суди! Суди! Суди!

Так минуло п'ять років, і врешті-решт все, що колись належало Френку Ковпервуду, включаючи нерухомість, було продано з аукціону за три мільйони шістсот десять тисяч сто п'ятдесят доларів!

РОЗДІЛ 75

П'ять років поневірянь джунглями судочинства між адвокатами, корпораціями, судами й суддями залишили в Ейлін болісне відчуття повної безнадійності будь-яких кроків. Фактично, зміст і результат всіх цих років і всіх зусиль — самотність, відсутність справжніх друзів, поразка у всіх судових процесах, і врешті усвідомлення, що мрія про велич, яку символізував їхній будинок, розчинилася, наче дим. Від її частини спадку лишилося тільки вісімсот тисяч доларів, що належали особисто їй, та третя частина особистої власності, яку вона одержала після передачі судовому виконавцеві Каннінґхему особняка, картинної галереї і всього іншого після сплати боргів. Судочинство, корпорації, судові виконавці, немов зграя голодних вовків, переслідували її, доки не вигнали з власного будинку, який мали продати з аукціону чужим людям.

І не встигла Ейлін переїхати на квартиру, яку вона обра-
ла для себе на Медісон-авеню, як будинок наповнили агенти
аукціоністів, що клеїли на речі свої ярлики з номерами за
каталогом. Підїхали фургони за картинами, щоб відвезти всі
триста полотен до галереї Вільного мистецтва, на Двадцять
третю вулицю. З'явилися колекціонери, що ходили по кім-
натах, розглядаючи й оцінюючи речі. Ейлін, хвора, пригні-
чена, змушена була вислуховувати пояснення Каннінггема
про його обов'язок зробити повну інвентаризацію будинку
й галереї й представити опис суду.

І вже в газетах з'явилися повідомлення, що починаю-
чи з середи наступного тижня три дні й вечори триватиме
розпродаж меблів, бронзи, скульптур, панно й інших творів
мистецтва, а також великої бібліотеки. Місце розпродажу:
П'ята авеню, 864. Аукціоніст: Дж. Л. Донаг'ю.

Серед обурливого безладдя Ейлін блукала, збираючи свої
особисті речі, що їх деякі вірні слуги перевезли до нової квар-
тири.

Інтерес і цікавість публіки до майна Ковпервуда зростає
щодня, і попит на запрошення був такий великий, що аукціоніс-
ти були не в змозі задовольнити всіх. Ціна вхідного квитка як
для огляду речей і творів мистецтва, так і на самий розпродаж
була встановлена в один долар, але це не зупинило цікавих.

У день розпродажу аудиторія галереї Вільного мистец-
тва була забита вщент. Поява деяких шедеврів на столі аук-
ціонника зустрічали оплесками. З іншого боку, в будинку
Ковпервуда ускладнення зростали. У каталозі предметів, що
підлягають розпродажу, значилося більш тисячі трьохсот
назв. І коли прийшов день аукціону, автомобілі, таксі й каре-
ти вишикувалися суцільною стіною вздовж тротуарів П'ятої
авеню й Шістдесят восьмої вулиці, допоки продовжувався
розпродаж. Тут були колекціонери з мільйонними статками,
відомі художники, знамениті світські дами, чиї авто ніколи не
зупинялися біля цих дверей раніше, — тепер усі хотіли пот-
рапити сюди, щоб ухопити якусь рідкісну річ, що належала
Ейлін або Френку Ковпервуду.

Його золоте ліжко, на якому колись спав бельгійський король і яке Френк придбав за вісімдесят тисяч доларів; ванна рожевого мармуру з туалетної кімнати Ейлін, що коштувала п'ятдесят тисяч доларів; казкові шовкові килими, вивезені з ардебільської мечеті; вироби з бронзи, червоні африканські вази, кушетки із золоченими спинками в стилі Людовика XIV; канделябри — також у стилі Людовика XIV — з гірського кришталю з аметистовими й топазовими підвісками; витончена порцеляна, скло, срібло і різні дріб'язки — камеї, кільця, шпильки, намиста, дорогоцінні камені.

З кімнати до кімнати слідом за гучним голосом аукціоніста, що віддавався луною у високих кімнатах, переходили юрби чужих, цікавих людей. На їхніх очах скульптура Родена «Амур і Психея» була продана дилерові за п'ятдесят одну тисячу доларів. Хтось піднімав ціну вже до тисячі шістсот доларів за полотно Ботічеллі, але програв, коли хтось вигукнув: «Тисяча сімсот!» Якась гладка, поважна жінка в червоному весь час намагалася триматися ближче до аукціоніста і чомусь давала за будь-яку річ триста дев'яносто доларів — не більше й не менше. А коли натовп кинувся за аукціоністом до зимового саду, аби глянути на статую роботи Родена, той закричав: «Не притулятися до пальм!»

Поки йшов розпродаж, взад і вперед по П'ятій авеню двічі чи тричі повільно проїхала двомісна карета, у якій сиділа самотня жінка. Вона дивилася на автомобілі й коляски, що під'їжджали до будинку Ковпервудів, на чоловіків і жінок, що юрбилися біля під'їзду. Це видовище надто багато означало для неї: це був кінець її боротьби, останнє прощання з колишніми честолюбними мріями. Двадцять три роки тому вона була однією з найкрасивіших жінок Америки. Вона й досі зберегла частку свого колишнього духу й сили. Так, їй довелося скоритися, але вона ще не почувала себе зломленою, — ще ні. Місіс Френк Алджернон Ковпервуд не була присутня на аукціоні. Але вона бачила, як покупці виносили з будинку самі улюблені її речі, і часом до неї доносилися вигуки аукціоніста: «Хто більше? Хто більше? Хто більше?» Врешті вона

вирішила, що більше не зможе терпіти і наказала кучеру їхати назад, на Медісон-авеню.

Через півгодини Ейлін мовчки стояла в себе в спальні, бажаючи лише одного — тиші. Усе зникло, немов чаклунською силою, за один день. Відтепер вона лишилася сама. Ковпервуд більше не повернеться, навіть якби він сам цього захотів.

Через рік вона знову захворіла на пневмонію і — залишила цей світ. Перед смертю вона написала докторові Джеймсу:

«Я Вас дуже прошу, подбайте, щоб мене поховали в склепі, поруч із чоловіком, як він того хотів. Вибачте мені, будь ласка, мою неввічливість у минулому. Усе це через страждання, які я не маю сил описати».

І доктор Джеймс, складаючи лист і роздумуючи про непередбачуваність життя, сказав собі: «Так, Ейлін, неодмінно».

РОЗДІЛ 76

Упродовж цього періоду, що завершився розпорошенням багатства Ковпервуда і смертю Ейлін, Береніс поступово, але невідворотно ставала на свій шлях. Вона відчувала, що треба пристосуватися до суспільства і життя у будь-якій формі, за умови, як вона розмірковувала подеколи, що вона зможе розвинути себе духовно й інтелектуально так, щоб повністю звільнитися від матеріалістичного підходу Заходу, який визнає гроші й розкіш своїм єдиним богом. Спочатку в неї виникло бажання змінити погляди на життя під впливом горя, що оволоділо нею після смерті Ковпервуда і ледь не занапастило її життя. Потім випадково, чи принаймні так їй здалося, вона натрапила на маленьку книжечку під назвою «Бхагавад-Ґіта», в якій, мабуть, зібрані й підсумовані тисячоліття релігійної думки Сходу.

Хто пізнає Атман,
Той пізнає, що щастя
Народжується від чистого пізнання:
Радість саттви.
Глибока його радість
Після суворої самодисципліни:
Тяжка праця спочатку,
Але яка солоднеча насамкінець,
Кінець усякого смутку.
Хто прагне
Цієї абсолютної свободи?
Мабуть, лише одна людина
З багатьох тисяч,
То скажи ж мені, скільки
З тих, хто знайдуть свободу,
Пізнають усю істину мого буття?
Мабуть, лише один.

Повторюючи про себе ці прадавні пісні, Береніс почала задавати собі питання, чи може вона бути тією однією людиною, що здатна пізнати таємницю життя? Така мета варта зусиль, і вона вирішила спробувати.

Але перш ніж відправитися до Індії, щоб розпочати навчання, Береніс поїхала до Англії за матір'ю, яку вона хотіла взяти з собою. І вже через кілька годин після її приїзду до Прайорс-Коув до них завітав лорд Стейн. Коли Береніс сказала про своє рішення поїхати до Індії і серйозно зайнятися індуською філософією, Стейн, хоч і зацікавився, був водночас шокований. Він багато чув про цю країну від англійців, що їздили туди в урядових або інших справах, і, згадавши зараз їх розповіді, сказав, що, на його думку, Індія — не місце для молодой гарной жінки.

Стейн уже добре розумів, що Ковпервуд був для неї не просто опікуном і що на минулому її матері є якась тінь; але він досі був закоханий у Береніс, і йому здавалося, що, незважаючи на її непевне становище в суспільстві, його інтелектуальне і духовне життя було б набагато щасливішим,

якби поруч із ним була Береніс, супутниця з таким вільним і глибоким світоглядом. Так, справді, він був би щасливий, якби йому вдалося одружитися з жінкою, настільки чарівною і непересічною.

Але коли Береніс пояснила йому, які думки виникли в неї через кілька тижнів після смерті Ковпервуда і як вона поступово переконалася, що лише там, подалі від Заходу з його грубим матеріалізмом, вона зможе знайти духовну й інтелектуальну допомогу, Стейн вирішив відкласти розмову про почуття доти, доки Береніс сама не прояснить для себе всі свої суперечливі переживання й інтереси, що володіли нею тепер. Тому Стейн нічого прямо не сказав про своє почуття до неї і лише висловив надію на те, що Береніс вислухає поради його друга лорда Северенса. Адже він, як їй відомо, чудово знається на звичаях Індії й буде радий виявитися їй корисним. Береніс відповіла, що із задоволенням скористається порадами і допомогою лорда Северенса, хоча вона твердо вирішила йти до наміченої мети попри будь-які перешкоди. Як вона сама сказала:

— Щось тягне мене туди, наче магніт, і я відчуваю, що ніщо не змусить мене відхилитися від цього шляху.

— Іншими словами, Береніс, ви вірите в долю, — сказав Стейн. — Що ж, я теж вірю в неї до певної міри, але вочевидь, вам маєте силу і віру, щоб здійснити свої бажання. Ну, а все, на що я можу сподіватися, це те, що ви не забудете звернутися до мене за допомогою, яку я в змозі буду вам надати. Сподіваюся, ви писатимете мені час від часу й повідомлятимете про свої успіхи.

І Береніс обіцяла писати.

Після цієї розмови Стейн узяв на себе всі турботи, пов'язані з від'їздом Береніс і її матері до Індії. Серед іншого він забезпечив її кількома рекомендаційними листами від лорда Северенса. І оскільки спочатку Береніс вирішила їхати до Бомбея, Стейн також отримав необхідні паспорти, замовив квитки і провів їх на пароплав.

РОЗДІЛ 77

Красота Бомбея ще з пароплава справила сильне враження на Береніс і її матір. До міста вела широка, поцяткована гористими острівцями протока. Ліворуч піднімалися величні будинки, а праворуч поступово піднімався облямований пальмами берег, що десь далеко переходив у гірські вершини Західних Гат.

Завдяки листу лорда Северенса до адміністрації готелю «Маджестік» мандрівниці отримали найввічливіший прийом і чудове обслуговування на увесь час їх перебування в Бомбеї, так що вони вирішили затриматися на кілька тижнів і познайомитися ближче із цим містом, настільки не схожим на міста Європи й Америки. І на них чекала щедра винагорода у вигляді безлічі найрізноманітніших вражень. Широкі проспекти, на яких раз по раз траплялися запряжені буйволами вози з усяким дріб'язковим товаром; людні базари з безліччю всіляких товарів, на яких можна було побачити представників ледь не всіх рас і релігій, від ясно-коричневого до чорного кольорів шкіри: афганці, сикхи, тибетці, сенегальці, багдадські євреї, японці, китайці та багато інших. Чимало з них були босі й одягнені в лахміття, худі, із впалими грудьми. Скільки бідних і убогих! Багато з них бігають упряжені в рікши по всьому місту повз прекрасні будинки, повз розкішні храми, повз університет, по вулицях, обсаджених пальмами — кокосовими, фініковими, пальмірськими, бетелевими, евкаліптами, на яких де-не-де видно плоди й горіхи. Одне слово, небачені тропічні пейзажі й люди викликали в Береніс і її матері постійний інтерес, доки вони, нарешті, не залишили Бомбей і не відправилися поїздом до Нагпура, міста, розташованого на схід від Бомбея, на шляху до Калькутти.

Вони поїхали туди за порадою лорда Северенса, що рекомендував Береніс розшукати гуру Бородандаджа, якого він назвав Руйнівником матері й Володарем енергії. Цей гуру жив біля Нагпура, де мандрівників час від часу при-

ймають у простому, старовинному будинку, що виходить на головну площу.

Як тільки вони влаштувалися, Береніс, якій не терпілося побачити гуру, відправилася на його пошуки з листом, що містив вказівки лорда Северенса. Вона вийшла на шосе, що перетинало Нагпур з півночі на південь, і, дійшовши до старої споруди, яка походила на занедбаний млин, круто повернула праворуч. Пройшовши близько півмилі вздовж спустілого бавовняного поля, вона вийшла до гаю чорного дерева й величезних тиків, такого густого, що жаркі промені південного сонця не проникали крізь листя дерев. Згадавши докладне пояснення Северенса, Береніс зрозуміла, що саме тут знаходиться житло гуру. Вона зупинилася в нерішучості й, огледівшись, побачила вузьку, ледь помітну звивисту стежку, що вела кудись у глиб гаю. Стежка привела Береніс до квадратного дерев'яного будинку. Пізніше вона дізналася, що цей великий, але напівзруйнований будинок колись був урядовим закладом з нагляду за лісами, включаючи і цей гай. У стінах зяяли провали, яких ніхто ніколи не зашпаровував, що відкривали вигляд кімнат, так само напівзруйнованих. Як довідалася потім Береніс, цей покинутий будинок віддали гуру Бородандаджу для його уроків медитації й демонстрації, як за допомогою йоги можна підкорити всю внутрішню енергію свого тіла.

З дещо боязким відчуттям ступила Береніс у тінь високих гіллястих дерев, під покровом яких панувала тиша й спокій, — саме те, чого вона так жадала, залишивши той світ, що став для неї неприйнятним. Коли Береніс підійшла до однієї з будівель на подвір'ї, назустріч їй вийшла смаглява літня індійська жінка і жестом запросила її пройти під арку, де в глибині виднілася ще одна будівля, сказавши:

— Іди сюди, — сказала вона. — Вчитель чекає на тебе.

Береніс пройшла услід за жінкою через провалля в стіні, повз розбиті глиняні горщики й чаші, розкидані біля колод, що, мабуть, служили лавами, і зупинилася перед широкими

масивними дверима. Жінка відчинила двері, і Береніс, знявши туфлі, переступила поріг.

Вона побачила високого смаглявого чоловіка з худим обличчям, що сидів на великому шматку білої тканини посеред кімнати у позі йогів зі складеними між колін руками так, наче він молився. Він не поворухнувся і не сказав ні слова, тільки спрямував на неї допитливий погляд своїх глибоких, майже чорних проникливих очей. Потім заговорив.

— Де ж ти була? — запитав він. — Уже чотири місяці, як помер твій чоловік, і я чекаю на тебе.

Вражена цим питанням і його поведженням взагалі, Береніс мимоволі відступила кілька кроків назад, немов справді злякалася.

— Не бійся, — сказав гуру. — У Брахмані, який ти хочеш пізнати, немає місця страху. Підійди сюди, дочко, і сідай. — І довгою тонкою рукою він указав їй на кут того самого білого полотна, на якому сидів сам. Коли вона сіла, він знову заговорив:

— Ти пройшла довгий шлях у пошуках того, що дасть тобі спокій. Ти шукаєш своє Самадхі — єднання з Богом. Хіба не так?

— Так, учителю, — відповіла Береніс, здивована й перелякана, — це так.

— І ти вважаєш, що багато страждала від негараздів цього світу, — продовжував гуру. — І тепер ти готова змінити своє життя.

— Так, так, учителю, так. Я готова змінити своє життя. Бо тепер мені здається, що це я заподіяла світу зло, а не він мені.

— І ти готова виправити заподіяне, якщо це можливо?

— О так, так! — тихо сказала вона.

— Але чи готова ти присвятити цьому кілька років, чи, може, це скороминуще бажання?

— Я готова віддати роки навчання, аби дізнатися, як я можу виправити шкоду, що я заподіяла. Я хочу знати, як це зробити. Я повинна цьому навчитися.

У голосі Береніс зазвучала сила бажання.

— Але, знай, це вимагає терпіння, праці й самодисципліни. Ти станеш сильною, лише скорившись тому, чого навчає Брахма.

— О я робитиму все, що необхідно! — сказала Береніс. — Саме для цього я і прийшла сюди. Я знаю, мені потрібно навчитися зосередженості й медитації, і тоді я стану мудрою настільки, щоб відшкодувати або навіть виправити вчинене мною.

— Лише той, хто практикує медитацію, здатен досягнути істину, — сказав гуру, продовжуючи вивчати поглядом Береніс. Потім він додав: — Так, я приймаю тебе учнем. Твоя щирість — твій доступ до моїх занять. Завтра можеш прийти на заняття з контролю дихання. Ми говоритимемо про високе дихання, середнє дихання, повне йогівське дихання та носове дихання. Затримувати дихання все одно, що затримувати життя в тілі. Це перший крок, і це основа, на якій ти будуватимеш свій новий світ. Через це ти досягнеш неприв'язаності. Ти звільнишся від страждання, що походить від бажань.

— Учителю, я готова багато чого віддати за спокій духу, — сказала Береніс.

Помовчавши кілька секунд, гуру почав майже урочисто:

— Людина, що відмовилася від життя в гарному будинку, від гарного одягу і гарної їжі й відправилася в пустелю, однак може мати багато прив'язаностей. Єдина його власність, його тіло, може стати усім для неї, і все його подальше життя може стати боротьбою заради свого тіла. Насправді неприв'язаність не означає щось, що ми можемо робити стосовно нашого вічного тіла. Вона в розумі. Людина може сидіти на троні і бути повністю вільною від прив'язаностей; натомість інша і у лахмітті може зберігати купу прив'язаностей. Але той, хто наділений здатністю духовного розрізнення і просвітлена знанням Атмана, позбавляється всіх сумнівів. Він не ухиляється від дій, що йому неприємні, і не прагне робити те, що йому приємно. Жодна людська істота не може повністю уникнути

дій, але про того, хто відмовляється від плодів своїх дій, кажуть, що він досяг неприв'язаності.

— О вчителю, якби я могла здобути хоча б крихту цієї мудрості! — вигукнула Береніс.

— Усяке знання, дочко моя, — продовжував гуру, — є подарунок духу, і лише тим, хто вміє бути вдячним у душі, знання розкривається, немов пелюстки лотоса. Від своїх західних учителів ти дізнаєшся, що таке мистецтво й наука, але за допомогою твоїх східних учителів ти відкриєш внутрішню таємницю мудрості. Істинно освічений не той, хто набув багатьох знань. Істинно освічений той, хто просвітлений знанням внутрішньої істини. Лише внутрішня істина перетворює мертві факти на живі, вона надихає серце людини на те, аби віддати знання на користь іншим. Не розумом, а серцем пізнаємо ми Бога. Роби добро заради добра, і тільки так ти досягнеш повної неприв'язаності.

— Я докладу всіх зусиль, щоб навчитися дихальним вправам, учителю, — сказала Береніс. — Я знаю досить про навчання йоги, щоб розуміти, що в цьому — основа просвітлення. Я знаю, що дихання — це життя.

— Не обов'язково, — сказав гуру. — Якщо хочеш, я покажу тобі зараз, що життя можливе там, де немає дихання.

Він узяв невеличке дзеркало й простягнув їй зі словами:

— Коли я перестану дихати, піднеси це дзеркало до мого носа і моїх губ і подивися, чи є на ньому волога.

Він закрив очі, і потроху тіло його ставало усе більш прямим і подібним до статуї. Він наче заціпенів. Береніс чекала, не зводячи з нього очей і піднісши долоню до його обличчя. Пройшло кілька хвилин, і вона вже майже не відчувала його дихання на долоні. Потім, на її подив, воно зовсім припинилося. Ані найменшого сліду ритмічного дихання. Вона почекала ще. Потім узяла дзеркало й піднесла його на кілька секунд до носа і губ гуру. Дзеркало не потьмяніло. Так, дихання припинилося, і гуру здавався кам'яною статуєю. Береніс схвильовано подивилася на годинник. Пройшло десять довгих хвилин, перш ніж вона виявила в нього ознаки дихання,

що поступово стало цілком нормальним. Гуру, що здавався дуже стомленим, відкрив очі й з посмішкою подивився на неї.

— Це чудо! — вигукнула Береніс.

— Я можу так затримувати дихання на декілька годин, — сказав гуру. — А деякі йоги можуть не дихати місяцями. Були навіть випадки, коли йогів на тижні замурували в склепи, куди не проникає повітря, і вони виходили звідти цілком здоровими. Крім цього, — продовжував гуру, — існує ще одне випробування: контроль над серцебиттям. Я можу зовсім його спинити, тому що, як ти, напевно, знаєш, дихання і кров нероздільні. Але це я покажу тобі іншим разом. Ти довідаєшся згодом, що дихання — це лише прояв більш прихованої сили, що живе в наших найважливіших органах, але невидимої. Коли сила ця залишає тіло, дихання, підвладне їй, негайно зупиняється, і настає смерть. Але через контроль дихання ти можеш навчитися управляти і цією прихованою силою.

Але маю тобі сказати, що це — предмет вивчення Раджа-йоги, яку ти вивчатимеш лише після вивчення Хатха-йоги. А зараз ти виглядаєш стомленою, тож іди відпочинь і приходь завтра в такий час, коли зможеш приступити до занять.

Береніс зрозуміла, що її бесіда із цією надзвичайною людиною на сьогодні закінчена. Вона виходила неохоче, з відчуттям, немов іде від невичерпного і ще непочатого джерела знань. Повертаючись тією ж кам'янистою стежкою, що привела її сюди, Береніс прискорила кроки, бо вже знала, що ніч в Індії настає миттєво слідом за вечором; тут немає, як у Європі й Америці, повільного заходу сонця, а радше швидкий наступ темряви, що охоплює тебе і залишає на самоті.

Наближаючись до Нагпура, Береніс раптом була вражена красою священної гори Рамтек з її блискучими білими храмами, що здіймалися над усім довкіллям. Береніс зупинилася у задумі, милуючись рідкісною красою пейзажу і прислухаючись до монотонного співу індуських мантр, що далеко розносилися в прозорому повітрі. Береніс знала, що це співають свя-

ценнослужителі Рамтека, що збираються наприкінці дня, аби проспівати священні слова своєї віри. Спочатку їхні голоси звучали як мурмотіння, ніжне і приємне, але що ближче вона підходила, то більше ритм співу ставав подібним до ударів у великий барабан. І раптом Береніс здалося, що серце її стало битися по-іншому, в одному ритмі з пульсом цієї великої країни, що шукає Бога, країни, що віддає перевагу духу, — і вона зрозуміла, що саме у цім краю вона знайде свою душу.

РОЗДІЛ 78

Упродовж наступних чотирьох років Береніс практикувала різні стадії вчення йоги; насамперед це йогівська поза, у якій слід тримати хребет прямо, досягаючи такої стійкості тіла, що, коли людина перебуває в медитації, вона перестає його відчувати. Адже Дх'яна, тобто споглядання, за вченням йоги, означає відстороненість. І коли хребетний стовп лишається прямим, то згорнута енергія Кундаліні (що у трикутній формі перебуває в нижній частині хребта) розгортається і піднімається через Сушумну вверх по хребту до семи сплетінь, або центрів свідомості, врешті досягаючи Сахасрари, найвищого сплетіння, тисячеполусткового лотосу мозку. Коли досягається найвищий стан свідомості, згідно з вченням йоги, людина досягає Самадхі, або надсвідомості. Але незалежно від того, чи досягає енергія Кундаліні найвищої точки, сприймання людини розширюється і зростає відповідно до рівня підйому Кундаліні.

Береніс вивчала Пранаяну¹, тобто контроль над життєвими силами свого тіла; Прат'ягару — мистецтво внутрішнього самоспоглядання; Дхарану — мистецтво зосередження; Дх'яну — медитацію. Часто вона порівнювала свої записи із записами інших учнів, — разом з нею займалися один англієць,

---

¹ Так у Драйзера. Певно, мається на увазі пранаяма, тобто система дихальних вправ. — *Прим. пер.*

молодий і дуже розумний індус та дві індуски. Поступово вона проходила всі види йоги — Хатха, Раджа, Карма, Джнана і Бхакті. Вона довідалася, що Брахман — дійсність — це найвище Божество, яке неможливо визначити і навіть виразити. В «Упанішадах» говориться, що Брахман — це буття, пізнання і блаженство, але водночас це не є його атрибути. Не можна говорити про Брахмана як про щось, що існує, Брахман є саме існування. Брахман не є мудрим чи щасливим, Брахман — це абсолютне знання і абсолютна радість.

«Нескінченне не може бути розділеним на частини й міститися у скінченному.

Увесь всесвіт проникнутий мною, у моїй споконвічній формі, що недоступна для людських почуттів. Я не перебуваю в жодній живій істоті, натомість всі вони перебувають у мені. Це не значить, що вони існують у мені фізично. У цьому і полягає моя божественна таємниця. Ви повинні намагатися зрозуміти її природу. Моє буття — основа для всіх живих істот, я породжую їх, але між нами немає фізичного зв'язку.

Однак, якщо людина поклоняється мені й спрямовуватиме свої думки на мене, ні на що не відволікаючись, кожен хвилину свого часу, я дам їй все, чого вона потребує, і збережу її надбання. Навіть ті, хто поклоняються іншим божествам і з вірою в серце приносять їм жертви, насправді поклоняються мені, хоча ідуть до мене неправильним шляхом. Бо я єдине Божество і єдиний, хто приймає всі жертви. Але ці люди приречені на те, щоб повернутися на землю, тому що вони не пізнали мене в моїй справжній сутності.

Ті, хто приносять жертви різним божествам, придуть до цих божеств. Ті, хто поклоняються предкам, придуть до своїх предків. Ті, хто поклоняються стихіям і духам, придуть до них. Так і мої прихильники придуть до мене».

Гуру одного разу сказав Береніс:

— Саме повітря, яким ми дихаємо, кожним своїм подихом говорить: «То Ти Єси». І весь всесвіт з міріадами сонць

і місяців виголошує вустами тих, хто здатний говорити:
«То Ти Єси»

І Береніс пригадалися «Останні рядки» Емілі Бронте:

Моя душа не відає страху
І не тремтить перед земними бурями;
Я бачу сяяння слави Небес
І сяяння Віри, що озброюють мене проти страху.

О, Бог у моїх грудях,
Всемогутне, всюдисуще Божество!
Життя, що увійшло в мене,
І я, невмируще життя, що черпає силу в Тобі.

Марні тисячі символів,
Що надихають людські серця; невимовно марні,
Нікчемні, мов зів'яла трава,
Чи піна серед безмежного моря.

Непідвладна сумнівам,
Я міцно тримаюсь за Твою безконечність,
Мій надійний якір —
Нерушима скеля безсмертя.

Всеохопною любов'ю
Твій дух живить вічність,
Проникає і вкриває все,
Змінює, підтримує, розчиняє, створює і зберігає.

Нехай щезнуть земля і людина,
Нехай зникнуть сонця і світи,
Ти єдиний залишишся
І всяке суще існуватиме в Тобі.

Для смерті немає місця,
Жоден атом не піде в небуття її силою;
Ти — Ти є Буття і Дихання,
І те, що є Ти, ніколи не щезне.

Іншим разом гуру запитав:

— Чи існує така людина, що не була б тобою? Ти — душа всесвіту. Якщо хтось підійде до твоїх дверей, вийди і зустринь себе. Бо всі є одне. Думка про окремішність — ілюзія. Ти не навидиш. Ти любиш. Ти боїшся. Все це — ілюзія, невігластво й омана!

Єдине зло — це думка або слово, що послабляють дух.

Якщо всі сонця зайдуть, місяці перетворяться на порох, зникнуть один за одним усі світи, — що тобі до цього? Стій непорушно, мов скеля, — тебе знищити неможливо.

Про безсмертя гуру сказав:

— Частка енергії, яка лише кілька місяців тому належала сонцю, тепер може належати людській істоті.

Нема нічого нового. Ті самі послідовності явищ постають одне за одним, подібно до обертання колеса. Усякий рух у цьому всесвіті відбувається послідовно через появу і зникнення. Світи за світами виникають із менших форм, еволюціонують, розростаються й знову зникають, перетворюючись на те, з чого виникли. І так усе в житті: виникає і потім перетворюється на те, з чого виникло. Що ж зникає? Форма. У певному сенсі навіть тіло безсмертне. У певному сенсі тіла й форми вічні. Що це значить? Візьмемо декілька кубиків для гри в кості і підкинемо їх. Припустімо, кості впадуть у такій комбінації: 5-6-3-4. Знову кинемо кості, потім ще і ще. І колись вони впадуть знову так само, випаде та сама комбінація.

Так і атоми, з яких складається всесвіт, наче кості, роз'єднуються й знову з'єднуються — і так без кінця. Але неодмінно надходить час, коли знову утворюється та сама комбінація: ти знову будеш тут, і всі предмети матимуть таку саму форму, і ми знову говоритимемо про це, і от цей же глечик, наприклад, стоятиме як і зараз. Так було незліченно багато разів, і так повторюватиметься незліченно багато разів.

Ми ніколи не народжуємося і ніколи не вмираємо. Кожний атом живий і живе своїм власним самостійним життям. Атоми поєднуються в групи з певною метою, що наділені пев-

ним груповим розумом, поки існує група; ці групи, у свою чергу, поєднуються й утворюють складніші тіла, що служать носіями для вищих форм свідомості. Коли для тіла настає смерть, відбувається розщеплення й відокремлення клітин одна від одної, і починається те, що ми називаємо розпадом. Сила, що утримувала клітини разом, зникла, вони тепер надані самим собі і можуть утворювати нові комбінації. Смерть — це лише один із проявів життя, і знищення однієї матеріальної форми — тільки прелюдія до виникнення іншої.

Про інволюцію він сказав:

— Насіння перетворюється на рослину, а от піщини — ніколи. Батько дає життя дитині, але комок глини ніколи не перетвориться на дитину. Які ж закони управляють розвитком — от питання. Чим було насіння? Воно те саме, що й дерево. Усі можливості майбутнього дерева закладені в цьому насінні; усі можливості майбутньої людини закладені в дитині; усі можливості живої істоти закладені в зародку. Що ж це значить? А от що: усякій еволюції передує інволюція. Не може розбудовуватися те, чого не існує. І отут сучасна наука знову приходить нам на допомогу. Математика вчить, що загальна кількість світової енергії завжди тотожна. Не можна вилучити з матерії жодного атома, як не можна позбавити її жодної одиниці сили. Тож еволюція не походить з нічого. Але звідки вона походить? Їй передує інволюція. Дитина — це зріла людина в минулому, а зріла людина — це розвинена дитина; насіння — це дерево в минулому, а дерево — це розвинене насіння. Усі можливості всього живого закладені в зародку. Тепер усе стає трохи ясніше. Доповнимо це ідеєю неперервності життя. Від найпростішої протоплазми до людської істоти — життя одне. Насіння несе в собі план, перш ніж воно набуває певної форми.

Одного разу Береніс запитала:

— А що ви думаєте про добродійність?

Гуру відповів:

— Коли допомагаєш бідному, ти не повинна анітрохи пишатися цим. Будь вдячна, що тобі надана ця можливість. Так

ти виявляєш своє поклоніння життю, тож це не привід пишатися. Хіба весь всесвіт — це не ти сама? Будь вдячна, що на твоєму шляху зустрівся бідняк, тому що, допомагаючи йому, ти допомагаєш собі. Благословенний не той, кому дається, а той, хто дає.

Тоді Береніс запитала його про красу. Стільки людей поклоняються їй у всіх її проявах і стають воістину її рабами.

Гуру відповів:

— Навіть у найнищіших потягах закладена частка божественної любові. На санскриті Бога іноді називають Харі, що значить — Той, хто притягає до Себе все суще. Тільки Він гідний притягати до себе людські серця. Справді, хто може принадити душу? Тільки Він. Коли ти бачиш людину, яку приваблює вродливе обличчя, — невже ти думаєш, що це жменька певним чином поєднаних молекул насправді приваблює? Аж ніяк! За цими частками матерії має бути — і є — прихована гра божественного впливу і божественної любові. Невіглас і не здогадується про це, але, свідомо чи несвідомо, його притягує вона і лише вона. Отже, навіть найнищіші потяги породжуються Самим Богом. «Жодна жінка, о коханий, не любила свого чоловіка заради нього самого, але заради Атмана, заради Бога, що знаходиться в ньому». Бог — це великий магніт, а ми всі — наче металеві стружки, і всіх нас постійно тягне до нього, і всі ми прагнемо дотягтися до нього — побачити лик Брахмана, відбитий у всіх формах і візерунках. Ми думаємо, що поклоняємося красі, але насправді — ми поклоняємося лику Брахмана, що сяє крізь неї. У глибині всього — сутність.

І далі:

— Раджі-йогін знає, що вся природа спрямована на те, щоб душа набула досвіду, а результат будь-якого досвіду душі — усвідомлення своєї нетотожності природі. Людська душа повинна зрозуміти й відчути, що вона споконвіку була духом, а не матерією, і що її поєднання з матерією лише тимчасове. Раджа-йогін навчається зреченню через найрі-

шучіше зречення: він насамперед повинен зрозуміти, що вся видима й відчутна природа — лише ілюзія. Він повинен зрозуміти, що будь-який прояв сили в природі породжується не самою природою, а духом. Він повинен від самого початку засвоїти, що все знання і будь-який досвід походять від душі, а не від природи, і тому повинен насамперед силою раціонального переконання порвати всі узи, що поєднують його з природою.

Але із усіх видів зречення найприроднішим є те, якому вчить Бхакті-йога. Тут немає ніякого насильства, не потрібно ні від чого себе відривати, ні з чим не потрібно насильно розставатися. Зречення Бхакті — легке, плавне, непомітне і так само природне, як усе, що нас оточує. Людина любить своє місто, потім починає любити свою країну, любов до міста відмирає легко і природно. Людина навчається любити увесь світ, і тоді її любов до своєї країни, її фанатичний патріотизм відмирає безболісно, сам собою, без будь-якого насильства. Людина неосвічена надто любить чуттєві насолоди, але чим більш культурною й освіченою вона стає, тим більше вона починає любити інтелектуальні насолоди і все менше — насолоди чуттєві.

Задля зречення, необхідного для досягнення Бхакті, не потрібно нічого вбивати в собі, воно приходить так само природно, як природно поруч із сильним світлом поступово тьмяніє слабший, доки зовсім не зникне. Так і любов до чуттєвих і інтелектуальних задовольень тьмяніє і потрапляє в тінь любові до Самого Бога. Ця любов до Бога все росте й набуває форми Парабхакті, або вищого поклоніння. І тоді зникають форми, втрачають сенс ритуали, стають непотрібними книжки, образи, храми, церкви, релігії й секти, країни й національності — усі ці дрібні обмеження, усі окупи понять і умовностей відпадають самі в того, хто пізнає цю любов до Бога. Ніщо більше не зв'язує його і не обмежує його волі. Так корабель, що наблизився до магнітної гори, раптом розсипається на частини — усі його залізні гвинти й скріпи магніт притягає й витягає з їхніх гнізд, дошки

розпадаються і вільні пливуть по воді. Так само і божественна благодать знімає всі гвинти і скріпи з душі, і вона стає вільною. У такому зреченні, що допомагає відданості, немає ні жорстокості, ні боротьби, ні придушення чи пригнічення. Бхакті-йогіну не потрібно пригнічувати жодного зі своїх почуттів, він лише прагне посилити їх і спрямувати до Бога.

Лише відкинувши цей позірний, ілюзорний світ, і навчившись у всьому бачити Бога, можна знайти істинне щастя. Користуйся, чим хочеш, але обожною все. Не прив'язуйся ні до чого. Люби Бога у всьому. Так ти знайдеш шлях, що відповідає християнському принципу: «Шукайте ж найперш Царства Божого».

Бог живе в серці кожної живої істоти. Він знову й знову повертає їх на колесі своєї Майї. Лиш в Ньому шукай собі притулок. Його благодаттю знайдеш ти вищий спокій — і стан, непідвладний ніяким змінам.

Коли після закінчення певного циклу, або кальпи, всесвіт розпадеться, він перейде у фазу потенції — у стан насіння — і чекатиме нового творення. Фазу існування Шрі Крішна називає «день Брахми», а фазу потенції — «ніч Брахми». Істоти, що населяють світ і підпорядковані цим циклом, то відроджуються, то знову зазнають розпаду разом зі зміною космічного дня й ночі. Цей розпад, однак, не означає «повернення до Бога». Істота просто повертається під владу Брахмана, що послав її у світ, і перебуває там у не проявленому стані доти, поки не настане час для її нового втілення.

Індуїзм приймає віру в численні втілення Бога, у тому числі — Крішну, Будду й Христа, і передбачає, що буде ще чимало інших.

У кожному віці я повертаюся,
Щоб сповістити божественне,
Щоб знищити гріх грішника,
Щоб встановити праведність.

І, нарешті, настав день, коли Береніс почула останні слова від гуру. Бо він знав, що її кличуть і вона має покинути його.

— Отже, я навчив тебе мудрості, яка є таємниця таємниць, — сказав він. — Обміркуй її ретельно. А потім дій, як вважаєш за найкраще. Адже, як каже Брахман, той, хто звільнився від омани і пізнав мене як найвищу Реальність, знає все, що можна пізнати. І тому він поклоняється мені усім серцем. Це найсвятіша з усіх істин, яких я тебе навчив. Хто усвідомив її, той став істинно мудрим. І мета його життя досягнута.

РОЗДІЛ 79

Наступний рік Береніс із матір'ю провели, подорожуючи Індією, — вони хотіли якомога більше побачити і пізнати цю незвичайну країну. Хоча Береніс присвятила чотири роки вивченню індуської філософії, вона встигла також достатньо познайомитися з тим, як живуть тут люди, щоб зрозуміти, що народ тут обдурений і обездолений, і їй хотілося якомога більше дізнатися про цей народ до повернення додому.

Поступово Береніс із матір'ю побували в Джайпурі, Конпурі, Пешаварі, Лахорі, Равалпінді, Амрітсарі, Непалі, Нью-Делі, Калькутті, Мадрасі і навіть досягли південної границі Тибету. І що далі вони проникали в глиб Індії, то більше вражала Береніс жахлива бідність і жалюгідний стан мільйонів людей, що населяють цю чудернацьку країну. Береніс була здивована: як сталося, що в країні, що породила таку благородну й глибоку релігійну філософію, виникла і зберігається понині настільки принизлива, жорстока система соціального гніту, де одиниці ведуть королівське життя, тоді як мільйони невтомно працюють, не заробляючи навіть на хліб. Цей різкий контраст, що руйнував усі ілюзії, Береніс ніяк не могла збагнути.

Вона бачила вулиці й дороги, уздовж яких сиділи на землі брудні, обірвані, напівголі люди, з очима, повними розпачу. Деякі просили милостиню для мандрівних святих людей, учнями яких вони були. У деяких місцях жителі дійшли до останньої межі духовного й фізичного зубожіння. В одному селі майже всі мешканці села стали жертвою чуми, але ніхто не прийшов їм на допомогу, залишивши їх помирати. У багатьох сільцях звичайним явищем було те, що у невеличкому приміщенні тулилося по тридцять людей, що, звісно, тягло за собою хвороби і голод. Однак, якщо в їхніх житлах пробивали вікна чи якісь отвори, вони знову їх зашпаровували.

Найстрашнішим суспільним злом видався Береніс жаклиний звичай видавати заміж маленьких дівчат. У результаті такого звичаю більшість цих дітей-жінок Індії дійшли до такого фізичного й розумового стану, що ні про яке фізичне здоров'я не йшлося, і їхня рання смерть була для них радше порятунком, ніж нещастям.

Трагічне становище «недоторканих» змусило Береніс зацікавитися походженням цього поняття. Їй розповіли, що коли світлошкірі предки сучасних індусів уперше прийшли до Індії, її населяли темніші і грубіші рисами дравіди, будівники величних храмів на півдні країни. І жерці прибульців зажадали, щоб їхня кров не змішувалася з кров'ю тубільців. Вони оголосили, що дравіди є нечистими, отже, «недоторканими». Тож саме расова ненависть поклала початок «недоторканності».

Але, як розповіли Береніс, Ганді одного разу сказав:

«Недоторканність в Індії, попри весь опір, швидко відмирає. Вона значно зашкодила індійському народові. Адже з “недоторканими” поводяться гірше, ніж з тваринами. Сама їхня тінь нібито опоганює ім'я Бога. Я засуджую недоторканність не менше, ба навіть більше, ніж я засуджую нав'язані нам британські методи керування країною. Існування недоторканих видається мені ще нестерпнішим, ніж британське панування. Якщо індуїзм наполягає на збе-

реженні каст недоторканих, тоді індуїзм мертвий і його більше нема».

Одначе Береніс неодноразово бачила молодих «недоторканих» матерів з малесенькими, кволими дітьми, що завжди тримались на відстані і зі смутком і розпачем дивилися на неї, поки вона розмовляла з якимсь індуїстським проповідником. І вона не могла не помітити, що деякі з них мали дуже кмітливий вираз обличчя. Одна чи дві з них виглядали так, як виглядали б гарненькі, розумні американські дівчата, якби вони були закинуті, ізольовані від усього навколишнього світу й приречені на життя в бруді й убогості, як їхні індійські сестри. Утім, вона чула, що п'ять мільйонів «недоторканих» позбулися цього прокляття, прийнявши християнство.

Врешті, Береніс довелося бачити стільки жалюгідних, нещасних дітей — ці маленькі виснажені істоти, доведені недоїданням і хворобами до такого стану, що їм уже ніщо не поверне здоров'я. Серце Береніс розривалося від жалості, і раптом їй згадалися запевнення гуру, що божество, Брахман — є все суще і блаженство. Якщо це так, то де ж Він? Ця думка не відпускала Береніс, поки не стала нестерпною, і тоді раптом з'явилася інша думка: потрібно боротися з убогістю й вимиранням цього народу і врятувати його. Хіба не всюдисущий Бог звертається до неї і направляє її, щоб вона прийшла на допомогу цій ранній формі Його самого, доки вона не перетвориться і доки добро не прийде на зміну злу? Береніс усім серцем хотіла цього.

Нарешті, настав час, коли Береніс і її мати, вражені й змучені нескінченним видовищем нещастя і вбогості, вирішили, що їм слід повертатися до Америки, де вони матимуть час і спокій, аби обдумати все побачене і те, як вони можуть допомогти зменшенню кількості нещасних.

І от одного ясного, теплого жовтневого дня вони повернулися додому на пароплаві «Голівел», що йшов прямо з Лісабона до нижньої гавані Нью-Йорка, а далі по річці Гудзон до причалу на Двадцять третій вулиці. Поки пароплав повільно

рухався вздовж берега, дивлячись на знайомі силуети нью-йоркських хмарочосів, Береніс думала про різючий контраст з Індією. Тут чисті вулиці, чудові багатопверхові будинки, могутність, багатство, найвишуканіший комфорт, ситі, добре одягнені люди. Береніс відчувала, що змінилася, але в чому полягала ця зміна, вона ще й сама не розуміла. Вона бачила голод у найжахливішому прояві — і не могла цього забути. Не могла вона забути й вирази деяких облич, особливо дитячих. Що тут можна зробити, і чи можна?

Одначе ось її країна, її батьківщина, яку вона любить найбільше на світі. І серце Береніс почало битися швидше від вигляду звичайнісіньких речей: наприклад, безкінечних реклам, що вихваляють гігантськими різнобарвними літерами те, що насправді часто нічого не варте; крики хлопчиків, що розносять газети; пронизливі гудки таксі, автомобілів, вантажівок; і пихатий вигляд пересічного американського обивателя, за яким часто нічого нема.

Береніс і її мати вирішили зупинитися, принаймні на кілька тижнів, у готелі «Плаза», і після проходження митниці, сіли у таксі з радісним відчуттям, що вони нарешті вдома. Першим бажанням Береніс, тільки-но вони влаштувалися в номері, було подзвонити докторові Джеймсу. Їй не терпілося поговорити з ним про Ковпервуда, про себе, про Індію і багато іншого стосовно як минулого, так і майбутнього. Вони зустрілися в кабінеті Джеймса, у його будинку на Вісімнадцятій вулиці в західній частині міста. Береніс була дуже розчулена теплим і сердечним прийомом доктора Джеймса і його великим інтересом до всього, що вона розповідала йому про свої подорожі і враження.

Водночас доктор Джеймс розумів, що Береніс цікавить доля спадщини Ковпервуда. І хоча йому було неприємно згадувати про те, як кепсько повели справу виконувачі духівниці Ковпервуда, він вважав своїм обов'язком докладно розповісти Береніс про все, що сталося в її відсутність. Насамперед, він повідомив їй про смерть Ейлін кілька місяців тому. Береніс була вражена, адже вона завжди думала, що саме Ей-

лін виконає волю Ковпервуда стосовно його спадщини. Вона негайно згадала про лікарню, заснування якої було одним із найщиріших бажань Ковпервуда.

— А що з лікарнею, яку він збирався побудувати в Бронксі? — запитала вона.

— Ах, лікарня, — відповів Джеймс. — Цей задум так і не здійснився. Занадто багато юридично обізнаних стерв'ятників накинулося на спадщину Френка одразу після його смерті. З усіх боків посипалися позови, зустрічні позови, вимоги про відмову в праві викупу заставних; навіть склад виконувачів духівниці й той був опротестований. Акції на чотири з половиною мільйони доларів були визнані знеціненими. Довелося виплачувати відсотки за заставними, покривати всілякі судові витрати, росли гори рахунків, доки врешті лишилася десята частина від усього багатства.

— А картинна галерея? — із тривогою запитала Береніс.

— Нічого не лишилося, все було продано з аукціону. Навіть сам будинок теж продали — за несплату податків та інші позови. Ейлін була змушена зняти собі квартиру. А потім вона захворіла на пневмонію і померла. Звісно, вона була дуже засмучена всім, що сталося, і це прискорило її смерть.

— Як жахливо! — вигукнула Береніс. — Як це засмутило б Френка, якби він знав!.. Він стільки сил доклав, щоб створити все це!

— Так, чимало, — підтвердив Джеймс, — але ніхто не вірив у його добрі наміри. Більше того — навіть після смерті Ейлін у газетах були статті, що подавали Ковпервуда як соціальне зло, ледь не злочинця, тому що, як вони казали, «його мільйони розсіялися, мов дим». Одна стаття так і називалася «Молитва неправедного» і описувала діяльність Френка як повний провал. Так, було чимало недоброзичливих статей, і всі кричали про те, що, коли Френк помер, його багатство через юридичну змову багатьох людей перетворилося майже на ніщо.

— О, докторе Джеймс, хіба не жахливо думати, що з усіх прекрасних речей, задуманих Френком, так нічого й не вийшло?

— Так, не залишилося нічого, крім могили й спогадів.

Береніс розповіла Джеймсу про свої заняття східною філософією й про ту внутрішню зміну, яку вона відчувала в собі. Речі, що колись здавалися такими важливими, тепер втратили для неї свою привабливість, хоча б її тривога про загрозу її становищу в суспільстві через зв'язок із Ковпервудом. А тепер, сказала вона, для неї набагато важливіше трагічне становище індійського народу, про яке вона почасти розповіла доктору Джеймсу: бідність, голод, неграмотність і неуктство, що значною мірою пов'язане з марновірством, давніми релігійними й соціальними забобонами. Ця країна взагалі нічого не знає про соціальний, технічний і науковий прогрес. Джеймс уважно слухав, лише часом у нього виривалося: «Жахливо!», «Неймовірно!» І коли Береніс скінчила, він сказав:

— Зрозуміло, Береніс, усе, що ви говорите про Індію, вірно. Але боюся, що й суспільний устрій Америки й Англії також не позбавлений суспільних недоліків. Насправді, і тут, у нашій країні, чимало соціальних негараздів і нещасть. Якщо ви захочете якось прогулятися зі мною Нью-Йорком, я міг би показати вам цілі райони, де люди живуть так само жалюгідно, як ваші індійські жебраки. Де занедбані діти так само не мають ніяких шансів на розумовий розвиток і просто фізичне виживання. Вони народжуються в бідності, і майже всі в бідності помирають, а роки між їхнім народженням і смертю аж ніяк не можна назвати життям, як ми його розуміємо. У наших фабричних, промислових містах є нетрі, де умови людського існування так само жалюгідні, як і в будь-якій іншій країні світу.

Тут Береніс попросила Джеймса показати їй ці райони Нью-Йорка, адже за все своє життя вона майже не чула і не бачила, щоб люди так жили в Америці. Доктора Джеймса не здивували ці слова, бо він знав, що про життєвий шлях Береніс від самої юності було кому потурбуватися.

Вони ще трохи поговорили, і Береніс повернулася до себе в готель. Але дорогою вона постійно поверталася думкою

до розповіді Джеймса про розпорошення багатства Ковпервуда. Вона була дуже засмучена через крах усіх його планів. Повний крах! Водночас вона думала про його любов до неї, його потребу в її розумінні і підтримці, і свою любов до нього. І саме вона підказала йому думку поїхати до Лондона і розробити свій план побудови метрополітену. І от вона лишилася сама і збирається завтра відвідати його могилу — останнє матеріальне нагадування про всі цінності, що колись здавалися їй такими справжніми і чудовими, а тепер порівняно з тим, що вона пережила в Індії, втратили для неї будь-яке значення.

Наступний день майже точно нагадував той, коли ховали Ковпервуда. Сіре небо так само низько висіло над головою, і, коли Береніс наближалася до склепу, він видався їй самотнім кам'яним перстом, спрямованим у ці свинцеві небеса. Ідучи з квітами в руках, вона йшла до нього посипаною гравієм доріжкою, раптом під написом «Френк Алджернон Ковпервуд» побачила інше ім'я: «Ейлін Батлер Ковпервуд». Береніс відчувала задоволення, що Ейлін врешті знайшла своє місце поруч із чоловіком, через якого вона стільки вистраждала, за якого стільки боролася і програла. А вона, Береніс, начебто у виграші, але лише тимчасово, бо вона теж страждала і врешті програла.

І поки вона стояла, в задумі дивлячись на місце останнього заспокоєння Ковпервуда, їй здалося, що вона знову чує урочистий голос священика, що виголошує надгробне слово: «Пустив Ти на них течію, вони стали, як сон, вони, як трава, що минає, уранці вона розцвітає й росте, а на вечір зів'яне та сохне!»

Але тепер Береніс уже не могла думати про смерть так, як думала до того, як побувала в Індії. Там на смерть дивляться лише як на певну фазу життя, а в розпаді однієї матеріальної форми бачать прелюдію до виникнення іншої. «Ми ніколи не народжуємося і ніколи не вмираємо», — кажуть вони.

І коли вона поправляла квіти, обходячи бронзову урну на сходах склепу, їй подумалося, що Ковпервуд тепер має знати,

якщо не пізнав цього за життя, що його поклоніння красі в усіх її проявах, а особливо в жінці, було не чим іншим, як пошуком божественного задуму, що ховається за всіма формами, прагненням побачити лик Брахмана, що сяє крізь них. Їй хотілося б, щоб він розділив з нею ці думки, коли вони були разом. І тут їй пригадалися слова:

Розчинений у Брахмані
Він здолає світ,
Навіть тут, живий у цьому світі,
Брахман — єдиний,
Незмінний, неторкнутий злом;
Де ще ми маємо наш дім, окрім як у Ньому?

А що це гуру казав про добродійність? «Будь вдячна, що на твоєму шляху зустрівся бідняк, тому що, допомагаючи йому, ти допомагаєш собі. Хіба весь всесвіт — це не ти? Якщо хтось підійде до твоїх дверей, вийди і зустрінь себе».

Але тепер вона запитувала себе, яке місце добродійність займала дотепер в її житті? Чи зробила вона хоч щось, щоб допомогти іншому? Що вона взагалі зробила, щоб виправдати своє право на існування? Справді, Ковпервуд не тільки задумав заснувати лікарню для бідних, але й зробив усе, що міг, аби здійснити свій задум, хоч врешті його плани зазнали краху. А вона... чи з'являлося в неї колись бажання допомогти бідним? Ні, вона не пригадує такого за все життя, що, за винятком останніх декількох років, було присвячене гонитві за задоволеннями і боротьбі за положення в суспільстві. Але тепер вона знала, що людина має жити не тільки заради себе, а заради допомоги іншим, чії потреби важливіші за марносластво і комфорт тих небагатьох, до яких належить і вона. То що вона може зробити, щоб допомогти їм?

І раптом в неї знову промайнула думка про лікарню, задуману Ковпервудом. А чому б їй самій не заснувати лі-

карню? Адже він залишив їй великі гроші, прекрасний будинок, повний коштовних речей і творів мистецтва, за які вона може виручити неабияку суму. І разом з тим, що вона вже має, цього буде достатньо для початку. І, можливо, їй вдасться захопити своєю ідеєю когось іще. Доктор Джеймс, певно, стане одним із них.

Яка чудова думка!

ДОДАТОК

Попередній розділ — це останнє, що написав Теодор Драйзер напередодні своєї смерті — 28 грудня 1945 року. Однак, він залишив нотатки для наступного розділу і підсумку до всіх трьох книжок трилогії: «Фінансист», «Титан» і «Стоїк». Цей підсумок мав бути написаний у формі монологу, так щоб у читача, як вказує місіс Драйзер, вже не лишалось ніяких сумнівів щодо розуміння письменником життя, його уявлення про силу і слабкість, багатство і бідність, добро і зло.

Подальший текст був складений місіс Теодор Драйзер на основі нотаток свого чоловіка.

Повертаючись у кареті додому з Грінвудського цвинтаря, Береніс обмірковувала можливості заснування лікарні. Вона цілком усвідомлювала практичні, технічні, а також медичні складнощі цього завдання, що потребуватиме залучення заможних людей, схильних до добродійності, фахівців з відповідними технічними знаннями і досвідом, здатних правильно організувати і розвинути цю велику справу.

Вона планувала продати будинок на Парк-авеню з усім його вмістом, що могло б принести щонайменше чотириста тисяч доларів. Якщо додати до цього половину всіх грошей, які вона зараз має, цього ледь вистачить для початку. Доктор Джеймс, зрозуміло, саме така людина, щоб обійняти посаду головного лікаря і директора, але чи зуміє вона зацікавити його?

Береніс постійно обдумувала можливість заснування лікарні, намагаючись передбачити всі складнощі справи, перш ніж побачитися з доктором Джеймсом, котрий запросив її супроводжувати його під час поїздки до одного з найгірших у нью-йоркському Іст-Сайді житлових кварталів.

Для Береніс, яка замолоду жодного разу не була в цих жебрацьких і занехаяних кварталах Нью-Йорка, це перше відвідування Іст-Сайда стало сумним одкровенням. Мати завжди старанно оберегала її від подібного, до того фатального вечора, коли в ресторані одного з найбільших нью-йоркських готелів Береніс із соромом і жахом прилюдно дізналася правду про свою мати Гетті Стар з Луїсвілля і коли вона вперше відчула страх перед загрозою суспільного остракізму!

Але все це лишилося позаду. Тепер в неї інші цінності. Її колишні соціальні амбіції видавалися їй тепер порожньою, нікчемною лушпайкою. Поїздка в Індію розбудила в ній бажання глибше зануритися в життя — розгледіти і зрозуміти сили, що рухають життям, — сили, існування яких вона раніше не усвідомлювала. Тепер її вже не вабило надійне положення в світі, а натомість вона хотіла знайти своє справжнє суспільне покликання.

Коли вони з доктором Джеймсом опинилися в знайомому йому житловому будинку, Береніс була так вражена жахливими умовами життя, смородом і брудом цього місця, що мало не відчула себе хворою. Тут не було ліжок, натомість люди спали прямо на підлозі, на грубих мішках, набитих соломною, що вдень купую звалювали у кут. У двох тісних кімнатах тупилися шість дорослих і семеро дітей. Тут не було вікон, але в стінах зяяли дірки, що смородом та іншими ознаками свідчили про наявність пацієнтів.

Коли вони нарешті знову вийшли на вулицю і вдихнули свіже повітря, Береніс розповіла докторові Джеймсу про своє бажання заснувати лікарню Ковпервуда і у такий спосіб допомогти цим нещасним, занедбаним дітям, яких вони щойно бачили. Вона готова віддати половину своєї власності на цей проект.

Доктор Джеймс, дуже зворушений цим наміром Береніс, лише тепер зрозумів, яка зміна відбулася в ній відтоді, коли залишила Америку кілька років тому. А Береніс, відчувши, що він схвалює її намір, запитала, чи не допоможе він їй зібрати потрібні для цієї мети гроші і чи не погодиться взяти на себе технічне і медичне керування лікарнею? І доктор Джеймс, який давно розумів нагальність потреби Бронкса у лікарні, до того ж це було його заповітною мрією, сказав, що для нього честь стати директором і головним лікарем такої лікарні.

Через шість років мрія стала реальністю; доктор Джеймс став директором нової лікарні. Береніс пройшла курси медичних сестер; не без подиву вона виявила в собі глибокий материнський інстинкт, про який досі й гадки не мала. Виявилось, що вона дуже любить дітей, і тому вона очолила дитяче відділення. Доктор Джеймс із задоволенням відзначав у неї неймовірне тяжіння до цих занедбаних, безпритульних малят, що відповідали їй не меншою любов'ю.

Якось до відділення потрапили двоє сліпих малят. Обое були сліпі від народження. Тендітній білявій дівчинці на ім'я Патриція було всього п'ять років, її мати тяжко працювала і не мала часу для своєї дитини; дівчинці було дозволено сидіти годинами у маленькому кріслі-качалці у кутку, що неминуче привело до затримки в її природному розвитку. До того ж мати почувала себе винною стосовно своєї дочки-інваліда. Натрапивши на цю маленьку ізольовану людську істоту, Береніс гаряче полюбила сліпу дівчинку й усіма силами намагалася їй допомогти; вона навчила Патрицію багатьом витівкам — наприклад, кататися з гірки на дитячому майданчику, не боячись упасти. Якою радістю була для сліпої дитини ця проста розвага! Дівчинка готова була годинами знову й знову ковзати з гірки, і її личко щораз світилося щастям від здобутої маленької самостійності.

Ще у відділенні був п'ятирічний хлопчик на ім'я Девід, теж сліпий від народження. Йому більше пощастило, оскільки його мати, розумна жінка, ставилася до нього з любов'ю і ро-

зумінням, і тому він був значно розвиненішим за Патрицію. Береніс навчила його залізати на дерево і всідатися на верхніх гілках, де він співав пісню «У вечірню годину», погойдуючи головою і піднімаючи своє тонке, чуйне обличчя до сонця, як це зазвичай роблять сліпі діти. Одного разу, крокуючи повз широке вікно, що виходило на дитячий майданчик, доктор Джеймс побачив серед малят Береніс і зупинився подивитися на неї. Він відзначив, яким щастям світилося її обличчя, коли вона займалася дітьми. Він сказав про це міс Слейтер, старшій медсестрі, що саме проходила повз нього. Остання погодилася, додавши, що Береніс перевершила всі очікування і заслуговує беззастережної похвали! У той самий вечір, коли Береніс уже збиралася додому, міс Слейтер і доктор Джеймс сказали їй, що вона досягла чудових успіхів, працюючи з дітьми, і що всі в лікарні дуже цінують і люблять її. Береніс із посмішкою подякувала їм, сказавши, що дуже вдячна за те, що може бути корисною цим обділеним долею дітям!

Однак ідучи додому, до своєї скромної квартири, Береніс мимоволі задумалася про те, якою незначною є її роль у житті величезного світу. Крихта людської доброти в неозорому морі нужди і розпачу! Їй згадалися нещасні голодні діти в Індії, — їхні виснажені обличчя! Яким жорстоким, зневажливим і байдужим є світ стосовно їхнього кричущого становища.

«Що ж таке цей світ? — запитувала вона себе. — Невже мільйони маленьких істот народжуються лише для мук і приниження — щоб померти від нестатку, холоду й голоду?» Правда, нарешті вона стала хоч щось робити, щоб полегшити страждання тих деяких дітей, яким пощастило потрапити до її лікарні. Але що робити з усіма тими тисячами, які не потраплять до лікарні? Що станеться з ними? Усе, що вона зробила, — лише крапля в море. Одна крапля!

Береніс подумки пробігла все своє життя. Вона подумала про Ковпервуда й про ту роль, яку вона відіграла в його житті. Як довго і як завзято він боровся, — а заради чого? Заради багатства, влади, розкоші, впливу, положення в суспільстві? Що ж сталося з усіма цими задумами й бажаннями,

що постійно спонукали і гнали вперед Френка Ковпервуда? Як далеко вона відійшла від усього цього, хоч минуло зовсім небагато часу! Як раптово прокинулася вона до суворой реальності життя, відмовившись від власного захищеного, ситого й безтурботного способу життя, який вона, можливо, ніколи не переоцінила б, якби випадок не привів її в далеку Індію, де на кожному кроці перед нею поставали соціальні контрасти, від яких нікуди не втечеш.

Так вперше вона відчула, що зайнялася зоря її духовного пробудження, і тепер вона в змозі бачити речі ясніше. Треба йти далі, рости і здобувати досвід і намагатися досягти справжнього і глибокого розуміння сенсу життя і його духовної мети.

ЗМІСТ

Розділ 1	3
Розділ 2	9
Розділ 3	12
Розділ 4	16
Розділ 5	19
Розділ 6	25
Розділ 7	30
Розділ 8	34
Розділ 9	40
Розділ 10	41
Розділ 11	44
Розділ 12	48
Розділ 13	55
Розділ 14	62
Розділ 15	70
Розділ 16	73
Розділ 17	77
Розділ 18	81
Розділ 19	86
Розділ 20	93
Розділ 21	100
Розділ 22	106
Розділ 23	109
Розділ 24	115
Розділ 25	123
Розділ 26	129
Розділ 27	133
Розділ 28	136
Розділ 29	143
Розділ 30	150
Розділ 31	155
Розділ 32	161
Розділ 33	166
Розділ 34	173
Розділ 35	179
Розділ 36	185

Розділ 37	193
Розділ 38	198
Розділ 39	203
Розділ 40	207
Розділ 41	211
Розділ 42	216
Розділ 43	222
Розділ 44	227
Розділ 45	230
Розділ 46	232
Розділ 47	235
Розділ 48	237
Розділ 49	245
Розділ 50	248
Розділ 51	253
Розділ 52	258
Розділ 53	260
Розділ 54	263
Розділ 55	268
Розділ 56	270
Розділ 57	273
Розділ 58	278
Розділ 59	280
Розділ 60	284
Розділ 61	288
Розділ 62	292
Розділ 63	295
Розділ 64	299
Розділ 65	301
Розділ 66	303
Розділ 67	309
Розділ 68	316
Розділ 69	321
Розділ 70	325
Розділ 71	328
Розділ 72	331
Розділ 73	334
Розділ 74	338
Розділ 75	345
Розділ 76	348
Розділ 77	351
Розділ 78	357
Розділ 79	365
ДОДАТОК	373

Літературно-художнє видання

ДРАЙЗЕР Теодор

СТОЇК

Роман

Переклад з англійської

Головний редактор *О. В. Красовицький*
Відповідальна за випуск *Л. І. Вакуленко*

Художній редактор *О. А. Гугалова*

Технічний редактор *Г. С. Таран*

Комп'ютерна верстка: *О. В. Підлісна*

Коректор *А. М. Гоначенко*

Підписано до друку 15.01.18. Формат 84×108 ¹/₃₂.

Умов. друк. арк. 20,16. Облік.-вид. арк. 19,81.

Тираж 1500 прим. Замовлення № .

ТОВ «Видавництво Фоліо»

вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:

www.folio.com.ua

Електронна адреса:

market@folio.com.ua

Надруковано з готових позитивів

у ТОВ «Видавництво Фоліо»

вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5244 від 09.11.2016

Драйзер Т.

Стоїк: роман / Теодор Драйзер; пер. з англ. О. А. Юдіна; худож.-оформлювач О. А. Гугалова. — Харків: Фоліо, 2018. — 379 с.

ISBN 978-966-03-8042-4.

Теодор Драйзер (1871—1945) — відомий американський письменник і громадський діяч, чиїми творами вже понад сто років захоплюються читачі в усьому світі. «Стоїк» (1947) — третій, заключний роман легендарної «Трилогії бажання», масштабної розповіді про запаморочливу кар'єру фінансиста, в основу якої покладено історію життя американського мільйонера Чарлза Йеркса.

Френк Ковпервуд — геніальний підприємець з безпомилковим діловим чуттям, випробувавши всі можливості збагачення на Заході, вирішує вирушити до Англії, щоб зайнятися розвитком метрополітену в Лондоні. Ставши могутнім ділком, Френк зі стоїчним спокоєм приймає тимчасові поразки в бізнесі й удари долі, залишаючись на вершині фінансового олімпу... Але й на нього чекає зворотний бік успіху. Що ж лишається у людини, коли «мільйони розсіюються, як дим»?..